

İDARE DERGİSİ

İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA ÇIKARILIR

YIL: 23

MAYIS - HAZİRAN 1952

SAYI: 216

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER:

Sayfa

İdarecilik ve İdare Görevleri	Kâzım ATAKUL	1
Uyuşmazlık Mahkemesinin Son Kararının Tahlili	İlhami ERTEM	7
Memurluğa giriş, İmtihan, Adaylık (II)	Ragıp ÖGEL	12
Yeni Köy Kanunu Tasarısı Münasebetiyle	Sabri SÖZER	25
Güney Sınırımızda Bulunan İlçelerimizdeki Birinci Derece Hudut Amirlerinin Karşı Taraf Makamları ile Müteakabil Temas ve Yazışmaları	Mehmet TARCAN	44
İstanbul'da Belediye Meskenleri Tatbikatı	M. Turan BAYEZİT	58

TERCÜMELER:

Amerika Birleşik Devletlerinde Hükümet ve Anayasa.....	İzzettin ERAYDIN	80
Parlâmento ve Başkanlık Sistemleri	Turgut GÖLE	102
İsviçre'de Antidemokratik Hareketler ve Bunlara Karşı Alınan Tedbirlere Dair Rapordan: Kanton Tedbirleri	Münif SERAV	126

İDARİ COĞRAFYA:

Antalya İdari Coğrafyası	Hami ARIKAN	147
--------------------------------	--------------------	-----

KARARLAR:

Danıştay İçtihadı Birleştirme Kararı. Resmi Daire ve Belediyeler Bahçe ve Parklarında Bahçıvan Olarak İstihdam Edilen Kimselere Ödenen Ücretlerden Mülga Vergi Kanunlarına İstinaden Kesilen Vergilerden Tahakkuk Zamanaşımına Uğramayanlarının İadesi Hakkında.....	164
---	-----

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllıkı: 500 kuruş.

Yabancı memleketler için yıllıkı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de:

Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla:

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü - Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukardaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolumayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne** müracaat edilmelidir.

Sahibi: İçişleri Bakanlığı

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mesul Müdür: **Sıtkı TUGAL**

TETKİKLER

İDARECİLİK VE İDARE GÖREVLERİ

Kâzım ATAĞUL

Aksaray Kaymakamı

939 yılında başlıyan ikinci cihan savaşı, harp içi ve harp dışı hükümetlerinde, idare hukuku yönünden birçok yenilikler ve idari görevlerde genişlikler husule getirmiştir.

Cihan savaşıdan doğan şartlara nazaran genel idarenin organlarına ve görevlerine, realiteler karşısında, kısa da olsa, yeni değer vermenin zarureti içindeyiz.

Harp dışında kalmış bulunmamıza rağmen cihan savaşının tepkileri, inkâr edilemez ki, bir takım maddî ve manevî düzensizliklerle halkımızı ve idaremizi karşı karşıya koymuştur.

Biz, bu konuda, kısa bir bakışla daha ziyade orijinal olayların bir kısmı üzerinde görüşlerimizi belirteceğiz.

1 — İDARENİN MAHİYETİ VE DEVLET İÇİNDEKİ ROLÜ:

Bizde, kanunlarımıza göre, idarede baş görev, genel dirlik ve düzen sağlamaktır. Bu, eski deyiimi ile, emniyet ve asayişin, huzur ve sükûnun temini vazifesidir. Ancak bugünkü durumun şartları içinde bu deyiimi ve anlamı çok geniş tutmak gerektir.

Dirlik ve düzenlikte «Umumiyet» genellik, fert, aile ve cemiyet topluluklarını, şüphesiz ki, içine alır. Nihayet, dirlik ve düzenliğin sağlanmasının şümülü ve mahiyeti, ferdin yetişkinliğini, çocukların okullarda gerekli bir okuma seviyesine ulaştırılmasını, «tek» in topluluk hayat ve düzenine hazırlanmasını, tekte ve toplulukta medenî terbiyeyi hâkim ve rolör kılmayı ve medenî terbiyenin hiç olmazsa en az genel anlamını yaymayı ve gayesini sağlamayı, bu şümül ve mahiyetin içinde görmek ve idarenin bu birinci görevine yapışık ve bölünmez araçlarından saymak lüzumlu ve gerekli olmuştur.

Bu konuda bir taraftan okul başı başına önemli yerini tutmaktadır. Gerekir ki bütün vatandaşlar bir ilköğretim terbiye ve tenmiyesinden zarurî ve mecburî olarak geçsin. Bu esas, bunun içindir ki mevcut kanunu ile uygulanmaktadır. Ancak bu köklü dâvada duraklama ve sarsıntı hiçbir suretle ve hiçbir mazeretle tecviz edilmemelidir.

Diğer taraftan da ilköğretimden sonra vatandaşın medenî düşünce, ruh ve duygularının gelişimine yollar açmak, tedbirler bulmak ve bahusus ikinci dünya savaşı sonrasında birçok fikir ve rejim anlamlarında mahiyet ve şekil değiştiren fikir ve anlayış iğtişaşlarına, ihtiraslarına karşı en sâlim fikir ve anlayış ve inancı ayakta tutabilmek, içinde bulunduğumuz zamanın önümüze serdiği başlıca vazifelerimiz arasına girmiştir. Ve âdeta Devletin eğitim ödevleri idarenin yukarıda kaydedilen baş görevinin dayancası olmuştur.

Yurttaşların medenî terbiyelerini geliştirmede özel tesislere hemen sahip bulunmadığımıza göre, idareyi bu geniş ve önemli konularında kanun diliyle vazifeli kılmak zamanı gelip çatmıştır. Bunun içindir ki, İdarî faaliyetlerin genişlemesi bahsinde fikrimizce başlıca meslekten ve ihtisastan daha özel, daha üstün vasıflarda, üstün meziyetli ve üstün bilgili vatandaşlar arasından seçmek yolu da ayrı bir zaruret ve icap olmaktadır.

Düşüncelerimize göre normâl kavramaya, normâl zekâyâ sahip bir idareci bugünün çok çeşitli İdarî faaliyetlerine yetişemez ve cevap veremez. İdare ile vatandaş arasında inana dayanan köklü münasebetler kurmağa muktedir olamaz.

Bu bahiste idarecinin taşıyacağı vasıfları şöylece sıralamak mümkündür:

A — Zeki ve hafızası kuvvetli bulunmak,

B — Çok dürüst ve fedakâr olmak,

C — Çok bilgili ve mesleğin bilgisel konularıyla daima ilgili bir veya iki yabancı dil bilir olmak,

Ç — Özel hayatında bile mazbut bulunmak, kusurlu olmamak, muhitine örnek çapta ve değerinde bir şahsiyet ifadesini taşıyabilmek.

Bütün bunlarla beraber, idarecinin sübjektif karakterini teşkil edecek vasıflar üzerinde büyük bir titizlikle durmak ve ölçü bulmak yerinde olacaktır.

İktisadî faaliyet alanı bizde devletçilik ile sınırlanmaktadır. Bu, bizim sistemimizde, fikrimizce ayrı ve gerekli bir İktisadî meseledir. Ne sosyalizme, hele ne de liberalizme kayan ve kaçan tarafı vardır. Bununla beraber, yukarıdan beri sayılan faaliyet tenevvülerine devletçilik prensibi faaliyetinin de katılması idare fonksiyonunun bir taraftan mahiyetini, diğer taraftan başarı zorluğunu ortaya koymaktadır. Çünkü idareciyi kelime mânâsıyla dirlik ve düzen tutucusu değil, bir o kadar da yapıcı, onarıcı, hayata ve vatandaşa ferahlık verici olarak çalışmağa ve başarmağa

mecbur, ehliyetli bir devlet temsilcisi saymamızın ve bunu böyle görmemizin, anlamamızın devresi içinde yaşadığımızı kabul etmeliyiz.

Başarı şartları arasında ilk defa vatandaşların bu faaliyetlere daha yakından alıştırılması ve ilgisinin çekilerek idare faaliyetinde böylece kolaylık sağlamak akla gelir.

Yurttaşa bilgi vermekle, inanç telkin etmekle ve topyekûn bir adaletin vücut ve vüzhunu göstermekle başarı mutlaka elde edilir. Burada en önemli mesele bilgi, inanç ve adalettedir.

Binaenaleyh, bahse konu olacak yenilikler bu bilgiyi vermeğe, inancı husule getirmeğe ve adaleti sağlamağa matuf ve münhasır olmalıdır. Böyle olunca idare bünyesindeki birinci değişikliği ve yeniliği yukarıda sıraladığımız vasıfları taşıyan idareci elinde gerçekleştirmek ve arkasından da çalışma metodlarında buna uygun yenilikler yapmak gerekecektir.

2 — İDAREDE BU YENİLİKLER NELER OLMALIDIR?

A — İdareci bugünkü durumu ile bir büro şefidir; bundan kurtarılmalıdır. «Bu hal, daha ziyade, Kaymakamlar ve Bucak Müdürleri için vaki ve variddir.»

B — İdareci görev bölgesinde dolaşma imkânına ve aracına sahip kılınmalıdır.

C — Bugün için idareci, mesleke bağlılık ve rağbetini, muhitinden gördüğü tarihsel saygı geleneğinden almaktadır. Bu kök eskimekte ve gıdalanma zayıflamaktadır. Durum, kanun diliyle kuvvetlenmelidir.

Ç — İdarî tolerans, memurların vazifelerini kötüye kullanma halinde ve beynelmilel muzur ideolojilere sapıtmalarında katıyen tükenmelidir.

Bu iki hale matuf tesamuh, cereyan etmemelidir.

D — Bürokrasi şekillenmeli ve sınırlanmalıdır. Sorumluluk için yazı ve imza değil, söz de yeter bir vesika sayılmalıdır. Sözü inkâr, ayıplamak ve kınamaktan ziyade, suçlandırılmalıdır.

E — Yetki ve ehliyete, biri diğerine, denk kıymet verilmeli, nazarı sorumluluğun zararları ehliyetin üstünlüğünün gerçekleşmesiyle giderilmelidir.

3 — İkinci cihan savaşı boyunca Türkiyemiz fiilen harp dışı kalmış olmasına rağmen, dünya savaşının sosyal ve ekonomikal tepkilerine maruz bulunmuştur. Bu tepkiler birçok yeni ve acayip fikirlere bürünerek ve hatta süslenerek sınırlarımızdan içeriye girmeğe muvaffak olmuştur. Bu

yüzden çeyrek yüz yıldan beri Cumhuriyetimizin yurd içi kalkınma imkânları zorlaşmıştır.

Soysuzlaşan bir takım yeni ve «Büyük Demokrasi» cereyanları, insanlık ve medeniyet âleminde açtığımız pencerelerden ışık alan ilerleyişimizde engeller ve anlayışımızda, az da olsa, sapıtmalar husule getirmiştir.

Bütün bunlar maddî ve manevî yönlerden yurd içi savaşlarımızı doğurmakta ve İdarî faaliyet alanlarımızı genişletmektedir. Bunları şöylece sıraya koyabiliriz:

A — En başta ve en önce Türk milliyetçiliğinin en belli ve medenî anlamıyla tarifi, mahiyeti ve yayımı;

B — Halkın refahı hususunda kolektif çalışmaların tanzimi, kolektivizmin inkâr edilemez faydalarını bize mahsus ve uyan taraflarda uygulamak, iş ve İçtimai sigortalar, kimsesiz ve bakımsız çocuklar meseleleri, yoksullukla savaş, sıtma ve veremle savaş,

C — Köyler, kasaba ve şehirlerde iskân ve ikamet meseleleri, yapı kooperatifleri, yapı malzemesinin ucuzluğu dâvası,

Ç — Şahıs ve aile hukuku yönünden evlenme, doğum, ölüm olayları, nüfus meseleleri,

D — Belediye, Özel İdare ve köy idarelerinde bağımsızlık ve vesayet prensiplerinin yetki genişliği ve görev ayrımı yönlerinden incelenmesi ve yeni ihtiyaçlara cevap verecek kanunların yürürlüğe konması..

4 — Tarih boyunca Türk vatandaşı huzur ve selâmetini sırasıyla inanma, imanına, varlığına, kahramanlığına, haklılığına ve kendisini idare edenlerin ehliyetine dayanmıştır. Bu dayanca iledir ki yeni zamanda yeniden değişen ve değişecek olan şartlar ne olursa olsun onlara uyacak en isabetli ve gerekli tedbirleri yine onun idarecileri tarafından bulunacağına, yapılacağına, başarılabacağına inanı ve güveni vardır.

Yeni bir gelişme, yeni bir refah, huzur ve saadet, bu milletin ve bu topraklarda oturanların mutlaka hakkı ve nasibi olacaktır.

İsviçre Konfederasyonu genel kâtibi Hukuk Doktoru Leimgrber'in raporlarından faydalanılmıştır.

«Bugünkü mevzuatımıza göre İlçelerde Kaymakamların görevlerini kısaca sayan bir cedvel bu yazıya eklenmiştir.»

İLÇELERDE KAYMAKAMLARIN SIFAT VE GÖREVLERİNİ

SIRALAYAN ÖZETTİR

1 — «Hükümet temsilciliği» :

a) İlçe genel idaresinin başı, mercii ve hükümetin temsilcisidir. Cumhuriyet bayramında, millî gün ve resmî törenlerde Cumhuriyeti ve hükümeti temsil eder.

2 — «Hükümetçilik görevleri» :

- a) Kanun, tüzük, yönetmelik ve hükümet kararlarının yayımı ve uygulanması,
- b) Bölgede dirlik ve düzenlik sağlanması, kamu düzen ve güveninin korunması,
- c) En büyük hükümet memuru sıfatıyla başvuruların kabulü ile müracaatları, ilgilileri nezdinde araştırmak ve sonuçlandırmak,
- ç) Kamu esenliğinin sağlanması,
- d) Önleyici kulluk görevi,
- e) İsyan, karışıklık, baskın, yer depremi, yangın, su baskını gibi olağan üstü halleri gerekli ve acele tedbirlerle karşılamak,
- f) Askerlik, seferberliğe hazırlık, seferberlik, millî savunma yükümlülüğü, hava baskınlarına karşı korunma görev ve hizmetlerini yerine getirmek.

3 — «Malî görevleri» :

- a) Maliye ve özel idarede ita âmirliği yapmak,
- b) Devlet ve mahallî idare gelirlerinin tahsilâtına yardım etmek,
- c) Belediye ve köy bütçelerini tetkik ve tasdik eylemek,
- ç) Askerî, malûl ve yetimlerine yıllık tütün ikramiyelerini dağıtmak,
- d) Bir kısım hazine satış ve ihalelerini tasdik eylemek.

4 — «Kazaî görevleri» :

- a) İlçe Yönetim Kurulu işleri, «İdarî, istişarî, kazaî kararlar vermek,
- b) Memurin Muhakematı «Zanlı memurlar hakkında yargılama kararı vermek»,
- c) Vergi itirazlarını incelemek ve karara bağlamak,
- ç) Taşıtsız mallara müdahale ve tecavüz hallerinde 2311 sayılı kanuna göre karar vermek,
- d) Hayvan sirkatinin men'i hakkındaki kanuna göre tazmin hükümlerini uygulamak,
- e) Tahsil-i emval kanununun 17 nci maddesine tevfikân tevki müzekkerelerini onamak,
- f) Hususî kanunlarında yazılı para cezası kararları vermek.

5 — «Çeşitli idare görevleri» :

- a) Her türlü kaçakçılığın men'i,
- b) Millî Eğitim, Ekonomi, Ticaret, Tarım, Gümrük ve Tekel, Bayındırlık, Sağlık Sosyal, Ulaştırma ve Çalışma'ya müteallik işleri düzenlemek, korumak, yapmak genişletici ve ferahlatıcı tedbirleri bulmak ve sağlamak,

- c) Yazılı başvuruları Sonuçlandırmak ve cevaplamak,
- ç) Danıştay başvurularına ve kararlarına aracılık etmek,
- d) Kızılay, Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme, Ulusal Arttırma kurulları faaliyetlerini düzenlemek ve geliştirmek.
- e) Belediye ve köy idarelerini idare vesayeti altında tutmak,
- f) Milli ve medenî terbiye gelişimine ilgi göstermek, seçimlerde vatandaşa vazife duygularını aşılacak,
- g) Halkevleri, Halkodaları çalışmalarını desteklemek,
- 6 — «Kaymakamların Başkanlık ettikleri kurul ve komisyonlar» :
 - a) tice Yönetim Kurulu,
 - b) Memurlar Muhakemat Encümeni,
 - c) Disiplin Kurulu,
 - ç) Sağlık komisyonu,
 - d) Fuhuşla savaş komisyonu,
 - e) Sıtma savaş komisyonu,
 - f) Çeltik Komisyonu
 - g) Av Komisyonu
 - h) Tütün Komisyonu
 - i) Çiftçi Malları mürakabe Kurulu ı) Hayvan Islâh Komisyonu,
 - j) Hayvan sağlık zabıta komisyonu) tilere mahsustur,
 - k) Zararlı hayvanlarla savaş Komisyonu)
 - l) Tapu Komisyonu
 - m) Vergi itirazları inceleme komisyonu
 - n) Hayvanlar yergisi Komisyonu
 - o) İhtikârı tetkik ve önleme komisyonu
 - ö) Hükümetçe dağıtımı yapılan maddelerin tevdii komisyonu (“o” ve “Ö” komisyonları kaldırılmıştır.)
 - p) Tedrisat-ı iptidaiye komisyonu,
 - r) Askerlik Meclisi,
 - s) Milli Savunma yükümlülüğü komisyonu
 - ş) Hava taarruzlarına karşı korunma komisyonu
 - t) Taşıt araçları komisyonu
 - u) İmar komisyonu
 - ü) Milli bayramlar kutlama kurul ve komite başkanlığı,
 - v) Türk Hava Kurul ve Kızılay fahrî Başkanlığı,
 - y) Beden terbiyesi bölge Başkanlığı,
 - z) Köyler birliği genel kurul Başkanlığı.

UYUŞMAZLIK MAHKEMESİNİN SON KARARININ TAHLİLİ

İlhami ERTEM

Milas Kaymakamı

Uyuşmazlık mahkememizin 19/2/1946 gün ve esas 46/36 karar 23 sayılı (Evkaf idaresi memurlarından Sadık Barkın'ın Bakanlık emrine alınması hakkındaki muamelenin Danıştayca iptali üzerine Umum müdür aleyhine açtığı tazminat dâvasında, yetkili mercilerin şahsi kusur yoktur demesine rağmen, dâva Umum müdürün şahsına açılmıştır adlî mahkeme dâvaya bakmağa salâhiyetlidir.) diyen kararının istinat noktalarının ve 4788 sayılı kanunun 8. maddesini anlayış tarzının acizane kanaatimize göre kanunun ruh ve maksadına ve Fransadaki emsaline aykırı bulunduğunu İdare dergisinin 188 numaralı nüshasında arza çalışmıştık.

Sayın Ord. Prof. Sıddık Sami Onar'da Ankara'da 31/1/1948 tarihinde verdikleri bir konferansta Uyuşmazlık mahkemesinin bu kararını ve zihniyetini ele alarak şöyle demişlerdi:

(Sekizinci maddenin arzettiğim fıkrasını mücerret olarak tefsir etmelidir, yani idare kelimesini ihtilâf ihdasına salâhiyetli makam olan Bakan veya vali olarak almalı ve bunların doğrudan doğruya dâvaya müdahale edebileceklerini ve ancak müdahalelerinden itibaren ilk celsede bu itirazda bulunmak mecburiyetinde olduklarını kabul etmelidir.

Müdahale meselesi Uyuşmazlık mahkemesi kanununda Hukuk usulü muhakemeleri kanununa atfedilmediğine göre müdahalenin şartları ve kabulü hakkındaki usul hükümlerine uymağa mahal yoktur.

Bakan veya vali, ister diğer bir devlet dairesi, ister bir memur aleyhine açılmış olsun doğrudan doğruya idareyi alâkalı gördükleri bir dâvaya Uyuşmazlık mahkemesi kanununa ve bu kanunda amme kudreti temsilcisi ve sıfatına dayanarak müdahale ederler. Böyle bir içtihadın hukuk prensiplerine uygun sayılmaması için bir sebep mevcut olmadığına ve ancak bu suretle kanunun tesirli bir şekilde tatbik edilmesi mümkün bulunduğu kaniim.

Bir içtihat mahkemesi kabahati kanun vazına yüklemekten ziyade kanunun boşluklarını ve hatalarını içtihatlarla doldurmak, kapamak mecburiyetindedir.

Hukuk tarihi bize hukukun ancak bu yolda gelişebileceğini göstermektedir. Yüksek mahkememizin Türk hukukunun tekâmülünde de daima şereкли bir rol oynamasını dileriz ⁽¹⁾.

Bir muharririn, Küçük Tiyatroda eseri oynatılmadığı için zamanın Millî Eğitim Bakanının şahsına açtığı tazminat davasında Uyuşmazlık mahkemesinin:

(Her ne kadar dâvada hasım olarak Millî Eğitim Bakanının şahsı gösterilmiş ise de ikâme ve izah tarzı İdarî bir muameleden husule gelen zararın tazmini isteğini ihtiva ettiği ve dâvanın neticeyi talep kısmı da bu ciheti teyit eylediği cihetle idarenin dâvâlı mevkiinde gösterilmek istendiği sarahatle meydana çıkmaktadır. Binaenaleyh dâvacının eserinin temsiline devam olunmaması sebebi ile meydana çıktığı iddia olunan zararın bir İdarî tasarruf neticesinde tekevvün etmiş olduğunu kabul etmiş olmak icabeder. Böyle olunca da mütehaddis dâvaya idare yargı yerlerinin bakması gerekeceği kendiliğinden meydana çıkmış olur. ⁽²⁾).

Tarzında karar verdiğini görerek büyük feraha kavuşmuştuk.

Bilahare, Uyuşmazlık mahkememizin (Amme kanun ve nizamlarının tatbikinden doğan ihtilafların tetkik ve rü'yeti Danıştaya aittir 3546 sayılı kanunun 23. maddesine göre İdarî fiil ve kararlardan dolayı hukuku muhtel olanlar tarafından açılacak dâvaların rü'yeti Danıştay'a aittir...

Memurun fiilinden dolayı idare aleyhine dâva açılmamak iktiza edip, eğer fiilî idareye izafe ediliyor ve idarenin amme hukuku sahasına giren bir faaliyeti olarak telâkki ediliyorsa, idarenin mes'uliyetini araştırmak İdarî kazanın vazifesidir. ⁽³⁾).

Diyen kararını okuyarak yüksek mahkememizin hukukumuzun tekâmülüne yaptığı hizmetlerden zevk duymuştuk.

Fakat, 12/10/1951 tarih ve E. 1951/27 K. 1951/27 sayılı kararı birden bizi hayretler içinde bıraktı.

(A) tarafından kiracısı bulunduğu meraya başkaları tarafından yapılan tecavüzün menini istediği halde Vali ile bucak müdürü tecavüzün refine karar vermediklerinden aleyhlerine Asliye Hukuk mahkemesinde 31800 liralık maddî zararın tazmini dâvası açılıyor.

Dâva usulüne göre Uyuşmazlık mahkemesine getiriliyor. Uyuşmazlık mahkemesi şöyle bir karar veriyor:

¹ 1/2/1948 tarihli Ulus gazetesi.

² 12/11/1948 gün E. 1948/15 K. 1948/12 sayılı karar üçüncü tertip düstur cilt 30

³ Uyuşmazlık mahkemesi F. 1948/14 K. 1948/14 sayılı karar 27/1/1949 gün ve 7116 sayılı resmî gazete.

(Danıştay Başkanı sözcüsünün vazife konusunun, Uyuşmazlık mahkemesinde incelenmesini isteyebilmesi, 4788 sayılı kanunun 8. ve müteakip maddelerinde tâyin ve tesbit edilmiş olan esaslara riayet etmesine bağlıdır. 8. maddeye göre dâvanın idare aleyhine açılması ve idarenin ilk celsede vazifesizlik savunmasında bulunması ve mahkemenin vazifeli olduğuna karar vermiş olması şarttır.

Hâdisede Adalet mahkemesinde şahıslar aleyhine dâva açılmış olduğu gibi, idare, bu dâvada vazife itirazında da bulunmuş değildir.

İdarenin hariçten Uyuşmazlık ihdası için tahrir yetkisini tanımağa ve mevzu hukuku çerçevelediği bir usul ve kaideyi tevsian tatbika hukuk esasları gayri müsaittir.

Diğer taraftan şahıslar arasında hususi hukuk hükümlerine dayanmak suretiyle açılmış olan bir dâvanın İdari yargıya tevdi, hukuk prensiplerine ve Danıştay kanunu hükümlerine uygun olmaz.

Binaenaleyh dâvanın idare aleyhine açılmamış olmasına ve idarenin mahkemeye reddedilmiş bir vazife itirazı mesbuk bulunmamasına ve idareye itirazını ileri sürmesine imkân bırakılıp bırakılmaması hususunun incelenme yeri de Uyuşmazlık mahkemesi olmayacağına göre Danıştay Başkanı sözcüsünün 4788 sayılı kanun hükümlerine uygun bulunmayan isteğinin reddine 12/10/1951 tarihinde karar verildi. (4).

Kararın birinci mucip sebebinin 4788 sayılı kanunun hükümleri icabı olduğu tasvip olunamaz. Neden tasvip olunamayacağını da yukarıya parça aldığımız konferansında âlim profesörümüz sayın Sıddık Sami Onar veciz olarak ifade etmiştir.

Mahkemenin (idarenin hariçten Uyuşmazlık ihdası için tahrir yetkisini tanımağa ve mevzu hukukun çerçevelediği bir usul ve kaideyi tevsian tatbika hukuk esasları gayrimüsaittir.) mütalâası 8. madde için bahis mevzuu olamaz.

Çünkü, madde (idare veya askerlik yargı yerleri tarafından çözülmesi gerekli bir dâvaya bakmağa genel mahkemeler kendilerini vazifeli gördükleri takdirde) demektedir ki, bu ifadeye göre, idarenin, idare yargı yerinde görülmesi icabeden bir dâvaya adli mahkemelerin bakması halinde, ister şahıs, ister idare aleyhine olsun hâdiseyi Uyuşmazlık mahkemesine intikal ettirmesinde, mevzu hukukun çerçevelediği bir kaideyi tevsian tatbik etmek yoktur.

Zira kanun, idare veya şahıs aleyhine diye bir tefrikte bulunmamış, sadece (idare veya askerlik yargı yerleri tarafından) demiştir.

⁴ 7/ocak/1952 gün ve 8001 sayılı resmi gazete.

Kanun maddelerini tatbik için yorumlarken, maddelerin lâfızlarıyla beraber, kanunların mucip sebeplerinin, doktrindeki fikrî cereyanların, sosyolojik unsurların, tarihi evalüasyonların, kanunların sistematiklerinin dikkate alınması hukuk İlmî icaplarıdır.

Şahıslar arasında hususî hukuk hükümlerine dayanmak suretiyle açılmış olan bir dâvanın, İdarî yargıya tevdiî hukuk prensiplerine ve Danıştay kanunun hükümlerine uygun olamaz fikri ise gariptir.

Acaba, bir anlaşmazlığın çözülmesinin, dâvacının arzusuna göre İdarî veya adlî yargıya ait olması, dâvacının arzuhalinin hatırı için amme kanun ve nizamlarının tatbikinden doğan ihtilâfların adlî mahkemelere bırakılması hukuk prensiplerine, Anayasa ve Danıştay kanunları hükümlerine uygun mu düşer?

Zannımızca, Yüksek mahkememiz son kararı ile kendi kendini nakzettiştir.

2311 numaralı kanun bir amme kanunudur. Amme kanunlarının tatbikinden hukuku muhtel olanların açacakları dâvaların rü'yet yeri Danıştaydın Kaldı ki, zararı yapan idarenin kararı olmayıp üçüncü şahısların fiilleri olduğuna göre, zararın üçüncü şahıslardan adalet mahkemesinde istenmesi gerekir...

Memurların dışında idare diye mevhum bir varlık yoktur. İdare, daima kendisini temsil eden memurları ile görünür. Uyuşmazlık mahkemesinin görüşleri kabul edilirse, dâvacılar insafi bırakıp hep memurların şahısları aleyhine dâva açtıkları takdirde Uyuşmazlık mahkemesi kanunu hiç uygulanamayacaktır,

Halbuki, memurlar kararlarında vazife ve salahiyet hudutlarını aşmıyorlarsa başka ifade ile karar ve fiilleri idareye izafe edilebiliyor ve idarenin amme hukuku sahasına giren bir faaliyeti olarak telâkki ediliyorsa ortada idare vardır. Aynı memurların karar ve fiilleri idareye izafe edilemiyorsa idare yok, şahsî kusur ve şahsî karar ve fiil vardır.

Dâvacının arzuhalini bunu tesbitte asla bir esas olamaz.

Yetkili makamlar karar ve fiil idarenindir dedikten, adlî mahkeme bu iddiaya uymadıktan sonra usulünce vaziyet kendisine intikal eden hallerde Uyuşmazlık mahkemesinin işin esasını incelemesi lâzımdır. Dâvacının arzuhaline bağlı kalmaksızın, karar ve fiilin idare hukuku kıstaslarına vurularak değerlendirilmesi icabeder.

Karar ve fiil idareye izafe edilebiliyorsa, yetkili mahkeme Danıştay-

dır. İdarece izafe edilemiyorsa, şahsî kusur vardır, salahiyetli mahkeme adlî kazadır.

Şayet, yüksek mahkememiz son kararlarındaki fikirlerinden vazgeçmezse memurların Allah yardımcısı olsun...

Yalnız, 2311 numaralı kanunun tatbikatını düşünmek kâfidir. Her talepte iki taraf bulunacağına göre, memnun olmıyan biri hemen hukuk mahkemesine bir zarar dâvası açabilecektir.

Çeşit çeşit düşünen hukuk hâkimleri karşısında çeşit çeşit kararlara muhatap olacaklardır.. Kimi yargıç Amme hukuku icap ve kaidelerine anlayış gösterecek, kimi yargıç titiz bir hususî hukuk tatbikatı yapacaktır..

Senede ortalama 100 karar veren idareci de 100 bin lirayı aşan zarar talepleri karşısında kara kara düşünecektir...

Bu tatbikat, açıkça, dâvacının arzusu ile idarenin adlî murakabeye tab'î tutulmasıdır.

Yüksek mahkememizin, Anayasamıza ve idare hukuku prensiplerine aykırı olan bu çıkmazı hallini bütün kalbimizle arzu ediyoruz.

_____oOo_____

MEMURLUĞA GİRİŞ, İMTİHAN VE ADAYLIK (1) MAAŞLI VEYA ÜCRETİLİ MEMUR OLABİLMEK İÇİN İMTİHAN

Ragıp ÖĞEL
Sayıştay Üyesi

Memurin kanununun 4. üncü maddesine göre maaşlı memur olabilmek için en az orta tahsilin ikmal edilmiş olması şart koşulmuştur.

İstekli bir kişi olursa bunun en az orta tahsilini ikmal etmiş bulunması halinde imtihansız memuriyete kabulü icap edilmisti.' Şayet istekli birden fazla olursa, istekliler arasında bir müsabaka yapılması gerekiyordu. Bu müsabakaya orta tahsilini ikmal etmeyenlerinde girmelerine müsade ediliyordu. İstekliler arasında hem daha yüksek tahsili haiz olanlar hem de orta tahsilini bile ikmal etmemiş bulunanlar olursa tahsili yüksek olanlara rüçhan hakkı verilmiyor, isteklilerin hepsi müsabakaya tâbi tutuluyordu.

Halbuki ücretli memuriyete girmek için bir imtihana lüzum gösterilmemiş olduğu gibi isteklilerin de haiz olacakları en az tahsil derecesi de tayin edilmemişti.

Lâkin 3656 sayılı teadül kanununun 17 inci maddesine konan bir hükümle (bidayeten devlet memuriyetine alınacakların müsabaka imtihanına ve birden fazla talip bulunmadığı takdirde ehliyet imtihanına girip kazananları) şart kılınmıştır. Bu hükümle memurin kanunun en az tahsil şartına müteallik hükmü tâdil edilmemekle beraber tek münhale tek istekli çıkması halinde bunun da bir ehliyet imtihanına tâbi tutulacağı gösterilmiş oluyor.

Şu halde ilk defa maaşlı devlet memuriyetine gireceklerin tahsil seviyeleri memurin kanununa göre en az orta tahsil derecesinin de olması ve istekli bir kişi ise ehliyet imtihanına girmesi ve istekliler taaddüd ederse aralarında müsabaka yapılması lâzımdır. Şayet istekliler arasında orta tahsilini ikmal etmemiş bulunanlar varsa, diğerlerinin tahsil seviyesi ne kadar yüksek olursa olsun aralarında bir müsabaka yapılması icap etmektedir.

¹ Baş tarafı 215 sayılı makalededir.

Daireler, orta tahsili olmayanlara memurin kanununun bahsettiği müsabaka imtihanına girmek hakkını kaldırabilirler mi? Meselâ bir Daire münhal memurluğa almak için yalnız yüksek veya orta tahsilini ikmal edenleri müsabakaya tâbi tutarak orta tahsili olmayanları müsabaka dışında bırakabilir mi? Fikrimize göre memurin kanunu isteklilerin taaddüdü halinde müsabakayı şart koymak ve istekliler arasında orta tahsilini ikmal etmeyenler bulunmasına da müsaade ederek tahsili olmayanlara bir imkân vermiş olduğundan dairelerin tahsili olmayanları imtihanından men edecek tarzda hareket etmeleri doğru olmasa gerektir. Lâkin münhal memuriyete girmek için muayyen bir tahsil seviyesi mecburiyeti kendi teşkilât kanununda konulmuş ise bu takdirde müsabakanın yalnız o tahsil seviyesinde bulunanlara hasrı mümkün olur. Şu mütalâaya göre orta mektep mezunlarının da alınabileceği bir münhale yalnız Yüksek Okul mezunu olanları kabul etmek üzere imtihan açmak da caiz olmamak icabeder.

Teadül kanununun koyduğu müsabaka ve ehliyet imtihanları yalnız maaşlı memurluğa münhasır değildir.

Maaşlı memurlar gibi bareme tâbi bulunan daimî ücretli memurluklarda devlet hizmetinden sayıldığından daimî ücretli memurluklara girmek için de imtihan vermek lâzımdır. Lâkin çeşitli hizmetliler dediğimiz D cetveli memurları teadül kanununa tâbi olmadığından bu ücretliler imtihana da tâbi tutulmazlar.

E cetveli ücretlilerine yani geçici hizmetlilik kadrolarına girecekler gelince: Bu kadrolar esasen muvakkat mahiyette olduğundan buralara tâyin için bir imtihana lüzum görülmemiş ve bu kadrolara girecekler imtihan kaydına tâbi tutulmamıştır.

İMTİHANDA İSTİSNALAR:

İlk defa devlet memuriyetine (maaşlı ve bareme tâbi ücretli) gireceklerin bir kısmı imtihanından istisna edilmiştir. Bunları başlıca 3 guruba ayırmak kabildir.

- 1 — İhtisas yerlerine tâyin olunacaklar,
- 2 — İstisnai memuriyetlere tâyin olunacaklar, 1
- 3 — Meslekî tahsil görenler.

Gerek teşkilât kanunlarıyla gerek Bakanlar Kurulu karare ile ihtisas yeri olarak kabul edilmiş olan kadrolara bidayeten tâyin olunacaklar imtihana tâbi tutulmamıştır. (Teadül kanunu madde 17) Zira buralara tâyin olunacak kimseler esasen ihtisas sahibi olacaklarından ayrıca bir

imtihana tâbi tutulmasına lüzum görülmemiştir. Lâkin böyle kadrolara tahsiline göre kanunen verilecek aylık ile gireceklerin müsabaka imtihanına tâbi tutulmaları doğru olur. Zira bunlar mücerret ihtisasları neticesinde tâyin edilmemektedirler.

İstisnâî memuriyetler (Riyaseti Cumhur dairesi memurlukları, hususi Kalem Müdürlükleri, Mütercimler, Valilikler, Elçilikler, Hukuk Müşavirleri, Muhakemat Müdürleri, Resmî Avukatlar, Mâliye ve Dâhiliye tetkik kurulu üyelikleri, Mâliye Hesap Uzmanlığı, Tercümanlar gibi memuriyetlerdir. Buralara bidayeten tâyin olunacaklar da müsabaka imtihanından hariç tutulmuştur. Tabîî bu istisnâî memuriyetlere tahsil derecelerine göre iktisap ettikleri hak derecesile tâyin olunacakların imtihana tutulması icap eder.

MESLEKÎ TAHSİL GÖRENLER:

Meslekî tahsil görenler de ilk memuriyete intisaplarında imtihan kaydı haricinde bırakılmıştır. Meselâ:

Siyasal Bilgiler Fakültesinin İdarî kısmından mezun olanlar İçişleri Bakanlığının, malî kısmından mezun olanlar Maliye Bakanlığının, siyâsî subesinden çıkanlar da Dışişleri Bakanlığının kadrolarına imtihansız girebilir.

Hukuk Fakültelerinden mezun olanların Adalet Bakanlığı kadrolarına imtihansız girmeleri kabildir.

65 sayılı Divanı Muhasebat mecmuasında münderiç 10/9/940 tarih ve 2270 sayılı kararda Yüksek Ticaret Okulunun Ticaret ve Mâliye şubelerinden mezun olanların Maliye Bakanlığına imtihansız girmeleri caiz olacağı gösterilmiştir. 66 sayılı mecmuadaki 16/3/942 tarih ve 2419 sayılı kararda Hukuk Fakültesi mezunlarının meslekleriyle ilgisi olması münasebetile dairelerin Hukuk Müşavirliklerine imtihansız girebilecekleri tasvib olunmuştur, aynı mecmuada bulunan 15/9/942 tarih ve 2477 sayılı kararda İktisat Fakültesi mezunlarının Ticaret Bakanlığı hizmetlerine imtihansız girmelerine müsaade olduğu gibi 65 No.lu mecmuada yazılı 14/10/943 tarih ve 2589 sayılı kararda da İktisat Fakültesi mezunlarının Maliye Bakanlığına imtihansız kabulleri caiz görülmüştür.

3/2/950 tarihli diğer bir kararda Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakülteleri mezunlarının Başbakanlık kalemlerine, Tarih ve Coğrafya Fakültesinden mezun olanların da Başbakanlık arşivlerine imtihansız girmelerine müsaade edilmiştir.

Ticaret ve Ekonomi Okulu mezunlarının Gümrük memurluklarına imtihansız girmelerine 28/2/950 tarihli Sayıştay Genel Kurulu kararla muvafakat edilmiştir.

Meslekî tahsil görenlerin imtihansız olarak girebilecekleri vazifeler mesleklerine ait vazifelerdir.

Meslekî vazife tabirinden maksadın ne olduğu 244 sayılı tefsirde şöyle izah edilmiştir. (Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanunun 17 inci maddesindeki (meslekî tahsil görenler mesleklerine ait daire ve vazifelere intisap) kaydı meslekî tahsil görenlerin her hangi bir dairede mesleklerde ilgili vazifelere tayinlerine de şâmilidir.) demek oluyor ki, meslekî tahsil görenler meslekleriyle doğrudan doğruya ilgili bulunan dairelere imtihansız girebilecekleri gibi, doğrudan doğruya meslekleriyle ilgili olmayan dairelerin mesleklerde ilgili vazifelerine de imtihansız kabul olunabileceklerdir. Şu halde Nafia Fen Okulundan çıkan bir kimse doğrudan doğruya Bayındırlık Bakanlığına imtihansız alınabileceği gibi, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün meslekle alakalı her hangi bir vazifesine de imtihansız kabul olunacaktır.

Mecburî Hizmetliler İmtihana tâbi Değildirler:

Bazı dairelerce tahsil masrafları kendi bütçelerinden verilmek suretile memleket içinde veya dışında öğrenci okutmaktadırlar. Bu öğrenciler mezun oldukları zaman; kendilerini okutan dairelerin hizmetine girerek çalışmağı taahhüt etmiş bulunmaktadır. Böyle bir taahhüt ile dairelere bağlı olanlar da o dairelerdeki vazifelere imtihansız olarak kabul edilirler.

64 sayılı Divanı Muhasebat mecmuasında münteşir 11/1/1940 tarih ve 2204 sayılı kararda bu bapta şöyle denilmektedir.

Memurin kanununun 2919 sayılı kanunla değiştirilen 64. cü maddesi mucibince devlet, hususî idare ve Belediyeler hesabına bütçe içinde veya dışında tahsil ettirilenlerin tahsillerini ikmallerinde taahhüt ettikleri mecburî hizmeti ifa etmek mecburiyetinde olduklarından, bunlar dairelerce masrafı verilerek kendilerinin teşkilât ve vazifelerine yarayacak ihtisas mekteplerinde tahsil ettirilmiş vaziyette bulundukları cihetle, mecburi hizmetlerini ifa için memuriyete tayinlerinde teadül kanununun 17 inci maddesi mucibince imtihana tâbi tutulmalarına lüzum yoktur.

Üniversitelere mecburî hizmet taahhüdiyle bağlanmış olan mezunların asistanlığa kabulü için Üniversite kanunu mucibince tâbi olacakları

imtihana lüzum olup olmayacağı noktasına gelince Üniversite kanunu hususî bir kanun olmak itibarile hükmünün yerine getirilerek mezunların imtihana tâbi olmaları lâzımgeleceği mütalâasında bulunulabilirse de asistanlık imtihanı ile teadül kanununun 17 inci maddesinde zikredilen imtihan arasında mahiyet ve gaye itibarile esaslı bir fark olmadığı dikkate alınırsa mecburi hizmet taahhüsünde bulunanların asistanlığa kabullerinde imtihan kaydinden âzade tutulmaları daha mantikî ve taahhüde uygun olsa gerektir. Bu bapta henüz ittihaz edilmiş bir karar yoktur.

Çeşitli veya geçici hizmet kadrolarından çıkarak maaşlı veya daimî ücretli memurluklara gireceklerin imtihanı:

D cetveli memurları dediğimiz ücretli çeşitli hizmetli kadrosuna girmiş bulunanlar ile geçici hizmet kadrolarına («E» cetveli) girmiş bulunanlar bu vazifelere tâyin edilir iken imtihana tâbi tutulmak mecburiyetinde değildirler. Bu suretle imtihansız olarak böyle bir vazifeye girmiş olan bir kimsenin maaşlı veya teadül kanununa tâbi ücretli bir vazifeye nakledilmesi lâzımgelirse bu geçiş yüzünden imtihandan kurtulamaz. Zira geçeceği vazifeye, ilk defa giren bir kimse vaziyetinde olduğundan teadül kanununun 17 inci maddesi hükmü mucibince bir imtihan vermesi lâzım gelir.

Açıktan vekil tâyin edileceklerin imtihanı:

Bir kimsenin ilk defa memuriyete intisabında imtihana tâbi olacağına nazaran ilk defa memuriyete asil değil de vekil sıfatile giren kimsenin imtihan vermesine lüzum görülmemektedir. Malûm olduğu üzere 1108 sayılı maaş kanununun 8 inci maddesinin C fıkrası mucibince uhdesinde bir memuriyet bulunmayan bir kimsenin bir vazifeye vekil olarak tâyin edilmesine müsaade edilmiştir. Her ne kadar vekil tâyin olunacak kimselerde bulunması lâzımgelen vasıfların asil olarak tâyin edilecek kimseler de bulunması lâzım gelen vasıflara uygun olması 8/418, 56/469 sayılı Büyük Millet Meclisi kararları cümlesinden ise de tatbikatta bu suretle tâyin olunacak vekiller imtihana tâbi tutulmamaktadır.

64 sayılı Divanı Muhasebat mecmuasında münteşir 4/3/940 tarih ve 2230 sayılı kararda ilk defa açıktan vekâlet suretile devlet hizmetine girecekleri imtihandan varestede tutmak için elde kâfi bir sebep mevcut değilse de imtihan mecburiyeti muvakkat bir hizmet olan bu kabil vekâletler için tatbik etmekten ise, asil olarak hizmete girileceği zamana hasrı kanunun metin ve maksadına daha uygun bulunmuştur, denilmekte ve açıktan vekil tâyin olunan bir kimsenin bu vekâlette muvaffakiyeti

görülmesi üzerine imtihandan istisna etmek suretile bu vazifeye asaleten tâyin caiz olmayacağına işaret edilmektedir.

Yedek subaylıktan sonra memuriyete ilk defa intisap edeceklerin imtihanı:

Askerliklerini kısa olarak yapmak salahiyetini haiz olanlar, askerliklerini ifadan sonra haiz oldukları rütbe ile terhis edilirler. Bunların terhislerinden sonra bir memuriyete intisapları; ilk defa intisap sayılmış ve bu sebeple imtihana tâbi tutulmuştur.

Nitekim 64 sayılı Divanı Muhasebat Mecmuasında münderiç 14/3/940 tarih ve 2230 sayılı kararda yedek subaylık kanunun tahmil eylediği mecburi bir hizmet olmak ve Büyük Millet Meclisince müttihaz 1145 sayılı kararı bir Numaralı fıkrasında bu vazifenin ifası memuriyet mesleğine intisap mahiyetinde telâkki edilmemiş bulunmak noktasından bunların terhislerinden sonra bir memuriyete alınmalarında imtihana tâbi tutulmaları kabul edilmiştir.

İmtihanın ne suretle yapılacağı:

İmtihanların ne suretle yapılacağı, suallerin mahiyeti, nasıl ve kimler tarafından hazırlanacağı, cevapların nasıl tetkik ve takdir olunacağı hakkında mevzuatımızda bir işaret yoktur. İsteklilerin hukukunu temin bakımından bu boşluğun yakın zamanda izale olunmasını temenni etmek bir vazifedir.

Yaş:

Memurin kanunu kadın, erkek memuriyete alınacak olanların en az kaç yaşında olmaları lâzım geleceği hakkında sarih bir kayıt göstermemektedir. Yalnız maaşlı memuriyete alınacak kimselerin fiilî askerlik hizmetlerini ifa etmiş bulunmaları lâzım geleceğine 4. üncü maddesinde işaret edilmiştir. Mesele Büyük Millet Meclisine intikal ederek 14/12/929 gün ve 535 sayılı kararın çıkmasına vesile olmuştur. Bu kararın 2 No.lu fıkrası şöyle demekte idi.

Memurin kanunu memurların sureti tâyin ve terfilerine ait hususî bir kanun olup bunun 4. üncü maddesinde de ne gibi evsafı haiz olanların memuriyete alınabilecekleri tasrih edilmiştir. Mezkûr madde kanuniye- deki sarahate göre de memur olabilmek için ya askerliğini ifa etmiş veya ihtiyat vasfına nakledilmiş olmak veya askerliğe elverişli olmadığı sabit veya te'cil edilmiş bulunmak lâzımdır.

Askerlik çağma giren bir kimsenin de dahil olduğu yaş silâh altına çağırılmamış olsa bile müeccel addolunacağı ve bu itibarla ancak askerlik

çağına girmekle memuriyete girmek için lâzım gelen vasıf kazanılmış olacağı gibi mezkûr kanunun 70 inci maddesinde tekaüt müddetinin de 20-yaşına vüsulden itibar edileceği tasrih edilmiş olması hasebile askerlik çağma girmemiş olan bir kimsenin memuriyete alınmasına imkân görülmemiştir.

Lâkin 1595 sayılı kanun ile 4. üncü maddenin H fıkrasına eklenen bir hüküm de (ancak bu evsafa kimse bulunmadığı takdirde A, B, C, D, V, Z, fıkralarında yazılı şartları haiz olanlar arasında 18 yaşını ikmal edenler dahi hizmete alınabilirler ve bunların yukarıki fıkra da yazılı evsafı ihraz edinciye kadar hizmet geçirecekleri müddet namzetlik addolunur.) denilmiştir. Bu suretle memuriyete girmek için 18 yaşını ikmal etmek lâzım geleceği kabul edilmiştir. Buna mukabil 5434 sayılı T. C. Emekli sandığı kanununun 12 inci maddesinde memuriyette emeklilik hakkının 18 yaşını ikmal ile başlayacağı beyan edilmektedir. Demek oluyor ki, emekli hakkı veren vazifelere memurin kanununun 4. üncü maddesinin H fıkrası mucibince aday olarak 18 yaşını ikmalden evvel kabul edilmiş olanların emeklilik hakkı ancak 18 yaşını ikmal ile başlayacaktır. Medenî kanunumuza göre 18 yaşını ikmal eden kimse reşit sayıldığından reşit olanların maaşlı veya bareme dahil ve daimî ücretli memurluklara veya bareme tâbi olmayan çeşitli hizmetliler kadrolarına (D cetveline) alınmaları caiz ve mümkündür.

Reşit olmayanların durumuna gelince meslekî tahsil görenlerin veya mecburî hizmet taahhüdü verenlerin daha küçük yaşta memurluğa kabulleri caiz olmak icabeder. Ancak bunlara emekli hakkı 18 yaşını ikmalden sonra başlar.

Emekli hakkının başlangıcı:

5434 sayılı yeni emekli sandığı kanununa göre bu sandığa iştirâk edecekler iki zümreye ayrılmıştır. (Madde: 12)

İştirâkçiler, Tevdiatçılar, İştirâkçilere emekli aylığı bağlanır.

Tevdiatçılara bağlanmaz. Bu kanunun 125 inci maddesinde tevdiatçılığın ne olduğu beyan edilmektedir.

(Emeklilik hakkı tanınan vazifelere ilk defa alınanlardan yaşları kırkı geçmiş bulunanlar ile emekli keseneklerini geri aldıktan sonra emeklilik hakkı tanınan vazifelere, Belediye Başkanlığına, illerin daimî komisyonu üyeliğe veya 130 uncu maddede yazılı vazifelere geçenlerden:

a — Keseneklerini geri vererek 102 inci maddeye göre yapılacak hesaba göre yaş sayısı 40 ı aşanlar:

b — Keseneklerini tâyin olunan müddet içinde iade etmeyen veya esasen geri vermek istemeyenlerden yaşları 40 ı geçmiş olanlar, tevdiatçı olarak biriktirme sandığına alınırlar....)

Bu hükümden anlaşılıyor ki, emekli hakkı veren bir vazifeye ilk defa gireceklerin yaşları 40 dan fazla ise bunlar emekli sandığına alınmayacak, biriktirme sandığına sokulacaktır. Kendilerine de ileride emekli aylığı bağlanmayacak biriktirme sandığında toplanan paraları bir o kadar da karşılığı ve % 4 mürekep faizi ile beraber kendilerine iade olunacaktır. Şayet emekli hakkı veren bir vazifeye ilk defa tâyin olunacak zat 35 yaşını bitirmiş ve fakat 40 yaşını tamamlamış ise bu zat doğrudan doğruya iştirâkçi olarak emekli sandığına alınacak ve kendisine ileride müstehak olduğu emekli aylığı bağlanacaktır. Lâkin bu zattan 35 yaşını bitirdiği tarih ile vazifeye girip emekli keseneği ödemeye başladığı tarihler arasında geçen zaman için ayrıca aylıklarından tamamlayıcı kesenek olarak % 10 kesilip sandığa yazılacaktır. (Madde 14, Fıkra e)

Adaylık:

İlk defa maaşlı devlet memurluğuna girenlerin bir adaylık süresi geçirmeleri lâzım geldiği memurun kanununun 7 inci maddesinde beyan olunmuştur. Şu halde daimî ücretli ve bareme tâbi ücretli) hizmetlilerle D ve E cetveli hizmetlilerine alınacaklar için böyle bir süre geçirmek mecburiyeti yoktur.

Bu sürenin en kısıası 6 ay en uzununu da 2 seneden ibarettir. İlk defa maaşlı memuriyete alınanların altı aylık tecrübe müddeti zarfında memur olmağa ehliyeti sabit olduğu kalem âmirince anlaşılırsa bu âmirin teklifi üzerine o memurun aslı memurluğa kabulü muamelesi icra olunur.

Asillığe kabul için adaylıkta en az 6 ay hizmet şart olduğundan bu müddet zarfında ehliyeti tasdik edilmeyenlerin adaylığı iki seneye kadar devam eder. Aynı dairede geçmesi lâzımgelen adaylık müddeti iki seneden fazla olamaz. Bu itibarla 2 sene nihayetinde adayın asaleti tasdik olunmazsa işten çıkarılmaz. Başka bir daireye naklolunarak orada en çok iki seneye kadar ikinci bir adaylık süresine tâbi tutulur. Burada da muvaffakiyet gösteremezse işten çıkarılır. Birinci tecrübe devresi olan en çok iki senenin nihayetinde adayın asaleti tasdik muamelesi yapılmamış olmakla beraber vazifesine de son verilmemiş bulunuyorsa bu hal adayın ehliyetinin zımnen kabulü manasına alınmak lâzımgelir. Netekim B. M' Meclisince ittihaz buyurulan 1115 sayılı kararın 9 uncu fıkrasında bu cihet şöyle izah edilmiştir.

İlk memuriyete gireceklerin 6 aydan iki seneye kadar namzetlik müddeti geçirmeleri memurin kanunu ahkâmından bulunmakla bidayeti tâyinlerinde namzetlikleri tasdik edilmemiş bile olsa kendisinin kat'î memuriyete kabulleri tarihine kadar namzet addedilmeleri muktazi olup gerek bu suretle tâyin, gerek bidayeti tâyinlerinde namzetlikleri tasrih kılınanlardan kanunun tâyin ettiği 2 ve 4 senelik müddetlerin hitam bulmasına rağmen kat'î olarak memuriyete kabul muamelesi yapılmayan ve vazifelerine de nihayet verilmemiş bulunanların namzetliklerinin o müddetlerin hitamına kadar devam etmiş addedilmesi ve binaenaleyh hâdisede olduğu gibi maaş sahibinin tekaütlüğünde namzetlik müddetinin o suretle hesap edilmesi muvafık görülmüştür. 7/7/939.

İlk tâyinde aday olarak tâyin edildiği tasrih edilmemiş olanlar:

İlk defa maaşlı memuriyete girenlerin bir adaylık süresi geçirmesi mecburi olduğundan, bir kimsenin ilk defa maaşlı memuriyete tâyini yapılırken tâyin evrakında aday olarak tâyin olunduğu tasrih edilmemiş bile olsa, kanun nazarında kendisi aday sayılacaktır. Yukarıda münderiç 1114 sayılı kararda bu cihet de tasrih edilmiş bulunmaktadır. Binaenaleyh bu memurun ay hitamında asaleti tasdik olunmak lâzımdır. İki sene geçtiği halde vazifesine son verilmemiş ise asaletinin tasdiki iktiza edeceği gibi asaleti tasdik olunmazsa işine son verilmeyip başka bir dairede tekrar adaylık süresine tâbi tutulması icabeder.

Evvelce adaylık süresi geçirenlerin tâyinlerinde tekrar adaylık geçirmeleri:

Her dairenin bir hususiyeti olacağı göz önüne alınırsa, bu hizmetlere tâyin edilecek kimseler de bazı vasıflar aranmasını tabîi görmek lâzımdır. Şu halde bir daireye intisap edip adaylık süresini geçirerek asaleti tasdik edilmiş bulunan bir kimsenin bu daireden ayrılması üzerine başka bir daireye tâyin edilmesi lâzım gelse, burada kendisine tekrar bir adaylık süresi geçirmesi tahmil olunabilir. Netekim B. M. Meclisince ittihaz buyurulan 1048 sayılı kararın 3 üncü fıkrasında şöyle denilmektedir:

Evvelce bir vekâlet veya dairede namzetlik devresini ikmal ile memuriyeti tasdik edilmiş olanların sonradan başka bir vekâlet veya dairede yeniden namzet olarak bir vazifeye tâyinleri mümkündür. 6/5/938.

Bu kabilden olarak istifa eden veya memuriyeti lağvolunan bir kimsenin sonradan intisap edeceği dairece, kendisine bir adaylık süresi geçirmesi tahmil olunabilir. 49 sayılı Divanı Muhasebat mecmuasında neşrolunan 11/11/929 tarihli bir kararda istifa eden bir memuru, evvelce bulun-

duğu daireden başka bir daireye kabul eder iken bu dairenin takdiri müessir olacağından ve bilhassa başka sahalarda malûmatı icap ettiren mesleğe intisaplarında o zatın aday olarak alınabileceğine işaret edilmiştir. Şu halde bu dairedeki vazifesinden meselâ istifa eden memurun tekrar aynı daireye tâyininden namzetlik devresi geçirmesine lüzum kalmıyacağı tabiidir.

Memur adayı iken istifa eden veya memuriyeti lağvolunan kimse aynı dairede başka bir vazifeye alındığı takdirde geçireceği adaylık süresinin nasıl hesap olunacağı da münakaşa edilmiştir. Birinci vazifesinde adaylık müddeti hitam bulmuş ve ikinci vazifesine tâyini sırasında sabık adaylığı kâfi görülerek ehliyeti kabul edilmiş ise doğrudan doğruya asil olarak tâyini tabîi ve mümkündür. Yahutta ikinci tâyinde tekrar ve ayrıca bir adaylık süresine de tâbi tutulabilir.

Birinci vazifesinde adaylık süresini ikmal etmeden ayrılmış ve aynı vazifeye tekrar aday olarak tâyin edilmiş bulunan kimsenin adaylık süresinin hesabında birinci vazifede geçen müddet de hesaba katılır. İki hizmet süresinin mecmuu 6 ayı tamamladığı takdirde asaleti tasdik olunabilir.

Ücretli bir hizmette bulunduktan sonra maaşa geçenlerin ücretli hizmette geçen hizmetlerinin adaylıktan sayılması:

İlk defa ücretli bir hizmete girip te sonradan yine ilk defa olarak maaşlı bir memurluğa tâyin olunanların ücretli vazifelerde geçirdikleri hizmet süresinin maaşlı memuriyete tâyininden sonra geçirilecek adaylık süresinden mahsubuna cevaz verilmiştir. Filhakika 63 sayılı Divanı Muhasebat mecmuasında münteşir 5/10/940 tarih ve 2490 sayılı kararda 3656 sayılı teadül kanununun 14 üncü maddesi (ki 4805 ve 4598 sayılı kanunlarla değiştirilmiştir.) mucibince maaşa nakledilmek hakkını haiz olan ücretli memurlardan ücretli olarak en az 6 ay çalışmış bulunanların bu hizmeti maaşlı vazifeye tâyin edecek makamca aslî memur olmak ehliyetinin subûtuna kâfi görüldüğü takdirde ücretli müddetin namzetlik süresinden mahsub edilmesi mümkün ve bu takdirde doğrudan doğruya maaşlı memuriyete asil olarak tâyinleri caiz bulunduğu beyan edilmiştir. Bu kararda ücretli hizmet süresi meselâ 6 aydan az ise, bu mikdarın maaşlı memuriyette geçecek 6 aylık namzetlik süresinden mahsubuna da cevaz olduğu beyan edilmiştir. Bununla beraber dairesinde bu ücretli hizmet kâfi görülmezse maaşlı vazifede tekrar adaylık geçirmesi zaruridir. (10/12/942 Sayıştay Kararı)

Burada bahsedilen ücretli memurların bareme tâbi ücretli memurlar olduğunu hatırdan çıkarmamak lâzımdır. D cetvelinde geçen hizmetler bareme tâbi olmadığından adaylıktan da mahsup edilemezler demek olur.

Stajda ve talebelikte geçen müddetler:

Bazı kimseler bir memuriyete tâyin edilmeden evvel, masrafı devlet bütçelerinden ödenmek üzere tahsil veya staja tâbi tutulduğu gibi bazı memurlar da tahsil ve staja sevk edilmektedirler.

Uhdesinde bir memuriyet bulunmadan tahsil veya staja tâbi tutulanlara, tahsil ve staj müddetince masraflarına medar olmak üzere maktu bir para verilmektedir. Memur iken tahsil ve staja sevk olunanlara da ya aylıkları verilmekte veya aylıkları kesilerek maktu bir para tesviye olunmaktadır. İşte memuriyete intisaptan evvel staja götürülmüş olup ta maktu bir para verilenlerin veya bu memuriyette iken aylıkla değil de maktû ücretle staja sevk edilenlerin stajda bulundukları müddetler adaylıktan sayılmamıştır.

67 sayılı Divanı Muhasebat mecmuasında münderiç 19/10/943 tarih ve 2496 sayılı kararda mektepten mezun olduktan sonra bir vazifeye tâyin edilerek staj görmek üzere yabancı memlekete gönderilen ve ücreti kesilerek 1416 sayılı kanun mucibince kendisine maktu bir para verilen zatın stajda geçirdiği müddet, bu müddet için ücret verilmemek suretile vazife ile alakası kesilmiş olduğundan, tâyin olunacağı vazifede geçirilmesi lâzımgelen adaylık süresinden mahsup olunamaz, denilmiştir,

Özel kanunlara göre adaylık:

Şimdiye kadar bahsedilen adaylık, memurin kanununun kabul ettiği adaylıktır. Bir takım daireler kendi hususi kanunlarında adaylık için başka başka süreler tâyin etmişlerdir. Meselâ: öğretmenlerin, tabiplerin, yargıçlık ve savcılık sınıfına girenlerin, kaymakamların adaylıkları gibi, bazı kanunlarda adaylık bir memuriyet kademesi, yani barem de bir maaş derecesidir. Meselâ; yargıç ve savcı mesleği için olan adaylıkta olduğu gibi filhakika bu adaylık, süresi iki sene olan bir barem derecesidir. Hâkimler kanununda yer alan adaylık süresinin yargıç sınıfına geçmek için bir staj mahiyetinde olduğundan bunların yargıç muavinliğine terfile- rinde bu sınıfta ayrıca adaylık süresine tâbi olmalarına mahal yoktur. Yargıç adaylığı devresine tâbi olmadan doğrudan doğruya yargıç muavini veya yargıç sınıfına kabul edilmiş olanların girdikleri derecede adaylık süresi geçirmeleri icabeder. Bu itibarla özel kanunlarında hususi adaylık hakkında hüküm varsa bu hükmün tatbik olunacağı tabidir.

Adayların aslı memur olmalarının başlangıcı:

Aday olarak çalışan memurun kat'î surette memuriyete kabulünün başlangıcı, kalem âmirlerince yapılacak teklifin salâhiyetli makamca tasvibedildiği tarihtir. Gerek teklifin ve gerek tasdikin makale şâmil bir tarihten muteber olacak şekilde tanzimi caiz değildir. 64 sayılı Divanı Muhasebat mecmuasında yazılı 6/5/940 tarih ve 2343 sayılı kararda namzet olarak alınmış olan ve bir müddet sonra makale şâmil bir surette asaleti icra edilen memurun asaleti başlangıcının bu muamelenin mucibe iktiran eylediği tarihten muteber olması icap edeceği gösterilmiştir.

Asaletin tasdiki tarihinin evvelce ehemmiyeti vardı. Zira adaylıkta geçen hizmet terfi için geçecek süreye mahsup edilmeydi. Bu sebeple adayın asaletinin tasdiki tevhür ederse, memur terfi sürresinden mutazarrır olmuş bulunurdu. Aşağıda görüleceği üzere bu hüküm ve esas bu gün terk edilmiştir.

Adayların filî hizmet için silâh altına alınması:

Maaşlı memuriyete intisap edecekler de aranacak vasıflardan birisi isteklinin muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmasıdır. Memurin kanunu te'cil edildikleri için muvazzaf askerlik hizmetini yapmamış olanlar ile askerî hizmete elverişli olmadığı sabit bulunanların devlet memuriyetine alınmalarına müsaade etmiştir.

Adaylık süresi içinde gerek tam ve gerek kısa hizmet için silâh altına çağırılanların memuriyetle alakalarının kesileceği 21/1/943 tarihinde yürürlüğe giren 4379 sayılı kanun hükümlerindendir.

Adaylık süresini doldurmadan askere alınanların askerlikten sonra tekrar memuriyete intisaplarında sürenin noksan kısmını ikmale mecbur olacakları tabiidir. Kıt'ada yedek subay okulunda veya rütbe ile geçen hizmetleri adaylık süresinden mahsup edilemez.

Adayların talim ve manevra münasebetile silâh altına alınması:

Muvazzaflık hizmetini yapmış olmakla beraber intisap ettiği memuriyette henüz aday iken talim ve manevra münasebetile silâh altına alınanlara, silâh altında bulundukça mezun sayılarak aylıkları verilir. Filhakika 4311 sayılı kanunun birinci maddesinde muvazzaflık hizmeti haricinde olan talim ve manevra münasebetile silâh altına alınan maaşlı veya ücretli memurların silâh altında bulundukları müddetçe mezun sayılacakları cihetle aylıklarının verilmesine devam olunacağı beyan

edilmiştir. Adaylarda ücretli memur sayıldıklarından silâh altında bulundukları müddetçe maaşları tamam olarak tesviye olunacak demek olur.

Adayların bu suretle silâh altında geçirdikleri müddetler, mezun sayılmaları hasebile iş başında bulunmuş mahiyetinde olacağından bu müddetler adaylık süresinden mahsup olunabilir.

A — Mecburi hizmete tâbi olanların adaylığı:

Mecburi hizmet taahhüdiyle tahsilde bulunanlar, tahsillerini ikmal edince bir vazifeye alınmaları lâzımgelir. Bu suretle bir hizmete tâyin edilenlerde adaylık süresini geçirmek mecburiyetindedirler.

2913 sayılı kanunun 4. ncü maddesinde mecburi hizmete tâbi bulunanların açık bir memuriyet bulunmasa bile mutlaka hakları olan maaş kadar bir ücretle ve kadrosuz olarak stajyer ünvanile tâyin edilecekleri beyan edilmiş olduğundan kadrosuz olarak tâyin edilecekleri beyan edilmiş olduğundan kadrosuz olarak tâyin edilip maaş yerine ücret verilenler dahi bir adaylık süresi geçirmeye mecburdurlar. Ancak kanun, bunların ücretle geçen bu hizmetlerini adaylık süresinden saymağı kabul etmiş olduğundan maaşlı kadroya nakillerinde başkaca bir adaylık süresine tâbi tutulmazlar. Lâkin ücrette geçen hizmetleri adaylık süresini doldurmamış ise süreyi maaşlı hizmetlerinde ikmal ederler.

Aday iken Mahkemeye sevk edilenler:

Adaylıkta bulunduğu sırada işden men edilip mahkemeye verilenlerin memuriyetle alakasının kesileceğı Danıştay'ca kabul edilen içtihatlarıdır. Çünkü adaylık süresince aday ücretli memur sayıldığından ve ücrete hak kazanmak da fiilen vazife görmekle mümkün bulunduğundan artık vazife başında bulunması imkânı olmayan adayın mahkemeye verilmekle vazifesine de son verilir. Beraeti halinde geçen zamanlar için - iş başında bulunmadığından - aylığa müstehak olamaz.

Aday iken memuriyetin lağv olunması:

Adaylıkta iken tâyin olduğu kadro ilgâ edilirse, adaya ilgânın vuku bulduğu ay ile müteakip ay için ücret verilemez. Zira kadro açığı maaşı yalnız maaşla çalışan memuriyetlerde bulunanlara verilmiş bir hakdır, Adaylık ise ücretli bir hizmettir.

KÖY MÂLİYESİ

“YENİ KÖY KANUNU TASARISI MÜNASEBETİYLE”

Sabri SÖZEN

Emniyet Genel Müdür Muavini

Köy idareleri, gerek köy kanununun ve gerekse kendilerine devlet ve köy hizmeti olarak görevler tevdi eden diğer kanunların - ki bu kanunlar köy kanunu ile birlikte bir kül teşkil ederler - yapmakla yükümlü tuttıkları çeşitli görevleri yerine getirebilmek için yeter miktarda gelir kaynaklarına malik olmak zorundadırlar. Bu kaynaklar, genel olarak hemen her memlekette kamu hizmetlerinin devletle köy idareleri arasındaki bölüşme esaslarına ve mahallî gelir imkânlarına göre tefrik edilmişlerdir.

Köyün kamu gelir kaynakları incelendiği zaman, bunlardan önemli bir kısmının devlete ait bulunan hizmetlerin görülmesine ayrıldığı, diğer bir kısmının, köy idareleri tarafından görülecek hizmetlere karşılık olmak üzere bu idarelere bırakıldığı ve diğer kısmının da devletle paylaşıldığı görülür. Bununla beraber hemen her devlet, kendi hizmetlerinin görülmesi için ayırdığı kaynaklardan köy idarelerini de faydalandırmak ve bu idarelerin görev ve başarılarını bu suretle kolaylaştırmak ve hızlaştırmak istemiştir.

Görevlerinin asgarî haddini yerine getirmeğe güçleri yetmeyen köy idarelerinin devlete ait bulunan kaynaklardan faydalanmalarında muhtelif şekiller vardır. Bu faydalanmalar, ya yardım veya pay ayrılması, kesir eklemeleri yapmalarına yetki verilmesi gibi şekillerle devlet gelirlerine iştirak ettirilerek eksik kalan gelirlerinin tamamlanması veya devletin, köy hizmetlerine doğrudan doğruya iştirak etmesi veyahut bu hizmetlerin yapılmasını üzerine alması suretiyle vukubulur.

Hemen ilâve edelim ki görevlerini kendilerine ayrılan mahallî gelirlerle bihakkın yapabilen köyler pek azdır. Malî Mukadderatını yardım vesaire ile tamamiyle devletin arzu ve isteğine bağlamış bulunan köy idareleri de hiç bir memlekette bulunmamaktadır. Köylerin malî sistem-

leri her yerde bu iki prensibin karışık bir şekilde birbirine tedahül etmesine dayanmaktadır.

Köy idarelerinin malî işleri ve bu işlerin görülmesi hususundaki yetkileri, mahallî örf ve âdetlerin özelliklerine, tarihe, sosyal ve politik âmillere, köy halkının kültür seviyesine ve mensup oldukları devletlerin uygulamakta oldukları idare rejimlerine göre değişen çeşitli hal tarzları görmüştür. Bu idareler, bazı memleketlerde yalnız devlet tarafından gösterilen hizmetleri ifa etmekle yükümlü tutulduklarından gelir ve gider bütçelerini bu esaslara göre tanzim etmek zorunda kalmışlardır. Bu sebepten şahsiyetleri, mahallî yetkileri ve muhtar olma nitelikleri derecelerine göre azaldığı ve daraldığı için âdeta devlete mülhak birer müessese durumuna girmişlerdir. Bu gibi memleketler için verilecek en iyi misali 945 den önceki İtalya ve Almanya teşkil eder. Buna mukabil Birleşik Amerika, İngiltere ve İsviçre gibi devletlerde köy komünlerinin malî işleri, geniş ölçüde verilmiş mahallî yetki ve serbest fonksiyonlar çerçevesi içinde cereyan etmektedir. Bu memleketlerde merkezi denetleme, tahdit edilerek belli hususlara inhisar ettirilmiştir. Bu konuda Birleşik Amerika ile İngiltere arasında mahiyet itibarıyla görülen farklar, İngiltere’de denetlemenin merkezî bir heyet veya büro tarafından mahallî özellikler göz önünde tutulmak suretiyle tâyin edilmesinden ve bu bakımdan İdarî ve elastiki olmasından, Birleşik Amerika’da ise genel bir kanun ile tanzim edilmiş olması itibarıyla teşriî ve yeknesak bulunmasından ibarettir. Nihayet Fransa ve Belçika gibi devletler de bu hususta her iki usulün mahassalasını teşkil eden bir sistem vücade getirmişlerdir.

Yurdumuz köylerinin malî işlerinde takip edilen sisteme gelince:

Bu sistem, bir taraftan devletin egemenliği ile bağdaşan muhtar bir idare ve binnetice muhtar bir sorumluluk, diğer taraftan bu bağdaşmanın zarurî kıldığı devlet kontrolü şeklinde tezahür eder ki bugün Fransa ve Belçika’da uygulanmakta olan sistemin benzerinden başka birşey değildir.

KÖY İDARELERİNİN GELİR ve GİDER SİSTEMLERİ

Köy idarelerinde, gelir kaynaklarının nev’i ve mahiyetleriyle bunların dağıtım, tahakkuk ve toplanmalarına ve harcanmalarına ait usullerin heyeti umumiyesine köy mâliyesinin gelir ve gider sistemi denir. Bu konuda hâkim olan düşüncenin, gelir kaynaklarını zedelememek, verimlilik derecelerini azaltmamak, mevcut kaynaklara yenilerini katmak ve bunları doğrudan doğruya ve hemen köy hayatına fayda katacak hizmetlere, köy halkına emniyet ve itimat verecek şekil ve tertiplerle harcamaktan ibaret olması icap eder.

KÖYÜN GELİR SİSTEMİ:

Köy gelirlerini mahiyet ve neveleri itibariyle üçe bölmek suretiyle mütalâa etmek lâzımdır.

- I. Köyü özel kaynaklarından sağlanan gelirler,
- II. Devlet kaynaklarından sağlanan gelirler,
- III. Türlü gelirler.

I. Köyün özel kaynaklardan sağlanan gelirler:

Köy idarelerinin kendi kaynaklarından bağımsız olarak sağladıkları gelirlerdir. Bu gelirler üzerinde genel olarak devletin doğrudan doğruya vesayet mürakabesinden başka herhangi bir müdahalesi mevcut değildir. Köyün özel kaynaklarından sağlanan gelirleri beş bölüme ayırabiliriz:

A. Karşılıksız olarak alınan vergi ve resimler:

KÖY SALMASI:

Köy gelirleri, köy işlerini gören köy adamlarının aylık ve yıllıklarıyla köy sınırları içinde yapılacak mecburî köy işlerine kifayet etmezse, en yüksek derecesi 20 lirayı geçmemek üzere herkesin hal ve vaktine göre köyde oturanlara veya maddî ilgisi bulunanlara ihtiyar meclisi kararıyla salınan tevzii bir vergidir. Her yıl mutlaka alınması gereken bir vergi mahiyetini taşımaz. Bilâkis yukarda belirtilen şartlar dahilinde başvurulması lâzımgelen istisnâ ve talî bir gelir kaynağı mahiyetini arzeder,

Köy salması köyde oturanlardan veya maddî ilgisi bulunanlardan ev başına ve her evin ödeme kabiliyetine göre, en çok 20 lirayı geçmemek şartıyla nakden veya aynen alınmak üzere salınır. Bir evde oturanların ayrı ayrı gelirleri olduğu takdirde her biri ayrı ev sahibi sayılır. Köyde maddî ilgisi olupta diğer mahallerde oturanlar bulunursa, bunların salması o köydeki ilgi ve faydalarının derecesi nisbetine göre tâyin edilir.

Köy salması, köyün aylıklı adamlarının ücretleriyle mecburî işlerinden başka hiç bir yere ve hizmete tahsis olunamaz.

Köyde maddî ilgisi bulunanların şehir veya kasabada oturmaları, salmaya katılmalarına engel teşkil etmez.

“Köy kanununun 16 ncı maddesi hükmü salmanın köylüye değil, köye taallük ettiğini göstermektedir. Binaenaleyh köyde malî alâkası olanların, ister şehirde otursunlar, ister köyde otursunlar salmaya iştirakleri zaruri olup dâvacı hakkında bu suretle yapılan muamelede ka-

nunsuzluk olmadığından varit olmayan iddiasının reddine 5/1/946 tarihinde ittifakla karar verildi” (Danıştay ikinci daavi dairesi E: 36-21144. K: 56.)

“Köy Kanunu’nun 24. cü maddesi ancak köye muhtar ve âza olabilecekler için muktezi esasları tâyin sadedinde sevk edilmiştir. Köy salmalarına kimlerin tâbi olması lâzım geleceği noktası bu madde ile irtibatta değildir. Dâvacının adı geçen köyde çiftliği bulunmasına ve bu yüzden köy idaresinin temin ettiği menafiden müstefit olduğu anlaşılmasına göre, köyde oturmaması ve kaza merkezinde mukim bulunması şahsa teveccüh eden salmalardan âzade tutulmasını icabettirmez. Dâvanın reddine 15/9/1938 tarihinde sözbirliği ile karar verildi. ” (Danıştay 1. ci deavi dairesi E: 38.897, K: 2016).

SALMANIN TEVZİİ ve İTİRAZ YOLU — İhtiyar Meclisi, köy salmasının nisbet, cins ve miktarını ve tevzi cedvellerini ocak ayı içinde tâyin ve tanzim ederek onbeş gün süre ile herkesin görebileceği yerlere asmak suretiyle ilân ve hariçte bulunanlara tebliğ eder. Salman salmalarda kanun hükümlerine uygunsuzluk veya nisbetsizlik olduğunu iddia edenler, ilân veya tebliğ süresinin bitiminden itibaren on gün içinde, köy muhtarına söz veya yazı ile bildirmek suretiyle itiraz edebilirler. Muhtar, bu amaçla başvuruların isimlerini bir deftere kaydederek kendilerine birer ilmühaber vermekle ödevlidir.

Köy İhtiyar Meclisi, salma itirazlarına bir hafta içinde bakarak kararını vermeğe ve itiraz edenlere bildirmeğe mecburdur. Bu kararlar aleyhine tebliğ tarihinden itibaren onbeş gün içinde İl Merkez İlçelerinde Valiye, diğer ilçelerde Kaymakamlara müracaat edilebilir. Bu makamların verecekleri kararlar kesin olup aleyhine Danıştaya başvurulamaz.

PARA ve AYNİ SALMANIN TAHSİLİ ve İMECEYE ÇEVRİLMESİ

— Salma, ödevlilerin ödeme takatlerinin en elverişli olduğu aylarda nakden veya aynen alınır. Her iki halde de köy kanunu’nun 66. ncı maddesine başvurulmasına rağmen borcunu veremeyenler olursa, bedenen çalıştırılmak suretiyle ödetilir. Para ve ayni, salmanın işe çevrilmesi, Bütçe Kararnamesinde tâyin edilmiş olan gündelik esası üzerine yapılır Çalışmak suretile borcunu ödeyen ödevlilere verilecek alınırlarda bu cihet işaret edilir.

Salma ödevini, tebliğ tarihinden itibaren yirmi bir gün içinde yerine getirmeyenlerin borcu, ihtiyar meclisleri tarafından yapılacak mazbatalara müsteniden Vali, Kaymakam veya Bucak Müdürleri tarafından haczen ve iki kat olarak tahsil edilerek köy sandığına teslim edilir.

Her köyde Bir ödevli saima ve imece kontrol defteri tutulur. Bu deftere, köyde salma salınacak ödevlilerin isimleri ve ev numaraları ile, her birinin para ve ürün olarak kesinleşen salma borçları, bu borçlara mahsuben ödenen salma miktarları ve bu ödemelere karşı verilen alındıların tarih ve sayıları ödeme sırasına göre yazılır. ⁽¹⁾.

SALMA PARASI HACZEDİLİRMİ? — Köy orta malları, Devlet malları gibi korunur. Kanun Devlet mallarını nasıl bir himayeye mazhar kılmış ise, köy orta mallarını da aynı himayeden müstefit kılmıştır. Devlet malları aleyhine işlenen suçlara nasıl şiddetli cezalar verilirse, köyün orta malları aleyhine işlenen suçlara da aynı şekilde cezalar verilir. Devlet malları yalnız gasp ve tecavüzlere karşı değil, alacaklıların hacizlerine ve takas isteklerine karşı da himaye edilmiştir. Bunun gibi köy orta mallarına ve bu meyanda bulunan salma paralarına da alacaklılar tarafından haciz konamaz. Ve takas isteğinde bulunulamaz.

Borçlar kanununun 123. cü maddesinde de bu hususa temas eden bir hüküm vardır. Bu maddeye göre kamu haklarından doğan köy alacaklarının, köyün arzusu hilâfına takas ile düşürülmesi caiz değildir. Bu hüküm, bu alacakların haciz de edilemeyeceğini gösterir. Çünkü; Takas ile düşürülmesi caiz olmıyan alacakların haczi de caiz değildir. Eğer kamu haklarından doğan köy alacaklarının haczi caiz görülseydi, o vakit 123. cü maddenin koyduğu hüküm, bu alacaklar aleyhine haciz tarikiye tevessül edilmek suretiyle hükümsüz bırakılabilirdi. Borçlar kanununun bu hükmü, köy kanununun 8. ci maddesinin delâlet ettiği manada olduğu gibi, köyün kamu hizmetlerinin görülmesi amacile toplanan ve bu hizmetlerin ifasına tahsis edilen salma parasının, kamu hukukundan doğan bir köy parası olması itibariyle haczi caiz olamayacağını gösterir.

SALMA VARİSLERE İNTİKAL EDEBİLİRMİ? — Danıştay genel kurulunun 16/7/1942 gün ve 171 - 185 sayılı kararına göre, Köyün genel hizmetlerini karşılamak amacile kanun hükümlerine uygun olarak tevzi edilen bir salma vergi mahiyetini haizdir. Nakden veya aynen ödenmesi lâzımgelen bu ödev için kanunun bazı ahvalde beden hizmetini kabul etmesi vergi mahiyetini hiç bir zaman değiştirmez. Bu bakımdan salma ile ödevli olan bir şahsın ölümü halinde, bu ödevi daha önce bedenî hizmete çevrilmemiş, mirası da varisler arasında Medenî kanun hükümlerine göre devredilmemiş olması takdirinde, salmanın varislere intikal edeceğini kabul etmek iktiza eder.

¹ Köy kanunu değiştiren 2491 sayılı kanunun değiştirilmesine ve bu kanuna bazı hükümler katılmasına dair bulunan 3664 sayılı kanun.

İMECE:

Köy hizmetlerinin görülmesi için köylünün hep birlikte çalışmasına imece denir. Kamu hizmeti gören müesseselerde para, bu hizmetin görülmesi için başta gelen bir unsur ve vasıta olduğu halde köy idarelerinde yerini, köylünün gücüne dayanan bir gelir kaynağı olan İmece'ye bırakarak ikinci plânda kalmıştır.

Köy işlerinden birçoğunun imece suretiyle görüleceğini 16. cı maddesinde tasrih eden 442 sayılı köy kanunu, imecenin gün ve zamanlarını göstermemiştir. Bunun takdir ve tayinini, köylünün müsait zamanlarına göre ayarlanması kaydı ile 44. üncü maddenin 1 ve 4. üncü fıkralarile ihtiyar meclislerinin kararına bırakılmıştır.

Köy imecesinin tertip ve tanziminde ihtiyar meclislerinin gözönünde tutmaları gereken hususlar şunlardır:

1 — İhtiyar meclisi, her yıl hangi işlerin imece ile yapılacağını ve bu işlerden hangilerinin öne alınacağını ve ödevlilerin kaçar gün çalışacaklarını, köy bütçesini tanzim sırasında tesbit eder. Köyün imece ile başarılması gereken işleri, yapılması mecburî olan veya isteğe bağlı olup da dernekçe mecburî işler arasına alınan hizmetlerden ibarettir. Bunun dışında kalan hiç bir iş ve hizmet imece ile yapılamaz.

2 — İhtiyar meclisi imeceyi, köylünün çift ve çubuğu ile meşgul olmadığı boş zamanlara göre tertiplemelidir. Bu zamanların tamamını imeceye tahsis etmek, bu kaynağı ağır bir ödev haline koyabilir. Bu bakımdan imece süresi köylünün bu zaman içinde görülecek diğer birçok işleri olabileceğine göre düşünülmeli ve bu süre, çalışılmayan zamanları hiç bir vakit doldurmamalıdır.

3 — Köy imecesine özürsüz olarak gelmeyenlerden ihtiyar meclisi kararıyle 10 lira para cezası alınır. Bu cezayı vermiyenler hakkında haciz işlemi yapılır. Aynı işe tekrar gidilmediği takdirde evvelki cezanın iki kat olarak alınması cihetine gidilir. (¹).

Bu cezalara rağmen çalışmaya yine gelmiyen ödevliler olursa bunlar hakkında ne suretle işlem yapılacağına dair Köy Kanununda her hangi bir hüküm mevcut değildir. Vazii kanun, imece suretile yapılması istenilen bir işin vücade getirilebilmesi için o işte bütün köy halkının çalışması gerektiğini derpiş etmiş olduğuna göre para cezalarının böyle bir ödevi kaldırmaması iktiza eder. Danıştay bu konuyu istişari bir kararla çözmüş bulunmaktadır.

¹ Köy kanunu madde: 56, 5435 sayılı kanun Madde: 2.

Birinci Dairenin 8/9/949 gün ve 21/28 sayılı kararında, ödevin her nevi ve şekli ancak kanunun açık ve kesin bir metni ile tesis edilebileceği belirtilerek kıyas yolu ile ödev konulmasının mümkün olamayacağı açıklanmış ve Danıştay Genel Kurulu da imece ödevinden kaçanlar hakkında yalnız kanunda gösterilen cezaların uygulanabileceğine, bu cezaların paraya çevrilmesine kanunen imkân olamayacağına ve cezayı ödemiş olmanın hukuken ödevin ortadan kalkmasını gerektirmeyeceğine işaret ederek Birinci Daire kararını çoğunlukla tasvib etmiştir. Şu halde, imece ödevinden kaçanlar hakkında muhtar ve İhtiyar Meclisi üyeleri tarafından kanunen yapılması gereken işlem, para cezalarının, ödev yerine getirilinceye kadar her defasında yeniden tebligat yapılmak suretile tekrar alınmasına tevessül edilmesinden ibaret kalmaktadır.

B — KÖY HASILATI:

Köy idarelerinin kendi mallarından ve işletmelerinden elde ettikleri gelirler köy hasilatını teşkil eder.

Köy iş ve hizmetlerinin yapılması için köy tüzel kişiliği tarafından tasarruf edilen malların bütününe köy malları denir. Bu mallar iki nevidir:

1 — TAŞITLI MALLAR,

2 — TAŞITSIZ MALLAR ⁽¹⁾.

1 — Taşıtlı Mallar: Bir yerden diğer bir yere taşınabilen mallar olup iki nevidir.

a — MAHİYETİ İTİBARI İLE TAŞITLI OLAN MALLAR — Köy Tüzel Kişiliği adına satın alınan veya tasarruf edilen her türlü alât ve makinalarla, boğa, koç, teke, aygır ve buna benzer hayvanlardan ve tabiatı itibarıyla bir yerden diğer bir yere taşınabilen diğer bütün köy mallarından ibarettir.

b — KANUN NAZARINDA TAŞITLI SAYILAN MALLAR — Maddî mevcudiyeti olmayıp para ile ölçülebilmesi mümkün olan ve tapu sicilinde bağımsız ve ayrıca sürekli olarak kayıtlı bulunmayan köy haklarıdır. Taşıtsız mallar üzerinde bulunan geçici veya ayrıntı haklar, alacak üzerindeki haklar... gibi. ⁽²⁾.

2 — Taşıtsız Mallar : Yerini değiştirmesi mümkün olmayan mallardır. Bunlar da taşıtlı mallar gibi ikiye ayrılır:

¹ Köy Kanunu madde : 7.

² Medenî Kanun madde : 686.

a — MAHİYETİ İTİBARİLE TAŞITSIZ OLAN MALLAR — Tabii olarak yerinde sabit olan mallardır. Köyün bina, tarla, bahçe, yol, ağaç, meydan, okul, cami v.s. malları bu nevidendir.

b — KANUN NAZARINDA TAŞITSIZ OLAN MALLAR — Taşıtsız mahiyetini haiz olmayıp itibarî olarak taşıtsız sayılan mallardır. Köyün mülkiyetinde olmayan bir mer'adan, ormandan veya kaynaktan.... faydalanma hakkı, tapu sicilinde bağımsız ve sürekli olarak tescil edilmiş olmaları şartıyla bu nevi taşıtsız mallardan sayılırlar. ⁽¹⁾.

Köy malları, tahsis cihetlerine göre de ikiye ayrılır:

1 — KÖYÜN ÖZEL MÜLKİYETİNDE BULUNAN MALLAR:

Köy idarelerinin tıpkı özel kişiler gibi kullandığı ve faydalandığı mallardır. Köyün irat getirir binaları, dükkânları, değişmenleri, tarlaları, bahçeleri, kapanmış köy yolları, yol fazlaları, yol, park ve ormanların ürünleri ve semereleri, metruk ve kimsesiz köy mezarlıkları, vakfa ait genel mezarlıklar.... vesaire gibi. Bu mallar her ne kadar köyün kamu hizmetlerine tahsis edilmemiş iseler de, köy sandığına sağladıkları gelirlerle yine bu hizmetlerin görülmesine bilvasıta faydalı olurlar.

Köyün özel olan taşıtsız malları, köy tüzel kişiliği namına tapuya tescil edilirler. Bu mallardan ötürü, gerçek veya tüzel kişilerle vukubulacak her türlü uyuşmazlıklar, özel kişilere ait mallar gibi özel hukuk hükümleri dairesinde çözülür. ⁽²⁾

2 — KÖYÜN KAMU HİZMETLERİNE AYRILAN (ORTA) MALLAR:

Köy idarelerince, köy halkının kullanmasına ve faydalanmasına terk ve tahsis edilen ve akar mahiyetinde olmayan mallardır. Cami, okul, otlak, yaylak, bataklık, fundalık, yol, nehir, kanal, köy meydanı, pazar ve çarşı yerleri vesaire gibi. Bu mallardan, köy halkının kullanma ve faydalanma şekilleri, mahiyetlerine ve tahsis tarzlarına göre Köy İdareleri tarafından tanzim edilir. Köy tüzel kişiliğinin, bu mallar üzerindeki hukukî durumu, bir mülkiyet hakkı mahiyetinde olmadığından, özel kişilerde olduğu gibi malik sıfatıyla ne kullanılabilir, ne satılabilir ve ne de kiraya verilebilir. Bu gibi işlemlerin yapılabilmesi için evvelâ tahsis cihetinin değiştirilmesi, yâni kamu hizmetlerine ayrılmış mallar olmaktan çıkarılarak köyün özel mülkiyetinde bulunan malları arasına alınması iktiza eder.

¹ Medenî Kanun madde : 632.

² Tapu kanunu madde : 21, 24.

Köyün orta malları, sıra sırasıyla demirbaş defterine kaydolunur. Kayıtta, orta malın cinsi, emlâkin müstemilâtı, arazinin mesahası, arazi ve emlâkin sınırları, köyün ne suretle malı olduğu, varsa kıymetleri ve diğer bilgiler gösterilmelidir. Bunlardan herhangi bir sebeble kullanılamayacak bir hale gelenlerle, esas durumlarında değişiklik olanların kayıtları ihtiyar meclisi kararıyla düşürülmeli veya işaretlenmelidir.

Köyün, kamu hizmetine tahsis edilen taşısız köy malları tescile tâbi değildirler. Bu mallar zaman aşımı ile iktisab olunamazlar. Devlet malları gibi korunurlar. Her ne suretle olursa olsun tahrip eden, yok eden, bozan veya zarar verenler olursa, üç aydan iki seneye kadar hapis ve iki yüz elli liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar. ⁽¹⁾

KÖYLÜNÜN KAMU HİZMETLERİNE TERK VE TAHSİS EDİLEN TAŞITSIZ KÖY MALLARININ VERGİ MUAFİYETİ:

1 — Kazanç amacıyla kurulmuş olmıyan köy numune fidanlıkları, meyvelikler, numune tarla ve çiftlikleri, spor sahaları, parasız parklar, çocuk bahçeleri ve çocuk oynama mahalleri,

2 — Yollar, caddeler, sokaklar, meydan ve pazar yerleri, kamunun kullanmasına ve faydalanmasına terk ve tahsis edilip kiraya verilmeyen mer'a, harman yeri ve çayırılık gibi mahallerle, okul, cami ve müstemilâtı, köy misafir odaları, otlak, yaylak, bataklık, sıvat, sulak, pınar gibi orta malları ve tarıma elverişli olmıyan, başka suretle de istifade edilmıyen taşlık, pınarlık, fundalık ve ot yetişmeyen çoraklık yerler,

3 — İrat getirmeyen bir hususa tahsis edilen köy tüzel kişiliğine ait binalar,

4 — Köy namına vücade getirilen bilumum su bendleri, suların yükselmesine karşı yapılan engeller, kanallar, hendekler, cetveller, bataklıkları kurutmağa veya kurak yerleri sulamağa yarar özel sulama tesisatı,

Arazi ve bina vergilerinden muaftırlar. ⁽²⁾

MÜŞTEREK KÖY MALLARI:

Bir kaç köy arasında müşterek olan sıvat, sulak, pınar, mera, bataklık, yaylak gibi yerler, bu köylerin hiç birinin hududu içinde kalmazsa, müşterek mal itibar olunarak her birinin hakkı sınır kâğıtlarına işaret

¹ Türk Ceza Kanunu Madde: 516, Köy kanunu Madde: 2, 7. 8. 2500 sayılı İskân Kanunu Madde: 21. Medenî kanun: Madde: 912.

² 1833 sayılı arazi kanunu madde: 2. 1837 sayılı bina vergisi kanunu madde: 3.

olunur. Bu gibi malların korunması için yapılması lâzım gelen müşterek gideler ilgili köylerin muhtar ve ihtiyar meclislerinin müşterek kararıyla tesbit edilerek mahallî Hükümetinden izin alındıktan sonra yapılır. Bu köylerin muhtar ve ihtiyar meclisleri kendi aralarında uyuşamadıkları takdirde, birinin vaki olacak isteği üzerine, bağlı bulundukları Hükümet Başkanı kendilerini tekrar toplayarak uyuşmadıkları hususları çözer.

Müşterek köy malları, bir köyün sınırları içinde kalırsa -diğer köylerin faydalanma hakları mevcut teamüllere göre devam etmek kayıt ve şartıyla- o köyün malı addedilir. ⁽¹⁾

Köy idarelerinin önemli kaynakları arasında bulunan hasılat gelirleri şunlardır:

- 1 — Köy namına yazılı emlâk ve arazi gelirleri,
- 2 — Yolu ile vakfedilen arazi ve emlâk gelirleri,

Bu gibi vakıf gelirlerin bazı köylerde ihtiyar meclisleri tarafından satılarak bedellerinin başka ihtiyaçlara harcandığı görülmektedir. Bir gelir kaynağı olarak muhafazalarında fayda görülmeyen vakıf emlâk ve arazilerin, vakıflar kanununun 12 nci maddesine tevfikân vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından satılarak bedelleriyle köy için vakıf adına başka akar alınması ve bu bedellerin mübayaa yapıncaya kadar tenmiye edilerek faizinden köy idarelerinin faydalanması lâzımdır.

- 3 — Köy namına ekilen tarlaların gelirleri,
- 4 — Avarız gelirleri (ağaç, arazi, emlâk, para.)

Bazı köylerde belli bir sarf ciheti mevcut olmaksızın arızî olarak çıkacak ihtiyaçları karşılamak ve sosyal yardım işlerine tahsis edilmek üzere faizle işletilen paralar vardır ki bunlara (Avarız Akçesi) denir. Bu paralar, bir nev'i vakıf mahiyetinde iseler de, vakfiyeleri, vakıf şartları vesaireleri olmadığı için yolu ile vakfedilmiş bir gelir sayılamazlar. Avarız gelirleri, para olabileceği gibi bu yolda köye bırakılmış ağaç, arazi ve emlâk de olabilir.

- 5 — Köy tezgâh, ambar ve dükkânlarının gelirleri,

6 — Köy sınırları içindeki otlaklardan ve mer'alardan fazlasının kira bedelleri.

Köy sınırları içindeki Otlak ve Mer'alardan, köy hayvanlarının yayılmalarına ve kışlık ot ihtiyaçlarına yetecek miktarı, köy nüfusunda ka-

¹ Köy kanunu Madde: 6, 47, 48

yıtlı olup köyde oturan halkın beslemekte oldukları hayvanların faydalanmalarına bedelsiz olarak terk ve tahsis olunur. Bu hayvanların yayılım ve biçenek ihtiyaçlarından arta kalan otlak ve mer'aların kiraya verilmeleri lâzımdır.

Köy nüfusunda kayıtlı olup da köyde oturan halkın ticaret amacıyla beslediği hayvanlarla, köylülerin kışlamak vesair sebeplerle ücretle dışarıdan aldıkları hayvanlardan yayılım için hayvan başına münasip bir ücret alınması ve bu hayvanların biçenek taksimatına dahil edilmemesi lâzımdır.

7 — Köy sınırları içindeki sahipsiz ağaçların ve yemişlerin gelirleri'

8 — Köy sınırları içindeki kaplıca ve maden sularının gelirleri, (Şimdiye kadar Belediye, Özel idare, Maliye, Evkaf ve eşhas tarafından yolu ile elde edilenler hariç).

9 — Köy idarelerine ait bulunan ormanların işletme gelirleri ve bu ormanların her türlü toprak ürünleriyle meyvaları ve her çeşit artık ve yerde yatık devrilmiş kuru ağaç vesair gelirleri,

C — RESİM VE HARÇLAR

1 — Mühürlenecek ilmühaberlerden alınan paralar.

Bu paralar, ihtiyar meclisi tarafından tanzim edilip Kaymakam veya Vali tarafından onanacak tariheye müsteniden alınır. Her ilmühaber örneğinin altına, alınan mühürleme parasının imza ve resmî mühür konmak suretiyle yazılması ve verildikleri gün sırasına göre köyün ilmühaber dosyasında muhafaza edilmesi lâzımdır.

Muhtar ve ihtiyar meclisi üyeleri, verecekleri ilmühaberlerin, gerçek hale uyup uymadığına son derece dikkat etmelidirler. Bu ilmühaberler, sahte olarak tanzim edilir ve bundan dolayı genel ve özel bir mazarrat tevellüt ederse, müsebbipleri üç yıldan on yıla, şayet aksi isbat olununcaya kadar muteber sayılacak olan ilmühaberlerden olursa, beş yıldan on iki yıla kadar ağır hapis cezasına mahkûm edilirler.

2 — Köy sınırları taş, kireç, tuğla, kiremit, çorak, kil gibi ocaklardan alınacak paralar.

Bu gibi ocaklardan alınacak resim ve harçların köy idarelerine ait olması için fırın ile beraber taş, toprak almak için imalâta tahsis edilen saha nısıf kutrunun elliden yüz metreye kadar olması lâzımdır.

«İçlerinde tuğla, kiremit ve kireç yakılan fırınların nısıf kuturlarının 50-100 metre olması imkân dahilinde değildir. Vazı kanun tatbikat-

ta yeri olmıyan muhayyel bir esas vaz ve kabul etmeyeceğine göre bundan; fırınla imalâta tahsis edilecek yer sahasının maksut olması icabeder. Taş ocakları nizamnamesinin yirminci maddesi arazii hâliye ve metrukede küşadına ruhsat verilecek ocakların mesahai sathiyesinin miktarına göre yapılacak muameleyi tasrih edişi bu imkânsızlığı teyit ve maksadı tavzih edebilir.

Bu itibarla fırınla taş, toprak alınan sahaların resme esas olması ve nısıf kutrun buna göre hesap edilmesi gerektir. ⁽¹⁾

Bu gibi ocaklarda taş ve toprak çıkartılan yerlerin ve yapılan fırınların meskûn yerlere en aşağı üç kilometre mesafede olması icab eder. Ancak, bunlardan meyilli olan arazilerde yâni yamaçlarda, tepelerde veya genel meyli % 20 den aşağı olmıyan mail satıhlarda tıraş edilmesi suretiyle su birikintisi yapmağa yarayan hiç bir çukurluk husulüne imkân olmayan müsait şartların bulunması hallerinde bu mesafenin bir kilometreye kadar kısaltılmasına müsaade edilebilir. ⁽²⁾

3 — Köyle satılmak için kesilen hayvanlardan alınacak paralar. (Zıphıye resmi)

Büyük baş ve küçükbaş hayvanlarla, kuzu, oğlak, vesair hayvanların beher adedi için ihtiyar meclisleri tarafından düzenlenecek tarifeye müsteniden alınır.

4 — Köy sınırları içinde satılan hayvanlardan alınacak ihtisap resmi.

Köyde kesilmek üzere satılan hayvanlardan alınan resimde olduğu gibi, ihtiyar meclisleri tarafından düzenlenecek tarifeye göre alınır.

5 — Oyun âlet ve vasıtalarından alınacak paralar.

Köy sınırları içinde bulunan Kulüp, Kahvehane ve Gazinolarla umuma mahsus kır bahçelerinde ve panayır yerlerinde bulunan her Bilârdodan yılda beş, Tavlalarla, Dama, Satranç tahtalarının, Domino ve Tombala takımlarının her birinden yılda üç lira resim alınır.

Köy muhtarı, her malî yılın birinci ayı içinde, köy sınırları içinde bulunan bu gibi mahalleri işletenlerin resme tâbi oyun âlet ve vasıtaları varsa bunların cinsi ve miktarını gösterir birer beyanname olarak rüsumunu tahakkuk ve tahsil ettirir. Bu suretle rüsumu alınan her oyun âletinin münasip bir yerine ya bir levha koydurur veyahut damga vurdurur.

¹ İçişleri Bakanlığının 9/4/1937 günlü ve 2280 sayılı genelgesi.

² Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının Sağlık İşleri Müdürlüğü ifadesiyle tebliğ olunan 21/5/1948 gün ve 2294 sayılı genelgesi.

Oyun âlet ve vasıtaları malî yılı ortasında alınmış ise bu işlemler, ilgililerin aldıkları tarihten itibaren on gün içinde verecekleri beyannameye müsteniden cereyan eder.

Köy muhtarı, malî yılın ikinci ayı içinde ve bu yılın belli olmayan zamanlarında yoklamalar yaparak beyannameyi verilmemiş damgasız veya levhasız oyun âlet ve vasıtaları bulunup bulunmadığını arar. Böyle oyun âlet ve vasıtalarına tesadüf ederse keyfiyeti bir tutanakla tesbit eder. Bu suretle tesbit edilen oyun âletlerinin resmi, biri ceza olmak üzere iki kat olarak tahakkuk ettirilerek ödevliye en çok bir hafta içinde tebliğ edilir. Ödevli, bu cezalı resme tebliğ tarihini takip eden günden itibaren on gün içinde köy ihtiyar meclisine müracaat etmek suretiyle itirazda bulunabilir. Meclisin, bu itirazları on gün içinde bir karara bağlaması mecburidir. Gerek ödevli ve gerekse köy muhtarı; ihtiyar meclisi tarafından verilecek kararın kendilerine tebliğ veya tevdiini takip eden günden itibaren on gün içinde köyün bağlı bulunduğu İl veya İlçe idare kurulu nezdinde temyiz suretiyle itirazda bulunabilirler. Bu istek resmin tahsiline mâni teşkil eder. Ancak, idare kurulunca verilecek karar ne yolda ise o karara uyulması zarurîdir.

Cezalı resimler, itiraz edilmemiş ise itiraz sürelerinin geçmesini, itiraz edilmiş ise köy ihtiyar meclis tarafından karara bağlanmasını müteakip nihayet on beş gün içinde tahsil edilir. Resim bu süre içinde ödenmediği takdirde, köy kanununun 66 ncı maddesine uyularak % 10 zam yapılmak suretiyle alınır. ⁽¹⁾

Ç — HİZMET KARŞILIĞI OLARAK ALINAN GELİRLER:

Köy idarelerinde gelir getirir hizmetlerin işletme tarzlarında muhtelif şekiller mevcuttur. Bu hizmetler, ya köy Bütçesine konulan ödenekler ile doğrudan doğruya köy idaresi tarafından bu Bütçe içinde görülür veya malî neticesi köy Bütçesine intikâl etmek üzere ayrı bir bütçe ile muhtar bir işletme halinde idare edilir. Bazıları diğer köy, özel idare ve Belediyelerin de katılmalarıyla kurulan birlik veya kooperatifler halinde, bazıları da özel şahısların iştirakiyle kurulan katma bütçeler şeklinde işletilir. Muhtar ve ihtiyar meclisi üyeleri tarafından köy bütçesi içinde görülen, yahut birlik veya kooperatif kurulmak suretiyle köy bütçesinden ayrı olarak idare edilen hizmetler, en çok muvaffak olmağa mütemayıl şekillerdir. Ayrı bir bütçe ile muhtar bir işletme halinde görülen hizmet-

¹ Köy kanunu madde: 17, bent: 10, 11, 13, 14 ve oyun âlet ve vasıtalarından alınacak resim hakkında 3434 sayılı kanun. Türk ceza kanunu madde: 339.

lere daha ziyade ve ender olarak belediyesi olan köylerde tesadüf edilmektedir. Hizmetin ticarî surette idaresini ve bu bakımdan malî riskinin azalmasını tazammun eden son şekil ise, tatbikatta o kadar rağbet görmemiştir.

Mahallî idarelerin ücret aldıkları hizmetlerin hudud ve şumulü her memlekette birçok farklar arz etmektedir. Almanya, Hollanda, İsviçre gibi memleketlerde kır komünleri, özel bir kanunla men edilmemiş olan her konuda faaliyetde bulunmak hak ve yetkisini haizdirler. İngiltere ve bilhassa Birleşik Amerika'daki komünler de aynı hak ve yetkiye malik olmakla beraber, ekonomik işletmeler kurulmasında üst makamların hatta bazı hallerde parlamentonun muvaffakatını almak zorundadırlar. Fransa ve Belçika gibi memleketlerde ise ancak idare makamlarının vesayet mürakabeleri altında bulunan bir serbesti dahilinde cereyan eder. Bu memleketlerin idare rejimi ve sosyal telakkileri, mahallî idarelerde gelir getirir hizmetlerin gelişmelerini bu kayıt ve şartlar altında teşvik ve terkip etmektedir.

Köy idarelerinin hizmet karşılığı olan gelir konuları, Avrupada ve Birleşik Amerika devletlerinde, memleketimize nazaran daha çeşitli ve daha zengin bir durumdadır. Bu memleketlerdeki köy bütçelerinin tevzinin de esaslı bir kaynak olarak rol oynayan bu gelirler, yurdumuz köylerinde bu derecede önem taşımaktan henüz uzak bulunmaktadır. Hizmet karşılığı gelirlerin yurdumuz köylerinde de aynı gelişme seviyesine ulaşması, salma yükünün ve imece ödevinin hafiflemesine veya büsbütün kaldırılmasına yarayabilir. Hizmetin iyi idare edilmesi ve bilhassa alınacak ücretlerde, fazla gelir düşüncesi gözetilmeyerek idare, idame ve diğer zarurî masraflarla amortisman paylarını karşılayacak ve köy ekonomisine zararlı olmayacak bir miktar ile yetinilmesi, köy idarelerinin gözönünde tutacakları başlıca meseleler olmalıdır.

Köy idarelerinin hizmet karşılığı olarak alacağı gelirleri kesin olarak savmağa imkân yoktur. Bu gelirlerin nelerden ibaret olacağı, coğrafi şartlara ve bu şartların gerektirdiği hususiyetlere) ve mahallî ihtiyaçlara göre tayin edilir. Bununla beraber başlıcaları şunlardır:

1 — Köy iskele ve rıhtımlarının gelirleri,

Sahillerde bulunan köyler, getirilecek veya gönderilecek mallar için iskele kurmak veya rıhtım yapmak zaruretinde bulunduklarına göre bunların orta malları arasında mütalâa etmek ve istifade edenlerden dernek kararıyla makul ve mutedil nisbetler dahilinde ücret almak muvafık olur.

3004 sayılı iskeleler idaresi kanununun ve 2-7222 sayılı kararnamenin, mahallî mahiyeti haiz bulunan köy iskeleleri ve rıhtımlarıyla bir ilgisi olmadığından, bu gibi iskele ve rıhtımlara ait ücret tarifelerinin onanması için Ekonomi Bakanlığına gönderilmesine lüzum yoktur.

2 — Çay ve nehirler üzerindeki kayık ve sallardan tarifesine göre alınacak ücretler,

3 — Elektriği bulunan köylerde tarifesine göre alınan ücretler,

4 — Köy içinde içme suyu şebekesi yapılmış olan veya sulama kanalları bulunan köylerde tarifesine göre alınan ücretler;

5 — Ziraî gelişmenin başlıca unsurlarından olmaları itibarıyla köy adına satın alınarak işletilen selektör, Traktör, harman makinesi gibi ziraat âlet ve makinelerinden tarifesine göre alınacak ücretler;

6 — Köy mahsulâtının pazara götürülmesi ve köylünün pazarla olan temasının kolaylaştırılması için köy namına satın alınarak işletilen motorlu vasıtalarından tarifesine göre alınacak ücretler;

7 — Köylünün bol su ile kolayca ve ucuz olarak temizlenmesini sağlamak için köy namına yapılan ve işletilen hamamlardan tarifesine göre alınan ücretler;

8 — Pazar ve panayır kurulan köylerde, köy namına yaptırılan veya hazırlanan pazar ve panayır yerlerini işgâl eden satıcılardan metrekaşe üzerine yapılan tarifesine göre alınan ücretler,

9 — Köy namına işletilen han, otel ve kahve gibi mahallerden sağlanan gelirler,

D — CEZA PARALARI:

1 — Mecburî işleri gördürmeyen ve toplanması isteğe bağlı olmayan paraları toplamayan ve toplattırmayan köy muhtarı ve ihtiyar meclisi üyelerine köyün bağlı bulunduğu idare kurulunca on liradan elli liraya kadar para cezası verilir. Bu ceza mâliyece tahsili emvâl kanununa tevfikân tahsil olunarak köy sandığına teslim edilir. ⁽¹⁾

2 — Köy kanununda yazılı bulunan mecburî işleri yapmayan köylüden, ihtiyar meclisleri kararıyla on lira para cezası alınır. Tekerrürü halinde önce verilmiş olan ceza iki kat olarak tahsil olunur. ⁽²⁾

3 — İhtiyar meclisi tarafından salman parayı ödemeyenlerden bu para iki kat olarak tahsil olunur. İkinci kat ceza parası mahiyetindedir. ⁽³⁾

¹ Köy kanununun 5672 sayılı kanunla değiştirilen 46 ncı maddesi.

² Köy kanunu madde: 56, 5435 sayılı kanun madde: 2

³ Köy kanunu madde: 56

4 — Köy sınırları içinde bulunan kulüp, kahvehane ve gazinolarla, umuma mahsus kır bahçelerinde ve panayır yerlerinde resmi verilmemiş oyun âlet ve vasıtaları bulunduğu takdirde bunlara ait resimler, bir katı ceza parası olmak üzere iki kat olarak alınır. ⁽¹⁾

5 — Damızlığa elverişli bulunan Aygır ve Boğalara sıfat müsaadenamesini mübeyyin olmak üzere verilen şahadetnameleri tahrif edenlerden veya başkalarına verenlerden veyahut her ne suretle olursa olsun gelecek yıllarda sahte olarak kullananlardan mahkeme kararıyla para cezası alınarak gelir kaydedilmek üzere köy sandıklarına tevdi olunur. ⁽²⁾

II — DEVLET KAYNAKLARINDAN SAĞLANAN GELİRLER

Devlet kaynaklarından çeşitli şekil ve suretlerde sağlanan köy gelirlerinin üç şekli vardır:

A — KESİR EKLEME USULÜ:

Devlet veya özel idareler tarafından toplanan vergilere, kanunlarla tayin edilen şart ve miktarlar dahilinde kesirler eklenme suretiyle sağlanan gelirlerdir. Bu usul ile alınan gelirler köy idarelerini, vergi tahakkuk ve tahsil ettirmek gibi işlem ve masraflardan kurtarır. Basit ve kolayca elde edilen hazır bir gelire kavuşturur.

Memleketimiz köylerinde henüz uygulama sahası bulamamış olan bu usul, başka memleketlerde Komün gelirlerinin en önemlilerini teşkil eder. Meselâ Almanya'da arazi ve binalardan alınan emlak vergisine Komünler tarafından yapılan kesir eklemelerinin sağladığı gelirler, bu idarelerin bütçelerinde büyük bir yer tutmaktadır. İngiltere'de, başka memleketlerin Devlet görevi ad ve itibar ettiği birçok hizmetleri üzerlerine almış bulunan kır Komünleri, bu hizmetleri görebilmek için Devlet vergilerine büyük ölçüde kesir eklemeleri yapmak yetkisindedirler. Bu hususta Devletten de daima kolaylık ve yardım görürler. Fransada, görevlerinin en aşağı derecesini yapmaya güçleri yetmeyen Komünlerin, Devlet vergilerine kesir eklemeleri yapmak suretiyle gelir sağlamalarına büyük önem verilmektedir. Belçika Komünlerinin de Devlete ait kazanç vergileriyle, temaşa ve eğlence vergileri üzerine kesir eklemeleri yapmalarına yahut bu vergilerin esasına benzer vergiler tesis etmelerine yetki verilmiş bulunmaktadır. Bu usul ile sağlanan vergiler, köy hayatı gelişmiş bulunan diğer birçok memleketlerde de mevcuttur.

¹ Oyun âlet ve vasıtalarından alınacak resim hakkında 3434 sayılı kanun

² 904 sayılı İslâhı hayvanat kanunu madde: 1, 2, 31, 32

B — PAY ALMAK USULÜ:

Köy idarelerinin, Devlet eliyle tahsil edilen bazı vergilerden belli bir miktarını, kanunlarla tayin ve tesbit edilmiş bulunan muayyen ölçülere göre pay olarak almaları usulüdür. Kesir ekleme usulünde olduğu gibi masrafsız ve zahmetsiz olarak elde edilen ve karşılığı olan bir gelir şeklidir. Şu fark ile ki, köy idareleri, kesir ekleme usulünde az çok aktif, bu usulde ise tamamiyle Pasif bir durumda bulunurlar.

Memleketimizde pay suretiyle gelir sağlama usulü mevcut değildir. Bu usul, başka memleketlerin bazılarında Devlete ait vergi ve resimlerin bir kısmından yüzde hesabıyla ayrılacak payların komünlere dağıtılması, bazılarında bir komünler fonu tesis edilerek bu fondan pay ayrılması, bazılarında da her iki usulden faydalanılması suretiyle uygulanır.

Meselâ Belçika'da, işletilmekte olan sermayeler üzerine konulan menkulât vergilerinden yapılan tahsilâtın onda ikisi, Hipodromlardan alınan vergilerin onda biri, oyun âletlerinden alınan resimlerin onda üçü bu vergi ve resimlerin; otomobil, buhar veya motörle işleyen taşıma vasıtalarından alınan vergilerin onda ikisi de bu vasıtaların kayıtlı bulundukları Komün idarelerine pay olarak verilir.

Bundan başka yine bu memlekette Devlet tarafından tahsil edilen muhtelif vergilerden yüzde hesabıyla yapılan ayırmalarla «Komün fonu» ve «özel fon» ismiyle iki fon kurulmuştur. Bu fonlardan komün idarelerine, bina ve arazi vergileri gelirleri ile meslekî öğretim ve sosyal yardım giderleri nisbetlerine ve nüfus miktarlarına göre pay ayrılmaktadır.

Almanya'da, sermaye ve veraset vergileriyle tütün ve şeker üzerinden alınan resimlerden ve gümrük gelirinden ayrılmak suretiyle kurulan Komün fonunun, Romanya'da bazı vergilerden alınan yüzdelerden Devlet bütçesinde gösterilen Özel bir hesapta toplanarak Merkez Bankasına tevdi edilen Fon Komünalin, belli bir nisbeti kır Komünlerine pay olarak dağıtılmaktadır.

C — YARDIM USULÜ:

Köy idareleri, bazen Devlet ve Özel idare bütçelerinden yardım olarak para veya ayın veyahut her ikisini birden almak suretiyle gelir sağlarlar. Bu usul pay usulünde olduğu gibi, Devleti bir yüküm altına sokan, karşılığı olan ve bu bakımdan sürekli olarak yapılması gereken bir gelir şekli değildir. Bununla beraber yardımın yapıldığı bütçe yılına münhasır olsa dahi, Genel ihtiyaçların kolayca karşılanmasına, bazı işlerin yapıl-

masına, bazılarının da teşvik edilmesine yaraması bakımlarından mühimsenmiyecek bir gelir kaynağı sanılmaması lâzımdır.

Kok idarelerinin gördüğü mali yardımlar belli başlı üç esasta toplanabilir:

1 — Devlet ve Özel idare bütçelerinden veya 2266 sayılı kanuna dayanılarak Bakanlar Kurulu kararıyla Gümrük resmine munzam belediye payına % 50 ye ve şehir sınırları dışındaki belli tarifeli bilumum taşıma vasıtalarının birinci ve ikinci mevki bilet bedellerine % 3 e kadar yapılan zammın hasılâtı olarak İçişleri Bakanlığı emrine belediyeler Bankasında açılan genel hesaba yatırılan paralardan (¹) belli köy işlerinin görülmesi için yapılan yardımlardır. Bu yardımlar, köy idaresi tarafından görülecek her hangi bir işe sarfedilecek paranın bir kısmını veya tamamını doğrudan doğruya köy sandığına tediye etmek veya o işte kullanılmak üzere Ayın vermek suretiyle yapılır.

Köy idarelerinde yapılan para ve Ayın yardımlarının Devlete mecburiyet yükleyen diğer bir şekli daha vardır ki o da belli bazı işlerin yapılmasını kolaylaştıran, hızlaştıran ve teşvik eden iştiraklerdir. Muhtelif memleketlerde ayrı ayrı konularda ve tamamiyle başka başka ölçülerde gelişmiş olan bu şekil, ister bir defaya özel olan hizmetlere, isterse köy idarelerine karşı ilgisini artırmaya vesile olması itibariyle daima faideli sonuçlar vermiştir.

İngiltere’de Devlet, Polis hizmetlerini iyi bir şekilde yürüten mahallî idarelerin yapmış oldukları masrafların % 50 sine iştirak eder. Bu iştirak Eğitim işlerinde mahallî icap ve şartlara ve hizmetin intizam şekline göre masrafin % 30-65 i arasında, yol işlerinde ise % 20-75 şî arasında değişir.

İsveçte, hastalık doğum ve bunlara benzer hallerde, ev işlerinin görülmesine ve çocukların bakılmasına yardım etmek amacını güden «Ev işleri yardım servisi» leri Köy idareleri tarafından kurulmak istendiği ve bu teşebbüse köyün bağlı bulunduğu İl tarafından da yardım edildiği takdirde yapılacak masrafa Devlet, il tarafından verilen paranın bir misli fazlasıyla iştirak etmek suretiyle yardım eder.

Bürüksel’de 935 yılında toplanan Belçika Komün ve Belediyeler Birliği Kongresinde Hükümet, ekonomik kalkınma ve işsizliği giderme yolunda faydalı ve zarurî olan her iş için yapılacak masrafa % 25 nisbetinde iştirak edeceğini bildirmiştir.

¹ 4109 sayılı kanun madde : 8

Yurdumuzda, belli bir köy hizmetinin görülmesi için Devlet veya Özel İdarelerin doğrudan doğruya para veya hizmetin şekil ve mahiyetine göre ayın vermek veyahut o hizmetin ifasına iştirak etmek suretiyle yaptıkları çeşitli yardımların çok önemi vardır. Bu yardımlar köye yol yapılması, içme suyu getirilmesi, sulama kanalları yaptırılması, Ziraat âlet ve makineleri satın alınması, Değirmen yaptırılması ve benzeri bulunan işlerde her hangi bir yüküm altına girilmeden yapılır.

2 — Devlet ve Özel İdare bütçelerinden sarf yerleri gösterilmeksizin tediye edilen paralardır. Belli bir köy hizmetine harcama şartı olmayan bu gibi gelirlerin sarf yerlerini doğrudan doğruya köy idareleri tâyin ederler. Bununla beraber hemen ilâve edelim ki, Devlet ve Özel İdare yardımları, umumiyetle sarf yerleri gösterilmek suretiyle yapılmakta ve bu cihet ayrıca mürakabe edilmekte olduğundan bu usul tatbikatta hemen hiç rağbet görmemiştir.

3 — Köy idareleri tarafından yaptırılacak her hangi bir işin doğrudan doğruya Devlet veya Özel İdare tarafından yapılması şeklidir. Bu şekle yurdumuzda pek çok tesadüf edilir. Köye yol yaptırılması, su getirilmesi, bataklıkğının kurutulması, teknik yardımlarda bulunulması vesaire.....gibi.

____oOo____

GÜNEY SINIRIMIZDA BULUNAN İLÇELERİMİZDEKİ BİRİNCİ DERECE HUDUT AMİRLERİNİN KARŞI TARAF MAKAMLARI İLE MÜTEKABİL TEMAS VE YAZIŞMALARI

Yazan : Mehmet TARCAN
Cizre Kaymakamı

I — GİRİŞ:

1918 sayılı kanunun üçüncü maddesine göre, başta mahallin en büyük mülkiye âmiri olmak üzere bilumum genel ve özel kolluk mensubini kaçakçılığı men, takip ve tahkik ile mükelleftir. Keza ikinci maddesine göre de, devletin mahallî idarelerin, belediyelerin ve bunlara ait müesseselerin memur ve müstahdemleri ile mahalle ve köy muhtar ve ihtiyar kurulu üyeleri, kır ve orman bekçileri ve köy kurucuları kaçakçılık fiillerini bunları men ve takip ve tahkik ile mükellef olanlara ihbara mecburdurlar. Genel anlamda kaçakçılık, bir yabancı memleketten diğer bir memlekete muayyen gümrük kapıları haricinde veya bu kapılardan gizli surette eşya, döviz ve sair maddeleri ithâl veya ihraç yahut buna teşebbüs etmektir. Kaçakçılığın hâlen; gümrük, tekeli, uyuşturucu maddeler, altın ve döviz, muafiyet, vergi (tarife) ve silâh kaçakçılığı olmak üzere yedi nevi mevcuttur. Bu kadar çeşitli kaçakçılık faaliyetleri, bunu idare eden unsurların tek başına veya birleşerek icraata geçmeleri suretiyle tezahür etmektedir.

Kaçakçılık faaliyet ve olayları mevzii ve arazi olmayıp bilâkis umumî ve devamlıdır. Yurdumuzda kaçakçılık hareketlerinin sahne olduğu bölgeler arasında ise, güney hududumuz ön plânda yer almaktadır.

Birinci derece hudut âmiri bulunan Kaymakamlar bir taraftan çeşitli kaçakçılık faaliyetlerini men, takip ve tahkik ile mükellef bulunurken diğer yandan hudut bölgesinin emniyet ve asayişini bozucu hudut tecavüzü, müsademe, şakavet, gasp, yağma, hırsızlık, mızur propaganda ve casusluk, adam öldürme ve yaralama gibi olayları önleyici tedbirler almak, vukuu halinde komşu devletle aramızda mevcut anlaşmalara ve mevzuatımıza göre müstacelen gereken işlemi yapmak, hudut bölgesindeki yurttaşlarımızın can, mal, ırz emniyetini sağlamak ve karşı taraf tebaasının haksız fiillerine karşı hukukunu korumakla görevlidirler.

Bu kadar çeşitli ve ehemmiyetli işlerin ifası, vaki ihtilâf ve nizaların halli, vatandaş hukukunun siyaneti, kaymakamı ve mülâkatla ilgili komutan ve memurları karşı tarafın birinci derece hudut âmiri ile olağan veya olağan üstü buluşmalar yapmasına yahut müşterek mahiyette adlî keşifler ifasına mecbur etmektedir.

Anlaşmalarda mevcut esaslar içinde yapılan bu nevi buluşmalar çok defa hâdiselerin cereyan tarzı ve devamlılığı karşısında müteaddit hudut toplantılarını gerektirdiği gibi bunun dışında olarak ve bazan emri vaki karşısında kabul edilen nezaket ziyaretleri, maaiile hususî ziyaret ve ızazlar da kaymakama türlü külfetler yüklemektedir.

Bu yazımızda, hudut ilçelerinde yapılmakta olan çeşitli buluşma ve hususî mahiyetteki ziyaret ve ızazlarla karşılıklı yazışmaların hukukî mesnet ve esaslarını mevcut anlaşmalar ve devletler hukuku yönlerinden belirtmeğe çalışacağız.

II — Sınır bölgesi ve makamları:

I — Hudut bölgesi:

A — Suriye hudut bölgesi:

910 sayılı kanunla kabul edilen Suriye anlaşması ve 2/1991 sayılı tüzüğe göre sınırın her iki tarafında 50 kilometre derinliğinde bir saha olarak kabul edilen sınır bölgesi hususî rejime tâbi tutulmuştur.

Suriye'nin bağımsız bir devlet haline gelmiş olması dolayısıyla 30/Mayıs/1926 tarihli dostluk ve iyi komşuluk mukavelenamesi ile mütemmim anlaşmaların eskisi gibi itibare alınarak hükümlerinin tatbik edilip edilmeyeceği hususu Gümrük ve Tekel Bakanlığınca 17/Ocak./1950 gün ve 29 sayılı yazı ile Dış işleri Bakanlığından sorulmuş ve alınan 6/Şubat/ 1950 gün ve 60320-59 sayılı yazıda: 30/Mayıs/926 tarihli Türkiye-Suriye (muahadenet ve münasebeti hasenei hemcivari) mukavelenamesi ile ona merbut protokolların, Suriyenin Fransız idaresinden ayrılarak müstakil bir devlet haline gelmesinden sonra dahi tarafeynin zımni muvafakatiyle mer'i olmakta devam ettiği bildirilmiştir.

910 sayılı kanunla kabul edilen anlaşma bu suretle mer'iyette olduğuna göre 3883 sayılı kanunla kabul edilen 30/Mart/1940 tarihli (Türkiye-Suriye dostluk ve iyi komşuluk mukavelenamesi) nin de evleviyette mer'iyette olması gerekmektedir.

Bu mukavelenamenin yedinci maddesine göre, hudut mıntakasında umumî nizam ve emniyetin muhafazası maksadiyle hududun her iki tarafında elli kilometre derinliğinde bir bölgenin hususî bir rejime tâbi tutulması kararlaştırılmıştır.

B — İRAK HUDUT BÖLGESİ :

5130 sayılı kanunla kabul edilen Türkiye ile Irak arasında dostluk ve iyi komşuluk andlaşmasına ek 6 numaralı protokolün 1 inci maddesine göre taraflar hududun her iki yanında 75 şer kilometrelik bir bölgede çıkacak ve hudut münasebetlerinin ahengini bozacak mahiyetteki her türlü olay ve anlaşmazlığın çözülmesini mezkûr protokolda belirtilen şartlara göre sağlamak hususunda mutabık kalmışlardır. Bu suretle her iki devlet arasında özel rejime tâbi 75 kilometrelik bir sınır bölgesi ihdas edilmiştir.

2 — HUDUT MAKAMLARI :

A — Türkiye Cumhuriyeti tarafından:

Hudut bölgesinde muhabere ve buluşmalara, diğer bütün vecibelerin ifasına birinci derecede kaymakam ve ikinci derecede Valiler memurdur.

B — Suriye Cumhuriyeti tarafından:

3885 sayılı kanuna ek hududa müteallik 4 numaralı protokolün 2nci maddesine göre, Türkiye Cumhuriyeti tarafından,

Birinci derecede, : Kaymakamlar veya vekilleri

İkinci derecede: Valiler veya vekilleri

Suriye Cumhuriyeti tarafından,

Birinci derecede : Mesalihi hassa zabitleri veya vekilleri

İkinci derecede : Fransa Cumhuriyeti âli komiseri veya vekilleri hudut makamı addedilmişlerdir. Suriyenin bağımsız devlet haline gelmesi üzerine bu durum değişmiştir. 22 Ağustos 1950 tarihli Halep anlaşmasının nihai kararlarının 2 nci maddesinde kaymakamların birinci derecede hudut âmiri olduğu tasrih edilmiştir. Suriye Cumhuriyetinde mevcut İdarî teşkilât ve hiyerarşiye göre de muhafızlar ikinci derecede hudut âmiridirler.

C — Irak Krallığı tarafından :

5130 sayılı kanuna ek 6 numaralı protokolün 2 nci maddesine göre,

Türkiye Cumhuriyeti tarafından :

Birinci derecede : Kaymakamlar veya ikinci derece makamlar tarafından tayin edilen memurlar,

İkinci derecede : Valiler veya vekilleri,

Irak Krallığı tarafından :

Birinci derecede : Hükümetin tayin edeceği memurlar,

İkinci derecede : Mutasarrıflar veya hükümetin tayin edeceği memurlar hudut makamı addedilmiştir.

Hâlen birinci derecede hudut âmiri görevi verilen yetkiye dayanarak kaymakamlar tarafından ifa edilmektedir.

3 — Hudut makamına yeni bir memur tayini keyfiyetinin karşı tarafa bildirilmesi :

Gerek 3883 sayılı kanuna ek 4 numaralı protokolün 2 ve 10 uncu maddelerine göre hudut makamlarından her biri, bir hudut makamına yeni bir memur getirilmesi veya bir vekil tayini işini karşığı hudut makamlarına en kısa müddet zarfında doğrudan doğruya bildireceklerdir. Bu değişiklik iki ay içinde diploması yoluyla karşı tarafa teyit maksadiyle ayrıca bildirilecektir.

Keza protokol yürürlüğe girdiğinden itibaren iki ay içinde taraflar hudut makamları sahiplerinin ad ve unvanlarını, her zaman bulundukları yeri, faaliyet sahasını, hudut toplantılarının yapılacağı yerlerin adlarını ve bilhassa şahısların, malların geri verileceği ve hudut makamları arasındaki yazışmaların alınıp verileceği ve künyelerin buluşacağı yerlerin gösterilmesi suretiyle hudut kapılarının listesini diploması yoluyla biri birlerine bildireceklerdir.

III — KAPI ve GEÇİTLER:

A — Kapı ve geçitlerin tesbiti :

Her iki taraf arazisi arasında vuku bulacak gidiş, geliş, nakliyat, ticaret ve sair her türlü münasebetlerin ancak kabul edilen murakabeli kapılar yolu ile yapılması zaruridir. Kapılar ya iki devlet arasında yapılan anlaşmalarla tâyin veya İçişleri, Gümrük ve Tekel, Ekonomi ve Ticaret Bakanlıklarınca genel kurmay başkanlığının muvafakati ve Tarım Bakanlığının mütalâası alınarak tesbit ve ilân olunur. İkinci halde, Dış İşleri Bakanlığınca karşı taraf hükümetine bildirilir.

Muayyen bölgelerde, her iki taraf halkından hududa belli mesafede bulunanların tesbit edilen şartlar içinde geçmelerine mahsus olmak üzere muvakkat geçit yerleri tesbit edilebilir. Bu geçitlerin murakabesi gümrük muhafaza teşkilâtı olan hudutlarda gümrük muhafaza kıt'alarına ve bu teşkilât bulunmayan yerlerde hudut kıt'alarına aittir. Bu geçitlerde alınacak murakabe tedbirleri ve bu tedbirlerde yapılacak değişiklikler en yakın mülkiye âmirlerine en kısa zamanda ve mucip sebepleriyle bildirilir.

Suriye sınırimızdaki kapılar Yayladağ, Cilvegözü, Haman, Tahta köprü, Tibil, Çobanbey, Karkamış, Mürşitpınar, Akçakale, Ceylanpınar, Şenyurt (Derbesiye) Nusaybin, Cizre ve Irak hududundaki kapılar ise kükit, Çal (Çukurca) ve Oramar'dır.

Ticaret Bakanlığı Dış ticaret dairesinin 15 Kasım 1948 gün ve 264 sayılı sirkülerine göre, güney sınırimızdaki hayvan ihraç kapuları ise yayladağ, Reyhanlı, İslâhiye, Kilis, (Telhabeş) Tibil, Çobanbey, Akçakoyunlu, Karkamış, Mürşitpınar, Akçakale, Ceylanpınar, Şenyurt (Derbesiye) Nusaybin, Cizre ve Ilukurca'dır.

Bunun dışında olarak, güneyde Suriye sınırimızda Pasavanlılara mahsus müteaddit geçitler mevcuttur.

Yolcu, eşya ve taşıtlar gümrük kapularından başka yerlerden Türkiye'ye giremez ve Türkiye'den çıkamazlar.

Kapulardan girip çıkacak olan yolcu, eşya ve taşıtların gümrüğün açık bulunduğu saatlerde buralardan geçmelerine müsaade olunur. Güneş battıktan doğuncaya kadar kapulardan geçmeğe müsaade olunmaz. Yolcu, eşya ve taşıtlar kapularda bekletilmeksizin muhafaza memuru nezareti altında derhal en yakın gümrük idaresine sevk olunur.

B — Kapularda bulunacak memurlar ve görevleri:

Kapularda İçişleri, Gümrük ve Tekel, Sağlık ve Sosyal ve Tarım Bakanlıklarının memurları ile kapu karakolları bulunur.

aa — İçişleri memurları :

Pasaport muameleleriyle, mülteciler, muhacirler, şüpheli şahıslar, firariler, siyasi mücrimler hakkında yapılacak işlemlerle zararlı propaganda ve casusluğun önlenmesi işleriyle,

bb — Gümrük memurları :

Gümrük ve tekel işleriyle,

cc — Sağlık memurları : Sağlık işleriyle, mevzuat dahilinde ilgilendirler.

dd — Kapu karakolları, gümrük muhafaza teşkilâtı bulunan yerlerde bölge-sinde bulundukları gümrük muhafaza bölük komutanlarının emrindedir. Muhafaza memuru kaçakçılık işlerine bu bölük komutanının emri olmadıkça karışamaz ve kendilerine kapılar dışında vazife verilemez.

Ç — Her iki taraf tebaasının gidiş ve gelişleri :

aa — 22 Ağustos 1950 tarihli Halep anlaşmasının niha'î kararlarının 16 ncı maddesine göre, âni ve bazı zarurî ahvalde hudut makamlarının karşı tarafın aynı derecedeki hudut makamlarına hitaben yazacağı

mektupları hamil bulunan şahısların bu mektubun yazıldığı makamın idare mıntakasına girmelerine müsaade edilecektir.

bb — Suriye hudut hattının iki tarafındaki onar kilometrelik arazi şeridi içinde toprak ve emlâki olanlara öteden beri verile gelmekte olan Pasavanların' verilmesine devam olunmaktadır. Pasavanlıların girip gelecekleri geçitler belgelerinde gösterilmektedir.

cc — Türkiye ile Irak arasında dostluk ve iyi komşuluk antlaşmasının onanması hakkındaki 5130 sayılı kanuna ek 6 numaralı protokolün 9 uncu maddesi kimlere (Bırak geçsin-Lesepase) verilebileceğini belirtmiştir.

Bir hudut toplantısında dinlenmesine lüzum görülen müştekilerin, zarar görenlerin, tanıkların ve anlaşmazlıkta ilgililerce gösterilen uzmanların her birinde, kendilerini çağıran hudut makamı tarafından verilen ve karşiki makamca vize edilen birer lesepace bulunması lâzımdır.

Lesepasesi olan kimse hiç bir imtiyaz veya muafıktan faydalanamaz.

Ancak kendi ihtiyaçları için gümrük ve başka resimlerden muaf olarak yanında 5 kilogramı aşmayan ağırlıkta yiyecek ve tütün götürebilir.

IV — Hudut bölgesinde genel düzen ve güvenlik:

Yetkili hudut makamları hudut bölgesinde öteki tarafın rejimine veya güvenliğine karşı yönetilen yıkıcı faaliyetlerin önüne geçmek ve faillerin hududu aşmalarını önlemek için bütün faydalı tedbirleri almakla yükümlüdürler. Bu hususta alınacak tedbirler lüzumunda hudut toplantılarında kararlaştırılır. Hudut bölgesi içinde işlenen bütün suçların ve haydutluk hareketlerinin failleri ilgili makamlarca hemen tutulacaktır. Suçlular suçun işlendiği devlet vatandaşı oldukları takdirde bu Devletin birinci derecede makamlarının yazılı talebi üzerine başka bir işlem yapılmaksızın teslim olunur. Talep kâğıdı gelinceye kadar suçlu gözaltına alınır. Suçlular ülkesine sığındıkları Devletin vatandaşı iseler, bu memleketin kanunlarına göre gerekli takibat yapılır. Her iki halde de hudut makamları bu takibat neticesinden biri birlerine haber vermekle ödevlidirler. Teslim olunan bir suçlunun yakalanması sırasında beraberinde bulunan bütün şahsî eşya, kâğıt, belge, silâh, malları ve hayvanları teslim sırasında öteki taraf hudut makamlarına verilecektir. Her teslim bu hususta yetkili memur tarafından verilecek alındı karşılığında yapılmaktadır. Usulüne uygun bir belge ile izimli olmaksızın hududu geçecek olan her şahıs tutulacak ve o yerin kanunlarına aykırı hareket etmişse adli takiba-

ta uğrayacak ve hüküm giyeceği cezanın infazı sonunda geldiği memleketin hudut makamlarına alındı karşılığında teslim olunacaktır.

Yanlışlıkla yahut yolunu şaşırarak hududu geçtiği anlaşılan her şahıs veya hayvan başka bir işlem yapılmaksızın karşı taraf hudut makamlarına teslim olunmalıdır.

Tek veya topluca öteki ülkeden gelip sığınma isteğinde bulunmak suretiyle iki taraftan birinin hudut bölgesine gelecek olan şahıslar sığındıkları yer hudut makamları tarafından hemen yakalanup silâhtan tecrit edilmeli ve en kısa müddet zarfında hudut mıntakası haricine çıkarılmalıdır. Bu mülteciler için hudut bölgesine girmek yasaktır.

Devlet veya fertlere ait olup sahiplerinden kanunsuz olarak alınmış hayvanlar veya eşya öteki taraf hudut bölgesinde bulunduğu takdirde tanıma veya tasarruf bakımından hiç bir anlaşmazlık çıkmazsa öteki taraf makamlarına alındı karşılığı geri verilmesi lâzımdır. Bu usule uygun olarak geri verilen hayvan veya eşyanın tesliminde hiç bir resim veya tazminat alınmaz. Ancak besleme ve koruma masraflarını mal sahibi ödemeğe mecburdur.

Yalnız askerî firariler hudut makamına teslimden önce silâhlarından tecrit olunur ve beraberlerinde getirdikleri hayvan ve mirî eşya ellerinden alınarak gümrük muhafaza birliklerine teslim olunmalıdır.

Gerek mevzuat ve gerekse hükümetçe ittihaz olunan kararlar icabı Türkiye'ye girmeleri caiz olmayan kimseler hudut kapılarında dahi olsa kabul olunamazlar.

V — İki taraf arasında muhabere:

A — YAZIŞMA:

Birinci derece hudut âmiri bulunan kaymakam karşı tarafın yetkili en büyük mülkiye memuriyle muhabere eder. Bu yazıların resmî bir tarzda ve nazikâne bir dille yazılmış olması şarttır. Tahriratın, yazı adabına uygun olarak yazılmış olması, karşı tarafın hissiyatını rencide edecek kelime, fikir veya cümleleri muhtevi bulunmaması, temiz kâğıda okunaklı olarak yazılması, acele meselelerde mümkünse tercümesinin de eklenmesi lâzımdır.

Her olaya ait evrak bir dosya içinde ve tarih sırasına uygun olarak muhafaza edilmelidir. Karşı tarafa yazılan veya karşı taraftan gelen bütün yazılar emniyet teşkilâtının hudut bürosunda? toplanmalıdır. Hudut bürosuna bakan memur arapça bilmiyorsa, gelen yazının en kısa zamanda tercüme ettirilmesi ve mahremiyetine bilhassa itina olunması zarurîdir.

Gümrük ve hudut kıta komutanları acele hallerde dahi karşı tarafın mülkî ve askerî makamlarıyla muhabereye yetkili değildir. Karşı tarafın şifahî mahiyetteki istizah ve tekliflerine birinci derecede hudut âmirinden izin alınmadan cevap verilemeyeceğinden bu hususa dikkat ve riayet olunmalıdır.

B — EVRAKIN KABUL VE SEVKİ:

Hudut künyelerinin kapılarda kabulü ve getirdikleri evrakın kapılarda alınması esastır. Ancak kapılarda künyelerin evrakını alacak Emniyet teşkilâtına mensup yetkili memur bulunmazsa diğer tarafın hüviyeti tanınmış ve vesikayı haiz künyelerinin getirilen evrakı kabule salâhiyet- tar memurun bulunduğu mahalle kadar getirilmesi caizdir. Getirilen evrak, kabule yetkili hudut bürosu memurluğunca zimmet defteri tetkik edilerek imza mukabilinde alınmalı ve en kısa zamanda hudut âmirine teslim edilmelidir. Havale işlemini müteakip derhal tercüme ettirilerek aynı makama tevdi edilmeli ve kısa zamanda mevzuata uygun şekilde cevaplandırılmalıdır.

Kuriye evrakı yetkili memurun yanına götürülmek suretile kapıdan içeriye girerken ve çıkarken, yanında mutlaka ya polis veya muhafaza memuru bulundurulmalı, kasaba içinde halkla temasına mani olunmalı ve giriş ve çıkışında mutlaka muayeneye tabi tutulmalıdır.

VI — BULUŞMALAR:

2/1991 Sayılı tüzüğün 59 ve müteakip maddeleriyle 3883 sayılı kanuna Ek Hududa müteallik 4 numaralı Protokol ve 5130 sayılı kanuna Ek 6 numaralı hudut protokolü ve 22/ Ağustos 1950 tarihli Halep anlaşmasının Nihai kararlarının İkinci maddeleri buluşmaların mahiyet ve nevi'ini, günden tanzimini, gelen heyetin geçişi ve tutanak düzenlenmesini belirtmiş bulunmaktadır. Bunun dışında olarak tatbikatta görülen bazı aksaklık ve noksanlıkları her iki tarafın karşılıklı anlaşması ile telâfi ve ikmal edilmektedir.

BULUŞMALARIN MAHİYET VE NEVİ :

aa) Ani ve olağan üstü buluşmalar :

Âni vakalar karşısında veya ahval ve hadiseler buluşmayı icap ettirdiği takdirde her iki taraf hükümlerince kabul edilmiş muayyen toplantı yerlerinde ve eğer bu yerler tâyin edilmemişse kapı veya hudut karakol binalarında olağan üstü buluşmalar yapılır.

Buluşma yapılmadan önce incelenmesi gereken olay ve anlaşmazlığın sebep ve mahiyeti, toplantı yeri en kısa zamanda karşı tarafa bildirilerek mülakat talep edilir. Diğer taraf memurları muayyen zamanda gelmezlerse gereken inceleme ve soruşturma onların gıyabında yapılır ve bu cihet tutanakta tasrih edilir. Karşı taraf ve bilhassa Suriye hudut makamları iz teslimlerinde gösterilen mahalle gelmemekte ve tutanak gıyaplarında düzenlenmektedir. Bazan de izi teslim almadan buluşma mahallini terk etmektedirler.

bb) Muayyen zamanlarda ve nöbetleşe yapılan buluşmalar:

Halep anlaşması gereğince birinci derece hudut âmirleri 2 ayda bir kerre, münavebeten bir defa Türkiye ve bir defa da Suriyede olmak üzere muntazam toplanmaktadırlar.

5130 sayılı kanuna ek 6 numaralı protokolün 3 üncü maddesinin A fıkrasına göre de, Türkiye ve Irak Devletlerinin 1 inci derecedeki hudut makamları bu toplantılarını nöbetleşe her üç ayın ilk haftasında yapacaklardır.

cc) Olay yerinde buluşma ve soruşturma :

Birinci derece hudut makamları gerekli soruşturmayı yerinde yapmayı müteffikan kararlaştırabilirler. Yerinde soruşturma ancak hududun her iki yanında üçer kilometrelik bir bölgede yapılabilecektir. Soruşturma için icap ettiği takdirde hudut makamları müştekileri, zarar görenleri, tanıkları ve ihtilâfta ilgili olanlarca çağırılan uzmanları yanlarına alabilirler. Mani vukuunda, hudut makamı bu toplantılarda ad ve ünvanları karşı tarafa önceden bildirilecek olan bir subay veya memur tarafından yerinde temsil edilebilir.

dd) Müşterek adli keşif ve buluşmalar :

Hudut üzerinde veya hudut içinde bizim taraf yahut karşı taraf ahali ve askerlerinden yaralama veya öldürme vuku bulduğu takdirde en yakın gümrük muhafaza komutanınca mülki ve adli makamlara en kısa zamanda haber verilir. Yetkili âmirler yanlarına hükümet tabibini de alarak vaka mahalline giderler. Tahkikat diğer taraf memurlarının da bulunmasına lüzum görülürse veya diğer taraf müracaat ve talepte bulunursa soruşturma müştereken yapılır. Yaralama ve öldürmenin nasıl ika edildiği ve faillerinin kimler olduğu tesbit edilir. Fail karşı tarafa firar etmiş ise iadesi için yetkili makamlar tarafından teşebbüse geçilir. Mahallî hükümetçe gerekli işlem yapılmadıkça ceset karşı tarafa teslim edilmez. Muayene ve tahkikat yapılmasına karşı taraf muhalefet ettiği takdirde keyfiyet tutanakla tesbit edilerek derhal Valiliğe bildirilir. Karşı taraf tutanağı imza etmezse bu hususta ayrıca bir zabıt varakası tanzim edilir.

B — RUZNAME TANZİMİ :

Ani ve olağan üstü buluşmalar ile olay yerinde yapılacak inceleme ve soruşturma taleplerinde ve keza müşterek adli keşif ve buluşmalarda ruzname tanzimine lüzum yoktur. Zira vaki yazılı taleplerde buluşmanın sebep ve maksadı izah edilmekte, toplantı yeri ve günü, saati bildirilmektedir.

Anlaşmalarda kabul edilen esaslar dahilinde, belli süre içinde ve nöbetleşe yapılan buluşmalarda hudut makamları tasarlanan toplantının gününü, satım, yerini ve gündemini her toplantıdan önce ve 48 saatten aşağı olmayacak bir süre içinde yazı ile bildirmeğe mecburdur. Karşı tarafla görüşmek isteğinde bulunduğu olaylara ait gündemi aynı süre içinde yazılı olarak göndermek zorundadır. Ruzname iki nüsha olarak düzenlenir ve bir nüshası birinci derece hudut âmirince tasdik edilerek karşı tarafa gönderilir. Gündemde, tarih sırasıyla, toplantıda görüşülmesi istenilen hâdise ve nizalara ait yazıların veya her olay hakkında en son yazılan mektubun tarihi, sayısı ve özü yazılır.

C — BULUŞMAYA YETKİLİ MEMURLAR:

Buluşmaya yetkili memurlar 2/1991 sayılı tüzükte ve meriyette bulunan anlaşmalarda gösterilmiştir. Bu memurlar dışında bazan karşı taraf makamlarınca ve bazan bizim taraftan hâdise ile ikinci derece ilgili memurların da müşavir olarak bulundurulması mümkündür. Bunlar müşavir durumda bulunduklarında müzakerelere iştirâk ederlerse de oya katılamaz ve tutanağı imzaya yetkili değildir. Buluşmalarda:

aa) Türkiye Cumhuriyeti tarafından,

Kaymakam, gümrük muhafaza tabur ve ilgili bölük komutanları, Emniyet âmir veya komiseri, ilçe jandarma komutanı, hudut bürosuna bakan polis memuru ve tercüman,

bb) Suriye Cumhuriyeti tarafından,

Kaymakam, Emniyet âmiri, Hudut komutanı, jandarma komutanı, Aşiret zabiti, gümrük çavuşu, tahrirat kâtibi ve tercüman,

cc) Irak Krallığı tarafından,

Kaymakam, muavini merkez veya ŞORTA MUAVİNİ, tahrirat kâtibi ve tercüman bulunmaktadır.

Hudutta bizim veya karşı tarafın bucak teşkilâtı mevcutsa en yakın mülkî teşkilât olması ve yazışmaların bucak müdürlüğü vasıtasıyla yapılması ve çok defa karşı taraf makamlarınca yetki verilmesi sebebiyle kaymakam adına imza atmağa selâhiyettar bulunmaları bakımından kaza

teşkilât ve hiyerarşisine paralel olarak bucak müdürü, emniyet memuru, hudut ve jandarma komutanı, hudut kâtibi buluşmalarda bulunmakta ve müzakerelere iştirâk etmektedir.

D — GEÇİŞLER :

Hükümetimizce Suriye ve Irak, hükümetleri arasında yapılan ve hâlen Meriyette bulunan anlaşmalara göre, birinci (Kaymakam) ve ikinci (Vali) derece hudut âmirleri ve onların yanında ve yardımında bulunanlar hudutta kimliklerini bildirdikten sonra toplantının yapılacağı komşu toprağa serbestçe girerler. Anlaşmalarda geçen serbestçe kelimesinin tatbikatta doğuracağı müşkülât ve tereddüt düşünülerek yetkili makamca tavzih edilmesi lâzımdır.

Birinci ve ikinci derece toplantılarda bulunacak memurların üniforma ve silâhla gitmeğe ve toplantılara böylece katılmağa hakları vardır.

Anlaşan taraflardan her biri, hudut protokolü hükümlerinin yerine getirilmesi dolayısıyla memur olarak kendi toprağında bulunan şahıslara bilhassa yolculukları, barınmaları ve menfaatlarını temsil ettikleri memleket makamlarıyla irtibat araçlarını sağlamak için gereken yardımda bulunmakla ödevlidir.

Bir vazife ile komşu devlet toprağına gidecek olan memurlar, taşıtları ile yanlarına alacakları yiyeceklerini her hangi bir resim ödemededen geçirebilir ve şahıs muafliklarından faydalanabilir.

Berayi nezaket, buluşmaya gelen heyet kapıda veya yerinde soruşturma yapılması halinde hudut üzerinde kabul edilir. Bazı hudut ilçelerinde gelen heyete kapılarda askerî merasim kıtası çıkarıldığı görülmüştür. Merasim kıtasının kimlere ve hangi ahvalde çıkarılacağını iç hizmet talimatnamesi ve her Devletin dahilî protokol yönetmeliği gösterdiği gibi anlaşmalarda da bunu emrettirici bir hüküm mevcut değildir.

Bu gibi calî ve yetki dışı yanılan gösterişler çok defa umulanın zıttı neticeler doğurmakta olduğundan içtinap edilmesi gerekir.

E — TOPLANTI VE MÜZAKERE :

Hudut toplantıları umumiyetle kaymakamlık veya sınır üzerinde bucak teşkilâtı bulunması halinde bucak müdürlüğü odasında yapılmaktadır. Müesseses tamûl bunu icap ettirdiği gibi anlaşmalarda da bunu men edici sarîh bir hüküm mevcut değildir.

Önce ülkesinde toplantının yapıldığı devlete ait ruzname münderecatı tertip sırasına uygun olarak tetkik ve müzakere edilir. Neticelenmesi bakımından muameleden kaldırılması gereken dosya mevcut ise tesbit olunur.

Hudut makamları toplantıda gerekirse müştekileri, zarar görenleri, tanıkları ve ilgililerin çağıracağı uzmanları dinleyebilir. Müzakere esnasında son derece hazırlıklı ve uyanık bulunulması, karşı tarafın yersiz delil ve isnatlarının bütün açıklığıyla ve gerçeğe uygun şekilde çürütülmesi, usulsüz ve sebepsiz olarak sürüncemede kaldığı mevzubahis olan olayların belirtilmesi ve vatandaş hukukunun mutlak şekilde siyaneti şarttır.

F — TUTANAK DÜZENLENMESİ :

Tutanakların hangi dil üzerine düzenleneceği anlaşmalarda kabul edilmiş ise o dil üzerine tanzim olunur. Suriye ve Irak hükümetleriyle yaptığımız ve hâlen meriyette bulunan anlaşmalara göre, hudut toplantılarında taraflardan her biri için ikisi türkçe ve ikisi arapça olmak üzere 4 aslı eş yazıdan ibaret birer tutanak düzenlenir.

Tutanağın en alt kısmına ülkesinde toplantı yapılan Devletin hudut âmir ve makamlarının ad ve soyadı ile memuriyet unvanları ve bunun altına da toplantıya gelen Devletin âmir ve memurlarının ad ve soyadı ile unvanları yazılır ve imza edilir.

Buluşma dönüşünden itibaren üç gün içinde, tanzim edilen tutanaklar evvelce gönderilen gündemin bir nüshası valilik makamına sunulur. Bunların asılları valilik hudut heyetinin hudut bürosunda saklanmakta ve tasdikli birer örneği 15 gün içinde İçişleri Bakanlığına gönderilmektedir. Son zamanlarda tutanakların üçer nüsha olarak gönderilmesi emir edilmiş bulunmaktadır.

H — GELEN HEYETİN İZAZI :

Çok defa gelen heyete, müzakerelerin uzaması neticesi öğle yemeği verilmek ve ayrıca çeşitli şekilde izazda bulunmak zorunda kalınmaktadır. Bu maksatla Devlet bütçesinden bir ödenek verilmediği gibi özel idare bütçelerine de tahsisat konulmamaktadır. Karşı taraf kaymakamları aynı zamanda belediye başkanı bulunduklarından daha geniş imkânlar maliktirler. Bu bakımından gelen heyete noksansız denilecek şekilde izaz ve ikramda bulunmaktadırlar.

Bizde ise, belediyelerin bu maksatla sarfiyatta bulunması mülkiye müfettişlerinin teftiş rapor veya lâyhalarında tenkit edilerek eşhas zimemine aldırılması emir edildiği gibi zaten bu bölgedeki belediyelerin malî durumları da bu nevi izazları her defasında karşılamaya müsait değildir.

Asil milletimizin tarihî gelenek halini almış olan cihan şümul mü' safir perverliği mevzuubahis olduğundan, buluşma ile ilgili memurlar kendi aralarında para toplayarak gelen heyeti imkân nisbetinde ağırlamaya gayret etmektedirler.

VII — HUSUSİ ZİYARET VE ZİYAFETLER :

Sırf dostane münasebetleri teyit maksadiyle arasına veya resmî günlerde karşı tarafın birinci derece hudut âmir ve memurlarının hususî mahiyette ziyaret talebinde bulunduğu ve çok defa hudut kapısına kadar gelerek emrivaki karşısında kalındığı görülmektedir. Yeni gelen veya başka yere naklen tayin olunan kaymakam, gümrük komutanı veya memurları ile tanışmak yahut millî ve dinî bayramlarda buluşmak gibi nezaket ziyareti mahiyet ve şümülünü aşmayan bu nevi hususî ziyaretler gaye iti- biriyle komşuluk ve dostluk münasebetlerinin teyit ve takviyesine matuf bulunmaktadır.

Gerek 2/1991 sayılı tüzük ve gerekse her iki Devletle aramızda mevcut anlaşmaların onanması ile ilgili kanun ve eki protokollarda hususî ziyaret ve izazları men edici sarîh bir hüküm bulunmamakta ve öteden beri bu nevi hususî ziyaretlerin karşılıklı olarak ve bazan maaile yapılması sınır ilçelerimizde müesses teamüle dayanmakta ise de, sarîh bir hükmün yokluğu karşısında sırf iyi niyetle yapılan bu nevi ziyaret ve izazlar bazan suiniyet sahibi âmirlerin elinde devamlı tehdit ve ezme vasıtası rolünü ifa etmektedir. Anlaşmalarda tanışma, veda, bayramlaşma veya maaile yapılan bu nevi ziyaretleri meni edici sarîh bir hüküm bulunmadığına göre Devletler umumî hukuku bakımından (NEZAKET ZİYARETİ - VISİTE DE COURTOİSİE) mahiyetini haiz bulunmaktadır.

Bu durum karşısında, husus' ziyaretler, devletler arası hukuk bakımından (FİİLİ HAL - ETAT DE FAİT) müessesesi şümül ve muhtevası içerisine girmekte ve meni edici açık hükmün yokluğu karşısında müesses teamül esaslarına riayet edilmektedir.

2/1991 sayılı tüzüğün meskût bıraktığı bu hususun yetkili üst makamca yapılacak bir tamim ile aydınlatılması veya tüzüğün tadili suiniyet sahibi âmirlerin yersiz tehditlerini önliyecek ve atide herhangi bir soru veya sorumluluk karşısında bulunulması ihmalini düşünen birinci derece hudut âmirlerini duyduğu tereddüt ve üzüntüden kurtaracaktır.

VIII — RESMÎ ZİYARET VE ZİYAFETLER :

Devletler arası hukuk ve müesses teamüller bakımından resmî ziyaret ve ziyafetler hususî ziyaretlerden çeşitli yönlerden farklı bulunmaktadır.

Resmî ziyaretlerde, ziyareti yapacak şahıs veya heyet mensubininin adı ve ünvanları, ziyaret sebebi, geleceği yol ve tarihi, hatta kalacağı müddet daha önceden diploması yolu ile bildirilir. Gelen şahıs ve heyetin mikdarı, nerede misafir edileceği, ziyaret edeceği şahıs, makam ve yerler,

nerelerde ve kimler tarafından ziyafet verileceği protokol kaidelerine uygun olarak önceden tesbit ,tertıp ve tanzim olunur. Resmî ziyaret ve ziyafetler esnasında beynelmilel kıyafet ve ızaz kaidelerine riayet olunur. Ziyareti yapan zevatın teşrif ve avdetleri yetkili mercilere en kısa zamanda haber verilir. Resmî ziyaretlerde cereyan edecek musahebe ve konuşmaların özeti üst makamlara bildirilir.

Hudutlarda yapılacak resmî ziyaretlerde, yapılacak işlem ve mezuniyet alınması 2/1991 sayılı tüzüğün 64 ve müteakip maddelerinde ızah olunmuştur. Mezkûr tüzükte hususî ziyaretler hakkında bir kayıt bulunmadığından resmî ve hususî ziyaretler biri diğetine karıştırılmaktadır. Tüzüğün tadili veya yeniden tanzimi sırasında bu yönler gözönünde bulundurulmalıdır.

Birinci derece hudut âmirlerinin bu derece önemli ve çeşitli görevleri ifa edebilmesi her şeyden önce mevzuatın kendisine kesin ve açık şekilde yetki vermesi, bu yetkinin yeter müeyyideye bağlanması, mevcut teşkilâtın noksansız ve modern vasıtalarla mücehhez bulunması, elemanlarının iyi yetiştirilmiş, dürüst ve çalışkan kimseler olması ile kabildir. Bu imkânlar sağlanmadan tek taraflı olarak yükletilen her görev istenilen sonucu umulduğu nisbette temin edemeyecektir.

Eski hükümlerin tevhide suretile meydana getirilen Gümrük ve Muhafaza teşkilâtının görevleri ve kaçakçılığın men ve takibi ile ilgili 16/2/1935 tarih ve 2/1991 sayılı tüzük, sonradan çıkarılan kanunlar ve başka Devletlerle yapılan ve halen meriyette bulunan anlaşmalar bakımından günün ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzak bulunmaktadır.

Sözü geçen Tüzüğün bu yönden ve bilhassa 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun Kaymakamlara verdiği görev ve yetkiler bakımından yeniden gözden geçirilerek tanzimine ve tatbikatta görülen aksaklıkların giderilmesine şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaymakam, ilçe sınır içinde bulunan genel ve özel kolluk kuvvet ve Teşkilâtının âmiridir. İlçe sınırları içinde emniyet ve asayiş, kişi dokunulmazlığını, can, mal ve ırzın korunmasını ve gereken tedbirleri almakla görev ve ödevli bulunduğuna göre; mutlak bir merkezîyetçi zihniyetin tesiri altında düzenlenen mezkûr tüzüğün günün ihtiyaçları göz önüne alınarak yeniden tanzim veya tadili esnasında bu yönler göz önünde tutulmalı ve bilhassa anlaşmalarda meskût bırakılan boşlukların açık hükümlerle giderilmesine önem verilmelidir. Hudut hizmetlerinin muntazam ve tereddütsüz ifası bakımından yukarıda arz ettiğimiz hususların yerine getirilmesi lüzumludur. 22/Eylül/1951.

İSTANBUL'DA BELEDİYE MESKENLERİ TATBİKATI

M. Turan BAYAZIT
Çaycuma Kaymakamı

A) 5656 sayılı kanun :

1930 senesi Nisan ayında yürürlüğe giren 1580 sayılı Belediyeler Kanununun 15 inci maddesinin 68 inci fıkrası “Ucuz belediye meskenleri yapmak ve belediye namına inşaat yaparak icar etmek, beldenin inşaat ve tevessüe müsait mahallerinde arazi alarak yeni plâna göre tanzim etmek ve yeniden inşaat yapmak isteyenlere satarak ihtikâra mani olmak...” esasını belediyelerin vazifeleri meyanında tatad etmiştir.

Bu fıkra ile temin edilmek istenen şey :

1) Mesken inşa etmek

2) Arsa spekülasyonunu önleyecek tedbirler ittihaz etmek suretile belediyelerin, mesken buhranının doğmasına hem direkt ve hem de endirekt yoldan mani olmaları idi.

Ancak, bu madde, başlangıç devresinde olmasına rağmen meseleyi ihate edebilecek bir kudret gösterememiştir. Zira, Kanunun 17 inci maddesine göre bu iş belediyelerin ihtiyari vazifeleri arasındadır ve 118 inci maddenin ikinci fıkrası da “... mecburi vazifeler ifa ve ikmal edilmedikçe ihtiyari vazifeler için bütçeye tahsisat vazolunamayacağını...” âmir bulunduğu ve en zengin belediyelerimizin dahi gelirlerinin mecburi hizmetlerini bihakkın ifaya imkân vermekten pek uzak olduğu nazarı itibare alınırsa, 15 inci maddenin 76 fıkrası arasına pek eksik bir vaziyette sıkıştırılan bu fıkranın muazzam meseleyi halletmek değil, buhranın meydana gelmesini önlemekten dahi pek uzak olduğu anlaşılır.

Büyük ve büyümekte olan şehirlerimizde arsa spekülasyonunun bilfiil mevcudiyeti, bu madde ile tanınan salahiyetin, belediyelere arsa fiatlarının korkunç bir nisbette artışına mani olmaları için gereken imkânı vermediğinin canlı bir misalidir.

Bunun en mühim sebebi “istimlak” esası kabul edilmeyerek belediyelerin, sahip olan ihtiyacı hissedecekleri arsaları ancak iştira suretile

temin, yani gayrimenkul sahibinin rızası ile ve piyasa fiyatı üzerinden mübayaâ edebileceklerinin tasrih edilmesidir. Bu belediyenin de - zarar etmeyi göze almadığı takdirde - kıymet tereffüünü önleyemeyip, bilâkis bunu tevhit eden zincirin bir halkası olmasını intaç edecek bir haldir ki, maddenin maksadı vazına tamamen aykırıdır.

1943 senesine kadar yalnız bu esasla iktifa edilmiş ve nihayet 1930 İktisadî buhranının ve İkinci Cihan Harbinin yarattığı imkânsızlık karşısında 1948 senesi Haziranında 5218 sayılı “Ankara Belediyesine arsa ve arazisinden belli bir kısmını mesken yapacaklara 2490 sayılı kanun hükümlerine bağlı olmaksızın ve muayyen şartlarla tahsis ve temlik yetkisi verilmesi hakkında” kanun ⁽¹⁾ ve hemen akabinde de 5228 sayılı Bina Yapımını Teşvik kanunu çıkarılmıştır.

Kanun vazısı 5218 ve 5228 numaralı kanunlarla mesken inşasına yardım ve bu suretle dolayısıyla mesken buhranının halline çare bulmak istemiş, fakat sağlanan menfaatler tedbirlerin eksikliği yüzünden istenilen gayeyi temin edememiştir. Binnettice büyük şehirlerimizde ve bilhassa İstanbul ve Ankara’da - halkın büyük bir ekseriyetinin hukuki nizam ve hıfzıssıhha kaidelerine taban tabana zıt bir vaziyet arzeden “gecekondu” yaşamasına rağmen - mesken buhranı had bir vaziyet almış ve artık, mesken buhranı içinde kıvranan ve zaten cemiyetin az gelirli kitlesini teşkil eden halkı mukadderatı ile başbaşa bırakmaktansa, onları, belediyelerin yardımı ile mesken sahibi kılmak zamanının çoktan geldiği idrak edilerek belediyelere ucuz belediye meskenleri yapmak yetkisini tanıyan 5656 sayılı kanun çıkarılmıştır.

Kanun, belediyelere, “belediye meclislerince görülecek lüzum ve ihtiyaç üzerine belediye meskenleri yapmak ve bu meskenleri belde sakinlerine kiraya vermek veya satmak” vazife ve salahiyetini tanımıştır. Maddenin sarîh ifadesi, vazı kanunun bu işi, doğrudan doğruya belediyelerin ne mecburi ve ne de ihtiyari vazifeleri meyanına ithal etmediğini göstermektedir. Zira, “Belediye Meclisleri... işlerini mecburi belediye hizmetleri arasına koyabilirler” demek suretile bir takdir hakkı tanımıştır ki, fikrimizce bu tarz çok doğrudur. Aksine olarak, bu görevin belediyelerin mecburi vazifeleri arasına ithali, pek küçük ve mesken buhranını hissetmeyen belediyeleri de ilzam edeceği cihetle doğru olmayacak, ihtiyari hizmetlerden addedilmesi de mevcut ve eksik mevzuatın teyidinden başka bir vaziyet arz etmeyecekti.

¹ 5218 sayılı kanunun 12 nci maddesi, kanunu, muayyen şartların tahakkuku ile bütün Belediyelerce tatbik edilebilir bir hale getirmiştir.

2) Belediye meskenleri inşaatının finansmanı :

Belediye meskenleri inşaatı, geniş malî imkânlarla ihtiyaç gösteren ve kırtasiyecilikten azade, ticarî bir finansman sistemini gerektirmektedir. O halde, önce belediyelere bir gelir kaynağı bulmak ve sonra da bu kaynaktan yapılacak sarfiyatın usulünü tâyin etmek gerekir.

a) Gelir kaynakları :

Mahalli idareler kudret ve malî imkânları mahdut kuruluşlar olduğundan bunlara bir vazife tahmil edildiği vakit karşılığında yeni bir gelir kaynağının da temin edilmesi icap eder. Bu husus, mahalli idareler mâliyesinin en başta gelen prensibidir.

Mesken inşaatı vazifesini tahmil etmesine rağmen kanun vazıı, belediyelere, yeni bir gelir kaynağı göstermemiş, ancak, zaten tahdî tasarrufunda bulunan bir mevcudu bu mevzuata tahsis salahiyetini tanımakla iktifa etmiştir.

Belediyenin kendi kaynaklarından elde edebileceği gelirler şunlardır :

aa) Adî bütçeden tefrik edilecek paralar :

Belediye meskenleri inşaatı belediye meclislerince mecburi vazife olarak kabul edildikten sonra, bütçeye, bu işin ifası için yapılan programın icap ettirdiği tahsisatın konması icap eder.

5656 sayılı kanunun birinci maddesinin ikinci fıkrası “Belediyeler bu maksadı sağlamak suretiyle bütçelerinde gerekli paraları ayırmağa yetkilidir” diyerek bu hususu teyit etmiştir.

Ancak, İstanbul Belediyesi, elinde asker ailelerine yardım fonundan kanunun ek üçüncü maddesine istinaden bu işte kullanacağı paranın mevcudiyetini düşünerek 1951 bütçesiyle bu iş için hususi bir tahsisat tefrik etmemiştir.

bb) Asker ailelerine yardım fonundan ayrılacak kısım :

Belediyenin olağan bütçesinden, ihtiyacın şiddet ve vüsatile mütenasip bir paranın derhal tefrik edilemeyeceğini ve bu mevzuda acil tedbirlerin alınması gerektiğini düşünen vazıı kanun, bu işe tahsis edilebilecek hazır bir gelir kaynağı göstermiş, daha doğrusu belediye aktifinde mevcut ve tahsis yeri kanunla önceden tâyin edilmiş bulunan bir paranın, artık belediye meskenleri inşasına sarfedilmesi hususunda yetki tanımıştır.

Malûm olduğu üzere, “Asker ailelerinden muhtaç olanlara yardım hakkındaki 4109 numaralı kanun” asker ailelerine yardım maksadile

gösterilen gelir kaynaklarından toplanacak paraların başka işlere sarfolunamayacağını kabul etmişti. Fakat, harbin son ermesi ve yardım giderlerinin azalması kanun vazısını bu tahsis prensibinde bazı gevşetmeler yapmağa şevketmiş, 5116 sayılı kanunla asker ailelerine yardım gelirlerinin, artan kısmının, bazı kayıt ve şartlar altında, belediyenin su, elektrik, mezbaha tesislerine, şehir ve kasabaların harita ve imar plânı işlerine harcanabileceği kabul edilmişti.

İşte, 5656 sayılı kanunun 3 üncü maddesinde bahis mevzuu olan “hazır para” 1580 sayılı belediye kanunun 5116 sayılı kanunla değiştirilen 110 uncu maddesinin 19 uncu fıkrasında yazılı gelir kaynağı hasılatından, muhtaç asker ailelerinin yıllık ihtiyacı karşılandıktan sonra, arta kalmış ve kalacak kısmın 3/4 üdür. Ve İstanbul Belediyesinin bu suretle elinde bulundurduğu paradan, belediye meskenlerine inşa edebileceği kısmın miktarı - Belediye hesap işleri Md. izahlarına nazaran - 4 milyon liradır.

cc) İstikraz :

Hemen, hemen bütün müellifler ve tatbikatçılar, amme müesseselerinin gelir getiren veya bir sermaye plasmanı teşkil eden işlerine sarfedilecek paranın istikrazla karşılanmasında müttefiktir.

Belediye meskenleri inşaatının da istikraz karşılığı elde edilecek paralarla finansmanı doğru bir hal tarzı olur. Fakat, maalesef belediyenin çok ucuz faizli istikraz aramak mecburiyetine mukabil, mevcut sermayelerin yüksek faiz getiren yerlere akabilmek imkânına sahip olması ve bilhassa yüksek faizli ve aynı derecede garantili devlet tahvillerinin sermaye piyasasında cezbedici bir plâsman mevzuu teşkil etmesi, belediye meskenleri inşasının kredi temini suretile finansmanını mümkün kılmamaktadır. Zira, belediye ne bu kadar yüksek faiz (% 5-7) verebilir ve ne de elde edeceği sermayeye aynı garantiyi gösterebilir.

Biz, devletin yardımı ile kredi temini için gereken şartların yaratılabileceği kanaatindeyiz. Paranın satın alma gücündeki temezzül ve amme masraflarındaki hakikî artış neticesi, bu gün için devletin, mesken mevzuunda belediyelere fonds perdu şeklinde vâsi malî yardımda bulunması - zaten hakikî açık miktarı yüksek olan bütçeye fazla tesir edeceği cihetle - mümkün değildir. Ancak, mesken meselesinin sosyal cephesi nazarı itibare alınıp, halledilmemesi halinde cemiyet bünyesinde hasıl olacak huzursuzluk düşünülecek olursa devletin, hiç değilse asgarî bir müzaharette bulunmasının zaruri olduğu anlaşılır. Mahalli idarelerin mesken inşası için istikraz yoluna gidememelerinin sebebini garanti ve faizin yüksekliği olarak ikiye irca etmiştik. İşte devlete düşecek yük,

böyle bir istikrazı garanti etmek ve faizini genel bütçeden ödemektir. Bu külfet, temin edilen amme menfaati muvacehesinde hiç mesabesinde kalacaktır.

Bugün için, belediyelerin, mesken mevzuunda dış krediden de faydalanmaları mümkün değildir.

Gerek adı bütçeden ayrılacak para ve asker ailelerine yardım fonundan bu iş için sarfedilecek kısım ve gerekse istikraz aktinden elde edilecek hasılat 5116 ve 1580 sayılı kanunlarda tasrih edilen gelir kaynaklarıdır. Bir de nazariyatça kabul ve bazı Avrupa devletlerinde tatbik edilen ve halen belediyelerimizce tahsiline cevaz verilmemiş bulunan gelirler vardır ki, bunlar kiralari dondurulmuş gayrimenkullerden alınacak vergi, içtimai sigortalar ve Emekli Sandıkları fonları ile bazı belediye malı arsaların satış hasılatıdır.

1) Kiralari dondurulmuş gayri menkullerden alınacak vergi :

Birçok devletlerin, fevkalâde zamanlarda artışı önlemek maksadile gayrimenkul kiralari dondurduğu malumdur.

Bizde de, Millî Korunma Kanunu ile 1939 dan önce kiraya verilmiş olan gayrimenkullerin kira bedellerinin artırılamayacağı kabul edilmişti. Sonradan % 20 zam yapılmasına rağmen bunların kira bedelleri ile, gerek yeniden inşa ve gerekse sahipleri tarafından tahliye edilmek suretiyle Millî Korunma Kanununun neşrinden sonra ilk defa kiralanan gayrimenkullerin kira bedelleri arasında bir hayli fark mevcuttur. Filhakika, sıhhi şartlardan mahrum ahşap evlerin bir odasında 30 - 40 liraya sığınanların yanında - halk tabiri ile - “eski kira” ile 15 - 20 liraya her türlü konforu haiz apartman katlarında oturanlar bir hayli yekûna balığ olmaktadır. Bu hal adalete aykırı bir vaziyet teşkil eder. Almanya- da harp öncesi kiralari ile oturan kimselerden aradaki fark “Hauszinssteuer - Ev kirası vergisi” adını taşıyan bir vergi ile tahsil ve mesken inşasına tahsis edilmiştir. Sayın Hocam Prof. Muhlis Ete’nin de temas ettikleri gibi “bu usulü nbizde de tatbikinin mümkün olup olmadığının araştırılması gerekir”. (1).

Ancak, rasyonel bir mesken siyasetinin gayelerinden birinin de, kira Hatlarının ucuzlamasını temin etmek olduğunu unutmamak lâzımdır. Zira, kira gelirin mühim bir nisbetine tekabül ettiği için ucuz kiranın, diğer ihtiyaçlara tahsis edilecek satın alma gücünün artmasına sebebiyet

¹ Ete (Muhlis). Türkiyenin Mesken Dâvası ve Mesken siyaseti S. B. O. Dergisi C. 2, S. 111.

vermesi neticesi, aile ekonomisi üzerinde mûsbet tesiri görülecektir. Ve yine kira, istihsal unsurlarından biri olduğu cihetle ucuz kiranın millî ekonomi bakımından da faydalı olacağı inkâr edilemez. Biz bu sebeple, Millî Korunma Kanununun tatbikatından önce kiralananmış bir gayrimenkulün dondurulmuş kirası ile emsalinin bu günkü serbest kirası arasındaki farkın tamamının değilse bile muayyen bir nisbetinin tahsil edilmesinin ve ancak tahsilatın devlet tarafından değil, belediyelerce yapılarak toplanan meblâğın mesken inşaatına tahsis edilmesinin uygun olacağı kanaatindeyiz.

2) İçtimai sigortalar fonları :

E. Reuter'in "Mesken meselesinin hal çareleri" adlı konferansından da temas ettiği gibi mesken inşaatının finansmanında, İçtimai sigortaların büyük sermaye ihtiyatlarından da faydalanmak mümkündür. "İstanbul'un mesken meselesini etüd için toplanan komisyon" İçtimai sigortalar fonlarının mesken finansmanına tahsisi hususunu da münakaşa etmiş ve "bu gün için mevzuatın müsait olmaması yüzünden bunlardan istifade edilemeyeceğini ilerde bu fonların mesken inşaatına tahsisi mümkün olduğu taktirde ihtiyacı karşılamak hususunda büyük yardımı dokunacağı" kanaatini izhar etmiştir.

Bu fonlar, iş kazası ve meslek hastalıkları, doğum ve analık ihtiyarlık sigortaları için kanunu mahsuslarına tevfikân işçiler ve işverenlerden toplanan paralardan meydana gelir. Mevzuat bu paraların devlet tahvillerine yatırılmasını şart koşturmuştur. Ancak, % 20 sinin de işçi meskenleri inşaatında kullanılmasına müsaade ettiği için bu hususun tahakkukuna çalışılmakta ve İstanbul'da amele evleri inşaatı maksadile İşçi Sigortaları Kurumu ile Emlâk Bankası arasında müzakereler yapılmaktadır.

Emekli Sandıkları fonlarının mesken inşaatına tahsisi temin edildiği taktirde mevcut malî imkân genişletilmiş olacaktır.

3 — Belediye elindeki ve bilhassa 5228 sayılı kanuna istinaden belediyeye intikal eden şehir dahilindeki kıymetli arsaların inşaata tahsis edilmeyerek müzayede suretile satılmasile elde edilecek satış bedeli tutarını da bir gelir olarak mütalâa etmek icap eder. Ancak bu sebeple tesis edilecek fonun miktarı mesken inşaatı finansmanı için lâzım olan sermayeye nisbeten pek düşük olacağı cihetle, bunun inşaata sarfedilmeyip kanalizasyon, yol, su, elektrik gibi sıhhi ve müşterek tesisleri yapılmasına tahsis edilmesi daha uygun olur.

b) Sarfıyatın usulü :

Anme hizmetlerinin ifası için lâzım olan paraların sarfı, önceden tanzim edilmiş bir takım kaidelere tabidir. Muhasebei umumiye kanunu, 1580 sayılı Belediye kanununa istinaden hazırlanan Belediye Muhasebe usulü nizamnamesi, Arttırma eksiltme ve ihale kanunu belediye sarflarının tâbi olduğu statüyü tesis eden mevzuattır. Ancak, bunlar, ticarî ve İktisadî zihniyetle hareket etmeye mani hükümleri taşımaktadır. Binaenaleyh, mesken inşaatı gibi ticarî ve İktisadî cephesi daha baskın olan işler için yapılacak sarfıyatı daha mutedil ve serbest usullere istinat ettirmek zaruridir.

5656 sayılı kanun bu hareket serbestisini temin etmiştir.

Belediyeler belediye meskenleri inşaaı hususunda yapacakları işlerde Arttırma eksiltme ve ihale kanunu hükümlerine tâbi değildir. Aynı zamanda, mesken inşaaı için mevcut paralarını bir döner paraya tesisi suretile sarfedebilecekleri gibi bu parayla bizzat müteşebbis sıfatile faaliyette bulunmayıp aynı gayenin temini maksadile kurulmuş ve kurulacak yapı ortaklıklarına da katılabilirler.

Kanun, belediye meskenleri inşaatı sırasında yapılacak işlemler için bir vergi ve resim muafiyeti tanımamıştır. Kanaatımızca, bu bir eksiktir. Böyle bir muafiyetin kabulü, maliyetin ucuzlamasını temin bakımından faydalı olurdu.

B) İstanbul Belediyesi tarafından taksitle satılacak Ucuz Evler Yönetmeliği :

5656 sayılı kanun, yaptırılacak evlerin tipleri, satış veya kira şartları ve kendilerine temlik yapılacak kimselerin vasıf ve tercih sıralarını gösteren bir yönetmeliğin düzenlenmesini âmirdir.

Belediye meskenleri inşaatının İstanbul Belediyesinin mecburi vazifeleri arasına ithali Genel Meclisin 1/6/950 tarih ve 285 sayılı kararı ile kabul edildikten sonra, adı geçen yönetmelik de hazırlanarak şehir Meclisinin 16/6/950 tarih ve 287 sayılı kararı ile mevkii meriyete konmuştur. 5656 sayılı kanun hükümlerine göre belediyeler, inşa edecekleri belediye meskenlerini belde sakinlerine satmak, yani mülkiyetini devretmek, veya kiraya vermek yani intifa hakkını devretmek hususunda muhayyedir.

Genel Meclis, İstanbul'da yaptırılacak belediye meskenlerinin satılmak için inşa edilmesine karar vermiştir. Buna sebep olarak da, ihtiyacın azameti ve pek yüksek yekûna baliğ olan parayı icap ettirmesi karşılığında belediyenin imkânlarının pek mahdud oluşu ve sermayenin kiraya verilecek evlere yatırılarak dondurulmasındansa satış halinde peşin alı-

nacak % 20 ler ve buna inzimam eden taksitlerle temin edilecek döner sermayenin daha faydalı olacağı gösterilmektedir.

Ancak, yalnız satılmak üzere ev inşa etmek zarureti mevcut imkânsızlık sebebiyle tevessül edilen bir hal tarzıdır, arızidir. Yani, ilerde imkân mevcut olduğu taktirde 5656 sayılı kanuna göre “kiraya verilmek” maksadile de mesken inşaatına girilecektir.

1) Evlerin yapılacağı mntıklar :

Belediyenin inşa edeceği evler,

a) Belediyenin tasarrufunda bulunan arsalar,

b) 5218 ve 5228 sayılı kanun gereğince hâzineden alınan veya alınacak olan arsalar,

c) Şehir imar plânında bu mahallerin tesisi için ayrılmış veya bu işlere elverişli yerlerde mevcut ve hususi şahısların mülkiyetinde bulunup satın alınma veya 3710 sayılı kanun mucibince kamulaştırma suretile belediyenin mülkiyetine geçecek olan arsalar, üzerine inşa olunur.

Gaye, geliri mahdud ve bundan ev kirası için ayırdığı kısmın tutarı yüksek olan halk için ucuz ev inşa etmek olduğuna göre, inşaatın bu arsalardan, İktisadi bakımdan en elverişli olanlarına yapılması icap eder. Şehrin lüzumsuz yayılmasını ve yol, su, kanalizasyon, elektrik, havagazı gibi tesislere fazla masraf yapılarak maliyetin yükselmesini önlemek için her şeyden evvel şehir içindeki boş araziye ve bilhassa imar plânına göre şehir içinde ayrık evlere, yeşil sahalara ve inşaaı uzun zamana mütevakkıf bazı tesislere ayrılan yerlere el atmak uygun olacaktır. Şehir içindeki arsaların boş kalmasına çok hisseli olup bazı hissedarlarının mevcut olmamasının sebebiyet verdiği düşünülerek bunların istimlâklarının sağlanması gerekir.⁽¹⁾ Maksat rantabiliteyi temin olduğu cihetle, ucuz olarak inşa edileceği için basit bir tarzda yapılması esas bulunan meskenlerin şehir içinde inşa edilmesi prensibinin de mutlak bir şekilde benimsenmemesi icap eder. Rantı yüksek olan arsalar blok inşaat yapmak; sıhhi tesislerin ve seyrüseferin icap ettireceği masraflar nazara alınarak yapılacak bir kalkülasyonla müsbet netice elde edildiği taktirde şehir varoşlarındaki araziye de tercih etmek İktisadi bir hareket olacaktır.

Yönetmelik, bu fikirden mülhem olarak, mutlak zaruret olmadıkça

¹ İstanbul Belediyesi bu hususu temin ve şehir bakımından zaruri olan bazı seyrüsefer yollarının (Eminönü - Unkapanı - Eyüp, Karaköy - Unkapanı gibi) tanzimi maksadile bu kabil arsaları şuyulandırma salahiyyetini tanıyan “Hamur Kanunu” tasarısı hazırlamaktadır.

belediye meskenlerinin şehir haricinde değil, iskân hudutları dahilinde tesisini kaideten kabul etmiş ve fakat zaruret icap ettirdiği taktirde banliyödeki arsalardan da faydalanılmasına cevaz vermiştir. “Bu yönetmeliğe göre belediyece yaptırılacak evlerin teşkil edeceği mahalleler, şehir meclisinin tastikinden geçecek imar haritalarında halk tipi ucuz ev mıntıkaları olarak tâyin ve işaret edilecektir” diyen 3 üncü maddeye göre son söz belediye meclisinedir. İnşaatın nerede yapılacağını nihaî olarak o tâyin edecektir. Meclisin bu kararını verirken siyasî ve zümrevî tesirlerden azade olarak sırf ilmin objektif esaslarına bağlı kalmasını ve ihtisas erbabının bu husustaki mütalâalarını birer direktif olarak kabul etmek esasını benimsemesini temenni edelim.⁽¹⁾

Tesis edilecek ucuz halk tipi evler mıntıkalarında, inşaat tarzı bakımından yeknesaklığı temin etmek için, buralarda olup istimlâkine zaruret görülmediğinden hususi mülkiyet altında bırakılan arsalar sahiplerinin yönetmelikte tâyin edilen vasıf ve tipte ev inşa etmek istemeleri halinde bu müsaadenin kendilerine verilebileceği esası kabul edilmiştir. Kanun, arsa sahibini, inşaatını belediyece kabul edilen tipe uygun olarak yapmağa icbar etmediği cihetle, böyle bir talepte bulunulmaması halinde, inşaatın, yapı yollar kanununa riayet edilmek şartile istenildiği tarzda yapılması icap eder. Fakat, bu halin tesis edilecek mahalledeki yeknesaklığı bozacağı aşikârdır. Binaenaleyh, belediye meskenleri inşa edilen yerlerde mülkiyetlerindeki arazi istimlâk veya işтира suretile alınmayıp tahdî tasarruflarında bırakılan hususi mülkiyet sahiplerinin, inşaatlarını belediye evleri için kabul edilen tipe uygun olarak yapmaları mecburiyeti, 5656 sayılı kanunla kabul edilseydi daha iyi olurdu.

2) Evlerin tipleri :

2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar kanunu, buna istinaden hazırlanan tüzük ve İstanbul Belediyesi Yapı Talimatnamesi inşa edilecek binaların kat yükseklikleri, çıkıntıları v.s. gibi harici görünüşüne ve odaların, mutfak ve helânın genişlikleri, merdiven ve kapıların ebadı gibi dahilî vaziyetine taallûk eden bazı esaslar vazetmiştir.

Teknik terâkkiye muvazi olarak değiştirilmeden halen tatbik edilmekte olan bu hükümler, bu günkü ihtiyacı karşılamaktan pek uzak-

¹ Genel Meclis meskenlerin ilk partisinin Üsküdar Selâmsızda 50, Kadıköy koşuyolunda 100 ve Fatih Yenibağçede 67 olmak üzere 217 tane inşa edilmesine karar vermiştir. Bunların bir kısmı münferit ve bir kısmı da blok inşaat tarzındadır.

tır. Tatbikatta yarattığı güçlüklerle ya vatandaşı muvazaaya sevk etmek- te veya maliyetin yükselmesine sebep olmaktadır.

Bu hususu takdir eden kanun vaznı, ilk defa, 5218 sayılı kanunun 4 üncü maddesile “yapılacak meskenlerin tiplerinin belediyelerce tâyin edileceği” esasını kabul ederek Belediye Yapı ve Yollar kanunundaki ölçülerden fedakârlık yapılabileceğini göstermiştir. Sonradan çıkarılan 5656 sayılı kanunun 2 nci maddesile de yine belediyelere, yaptırılacak evlerin tiplerini tâyin yetkisi tanınmıştır. Filhakika, Türkiye gibi mütenevvi iklim bölgelerine sahip bir memlekette her tarafa şamil, muayyen bir tip kabul etmek yerine bu taktirin mahallî meclislere bırakılması en doğru bir hal tarzıdır.

Yönetmelikte, hem 5656 sayılı kanunun vaz ettiği esasa ve hem de yapı ve yollar kanunundan yeni ve hususi bir kanun olmasına istinat edilerek evlerin tipi, arsa ve inşaat sahası genişlikleri, oda, mutfak, helâ eb’adları bakımından yeni ölçüler vazedilmiştir.⁽¹⁾

Yapılacak evler 2 ve nihayet 3 odalı olacaktır. Bu oda adetleri ekseriyeti teşkil eden “aile” tipi nazara alınarak kabul edilmiştir. Gecekondu dâvasını halledecek bir tedbir olmasına rağmen, memleketimizin örf ve geleneğine göre bir ailenin ihtiyaçlarını karşılayamayacağı düşünülerek birer odalı evler inşaatına cevaz verilmemiştir.

Evler bir veya iki katlı olacak ve mevzuatımızda kat mülkiyetinin mevcut olmaması yüzünden, ancak bu nev’i tasarrufla iktisabı mümkün olan apartman şeklindeki inşaat yapılmayacaktır.

Evlerin arsası, topografik veya plân tatbikatından mütevellit zaruretlar müstesna en çok 150 metre karedir. Bunun, bir katlılarda en çok 50, iki katlılarda 30 X 2=60 metre karesi inşaat sahası olarak kullanılacak, bakiye bahçe olarak bırakılacaktır. Asgari, tavan irtifai 2.50 metre, oda sathı 9 metre kare, antre genişliği 1.10 metre, mutfak 4 metre kare, merdiven genişliği 0.90 metre ve helâ ve banyo yeri 2.50 metre kare olacaktır.

Halk tipi ucuz ev mıntıklarının imar plân ve haritalarının tanzimi sırasında, mevcut arazi, arzettiği topografik vaziyete göre ara yolları ve sıhhi tesisler için ayrılacak yer hariç, vasatı 6 evin kaplayacağı sahayı ihtiva eden adalara ayrılacak ve yolların genişliği - evlerin önüne bırakılacak ufak bahçelerin nazara alınması suretile - asgari hadde indirile-

¹ Rakamlar, elimizdeki yönetmelikte mevcut ölçülerdir. Yeni Şehir Meclisinin bilhassa inşaat tipine taallük edenlerini değiştirmek temayülünde olduğunu müşahade ediyoruz.

cektir. Sıhhi tesisat ve mecraların asgari maliyetini teminen evlerin arkasında veya aralarında, yol haricinde iki metreyi tecavüz etmemek üzere servis yolları yapılarak müşterek tesisler buradan geçirilecektir.

3) Belediye meskenlerinden istifade edeceklerin vasıf ve tercih sıraları :

5656 sayılı kanuna istinaden yaptırılacak evlerden kimler ve ne şartlarla istifade edecektir? Gaye, geliri az olan ve hakikaten böyle bir yardıma muhtaç bulunan hemşerileri mesken sahibi kılmak olduğuna göre, buna müstehak olanları iyice seçip, faaliyetin bir kazanç mevzuu halini almasına meydan vermemek gerekir.

Yönetmeliğe göre bu evlerden,

Kanunî ikametgâhı İstanbul'da olan Türk vatandaşlarında sırasile.

- a) Ayda umumi geliri net 300 lirayı geçmeyen bilûmum sabit gelirli,ler,
- b) Aylık umumi geliri aynı miktarı geçmeyen esnaf, işçi ve sanatkârlar faydalanabilir.

“Sabit gelirlî” mefhumu, İkinci Cihan Harbinin yarattığı İktisadî buhranın günlük lisanımıza soktuğu bir tabirdir. Yönetmeliğin gerekçesinin tetkikinden, bu tabirle, “bilûmum devlet ve hususi müesseseler müstahdemleri⁽¹⁾ ile emekli, dul ve yetimlerin kastedildiği anlaşılmaktadır.

Umumi gelirin tâyininde gelir ve esnaf vergileri hükümleri gözönünde tutulacağı gibi icabı halinde alâkadarların mensup olduğu müessese ve teşekküllerin vereceği malûmat ve Belediyece res'en yaptırılacak tahkikat da nazara alınır.

Yönetmeliğin 15 inci maddesi, “Kendisinin veya karısının veya kendileri ile birlikte ikâmet eden ana ve babasının ve evlenmemiş fûruunun mülhak kazalar hariç İstanbul İli dahilinde evi olanların veya böyle bir evde yarı veya daha fazla hissesi bulunanların inşa olunacak meskenlerden istifade edemeyeceğini” tasrih etmiştir.

“Kendisinin veya karısının” deniliyor ki bu ifade ile koca hedef tutulmaktadır. Buna göre, talip erkek ise karısının meskeni olup olmadığını araştırmak ve varsa belediye meskenlerinden faydalandırmamak; yok müşteri kadın ise kocasının evi olsa dahi hak sahibi kabul etmek gerekecektir ki, bu yanlış ve hem de aile reisi olarak erkeği kabul eden örf

¹ Gerekçede sarahaten “memur” kaydı yoktur. Ancak, “müstahdem” kelimesinin onlara da şâmil olarak geniş manada kullanıldığını kabul etmek gerekir.

ve hukukumuzda aykırı bir haldir. Anlatılmak istenilen manayı, “kendisinin veya eşinin” demek suretile daha doğru olarak ifade edebiliriz. Maddenin bu şekilde sokulması halinde de, yönetmelikteki şartları her ikisinde haiz olan karı ve kocanın ayrı ayrı müracaat edip birer ev sahibi olmalarını önlemek maksadile bu hakkın yalnız biri - faraza aile birliğinin reisi olması bakımından koca - tarafından istimal edilebileceğini tasrih etmek icap eder.

Evlerin, yukardaki şartları haiz taliplerine satış, inşaatı biten cüzü- tam itibarile ve kur’a ile yapılacaktır.

Her cüzütamın inşaatını müteakip Belediye Riyaseti İstanbul’da intişar eden günlük gazetelerin en az dört tanesi ile yapılacak ilânla bu evleri satın almak isteyenleri keyfiyetten haberdar edecek ve ilânda müracaat müddetinin başlangıcı ve müntehası gösterilecektir. Talipler arasından, tâyin olunan şartları haiz sabit gelirli tefrik edilerek önce bunlar nazara alınacak; adetlerinin, satışa çıkarılan ev adedinden az olması halinde de o cüzütamın mütebaki evlerle mevcut şartları haiz taliplerden esnaf, işçi, ve sanatkâr olanların talepleri karşılanacaktır.

Sabit gelirli adedinin cüzütamın ihtiva ettiği ev miktarından fazla olması halinde tevziat kur’a ile yapılacağı gibi; taliplerin ev adedinden az olması halinde de müracaat sırasına bakılmaksızın satış, yine kur’a çekilmek suretile yapılacaktır.

Yönetmelik kur’anın Daimî Komisyon âzaları ile alâkalılardan arzu edenlerin huzurunda yapılacağını tasrih etmekte ve fakat kimin tarafından çekileceğini göstermemektedir. Kanaatımızca, Noter tarafından keşide edilmesinin kabulü iyi olurdu. Kur’a günü ve saati beş gün evvelinden günlük iki gazete ile ilân olunacaktır.

Yönetmelik, satışa çıkarılan ev adedinin 1/4 ü kadar yedek talip seçileceğinden bahsetmektedir. Bunlar, alıcının peşinen tediye mecbur olduğu satış bedelinin % 20 sini ödemek mükellefiyetine riayet etmemesi halinde onun yerine geçecektir. Kur’ada kazanma sırası bunların o cüzütamdaki hak sırasını teşkil eder.

Her talip, kur’ada kendisine isabet eden gayrimenkul den başkasını alamaz. Ancak müşterilerin karşılıklı muvafakatları ile kur’ada kendilerine isabet eden evleri değiştirmeleri caizdir. Bu değiştirmenin zaruri kılacağı masraflar alâkalılara aittir.

4) Belediye meskenini satın alacak kimsenin ifaya mecbur olduğu mükellefiyetler :

a) Satış bedelinin % 20 sini peşinen tediye etmek :

Kur'ada kazanarak satın alacağı ev belli olan kimsenin ilk mükellefiyeti, satış bedelinin % 20 sini peşinen tediye etmektir.

Satış bedeli aşağıdaki unsurlardan terekkün eder :

aa) Arsa bedeli :

Bu, satın alınmış olan arsalarda mübayaa bedeline; hususi bir kanun mucibince (faraza 5218, 5228) Belediyeye intikal etmiş olanlarda ise mukayyet vergi kıymetlerine ifraz ve yollar için ayrılan zayıatın ilâvesi suretile tesbit ve yol, su, kanalizasyon gibi tesislere sarfolunarak masraflarla zaruri istimlâk bedelleri dahil edilerek hesaplanan vasatı fiattır.

bb) İnşaat bedeli :

Arsa fiatı hariç, binanın mal oluş değeridir ki, unsurlarını tetkik etmeden önce Belediyenin evleri ne surette yaptırabileceğine temas edelim.

5656 sayılı kanunun, maksadın sağlanması hususunda Belediyelerin 2490 sayılı kanuna bağlı olmadıklarını, döner sermaye tesisi suretile kurulmuş ve kurulacak yapı ortaklıklarına katılmakta muhtar olduklarını tasrih ettiğini yukarda kaydetmiştik.

Yönetmelik de, halkın ve Belediyenin imkân ve menfaatleri göz önünde tutularak bu evlerin en ucuz, kullanışlı, mazbut, fen ve sıhhat esaslarına uygun şekilde inşasını temin maksadile, - Riyasetin teklifi ve Daimi Komisyonun kararı ile - inşaat işinin doğrudan doğruya emaneten veya açık eksiltme ile bir müteahhide ihale veya bir şirket teşkili veyahut mevcut bir şirkete tevdi suretile yapılacağını kabul etmiştir.

Belediye, Selâmsız, Koşuyolu, Yenibahçe de yaptıracığı evleri müteahhide ihale etmiştir ki; bu taktirde inşaa bedeli mukavelenin tâyin ettiği miktardır ve nazari olarak şu kalemleri ihtiva eder :

- Malzemeye ödenen para (Nakliye giderleri dahil).
- İşçi ve mütehassıs ücretleri,
- Elektrik ve Havagazı vesair vesair sıhhi tesisat masraflarından o binaya isabet eden kısım (mukavele ile tâyin edilmişse)
- Yabancı sermaye faizi,
- Müteşebbisin kârı,
- Genel giderler.

cc) Sigorta Pirimi :

Belediye meskenlerinin yangın ve bunları alanların hayat ve kaza sigortasına bağlanmaları kabul edilmiştir. Maliyete dahil olan sigorta bedeli yalnız, yangın sigortası primleridir.

Yangın sigortası, gayrimenkulün inşaatı biter bitmez idare tarafından doğrudan doğruya ve en müsait şartlarla yaptırılacağından, müşteri satın aldığı ev için vereceği para içerisinde sigorta bedelini de tediye etmiş olacaktır.

Hayat ve kaza sigortası primleri ise - ilerde görüleceği üzere - müşteri tarafından ayrıca ödenecektir.

dd) Umumi ve müteferrik masraflar karşılığı :

Maliyete, önceden tâyin ve tadadı mümkün olmayan bazı kalemlerde dahil olacaktır. Bunlar, ilân bedelleri, mesken inşaatı muamelelerinin mevcut Belediye kadroları ile teminine maddeten imkân olmaması halinde tutarları mevcut hesaptan ödenmek üzere istihdam edilecek yevmiyeli veya ücretli memurlara ödenecek para, zaruri harç ve resimler gibi masraflardır. Yönetmelikte, maliyet unsuru olarak tasrih edilen “Umumi ve müteferrik masraflar karşılığı” tabiri ile kastedilen şey bu- dur. Bu karşılığın azami nisbeti, yukardaki fıkralarda izah edilen kalemler yekununun azami % 6 sı olmak üzere Daimi Komisyonca tâyin olunacaktır.

b) Taksitleri tediye etmek :

% 20 si peşinen ödenen satış bedelinin mütebaki kısmı taksitle tediye edilecektir. Bedelin tamamen ödenmesine kadar Belediye evin kat’i ferağını yapmamaktadır. Peşin miktarın tediyesi ve satış mukavelesinin müşteri tarafından imzalanmasını müteakip bakiye borcun tamamen ifasında کافی ferağ yapılmak kayıt ve şartı ile Belediyece “satış vaadi” yapılarak tapu kütüğüne şerh verilecek ve bu suretle ev sahibine teslim edilecektir. Bakiye borcun ödenmemesi halinde evin kolayca istirdadını temin eden bu hal tarzı, doğru ve isabetlidir. Zira, Belediye, önceden کافی ferağ yaparak mütebaki borç için lehine ipotek tesisi cihetine gitseydi, borcun ifa edilmesi halinde gayrimenkulün umumi hükümler dairesinde müzayedeye çıkarılması icap edecekti. Bu takdirde, gayrimenkul yönetmelikte belirtilen vasıfları taşımayan kimselerin eline geçer; satış bedelinin maliyeti aşması halinde de borcunu ödemeyen şahıs aşıktan para kazanmış olur ki, bütün bunlar faaliyetin spekülasyon halini alarak soysuzlaşmasından başka bir şey değildir.

Taksitler aylıktır ve satış bedeli bakiyesine senevi % 5 faiz ilâvesiyle bulunacak meblâğın 10 senede itfasını temin edecek şekilde hesaplanır.

Her taksidin nihayet, o ayın onuncu gününe kadar tediye edilmesi lâzımdır. Taksitlerin vâdelerinden evvel tediyesi halinde, o takside isabet eden aylık faiz indirilir.

Bir sene içinde üç, veya on sene zarfında cem'an on taksit zamanında ödenmediği takdirde, bakiye bedelin tamamen tediyesi lüzumu -ihtaratı kanuniyeye hacet kalmaksızın- muacceliyet kesbeder ve bakiye bedelin ödenmesine ait taahhütlü mektupla vaki ihbar tarihinden itibaren 15 gün zarfında borç ödenmediği takdirde satış vaadi hükümden sakıt olur.

Bu halde, ödenmiş taksitlerin her aylığı bir aylık kiraya masup olunur. Peşin ödenen % 20 den, mütad haricinde vaki hasar ve tahribat varsa bunların bedeli tenzil edilerek bakiyesi, sahibine faizsiz olarak geri verilir. Gayrimenkul derhal tahliye ettirilerek, istirdat olunur.

c) Tamir masraflarını, vergi, resim ve harçları ödemek:

Binanın her türlü tamir masrafları müşteriye ait olduğu gibi, gerek satış vaadi, mukavele ve ferağa ve gerekse gayrimenkule müteallik hâlen mevzu ve atiyen vazolunacak bilumum vergi harç ve resimler de müşteri tarafından ödenecektir.

d) Gayrimenkul üzerinde hukukî tasarruf atta bulunamamak;

Evlerin, mesken sahibi kılınmak istenilen şahısların haiz olduğu şartları taşımayan sair kimselere intikal etmesini önlemek maksadiyle müşterinin -kat'î ferağa kadar- gayrimenkul üzerinde bazı hukukî tasarrufatta bulunamayacağı kabul edilmiştir.

Müşteri, bina bedeli tamamen ödenip gayrimenkul tapuda namına tescil edilinceye kadar yönetmelik gereğince vücut bulan haklarını ahara devredemez. Ancak, devir zaruretinin Belediyece kabulü halinde gayrimenkul, bu yönetmelikte yazılı vasıfları haiz taliplerin en kıdemlisine ⁽¹⁾, o kabul etmediği takdirde ondan sıra ile gelenlere aynı şartlarla devrolunur. Ve evvelki talibin bütün hukukî ve fiilî alâkası kesilir.

Yönetmeliğin 28 inci maddesi gayrimenkulün ahara kiralınması hususunda da bir takyidi ihtiva etmektedir. Buna göre: «Müşteri, mülhak kazalar hariç, İstanbul İli hudutları dışında⁽²⁾. İkâmet zaruretinde bulunmadıkça binanın tamamını başkasına kiralayamaz. «Bu memnu hüküm, binanın tamamına mütedairdir. Binaenaleyh müşteri, binanın bir kısmını, faraza üç odalı gayrimenkulünün bir odasını kiraya vermekte serbesttir ki, bu hal tarzı mesken buhranının hafiflemesine -nisbeten olsun- tesir edeceği cihetle çok isabetlidir.

Maddenin tertip tarzından yeknazarda, binanın tamamına ait olarak

¹ «Taliplerin en kıdemlisinden «maksat kurada en ileri bulunandır.

² «İstanbul İli hudutları haricinde» demek suretiyle yalnız İstanbul Belediyesinin değil, mülhak kazaları ile birlikte İstanbul Vilâyeti hududu dışında kalan yerlerin kastedildiği kolayca anlaşılıyor. Binaenaleyh, ayrıca «mülhak kazalar hariç» kaydının konması fuzulidir.

vazedilen memnuiyetin mutlak olduğu, yâni gayrimenkulün müşteri namına kütüğe tescil edilmesinden sonra da devam edeceği anlaşılıyor. Bu yanlıştır. Zira, taksitlerin tamamen ödenmesi ve dolayısıyla kat'î ferağın yapılmasından sonra umumî hükümlere tevfikân muamele icrası, gerekeceğı cihetle Belediyenin -ki burada hususî şahıs durumundadır- sarîh bir kanunî salahiyeti olmadan böyle bir mükellefiyet vazetmesi kanuna mugayir bir hareket teşkil eder ve ferağdan sonraki zamanlar için bir kıymeti hukukiyesi bulunamaz.

e) Sigorta mecburiyeti

Satış bedeli-unsurlarının tetkiki sırasında, belediye meskenlerinin yangın ve müşterilerinin de hayat ve kaza sigortalarına tâbi tutulduğuna temas etmiştik. Sigortaların her iki cinsi de mecburîdir. Zaten, yangın sigortası satışdan önce idare tarafından yapıldığı cihetle, müşteri, evin fi- atı içerisinde sigorta bedelini de ödediğı için bir külfet hissetmeksizin vaziyeti kabul etmiş duruma girer.

Esas mecburiyet, baskısını, hayat ve kaza sigortasının primlerinin tediyesi sırasında kendini gösterir.

Hayat ve kaza sigortası kolektif bir mahiyet arzeder ve tesis gayesi de ev sahibi kılınmak istenilen şahsın, satış bedeli bakiyesini tamamen tediye edemeden ölmesi halinde sigorta müessesesinin mütebaki taksitleri ödemesi ve binnetice karşılaşılan bir felâketin bu sahadaki tesirlerini izale edip, vücut bulmuş ve bulacak hakların murisler uhdesinde de tecelli ve devamını sağlamaktan ibarettir.

f) Sair mükellefiyetler,

Yapılan binaların görünüş bakımından güzellik ve mevcut vaziyetinin muhafaza edilmesini temin için;

- aa) Belediye meskenlerinde hiç bir surette tadil veya ilâve yapılmaması,
- bb) Bahçeler ara duvarı yapıldığı takdirde bu duvarların irtifainin 0.80 metreyi geçmemesi şart koşulmuş ve,
- cc) Evlerin önüne tesadüf eden yol kısmına Belediyece dikilecek ağaçlarla bahçeye dikilmiş fidanların bakımından ve yetiştirilmesinden, müşterinin mesul olacağı, bu fidanların kuruması halinde müşteri tarafından yenilerin dikileceğı tasrih edilmiştir.
- dd) Sıhhi tesisat ve mecralarda hasıl olacak arızalar, müşterek yollarda olduğu takdirde, alâkadarlar, tamir masrafların ilgileri nisbetinde iştirak etmek mecburiyetindedirler.

Belediye meskenleri inşaatı iyi niyetle girişilen bir hareket olmakla beraber, dâvayı halletmekten çok uzaktır.

Bir yandan, âmme otoriteleri tarafından yaptırılacak meskenlerin bir an evvel ve en İktisadî bir tarzda inşaatına başlanılmak icap etmekle beraber diğer taraftan hususî teşebbüsün bu vadideki faaliyetlerinin takviyesi icap eder.

İstanbul'da Belediye Meskenleri tatbikatı hakkındaki tetkiklerimizi bitirirken, meselenin müstaceliyet ve mübremiyetine bir kıstas olmak üzere yakın bir gelecekte faraza 1960 yılında İstanbul'un mesken açığının ne olacağını tesbit ettikten sonra, bunun telâfisi hususunda ne gibi tedbirlerin alınması gerektiği hakkındaki fikirlerimizi serdedeceğiz.

Mesken arz ve talebinin bugünkü temposu değişmediği takdirde 1960 yılında İstanbul'un mesken buhranı hangi seviyeye erişecek ve şehrin bu yıldaki mesken ihtiyacı ne olacaktır?

Bu ihtiyacın hesaplanabilmesi evvelâ, inşaat faaliyetinin meflûç bir hâl alıp, buhranın şiddetlenmeğe başladığı devrede, yâni barınma kesafetinin 8 e yaklaştığı 1942 yılında, mevcut mesken miktarının tesbitine ve sonra da, 1942-1949 ve 1950-1960 devrelerinde vuku bulan ve vukuu muhtemel barınma ihtiyacı ile bu ihtiyacı karşılayabilecek mesken sayısı arasındaki açıklar toplamının bulunmasına bağlıdır.

O halde,

1) Had mesken muhranının 1942-1949 devresi nihayetinde tanzim edilecek bilânçosunda vereceği safî açığın hesaplanması ve bu noksan mesken sayısına

2) 1950-1960 a kadar tahassül edecek yeni ihtiyaçları karşılayabilecek mesken miktarının tesbit ve ilâvesi icap etmektedir.

Her iki devreye ait bilânçonun tanzimi için gereken mutalar şunlardır: (1)

Başlangıç noktası	: 1942 yılı
1942 deki mesken mevcudu	: 102.651
1942-1949 arasında yanma ve istimlâk edilme suretiyle eksilen mesken sayısı	: 2.263
1950-1960 yılları arasında muhtemel yangın ve istimlâk payı olarak	: 2.250
İstanbul'da bir meskenin vasatî ömrü	: 70 sene
İstanbul'un 1942 nüfusu	: 813.000
» 1950 » (yuvarlak rakam)	: 945.000
» 1960 » (muhtemel olarak)	: 1.123.280
İstanbul'da oturulabilir bir sıklığı	
ifade eden barınma kesafeti	: 7.5

(1) İstanbul'da Halk Meskenleri Problemini etüd için toplanan Komisyon raporlarından,

1) Had mesken buhranının 1942-1949 devresi nihayetindeki açığı			
Açığı arttıran hadiselerin hissesi		Açığı kapatacak hadiseler hissesi	
(Mesken sayısı olarak)		(Mesken sayısı olarak)	
1) Yıpranma	11.351	1924-1949 da yeni inşaat	11.184
2) İstimlâk edilen ve yanan	2.263	1942-1949 devresi mesken	
3) Nüfus tezayüdü neticesin		açığı	17.363
de meydana çıkmış olan			
yeni mesken ihtiyacı			
1949 nüfusu	927.000		
1942 nüfusu	815.000		
Artış	112.000		
7.5 nüfusa 1 mesken hesabıyla		14.933	
		28.547	28.547

2) 1950-1960 başına kadar tahassül edecek ihtiyaçları karşılayabilecek mesken sayısı

Açığı arttıran hadiselerin hissesi		Açığı kapatacak hadiseler hissesi	
(Mesken sayısı olarak)		(Mesken sayısı olarak)	
1) Yıpranma		Açığın kapanması için.	
1950 başındaki mesken		İnşa edilmesi gereken	40.237
mevcudu 99.521 olduğuna			
göre			
99.521 X 10/70 =	14.217		
2) İstimlâk edilmesi ve yan-			
ması muhtemel	2.250		
3) Nüfus tezayüdü neticesi			
meydana çıkması muhtemel			
mesken ihtiyacı			
1960 muhtemel nüf.	1.123.280		
1950 nüf.	945.000		
Muhtemel artış	178.280		40.237
Mesken başına 7,5			
Nüfus hesabıyla	23.770		
	40.237		

Her iki bilançonun gösterdiği açığa nazaran 1960 yılı başındaki mesken ihtiyacı:

1) 1942-1949 devresindeki mesken açığı	17.363
2) 1950-1960 de tahassülü muhtemel mesken açığı	<u>40.237</u>

Demek ki, mesken başına 7.5 nüfusu oturulabilir bir vasati olarak kabul ettiğimiz takdirde, buhranın izale edilebilmesi için, 1960 yılına kadar yuvarlak olarak 50.000 meskenin inşaatı gerekmektedir. 10 senelik bir vade içerisinde tahakkuk ettirilmesi icap eden bu yekûnun beher seneye yüklediği mesken miktarı 5.000 dir.

“Yılda 5.000 mesken” bizim için küçümsenemeyecek bir rakamdır. 1927 — 1950 yılları arasında İstanbulda yeni inşa edilen meskenler hakkında derettiğimiz tablo hiç bir vakit bu seviyeye erişilemediğini göstermektedir. Yeni inşaat faaliyeti, 1947 yılındaki 3.380 mesken adediyle azamî haddini bulmuşsa da, bu miktar tahakkuku gereken 5.000 rakamı yanında azdır. Kaldı ki, 1948-1949 senesi adetleri bundan daha düşük kıymetler ifade ederek bir azalmanın mevcudiyetine de işaret etmektedir.

Vaziyetin vahamet ve ciddiyeti açıktır. Binaenaleyh âcil ve esaslı tedbirlerin alınması iktiza eder.

Mevcut ve tahassülü muhtemel açığın kapatılmasında takip edilecek yol «yeni mesken inşa etmektir». Amme otoriterlerinin meseleyi doğrudan doğruya halletmek maksadiyle mesken inşa etmeleri zamanı çoktan gelmiştir. Bugünkü vaziyetle, Belediye meskenleri inşaatı tatbikatı, yılda 5.000 mesken ihtiyacı muvacehesinde sembolik bir vaziyet arz etmekten ileri gidemez. Belediyenin malî bünyesini takviye edip imkânlarını geliştirerek mesken inşaatı sahasında müsmir faaliyetlerde bulunmasına yol açmak gerekir.

Gerek Belediye ve gerekse İşçi Sigortaları Kurumu vs. gibi âmme teşekkülleri tarafından yaptırılacak meskenlerin inşaatının tek elden idaresi zarurîdir. Bu hususta da kendisinden faydalanılabilecek müessese kuruluş anında maruz kaldığı tesirlerin tekrarlanmaması şartıyla Türkiye Emlâk Kredi Bankasıdır. Bizde, devlet işletmeciliğinin kötü neticeler vermesi de, inşaat faaliyetinin, hususî sermayenin de iştirak ettiği, siyasî nüfuz ve tesirlerden uzak tutulan Banka şeklindeki bir kuruluşa terkedilmesini şart kılar. Belediyenin gayesi, fakir tabakaya mesken temini olduğundan, yalnız, bankaca inşa edilen meskenlerin tevziatını deruhte etmesi bunu tahakkuk ettirecektir.

Gerek âmme müesseseleri hesabına ve gerekse kendi namına yaptırılacak meskenlerde, Bankaca, lükse kaçmamak, ucuz maliyetli ev inşa et-

mek prensibi benimsenmelidir. Belediye, vesair âmmе teşekkülleri mülkiyetlerinde bulunan arazilerden icap edenlerini vergi veya maliyet kıymetleri üzerinden Bankaya devretmeliler ve inşaat -önceden de temas ettiğimiz gibi her şeyden evvel şehir dahilindeki boş arazide yapılmalıdır. Ancak bu kabil arazi rantının yüksekliği neticesi pahalıdır. Bu sebeple, (Lâleli'deki Tayyare apartmanları gibi) blok ve çok katlı inşaat tipinin tercihi İktisadî bir hal tarzı olur. Her aile için 2-3 oda ve mutfak ve helâ- dan müteşekkil daireleri ihtiva eder şekilde inşa edilecek bu evlerin isteklilerine devri için de «kat» ve - bunlar için olsun» «daire» mülkiyetinin kabulü icap eder. Ayrıca, şehir içindeki arsaların umumiyetle çok hisseli olması ve bazı hissedarların da malûm bulunmaması sebebiyle buraların istimlâki hususunda yeni hükümleri ihtiva eden «Hamur kanunu» nun biran evvel çıkarılması lâzımdır. Yapılacak bir hesap neticesinde, şehir dahilinde pahalı arsaların satışından tesis edilecek fonla, şehir çevresindeki ucuz arsalar üzerinde yeni mahalleler tesisinin kârlı olduğu anlaşılırsa inşaat faaliyetinin bu sahalara teşmili İktisadî bir hareket olur.

Hususî teşebbüsün inşaat faaliyetini de teşvik etmek ve kolaylaştırmak gerekir. Bu hususta, bilhassa ucuz mesken yapı kooperatiflerinin yayılmasını temin etmek çok müsait neticeler verecektir. Belediyelerin 5218-5228 sayılı kanunlar gereğince mülkiyetine geçirdiği arsaların bir kısmını, mesken ihtiyacı hisseden insanların kurdukları kooperatiflere, ucuz ve taksitle intikal ettirmeleri ve bu mahallerin su, elektrik, vs. tesisleri ihtiyaçlarının Devlet yardımı ile Emlâk Kredi Bankası ve icabında Belediye tarafından karşılanması alâka celbedici bir tesir yapar. Kooperatiflere müsait imkânlar temin ederken şiddetli bir murakabe tesisini de unutmamak gerekir. Mevcut hükümler kudreti genişletilmiş bir kooperatif teşekkülü için gayri kâfidir. Bu hususta mahalli otoritelere şumullü ve müeyyideli bir kontrol ve denetleme hakkının tanınması faydalı olur. Kooperatiflerin yapacakları inşaat tiplerinin önceden tesbiti, müsbet netice veren bir hal tarzı olacaktır.

Etüdümüzün ikinci bölümünde «mesken miktarının artmasına mâni olan âmillер» başlığı altında tetkik ettiğimiz İdarî takyitlerin bertaraf edilmesi de inşaat faaliyetinin sahasını genişletici bir tesir icra edeceğinden zarurîdir.

Hususî inşaatın gelişmesi için kredi imkânlarının takviyesi de icap etmektedir. Emlâk Kredi Bankası gibi gayrimenkul teminatı mukabilinde ikrazatta bulunan müesseselerin ikinci ipotekle krediler açmaları, Belediye teminatı gösterilerek hususî ikraz müesseselerinin de bu sahada teşviki kredi imkânlarını çoğaltan bir tedbir olur. Borç alınan paraların

gayenin tahakkuku uğrunda sarfedilmesini teminen de, inşaatın önceden tesbit edilmiş ucuz ev tiplerine uygun olarak ve yine önceden belirtilen müddet içerisinde tamamlanmasının istikraz mukaveleleri ile şart kılınması faydalı olur.

İstanbul'da 1927-1950 yılları arasında yeni inşaat ⁽¹⁾.

Yıllar	Ev	Apartman	Yekûn
	Bir ev bir mesken	Bir Ap. üç mesken	
1927	322	33X3= 99	421
1928	385	61X3= 183	568
1929	399	68X3= 204	603
1930	500	124X3= 372	872
1931	808	224X3= 672	1480
1932	847	468X3=1404	2251
1933	872	160X3= 480	1352
1934	893	196X3= 588	1481
1935	721	95X3= 285	1006
1936	620	109X3= 327	947
1937	435	103X3= 309	744
1938	352	174X3= 522	874
1939	325	257X3= 771	1096
1940	288	143X3= 429	727
1941	217	89X3= 267	884
1942	259	121X3= 363	622
1943	81	38X3= 114	195
1944	141	31X3= 93	234
1945	249	67X3= 201	450
1946	357	173X3= 519	876
1947	850	840 x 3=2520	3380
1948	860	657X3=1971	2831
1949	712	628X3=1884	2596
1950			

İnşaat malzemesi istihsalinin -devletçe alınan tedbirler sayesinde tanzimi de maliyeti ucuzlatarak inşaat faaliyetinin artmasına sebep olacaktır.

¹ İstanbul'un mesken meselesini ve Halk Meskenleri problemini etüd eden komisyonun raporlarından.

İstanbul'un mesken probleminin halli meselesi münakaşa ve etüd safhasını çoktan intikal ederek artık, fiil tedbirlerin ittihazını gerektiren bir devreye vasıl olmuştur.

Geride gayri sıhhî mahallerin islâhı gibi muazzam bir dâva mevcuttur. Bunu düşünerek, acele etmek gerekir. Devlet, Belediye ve fert olarak, her aileye rahatça oturabileceği bir mesken temini ifası gereken hayatî ve millî bir vecibemizdir.

___oOo___

TERCÜMELER

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE HÜKÜMET VE ANAYASA

Yazan : **A. Bruce**

Türkçeye çeviren: **İ. ERAYDIN**

Milletimiz başka milletlerden daha gençtir, fakat anayasamız dünyadaki yazılı anayasaların en eskisidir. Bir buçuk yıl evvel kaleme alındığı zaman içindeki yepyeni fikirler yanında pek eskiler de bulunuyordu. Bir kaç bin kelimeyi geçmemekte olmasına rağmen hükümet makinesinin taslağını ve işleme tarzıyla ilgili bütün ana prensipleri içine almıştı.

Anayasa içine girecek konular hakkında bu eseri meydana getirenler arasında şiddetli anlaşmazlıklar olmuş ve bunlardan her biri kanunu çıkarabilmek için ileri sürdüğü fikirlerden bir kısmını feda etmek zorunda kalmıştı. Bu sebeple anayasamıza (tavizler demeti) diyen tarihçiler de vardır.

Anayasayı hazırlayanların istedikleri şey milletin saadeti için faaliyet gösterecek bir hükümetle daha mükemmel bir birlik sağlamaktır. Daha mükemmel birliğin nasıl olacağı konusunda delegelerin karşılaştıkları en büyük zorluklardan biri memleketin her köşesinin adaletle en uygun şekilde temsil edilebilmesi meselesi idi. Küçük devletler de büyük devletler derecesinde temsil edilmek istiyorlardı. Büyük devletler ise kendilerini daha büyük ölçüde temsile hak sahibi görüyorlardı. Nihayet karşılıklı tavizler sonunda bir anlaşmaya varıldı. Kanun yapıcı organ olarak temsilciler meclisi ile senatodan mürekkep bir kongre olacaktı. Senatoda her devletin iki üyesi bulunacak ve temsilciler meclisine her devlet nüfusu nisbetinde temsilci gönderecekti.

Hiç kimse krallık istemiyordu, sadece bir başkan -baş idareci olacaktı. Çoğunluk o zamana kadar hiç duyulmamış bir fikir olan seçilme bir başkan lehinde idi. Bazıları bunun hayat kaydıyla hizmette kalmasını, bazıları da tesbit edilecek bir süre içinde hizmet etmesini istiyordu. Bu zatın günün birinde müsbet bir idareci durumuna geçmesini önliyecek teminatın alınması herkesin üzerinde birleştiği müşterek nokta idi. Bu sebeple bakanlık müddetini dört yıl olarak tesbit eden anayasa bu hizmet devresinin kaç defa tekrarlanabileceğinden hiç bahsetmemişti. Başkana bir takım yetkiler tanımlamakla beraber onu mürakabe altında bırakıyordu. Kongrenin kabul ettiği kanunlara karşı veto kullanmak, bazı memurları

tayin etmek ve andlaşmalar yapmak hakları kendisine tanınmakta idi ise de başkanın vetosu kongre tarafından aşılabiliyor, yapacağı tayinler ve muahedeler tasdika tâbi tutuluyordu.

Anayasayı hazırlayanlar başkanın seçim şekli üzerinde çok durdular ve nihayet başkan seçimlerinde her devletin kongreye yollanmakta olduğu temsilci ve senato üyesi kadar delege çıkarabilmesini karar altına aldılar. Bu iş oy verme ile olacak ve en çok oy kazanan başkan ve ikinci derecede kalan başkan yardımcısı olacaktı. Anayasa kurucuları bu usul sayesinde bu iki hizmete memleketin en ehliyetli iki adamının geleceğini düşünüyorlardı. Siyasî partiler veya hizipler esasına dayanan bir ayırma sisteminden kaçınmak istiyorlardı. Fakat çok geçmeden tatbikat alanında başkan ve yardımcısı partiler yolu ile halkın seçimine arz edilmeğe başlandı. Bugün de böyledir.

Anayasa kurucuları teşri ve icra koluna ek olarak bir de yüksek mahkeme ile federal mahkemelerin teşkil edeceği bir adalet kolu tesis etmişlerdi. Bu mahkemeler devletler arasındaki anlaşmazlıkları ve millî hükümeti ilgilendiren dâvaları halledeceklerdi.

Bu suretle anayasa teşri, icra ve adalet kuvvetleri arasında bir tefrik sağlamış ve böylece bu üç kuvvetin müvazene halinde ve birbirini mürakabe durumunda bulunması esasına dayanan bir hükümet meydana gelmişti. Sonradan muhakeme ve mantık yoluyla değişikliklere de imkân bırakılmıştı. Federal mahkemeler sayısı ve hatta yüksek mahkeme yargıçlarının miktarı gibi hususlar hep teşri organlarına bırakılmıştı. Makul görülecek değişikliklerin sonradan yapılabilmesi esası da anayasaya konmuş bulunuyordu.

Bu vesikayı meydana getirmek için mücadele eden elli beş kişiden otuz dokuzu onun altını imzalamışlardı. Bunları o zaman memnun eden şey iyi işleyebilir, düzgün bir hükümet sistemi kurmak yolunda ellerinden gelen her şeyi yapmış oldukları inancı idi. Tarihte ilk defa bir milletin egemenlik kudreti doğrudan doğruya halktan geliyordu. «Biz, Amerika halkı, Birleşik Devletler anayasasını kuruyor ve emrediyoruz» tarzındaki mukaddime henüz krallar ve prensler tarafından idare edilen dünyanın gözlerini kamaştırmış ve yeni ilhamlara kaynak teşkil etmişti.

Anayasanın çizildiği on sekizinci yüzyılda Amerika'da hayat tamamen toprağa bağlı idi. Bugün yirminci yüzyılın çok ileri gitmiş endüstri hayatının ihtiyaçlarını da karşılayacak durumdadır ve memleketin en üstün kanunu olarak kalmaktadır.

İlk Tadil ve Haklar berati.

Haklar beratinın açık şekilde içine girmemiş olması Anayasanın devletler tarafından kabul edilmesine engel olacak düşüncesi ilk zamanlar hatıra gelmişti. Birkaç devlet bunu tasdik ederken federal hükümetin ferdler üzerindeki yetkilerini tahdit edecek tadilin biran evvel çıkarılmasını şart koşmuşlardı. Anayasa projesi Thomas Jefferson'un önüne geldiği zaman haklar beratinın mevcut olmadığını görünce hayrete düşerek «halkın hükümete karşı kudretini yalnız haklar berati sağlayabilir.» demişti.

Anayasa şüphesiz hürriyet müeyyideleri ihtiva ediyordu. Ceza mahkemelerinde jüri usulü ihdas edilmişti. Olağan üstü haller haricinde Habeas corpus müzekkeresinin taliki inen edilmişti. Hıyanet tarif edilmişti. Millî savunma kuvveti başkanın emrine verilmekle beraber bunun idamesi ancak kongrenin tasvip edeceği ödenekle mümkün olabilirdi. Bütün bunlar dahi III. George'a karşı bağımsızlık beyannamesi çıkaranlar memnun etmiyordu. Memlekette istibdadın gelişmesini önliyecek yazılı teminat isteniyordu.

Yeni kanuna göre seçilen kongre toplanır toplanmaz James Madison, insanlığın büyük haklarının anayasa ile teminat altına alınmasını istedi. Federe devletler haklar beratını kendi anayasalarına esasen sokmuşlardı. Din, söz, basın, toplanma ve dilekçe verme haklarının federal anayasaya da konmasını halk ısrarla istiyordu.

Halkın istekleri arasında silâh taşıma hakkı gibi bazı özel garantiler de vardı. Bundan maksat milis teşkilâtında bu silâhlardan faydalanmakta. Barış zamanında mal sahibinin muvafakati olmaksızın asker oturtul- maması için de söz istiyorlardı. Bundan başka halkın mal ve canını korumak için araştırma ve yakalama işlerinin düzene konmasını, cinayetle itham edilen kimselere haklar tanınmasını, hukuk dâvalarında da jüri garantisi verilmesini, yüksek tazminat ve kefalet parasına karşı himaye tedbirleri konmasını, gayri tabii ve işkenceli cezaların kaldırılmasını da istiyorlardı. Keza yeni millî hükümete henüz verilmemiş bütün yetkilerin federe devletlerde ve halkta bırakılması isteniyordu.

Temsilciler meclisi birkaç ay sonra Anayasa için 17 tadil teklif etti. Senato bunun on ikisini ve federe devletler de onunu tasdik etti. Anayasa bu suretle ilk tecrübe ile karşılaşılıyordu. İşte bu on tadil bugün (hürriyetle berati) diye tanıdığımız eserdir. Bu tadiller kabullerini müteakip anayasaya eklenmişlerdir. Hürriyetler beratinın kanun şeklini alması için anayasada tesbit edilen formalite takip olunmuştur. Anayasaya göre, temsilciler meclisiyle senatonun üçte ikisi birleşir ve gerekli gördüğü tadil

teklifini yapabilir. Keza ikinci usul olarak, federe devletler teşri meclislerinin üçte iki çoğunluğunun isteği ile kongre tarafından bu maksatla toplanacak özel bir komisyon tarafından da tadil teklifi yapılabilir. Bu ikinci usul şimdiye kadar hiç uygulanmamıştır. Federe devletlerin dörtte üçünün meclisleri tarafından tasdik edilen tadil kanunları anayasanın bir parçası olur. Bu usul haklar beratının tasdikında kullanılmıştır. Tadil kanunu federe devletlerin dörtte üçünün teklifi üzerine toplanacak özel bir konvansiyon tarafından da tasdik olunabilirdi. Bu usul yalnız bir defa yirmibirinci tadilin tasdikında kullanılmıştır.

Anayasa genç milletimizin ihtiyaçlarını karşılamakta devam ediyor.

Anayasa çalışmaya başladığı zaman halk nüfusu 4 milyon yoktu. Birleşik Devletler birkaç şehirden ve Mississippi nehrinin doğusunda çiftçilikle meşgul topluluklardan ibaretti. Fakat kimsenin tasavvur edemeyeceği bir süratle nüfus dört misli oluvermiş, ticaret ve endüstri birdenbire artıvermişti. İşte böyle buhranlı bir devirde Anayasa değişikliklere tahammül kabiliyetini ve hayatietini gösterecekti. Vaktiyle mahallî işlere İngilizlerin yaptıkları müdahalelerden yılmış olan birçok yurttaşlar millî hükümetin de çok kuvvetli olmasından endişe ediyorlardı.

Federe devletlerde hükümetler yakından mürakabe edilebildiği için daha emin sayılıyordu. Korkulacak daha başka şeyler de vardı. Eğer millî hükümet yeter derecede kuvvetli olmazsa anayasa da, birlik de çökebilirdi. Bu iki gurup yâni federe devletlerle millî hükümet arasında ihtilâfları halledecek bir hakem müessesesi anayasada gösterilmemiş olduğu için pek çabuk anlaşmazlıklar baş göstermeğe başlamıştı. Meselâ federal mahkeme mi, yoksa mahallî devlet mahkemesi mi üstündü? Federal mahkeme devletlerin kanunları üstünde hükümler vermek yetkisini haizdi. Bir şahsın devlet aleyhinde açtığı dâvaya bakabilecek miydi? Anayasa hükümetin ne kadar ileri gitmesine müsaade ediyordu?

Yüksek mahkeme yargıçları bir devlet kanununun anayasaya aykırılığı hakkında iki defa hüküm vermişler ve devletler de bu kararları kabul etmişlerdi. Bundan sonra bazı kimselerin Georgia aleyhinde yüksek mahkemeye açtıkları dâva bütün devletleri harekete getirmiş ve hepsi de bunu önlemek için tedbirlere baş vurmuşlardı. İşte II ci anayasa tadili bu hareketin neticesidir.

Yüksek mahkeme hayatının ilk on iki senesinde mânâsız bir hükümet kolu ve bir nevi politika futbolu idi. Bu sırada John Marshall başyargıçlığa getirilmişti. Marshall yargıç olduğu kadar da diplomattı. Anayasanın bütün diğer kanunlara üstün olduğu kanaatini her fırsatta ileri sürmekten geri kalmıyordu. Anayasa ile kendisine bahşedilmiş hakların te-

cavûze uğradığını bir devlet mahkemesinde iddia eden bir yurttaşın dâvasına yüksek mahkemenin bakabileceğine Marshall inanıyor ve yeni millî meseleleri hal hususunda anayasanın kongreye yetki vermiş olduğunu cesaretle iddia ediyordu. Bir kanunun anayasaya aykırı olup olmadığı hakkında hüküm vermek yüksek mahkemenin görevi olduğu fikrinde idi. Hatta kongrenin çıkardığı bir kanunun kısmen hükümsüzlüğünü ilân edecek kadar ileri gitti. Yüksek mahkeme bu ve diğer kararlariyle anayasanın resmî tefsircisi olduğu esasını kabul ettirmiş oldu.

Hükümetin hangi şeyi yapacağı hangi şeyi yapamayacağı anayasadaki kelime ve cümleler tefsir edilmek suretiyle hallediliyordu. Anayasa millî hükümete ticareti ayarlamak hakkı vermiş, fakat ticaretten ne kast edildiğini açıklamamıştı. Kıyı sularında ve devletler arasındaki nehirlerde işleyen deniz vasıtalarının çoğalmasa denizciliğin ticaret mefhumuna girip girmeyeceği meselesini ortaya çıkarmıştı. Devlet hudutları içindeki bütün iş münasebetlerinin ticaret sayılması lâzım geleceği yolunda yüksek mahkeme geniş bir tefsirde bulundu. Bu suretle millî hükümetin diğer işler hakkında ayarlama hakkı itiraz sonucu olmaktan çıkmış ve yeni kararlar alınmasına hacet kalmamış oluyordu.

Dartmouth kolejinin beratı bir sözleşme olmadığı için devletin buna riayet zorunda olmadığı yolunda New Hampshire mahkemeleri bir karar vermişlerdi. Yüksek mahkeme bu kararı bozarak bütün anlaşmaların sözleşme mefhumuna dahil olduğunu ve bu sebeple beratın devleti ilzam edeceğini bildirdi. Bu kariyle mahkeme halkın mülkiyet haklarını hükümete karşı himaye edici bir misâl vermiş oluyordu. Bir devlet tarafından kabul edilen iflâs kanununun meşru olmadığına da yine bir dâva münasebetiyle mahkemeye karar verilmişti. Çünkü anayasa bu gibi bütün millete şamil kanunlar yapma hakkını kongreye vermiş bulunuyordu. Bu kararda deniliyordu ki, devlet kanunu federal kanunla tearuz ettiği zaman federal kanun üstün sayılmalıdır, çünkü onun hedefi bütün milletin himayesidir.

Federal hükümet yabancı bir devletten toprak satın almak hakkına sahip midir? Millî bir banka tesis edebilir mi? Federal ödenek İslâhat ihtiyaçlarına sarf edilebilir mi? Bütün bunlar hakkında anayasa sessizdi.

1803 de Cumhurbaşkanı Jefferson Mississipi'nin ötesinde Louisiana toprakları diye tanınmış araziye Fransa'dan satın almıştı. Bizzat Jefferson dahi bir tadil ihtiyacı hissediyordu, fakat beynelmilel durumun böyle bir intizara tahammülû yoktu. 1816 da yüksek mahkeme verdiği kararla Cumhurbaşkanı ve senatonun toprak satın almak suretiyle anayasanın bahşetmiş olduğu mukavele yapmak yetkisini kullanmış oldukları-

nı bildirdi. Bu satın alma Mississipi üzerinde Amerikan ticaretini korumak maksadiyle Fransa ile yapılmak istenen anlaşma gayretleriyle ilgili idi.

Aynı suretle anayasa bankalardan hiç bahsetmemiş olmakla beraber mahkeme banka tesisini kanuna uygun saymıştı. Millî bankalar rakipleri tarafından tasfiye edilinceye kadar kırk sene faaliyet göstermişlerdir. Keza mahkeme federal paranın kül halinde milletin faydalanmasına imkân veren köprü, tünel vesaire gibi işlere sarf edilmesinin anayasaya uygun olduğu yolundaki kongre görüşü desteklemiştir.

Millî hükümetin bu işlerdeki yetkisi anayasanın acık ifadesinden değil zımnî mefhumundan çıkarılıyordu. Yüksek mahkemenin tefsirci olmak hakkı da istidlal yolu ile elde edilmiş bir yetki idi. Millî tarihimizin başından beri anayasanın söylemek istediği değil açık olarak söylediği hususların esas tutulması gerektiği iddiasında bulunanlar olmuştur. Bu müfrit tefsirciler yüksek mahkemenin, kurucuların amaçlarına uyarak anayasa metnine bağlanmasında ısrar ediyorlardı. Başka tefsirciler de bunun aksini düşünüyor ve anayasa kurucularının birçok hallerde kasden bu şekilde geniş ifade kullanarak meseleyi ummun aklı selimine terk etmiş olduklarını söylüyorlardı. Genel olarak hepsi de yüksek mahkemenin anayasa ruhuna uygun olarak sık sık kararlar vermesini haklı buluyorlardı. Bu suretle onlar hükümetin süratle değişen millî ihtiyaçları karşıladığına ve yetkilerinin daraltılmasından muğber olan federe devletler de fırtınaları yatıştırmakta olduğuna inanıyorlardı.

Yüksek mahkeme bazan metne tam sadakatle ve bazan serbest olarak verdiği kararlarla bize kuvvetli, ahenkli bir millî hükümet vermek hususunda çok müessir olmuştur. Gerçi bu kararların çoğu daha sonra çıkan mahkeme kararlariyle iptal olunmuştur, fakat verdikleri zamanlarda bu kararlar genç demokrasinin muhtaç olduğu istikrarı sağlamış bulunuyordu. Yabancı bir ziyaretçi 1830 da «yüksek mahkeme yargıçları olmasa anayasa cansız bir mektuptan ibaret kalacaktır.» demiş ve ilâve etmiştir: «İcra organı teşri heyetinin engellerine karşı yardım için ona başvuruyor, teşri heyeti icra organının ileri gitmesi karşısında ondan himaye istiyor ve o devletlerin itaatsizliği karşısında federasyonu ve federasyonun müfrit istekleri karşısında devletleri, özel menfaatler karşısında genel menfaati himaye ediyor ve demokrasinin kaprisleri karşısında da devamlı istikrar ruhunu muhafaza ediyor.»

Birleşik Devletler hükümeti zaman geçtikçe yalnız Amerikaya mahsus olan özel karakterini almaktadır. Yüksek mahkemeye verilen mevki

bunun delilidir. Dünyanın hiç bir yerinde ne o zaman, ne de bugün böyle bir yetkiye sahip bir mahkeme yoktur ve olmamıştır. (")

İç harpten sonraki anayasa

Anayasamız en ciddi imtihanı 18 inci yüzyılın ortalarından sonra geçirmiştir. O zaman birlik bir müddet için parçalanmıştı. İki ayrı hayat tarzı kuzey ve güney memleketlerini başka başka meselelerle karşı karşıya getirmişti. Kuzeyliler deniz endüstrisi ve fabrikaları sayesinde zengin olmuşlardı. Hatta millî anayasa kabul edilmeden önce bir kaç kuzey devleti köleliği yasak etmişti. Bu suretle fabrikalar kuzey doğu çiftliklerinden akan beyaz işçiler ve Avrupadan yeni gelmekte olanlarla takviye edilmişti. Köleliğin kötü bir şey olduğunu aralarında his edenlerin çokluğuna rağmen güney memleketleri köle kullanmakta devam ediyorlar ve bunu ihtiyaçlarını karşılamak hususunda pratik buluyorlardı.

İki bölgenin menfaatleri arasındaki bu kesin ayrılık sebebiyle birtaraf ötekine kıskançlıkla bakıyordu. Anayasaya göre federe bir devletin kongreye göndereceği temsilci miktarı tayin edilirken mevcut kölelerin beşte üçü nüfusa ekleniyordu. Kuzeyliler bunu beğenmiyorlardı. Güneyliler de Ohio nehri kuzeyindeki (Louisiana toprakları dahil) memleketlerde köleliğin yasak edilmiş olmasından memnun değildiler. Missouri'nin istisnaen köleliği kabul etmiş bir devlet olarak birliğe girmiş olması bir müddet için Güneylileri yumuşatmıştı. Fakat hür devletlerin ötekilerden daha süratle birliğe girmekte olmaları kendilerinin atılabilecekleri düşüncesiyle Güneylileri korkutuyordu .

Kölelik sisteminin güçlük yaratan bir cephesi daha vardı. Anayasa, kaçan kölenin sahibine iadesi hakkında hükümler ihtiva ediyor, buna rağmen Kuzeyliler kölelerin serbest memleketlere kaçmalarına yardım ediyorlardı. Yüksek mahkemenin 1857 de verdiği bir karar Güneylilere büyük bir zafer sağlamıştı. Bu karara göre köle hür bir memlekette yasasa dahi yine sahibine ait kalacak ve mülkiyeti sahibinden zedilemeyecekti.

Gümrük tarifeleri meselesinde de iki tarafın menfaatleri çarpışıyordu. Anayasa ithal mallarına gümrük kontrolü koymak hakkını kongreye vermişti. Kuzey memleketler geliştirmekte olan endüstrinin himayesi için yüksek tarife tatbik edilmesini. Güneyliler ise ihraç ettikleri pamuk karşılığı mamûl eşya satın alabilmek için alçak tarife kabul edilmesini istiyorlardı. 1832 de kongre yüksek gümrük tarifesi kanunu çıkarınca bütün güney buna karşı koydu. Güney Carolina daha ileri giderek bu kanunun ken-

” David Loth. Başyargıç John Marshall ve Cumhuriyetin gelişmesi. New York, 1949.

di sınırları içinde tanınmayacağını ilân etti ve federal memurların tahsil faaliyetine geçmeleri halinde birlikten çıkmak tehdidinde bulundu. Cumhurbaşkanı bu devleti zorla millî hükümete itaat ettirmek için hazırladı- Cumhurbaşkanı bu devleti zorla millî hükümete itaat ettirmek için hazırlığa girişti, aynı zamanda kongre tarifelerde indirme yaptı ve bu suretle isyan hareketi önlenmiş oldu.

Hükümetin bir harekete geçmesi halinde birlikten çıkma tehdidi hem Kuzey, hem de Güney memleketlerinden geliyordu. İlk zamanlardaki kanaate göre birlik serbest anlaşma esasına dayanıyordu. Nasıl istek üzerine kolayca giriliyorsa yine aynı kolaylıkla çıkılabilmelidir. Günün birinde Güney Carolina ayrılma tehdidini kuvveden fiile çıkardı ve bunu diğer Güney devletleri takip etti. Birliği tekrar eski haline getirinceye kadar iç savaş dört yıl devam etti.

Başkan Lincoln'un amacı her ne bahasına olursa olsun birliği muhafaza etmektir. Savaşın başlaması üzerine haklar beratına tecavüz ettiği yolunda onu ithama kalkıştıkları zaman «birliksiz bir anayasa elde tutmaktansa anayasasız da olsa birliği kurtarmak daha iyidir.» demişti. Halbuki ikisi de kurtarılmıştı.

1865 ile 1870 arasında 13-14 ve 15 inci anayasa tadilleri kabul edilmişti. Bunlar Kuzeyin zaferini perçinlemek amacını güdüyordu. Bu tadillere göre zenciler kanun karşısında artık hürdüler, yurttaşılar ve şartları haiz bulundukları takdirde öteki vatandaşlar gibi oy vermek hakkına da maliktiler. Anayasa sade buhrandan selâmetle çıkmakla kalmamış, aynı zamanda demokrasiyi de genişletmişti.

Anayasaya göre ticaret ayarlaması :

İç harp Amerikan halkına yeni meseleler getirmişti. Federal hükümet kara ve deniz kuvvetlerini teçhiz etmek, demir yollarını uzatmak ve harbi kazanmak için gerekli bütün işleri sağlamak yolunda dört milyar dolar sarfetmişti. Bunun neticesi olarak kuzeydeki endüstri barış zamanındakinden çok daha süratle gelişmişti. Birleşik Devletler toprakları şimdi Atlantikten Pasifiğe kadar uzanıyordu. Demiryollar sahilleri dolaşarak batıdaki genç toplulukların gelişmelerini sağlıyordu.

Güneyliler harbin zararlarından kendilerini kurtarmakla meşgul oldukları sırada genel memlekette şimdiye kadar görülmemiş bir refah hüküm sürüyordu.

Halk bu maddî ilerleme ile iftihar ederken bazı üzüntü verici şeyler de olmuyor değildi. Dev rakipler karşısında küçük iş sahipleri bir tarafa atılmış durumda idiler. Endüstride monopol tesis edilmiş ve piyasa bir kaç

kumpanyanın kontrolü altına girmişti. Çiftçiler mahsullerini pazara götürmek için öldürücü nakliye ücretleri ödemek zorunda idiler. Millî ihtiyacı karşılamak için millî hükümet anayasaya göre yetkilerini kullanmağa çağrıldı. Federe devletler demir yolu işlerini düzenlemeğe çalışmışlarsa da pek az başarı sağlayabilmişlerdi. 1886 da yüksek mahkeme bir demiryolu şebekesi devlet sınırını aştığı zaman o devletin demiryolu işlerini ayarlama yetkisi kalmadığına karar verdi. Böyle bir demiryolu milletlerarası ticareti ilgilendireceği için anayasaya göre yalnız kongre tarafından ayarlanabilecektir. Bir yıl sonra kongre milletlerarası bir ticaret komisyonu tesis etti. Komisyon endüstride bazı müşterilere farklı nakliye ücretleri yükletilmesi gibi hareketleri yasak ve bütün ücretlerin halkı ve âdil olmasını emretti. Fakat komisyonda emirlerini infaz yetkisi bulunmadığından 1900 yılına kadar pek az düzelme his edilmiştir. Bu tarihte kabul edilen bir kanunla hükümete ücretleri kontrol, devletler arası nakliye işlerinin bütün safhalarına nezaret ve haksız iş yapan kumpanyaları mahkemeye sevk etme yetkileri verildi. Hükümet nakliye işlerini ayarlama yetkisini anayasadan alıyordu.

Kongre anayasanın ticaret hakkındaki hükmünü başka şekilde kullandı. Ticarete rekabeti öldüren monopol sistemini ezmek amacıyla kanunlar çıkardı. Bunların birincisi tröst aleyhtarı 1890 Sherman kanunudur. Bu kanunun hedefi monopoller ve tröstlerle yükselmiş olan fiyatları düşürmek ve bu suretle bizzat tröstleri de dağıtmaktı. Bu kanunda amaç açıkça ifade edilmemişti ve infazı da güç görünüyordu. İkincisi 1914 anti- tröst Clayton kanunu idi ki daha ziyade müessir olmuş ve hangi şeylerin yapılacağı ve hangilerinin yapılamıyacağı teferruatlı bir şekilde gösterilmişti. Aynı yılda bu kanun başka bir kanunla takviye edilmiş ve bununla federal bir ticaret komisyonu teşkil olunmuştur. Bu kanun hakkında Cumhurbaşkanı Wilson o zaman şöyle demişti: «Bu kanunun amacı küçük iş sahiplerine büyük iş adamları gibi başarı ile çalışma imkânı vermek ve monopol hareketini tohum iken ezmektir. «Bu suretle anayasa nakliye işlerinden başka faaliyetleri de hükümetin ayarlamasına müsaade etmiş oldu.

Federal hükümetin yetkileri ve federal hizmetlerin istekleri çoğaldıkça artan masrafları karşılamak için hükümetin paraya olan ihtiyacı da çoğalıyordu. Hükümet ilk günlerde masraflarını gümrük resimlerinin ve toprak satışlarının geliri ile karşılamıştı. Fakat iç savaş başlayınca anayasanın tesis ettiği metotla masrafları karşılamak Lincoln için mümkün olmamıştı. O zamanki kongre ona başka kaynakların musluklarını açmağa mecbur oldu. Konn birçok vergiler arasında gelir vergileri de vardı, Kong-

re, daha sonra, hükümet masraflarının ödenmesine halel getirmeden daha hafif gümrük resmi almak çaresini devamlı gelir vergisi kanununu kabul etmekte buldu. Yüksek mahkeme bunun anayasaya aykırı olduğunu ilân etti. Buna rağmen büyük gelirler sağlayan şahıslardan ve müesseselerden vergi alınması yolunda tahrikler devam etti ve o zaman Theodore Roosevelt: «Böyle bir vergi kemale gelmekte olan nesil çocukları için oldukça bir eşitlik sağlayacaktır.» demişti. 1913 de gelir vergisini meşru kılan 13 üncü tadil anayasaya eklenmiş oldu. Bu suretle anayasa federal hükümete kazançlar üzerinde vasıtalı kontrol hakkı tanımış oluyordu.

Anayasaya göre çalışma kanunları

Memlekette büyük fabrikaların gelişmesi arzu edilmeyen çalışma şartları meydana getirmişti. Kadın ve çocuklar için ağır ve bazan tehlikeli uzun saatler ve az ücret daima tenkit konusu oluyordu. Federe devletler genel düzenliğin muhafazası, sınırları içindeki halkın sağlık, ahlâk ve selâmetinin korunması maksadile kanunlar yapmağa yetkili idiler. Devletler bu yetkiye dayanarak iş saatlerini düzenlemeğe ve asgari ücret miktarını tesbite çalıştılar. Fakat bunlar başarılı olmadı. İş verenler bu gibi kanunlara karşı mücadeleye giriştiler. Köleleri korumak için kabul edilmiş olan 14 cü anayasa tadilini ileri sürdüler. Bu tadil diyordu ki : “hiç bir devlet yargılamasız kimseyi carımdan, malından ve hürriyetinden mahrum etmektir, yoksa o daha çok ücret kazanmak için istediği kadar çalışabilmelidir.»

Yüksek mahkeme yıllarca anayasa tefsirciliğini yapmakta devam etmiştir. 1905 de pişiricilerin çalışma saatlerini tahdid eden bir New York kanununu anayasaya aykırı bulmuştu. Kararda (bu iş sağlık bozucu olmadığından devletin nüfuz kullanmasına hacet yoktur.) deniyordu. Üç yıl sonra iş saatlerini tahdid edici bir kanun mahkemeye götürüldüğü zaman karar böyle olmadı.

Oregon devleti, kadınların azamî çalışma saatlerini günde on saat olarak tahdid etmişti. Sonradan bizzat yüksek mahkeme üyesi olan Louis Brandeis iki sayfalık bir yazı ile bu dâvayı savunmuştu ki, dayandığı deliller yüz sayfayı geçiyordu. Bu dâvada uzun iş saatlerinin kadın sağlığı üzerinde zararlı tesirler yaptığı ispat olunmuş ve mahkeme Oregon kanununu iptal etmişti. Bunun üzerine başka devletler de kadın işçileri himaye maksadiyle kanunlar çıkarmağa mecbur oldular.

1916 dan önce devletler çocuk çalıştırılmasını tahdid edici bir takım kanunlar kabul etmişlerdi. Kongrenin kabul ettiği bir kanunda (çocuk işçilerle imâl edilen eşya devletlerarası ticaretin bir kısmı sayılamaz.) de-

niyordu. Yüksek mahkeme bunu da anayasaya aykırı buldu. Çünkü bir hizmetin veya eşyanın meydana getirilmesinde kullanılan metodları kongre kontrol edemezdi. Birkaç yıl sonra kongre çocuklar tarafından imal edilen eşya üzerine ağır vergiler koyan bir karar kabul etmişse de yüksek mahkeme bunu da anayasanın 5. ve 15. ci tadillerine bir tecavüz telâkki etti. Çocuk çalıştırılmasını önlemek üzere kongrenin üçüncü teşebbüsü anayasaya bir tadil teklifi oldu, fakat yeter sayıda devlet tarafından tasdik edilmediği için bu da başarısız kaldı. Bu esnada işçi birlikleri işverenlerle doğrudan doğruya pazarlık edebilecek ve kendilerine yardım edebilecek derecede kuvvetlenmiş bulunuyorlardı. Bu pazarlıklarla 1914 de çalışma saatlerini indirmeğe, ücretleri artırmağa muvaffak oldular.

Bu tarihte Amerika işçi federasyonunun 2 milyon üyesi vardı. Bu sayı sesini millî hükümete duyurmağa yetiyordu. O sene Clayton'un antitröst kanunu hazırlandığı zaman işçi birliklerinin monopol veya tröst telâkki edilemeyecekleri, çünkü insan çalışmasının bir ticaret metarı olamayacağı belirtilmişti. Bu sırada kongre bir takım işçi guruplarına bir takım menfaatler sağlıyan bazı kanunlar çıkarıyor ve bu arada federal iş yerlerindeki iş kazaları için tazmin esası kabul ediyordu. Ticaret gemilerindeki denizciler için çalışma şartlarını düzenliyor ve demiryolu işçileri için günlük çalışmayı sekiz saat olarak tespit ediyordu. Çalışma konusunda anayasayı ihlâl etmeden daha birçok kanunlar kabul etmenin mümkün olduğu milletçe görülüyordu.

Halkı koruma konusunda Anayasa

Anayasanın yetki vermediği zamanlarda bile federal hükümet çeşitli alanlarda halkı korumağa muktedir olmuştur. Bir dereceye kadar halk ahlâkı ve geniş ölçüde sağlık ve emniyet meseleleri onun faaliyet sahasına alınmıştır.

1895 de kongre piyango biletlerinin posta ile gönderilmesini yasak eden bir kanun yapmıştı. Yüksek mahkeme piyango biletlerinin ticaret malı olmadığını ileri sürerek bu kanunu iptal etti. Halk temsilcilerinin millî ahlâkı ayarlamak gayretinde ne kadar ileri gidebilecekleri her zaman tartışma konusu olmuş ve daima bir takım hürriyetleri de ilgilendirmiştir. Böyle olmakla beraber kabul edilen eşyanın reddi hususunda postahanelere hak tanınmıştır.

Posta işlerinde olduğu kadar ecnebilerin tabiiyete alınmaları, para bastırılması ve casuslara karşı milletin korunması işlerinde de, tabii yetki sahibi federal hükümettir.

Nüfus arttıkça ve millî hayat daha karışık bir manzara arz etmeğe başladıkça devletler kendilerini birçok himaye meselelerinde ve kanunları infazda kudretsiz buluyorlardı. Meselâ bozuk gıda maddeleri ve hasta hayvanların etleri deniz yoluyla başka memleketlere gönderiliyor, aynı şekilde tarım hastalıkları da yapılıyor, gıda maddelerine ve içkilere sahte orijin etiketleri konuyor, aldatıcı ilânlar yapılıyordu. Bu sebeple kongre 1906'dan başlayarak arka arkaya çıkardığı kanunlarla bu hareketleri federal kontrole tâbi tuttu. Vergi koyma hakkını da kullandı. 1912'de zehirli fosfor taşıyan kibritler üzerine öyle ağır vergi konmuştu ki, millet pek çabuk bu sağlık tehdidinden kurtuluverdi.

Federal hükümet kendi kanunlarını infazla görevli idi. Bunları ihlâl edenleri - kaçakçıları, sahtecileri, posta hırsızlarını vesaireyi takip edecek memurları vardı. Federe devlet kanunlarını ihlâl edenleri mahallî memurlar takip ediyorlardı. 1920 ile 1930 arasında Amerikada suç bilânçosu son derece yükselmişti. Her yıl yüzlerce banka soyuluyor, binlerce otomobil çalıyordu, şantajcılar ve haraççılar kurbanlarından devamlı surette büyük paralar sızdırıyorlardı. Fidyeye almak için küçükler ve büyükler kaçırılıyor ve bazan da fidye parası ödenmiş olsun olmasın öldürülüyordu. Organize çeteler mahallî otoritelere meydan okuyarak bir devlet sınırından ötekine atlıyorlardı. Mahallî zabıta memurları suçluları devlet sınırları dışında takibe yetkili değildiler.

Günün birinde suçun sebep olduğu zarar tutarı 15 milyarı geçmiş ve artık birşey yapmak zamanı gelmişti. Anayasanın ticaretle ilgili hükümlerine göre kongre harekete geçebilecekti. Çalınmış eşyanın bir devlet sınırından geçirilmesi halinde suçu federal idareye mal eden bir kanun çıkarıldı. Çeteler Boston'da çaldıkları otomobili Kansas veya Indianapolis'de satıyorlardı. Şimdi bu federal suç olmuştu. Kaçırılmış bir kimseyi başka bir devlet sınırına sokmak, tehdit ve şantajla para çekmek için posta, telefon ve radyodan faydalanmak ta federal suç olmuştu. Eğer federal polis takviye edilmemiş olsaydı bu tedbirler de çok büyük bir fayda sağlamayacaktı.

Adalet Bakanlığındaki federal araştırma bürosuna (FBI) sadece araştırma değil aynı zamanda suçluları takip ve yakalama yetkileri de verilmişti. FBI teşkilâtı fennî ve teknik vasıtalar üzerinde sağladığı hüner ve kudret sayesinde çeteleri dağıtmaya ve bazı suçları büsbütün yok etmeğe muvaffak olmuş ve zaif vasıtalarla iş gören mahallî zabıta kuvvetlerine kendi eksperlerinden faydalanma yetkisi vermişti. Bugün bir suç birkaç dakika içinde bütün millete duyurulmakta ve pek kısa zaman içinde FBI adamları suç yerinde araştırmalarına başlayabilmektedirler. İşte şu veya

bu şekilde günün değişen şartlarına göre hükümetin halkı gittikçe daha ziyade himaye edebilmesine anayasa müsaade etmiş bulunuyor.

Anayasanın olağanüstü üç millî olay karşısında geçirdiği imtihan

İçinde bulunduğumuz yüzyıl içinde anayasanın kudreti olağanüstü üç millî olayla tecrübe edilmiştir. İlk olağanüstü olay birinci cihan harbine girmemizle gelmişti. Millet bunu karşılayabilecek mi idi? Harp meydanı üç bin mil uzakta idi. Düşman gemileri ve deniz altıları Atlantik denizini ve Avrupa kıyılarını doldurmuştu. Düşmanı yenmek için şimdiye kadar olduğundan çok fazla savaş kudreti sağlamalı idik. Çok büyük ölçüde harp malzemesi, yiyecek, giyecek vesaire eşya imâline mecburduk. Sonra bütün bu insan ve malzeme tehlikeli sulardan geçerek savaş yerine götürülecekti. Ve bu işler üç ağır savaş yılından sonra mütemadiyen toprak kaybeden müttefiklerin çözülmesini önlemek için biran evvel yapılmalı idi.

Kongre harbi kazanmak için gerekli olağan üstü yetkileri hükümete verdi. Gençler askerî hizmete alındı. Hükümet harp endüstrisini, gıda maddelerini ve petrol istihsalını ayarladı. Gemi ve harp malzemesi eksikliği harbin gelişmesini tehdiye başlayınca hükümet bunları bizzat yapmağa karar verdi. Kongre çıkardığı olağanüstü kanunlarla normal zamanda faydalandığımız bazı hürriyetlerimizi kısıntıya tâbi tuttu.

Millet harp için seferber olunca hükümetin özel hayata ve özel' teşebbüslere müdahalede çok ileri gittiği yolunda protestolar duyulmağa başladı. Harp tedbirleri yüzünden yüksek mahkemeye akseden hadiselerde hep anayasaya uygunluk kararları çıkmıştır. Bu kararların dayandığı esas şu idi: «Mademki anayasa hükümete harp ilân etme yetkisi vermiştir, bu harbi başarı ile yürütme yetkisinin de kabûlü pek tabiidir. Her hareketin karakteri, içinde yapılmış olduğu hal ve şartlara tâbidir.»

1918 de harbin bitmesi ve şartların değişmesi üzerine olağanüstü kanunların çoğu bir tarafa bırakılmış ve 1921 de harp resmen sona erince hükümetin bütün savaş yetkileri kaldırılmıştı.

10 yıl sonra memleket yeniden olağanüstü bir hal karşısında kaldı. Bu, mahallî otoritelerin halletmek kudretinde olmadıkları çok geniş ve her tarafa dal budak salmış ekonomik bir felâketti. İlk darbe çiftçilere gelmiş, daha sonra borsa alt üst olmuş, bankalar ve endüstri çevreleri sarsılmıştı. Milyonlarca yurttaş sıkıntıya düşmüştü. Millî ölçüde bir harekete ihtiyaç vardı.

1929 ile 1933 arasında kongre harekete geçerek sıkıntı çeken çiftçilere, iflâs tehlikesi geçiren müesseselere ödünç para dağıtan ajanlıklar kurdu.

Yabancı malların rekabetini önlemek için gümrük tarifelerini yükseltti. Bu tedbirler de yetiemedi. Daha cezri hareketlere ihtiyaç vardı. İşçi teşkilleri amelenin daha ziyade tahammül edemeyeceğini bildiriyorlar, çiftçiler tarım mahsulü yetiştirme ve satışa çıkarmadan vaz geçmek tehdidine bulunuyorlardı. 1933 de her gurup millî hükümetten yardım bekliyordu. Bu durumu karşılamak için hükümete yeniden harp zamanına mahsus yetkiler verildi. 100 gün içinde kongre istikrazlar ve yeni iş sahaları sağlıyan olağanüstü kanunları arka arkaya kabul etti. Bu kanunlardan bir kısmı halen de yürürlüktedir. Meselâ işsizliğe, ihtiyarlığa ve aile reisinin ölümü ile husule gelen yoksuzluğa karşı sigorta sağlıyan 1935 kanunu (sosyal güvenlik) bu cümledendir. «

Bu yeni kanunlar anayasaya uygun mu idiler? Yüksek mahkeme önünde dâva konusu olduğu zaman bunlardan bazılarının anayasaya aykırı oldukları anlaşıldı. Ekonomik durum düzelmeğe başladıkça yeni kanunlar daha dikkatle çiziliyor ve eskilerin en değerli parçaları bunların içine almıyordu. Bu suretle anayasamız harp dışındaki olağan üstü hallerde dahi değerini ispat etmiş oluyordu.

Tam bu sırada üçüncü olağanüstü hal - ikinci cihan harbi - ufukları karatmağa başlamıştı. Pearl Harbor'dan önce hükümet millî savunmayı kuvvetlendirmek için bazı fevkalâde tedbirlere başvurmuştu. Tarihimizde ilk defa barış zamanında gençler askerlik eğitimine çağırılmış ve top- yekûn bir harp için milleti seferber etmek üzere projeler hazırlanmıştı. Harp geldiği zaman hükümet şimdiye kadar gördüklerimizin üstünde özel hayatı kontrol edecek duruma girmişti.

Bütün büyük endüstri ayarlamaya tâbi tutuldu. Harp için lüzumlu bütün maddeler üzerine rüçhan hakkı kondu. İstihsali çabuklaştırmak için hükümet büyük fabrikaları finanse ediyor, yediğimiz, giydiğimiz ve kullandığımız şeylerin fiyatlarını ve alınan ücretleri tesbit ediyordu. Halkın muhtaç olduğu nadir erzak ile diğer ihtiyaç maddelerini herkese eşit surette verebilmek için bir rasyon sistemi kurulmuştu. Demiryollarında grev tehlikesi baş gösterince ordu kontrolü altına alındı. Maden ocaklarında işin sekteye uğramaması için hükümet kömür madenlerine el koydu. İşçi noksanı istihsali azaltacak gibi olunca harp amelesi yerlerine çivilendi. Bütün bu tedbirler arasında casusluğu ve fesad hareketlerini önlemek üzere daha kuvvetli kanunların çıkarılması da vardır. Yüzlerce tabiiyete alınma sertifikası geri bırakıldı. Çünkü bazı yabancıların casuslukta maske olarak kullanmak üzere Amerikan yurttaşlığını elde etmek istedikleri öğrenilmişti. Kan ve doğum itibarile japon

olan kimselerin, bilhassa batı kıyılarında hürriyetlerine son verildi. Memleketimizin hür bir millet olarak hayatı ve istikbali bahis konusu olan bir harp içinde idik. Zafer elde edilinceye kadar birinci cihan har- bindekinin üç misli askere ve on mislinden fazla ödeneğe ihtiyacımız vardı.

Beklenildiği gibi harp tedbirlerinden bir kısmı anayasaya uygunluk bakımından tartışma konusu olmuş ve mahkeme önüne getirilen dâvalar birinci cihan harbindeki mucip sebeplere dayanılarak red olunmuştur.

Hattâ zafer gününden* önce bile hükümet bazı harp yetkilerinden vazgeçmek üzere hazırlıklar yapmış ve nihayet savaşın bitmesinden bir buçuk yıl sonra harp zamanı yetkilerinden pek azı elinde kalmıştı. Eski bir yüksek mahkeme yargıcının 1920 de (anayasaya dayanan idare sistemimizin ikinci bir büyük harbe tahammülü olmayacaktır.) tarzında izhar ettiği endişenin yersiz olduğu bu suretle de sabit olmuştur.

Yarım asırdan daha kısa zaman içinde üç millî buhranı selâmetle atlatmış olan anayasamız aynı zamanda büyümüşdür de. Bu müddet içinde beş yeni tadil de eklenmiştir. 167. tadil halka senato üyelerini doğrudan doğruya seçme yetkisi veriyor. 19. tadil henüz bu hakkın tanınmadığı devletlerde kadınlara da oy verme yetkisi bahsediyor. Diğer iki tadil alkollü içkilere dairdi. Yani 18. tadil içki kullanmayı yasak etmiş ve 21. tadil ise federe devletlerin yasak etmediği yerlerde tekrar içkiyi serbest bırakmıştır. Bu suretle anayasa 20. yüzyılda dahi halka hizmette devam etmiş bulunuyor. Anayasa kurucuları bugün bizi ziyaret edebilselerdi onun bütün güçlükleri yenerek bugüne kadar nasıl ayakta kaldığına hayret ederlerdi. Bir milyon mil karelik arazi üzerinde yaşayan 4 milyon nüfusluk küçük milletin iki okyanus arasındaki koca kıtayı işgal eden 140 milyon nüfusluk en büyük dünya milleti haline geleceğini o zaman düşünmüş olmaları az mümkündü.

Federal hükümet:

Millî hükümet memleket içinde o kadar çok ve çeşitli hizmetler yüklenmiştir ki 1948 yılında sivil işlerde kullandığı insan sayısı 2 milyondan fazla idi. Bunların yarısı diğer büyük teşebbüslerde olduğu gibi başka başka ihtisas isteyen hizmetlerdir.

Bu dev teşkilâtın esasları Amerikan anayasasında basit çizgilerle ifade edilmiş bulunuyor. Millet için kanunlar yapmak, memleketi idare etmek ve doğan anlaşmazlıkları halletmek üzere üç kol - teşri, icra, adalet kolları - mevcuttur. Kanunlar 48 devleti temsil eden kadın ve er-

kek 531 kişiden mürekkep kongre tarafından yapılır. Memleketi idare ve kanunları infaz etmek üzere bir başkanlık ile departmanlar ve yalnız başkana karşı mesul bağımsız müesseseler mevcuttur. Millî kanunlara göre adaleti tesis görevi yüksek mahkemeye ve federal mahkemelere aittir.

Millî hükümetin gördüğü işler beyaz ev bağçesinin tanziminden başlar, ta atom enerjisi araştırma sahasına kadar uzanır. Millî hükümetin yapması gereken bazı hizmetler vardırki bunları anayasa teker teker saymıştır. Değişen şartların istediği bazı hizmetler ise zımnî olarak onun sorumluluğu içine girmiştir. Bütün hizmetler kongrenin müsaade- sile başkan tarafından yürütülür. İcra kolunun çalışma sahası o kadar geniştir ki bütün sivil memurların beşte dördünü işgal eder. Görevlerinden biri yabancı memleketlerle münasebet tesis etmektir. Bu işte ona dış işleri bakanı yardım eder. Bu departman bütün dünya memleketlerine bizi temsil için elçiler, konsoloslar ve diğer memurlar yollar ve başka memleketlerin bize gönderdikleriyle temaslar yapar, andlaşmalar hazırlayarak senatoya sunar. Ticaret münasebetlerimize düzeltmek maksadile başka milletlerle anlaşmalar yapar. Pasaportlar tanzim eder, vizeler verir. Birleşmiş milletler topluluğu ile iş birliğimizi bu departmanın bir şubesi yapmaktadır. Başka memleketlerle barış münasebetlerini muhafaza imkânı kalmadığı zaman hükümet anayasanın müşterek savunma adını verdiği başka bir hizmetin hazırlıklarına başlar. Anayasa kongreyi bir ordu ve donanma bulundurmağa mecbur tutmuştur. Fakat bugün milletimizin emniyet ve selâmeti için ordu ve donanma kadar hava kuvvetlerinin de miktarını millî hükümet düşünmeli ve muhtemel bir düşmana karşı savaş kuvvetlerinin üstünlüğünü sağlamak üzere durmadan fennî ve teknik araştırmalar yaptırmalıdır. Onun sayılamayacak kadar çok görevleri arasında deniz ve hava üsleri sağlamak, talim ve terbiye merkezleri, okullar, harp malzeme fabrikaları, hastahaneler yapmak, Panama kanal bölgesini ve Pasifikteki adalarımızı elde tutmak gibi hususlar vardır. Bütün bu işler savunma bakanının başında bulunduğu millî savunma departmanı tarafından görülür.

Maliye departmanının hizmetleri bizi doğrudan ve devamlı surette ilgilendiren işlerdir. Madeni para bastırır, kâğıt para basılmasına izin verir, bütün millî hizmetlerin masraflarını karşılamak üzere vergi toplar. Gümrük nizamlarını uygulamak için her limanda temsilcileri bulunur ve memlekete kaçak eşya sokulmasını önliyecek tedbirler alır.

Hükümetin ilk günlerinde yalnız üç departman vardı: dış işleri, maliye, harbiye. Bir zamanlar posta işlerine de maliye bakardı. Posta de-

partmanı 1872 de kurulmuştur. Fakat işlerinin önemli sebeble henüz departman olmamasına rağmen posta işleri başkanı 1829 danberi kabine üyesi idi. Bugân posta hizmeti milletin en büyük ihtiyacını karşılamaktadır. 1947 yılında 40.000 posta dairesinde 475 bin memur çalışıyor ve günde yüz milyondan fazla parça dağıtıyordu.

İçinde parklar, otlaklar ve maden suyu kaynakları da bulunan millete ait 200 milyon hektar arazinin bakımı ve düzenlenmesi içişleri departmanının görevleri içindedir. Yerli halkın işlerine de bu daire bakar. Memleket idaresi de genel olarak onun mürakabesi altındadır. Hawaii, Alaska gibi bazı memleket parçaları çoktan beri federe devlet olmak istemektedirler. Fakat birliğe üye alınması ancak kongre kararı ile mümkündür.

Amerikaya mühacir girmesi ve bir yabancının tabiiyete alınması adalet departmanının iznine bağlıdır. Toprağı hazırlamak ve sıhhi gıda maddeleri yetiştirmek hususunda memleketin her tarafında çiftçiye yardım eden tarım departmanıdır. Millete ait değerli ormanların bakımı ile de o meşguldür.

Memlekette endüstrinin genişlemesile halkın büyük kısmını gündelikçe çalışan amele teşkil etmeğe başlamıştır. Halk iş hayatına ait meselelere gittikçe artan ilgi gösteriyor. Çalışma departmanının hedefi Birleşik devletlerde işçi refahını sağlamak ve geliştirmektir. Bu departman millete rehberlik etmek üzere memleketimizde ve yabancı memleketlerdeki geçim endeksini, işçi ücretlerini ve çalışma şartlarını inceleyerek bunlara ait toplandığı bilgileri neşreder. Milletlerarası işçi teşkilâtında bizi temsil eder. Bunun dışında iki bağımsız müessese daha vardır ki millî iş kanunlarımızı uygulamak ve işçilerle işverenler arasında çıkan anlaşmazlıkları yatıştırmakla meşgul olurlar.

Ticaret departmanı iç ve dış ticaretimizin, endüstrimizin gelişmesini teşvik bu hususta yardımda bulunmak üzere bir sürü çeşitli hizmetleri üstüne almıştır. Memleketin içi ve dış ticaretine ait borsa bilgileri toplar ve neşreder. Kara, deniz ve havada rehberlik etmek üzere günlük hava raporları yayınlar. Son zamanlarda üstüne aldığı görevlerden biri de sivil havacılığı ve hava ticaretini teşviktir ki, hava alanlarının düzenlenmesi, hava yolları tesisi ve sivillerin emniyetlerine müteallik yönetmeliklerin infazı bu görevle ilgili hizmetlerdir. Sayım yapmak, ölçü ve ayarları tesbit etmek, patente çıkarmak gibi anayasanın millî hükümete yüklediği görevler de ticaret departmanınındır. Hava ve sahil sularımızın kullanışını ayarlamak federal hükümetin vazifesidir.

Federal devletlerde hükümetin kuruluş şekli ve sorumluluğu:

Federal anayasamız kabul edilmeden önce milletimizin çekirdeğini teşkil eden onüç devletten her birinin kendi anayasası vardı. Bütün millet için çizilen anayasa devletleri bazı görevleri yapmaktan menetmiş olmakla beraber onları büsbütün yetkisiz bırakmış değildi.

Her devlet kendi sınırları içinde haklara sahip küçük çapta bir Birleşik Devletti. Hattâ sınırları içindeki mahalli hükümetleri mürakabe yetkisine sahip olması bakımından bazı hususlarda federal hükümetten daha kudretli idi. Kendi anayasasına aykırı olmamak ve federal hükümetle ihtilâfa yol açmamak şartile sınırları içinde istediği kanunu kabul edebilir. Bu hürriyet sebebile federal devletlerin hükümetleri millî hükümetten daha çabuk gelişmiştir. Bugün birçok devletler halkın ihtiyaçlarını karşılamak için kurdukları hizmetlerde sekizer onar bin kişi çalıştırmaktadırlar. Bunların arasında yirmi bin ve daha ziyade insan istihdam eden devletler de vardır.

Federe devletlerin kendi hükümetlerini federal hükümet örneğine göre kuracaklarına dair federal anayasada bir hüküm mevcut olmamakla beraber devletler anayasaları da hemen aynı sistemi esas tutmuş bulunuyor. Yalnız bir tanesi müstesna olarak hepsinin biri temsilciler meclisi öteki senato olmak üzere çift teşri meclisleri vardır. Kongre gibi onların da meclis üyeleri seçmedir. Teklifler tıpkı kongrede uygulanan formalite ile kanun olur. Devletlerin anayasalarına göre genel valilerin devletle olan münasebetleri cumhurbaşkanının milletle münasebeti gibidir. Baş icra organıdır. Silâhlı kuvvetlerin başıdır. Federe devletlerde de bir adalet kolu vardır. Yüksek mahkemeden başlayarak küçük mahkemelere iner. Mahalli polis, sulh mahkemeleri ve trafik mahkemeleri bu kol içinde bulunur.

Federe devlet anayasası çeşitli yönlerden federal anayasadan farklıdır. Devletlerin anayasaları daha uzun ve teferruatla doludur. Bunlara göre seçmenler yalnız meclis üyelerini, baş icra organlarını değil, birçok devlet memurlarını da seçerler. Seçmenler her şeyden genel valiyi sorumlu tutmakta iseler de tatbikatta valiler devlet memurlarını pek az mürakabe edebilmektedirler. Devletlerin anayasaları birbirinin tıpkısı değildir. Üstlerine aldıkları hizmetler de birbirinin aynı değildir. Görevler genel olarak şöyle ifade edilebilir: Sağlık, eğitim ve halk himayesi. Teşri heyetleri bu hizmetlerin yapılabilmesi için departman, komisyon, oda ve heyet gibi çeşitli unvanlar altında bir takım müesseseler kurmuşlardır. Bu hizmetlerden bazıları evvelce özel guruplar tarafından veya mahalli idareler tarafından yapılmakta veya hiç yapılmamakta

idi. Yoksullara ve kimsesizlere yardım işi eskiden özel teşkiller elinde idi veya komşuların merhamet ve şefkatlerine bırakılmıştı. Şimdi babanın ölümü veya uzaklaşması üzerine aile yurdunun dağılmaması için çocukların anası devletten az fakat devamlı yardım almaktadır. Sosyal sigortadan faydalanamayan yaşlı bir fakir akrabalarının yardımına ek olarak az miktarda devlet yardımı da görür. Yetimler, akıl hastaları ve kendilerine bakmaktan aciz hastaları barındırmak için yurdlar ve hastahaneler tesis edilir. Bazı sakatların geçimlerini sağlayabilmeleri için kendilerine özel eğitim verecek müesseseler de vardır. Yine federe devletlerde işsizlere iş bulmak için kurulmuş bürolar mevcuttur. Eskiden yalnız fakirler devlet hesabına tahsil ederlerdi. Şimdi her devlette normal çocuğun tahsili için genel eğitim sistemi kabul edilmiştir. Devlet kolejleri ve üniversiteleri hep devlet hesabındadır. Devlet öğretmen müesseseleri hoca olacakları mesleklerine hazırlar ve devlet bu hizmete alınacaklardan devlet şahadetnamesi istemek suretile öğretmen kalitesinin düşmesine meydan vermez.

Devlet ilk defa verem gibi bulaşıcı hastalıkları önlemek maksadile genel sağlık konusuna el koymuşlardır. Şimdi her doktor bütün hastalık vakalarını devlete bildirmektedir. Hastalıklar ve bunların yayılma şekilleri hakkındaki bilgiler arttığı için devletler bu husustaki hizmetlerini genişletmişlerdir. Çiftliklerdeki hayvan sürüleri ve diğer gıda maddeleri teftiş edilmekte, halka ait içme sularının kaynaklar, dereler ve ırmaklar devamlı mürakabe altında tutulmaktadır. Doktor, eczacı, avukat, dadı ve mühendis gibi meslek adamları ehliyetlerini ispata mecburdurlar. Kadın ve erkek berberlerde şahsî hizmetler yapan diğer san'at sahipleri devlet müesseselerinden sağlık vesikası almalıdırlar.

İçki satışı lisansa tabidir. Memleket dışı ile ilgisi olmayan sigorta, banka ve emniyet sandığı gibi müesseseleri devlet halkın menfaati için bir nizamı bağlar. Kazaların artmakta olması devletleri bazı kontrol tedbirleri almağa sevk etmiştir. Bu meyanda şosalar üzerindeki seyrüsefer ekipleri şoförleri devlet ehliyeti taşımağa mecbur tutarlar. Genç çocuklarla kadınları bazı işlerde çalışmaktan meneden devlet kanunları vardır. Fabrikalarda, maden ocaklarında, demiryollarında ve diğer endüstri yerlerinde çeşitli emniyet malzemesine ihtiyaç vardır. Kazalar der-⁷ hal devlete bildirilmeli ve tazminat sağlanmalıdır.

Tabii kaynakların israf edilmesini önlemek yolunda 1900 yılına kadar pek az şey yapılmıştı. Şimdi devlet kanunları avcı ve balıkçıları her sene vesikalarını yenilemeğe mecbur tutmuş ve ne zaman, ne kadar, nasıl ve hangi metodlarla yapabileceklerini bildirmiştir. Orman yangınlarını önlemek, toprak altından çıkarılacak petrol miktarını tahdid et-

mek amacile çıkarılmış devlet kanunları vardır. Evlenme, boşanma, karı kocadan birinin ötekine veya çocuklarına karşı sorumluluğu hakkında her devletin ayrı bir kanunu vardır. Defin müsaadesini ve ölüm şüpheli görüldüğü zaman tahkik emrini devlet verir. Politika adamlarının seçimleri ve hizmete alınmaları devlet kontrolüne tabidir. Her devletin kendine mahsus bir seçim kanunu vardır. Bu kanunda yapılacak seçimin zamanı, tarzı ve yeri tâyin olunmuştur. Bu kanuna göre bir seçmen defteri tutulur, oy kâğıtları bastırılır, politik partiler mürakabe olunur, kazanan adaylara seçim mazbataları verilir. Partilerin seçimlerle münasebetleri çeşitli şekillerde ayarlanmıştır. Kimlerin oy verebileceklerini ve hangi hizmetlere seçimle memur alınacağını devlet kararlaştırır.

Mahalli idareler — Kuruluşları ve görevleri :

Birleşik Devletlerde 155.000 hükümet mevcut olup bunlardan biri federal hükümet (48) i federe devletler ve geri kalanı da mahalli idare birlikleridir. Federe devletler kontluk, kasaba, köy, şehir adları verilen birtakım idare birliklerine ayrılmışlardır. Devletler yüklendikleri sorumlulukların bir kısmını bunlar vasıtasile sağlarlar. Bundan başka bu küçük birlikler mahalli mahiyetteki birçok hizmetlerin halk tarafından en uygun şekilde görülmesi fırsatını sağlarlar. Devletler kontluklara ayrılmıştır. Kontluk içindeki küçük birlikler memleketin çeşitli çevrelerinde çeşitli isimlerle tanınmışlardır. İsimleri ne olursa olsun hepsi de aynı maksada hizmet ederler. New England'de kontluklar şehirlere ayrılmış olup hepsinin kendine mahsus personeli mevcuttur. 18 devlette bölümlerin adı kasabadır. Güneyde ve uzak batıda kontluklar bölgelere ayrılmıştır. Bazı devletlerde ayrılış tarzı başkadır ve mektepler bölgesi, su bölgesi şeklindedir. Bazılarında yüzlerce ve binlerce köy ve şehir idaresi vardır. Bir yurttaşı içiçe birkaç kat mahalli idare bölgesi içinde görmek mümkündür. Kontluk adedinin en az olduğu devlet Delaware dir ki 3 kontluğu vardır. Gitgide yükselerek Texas'da (254) ü bulur. Bu şekilde 3000 kontluk idaremiz vardır. Illinois'deki Cook kontluğu 4 milyon halka hizmet ederken Nevada'daki Storey kontluğunun ancak 1200 nüfusu vardır.

Bu gibi farklar bir tarafa bırakılırsa hükümetin kuruluş şekli hemen hepsinde aynidir. Halkın buralarda seçtikleri kontluk idare heyeti 3-50 üyeliktir. Muhasebeci, sekreter, şerif, savcı, sağlık ve bayındırlık şefleri, bir veya birkaç yargıç veya halk tarafından seçilir veya idare heyeti tarafından tayin olunur. Bunların vazifeleri başlıca idare ve adalet işidir. Bazı mahdut konularda kendi kanunlarını kendileri yapan birkaç kontluk da vardır. Kontluk memurlarının görevleri devlet tüzük-

lerini uygulamak, yetimhane, yoksullar yurdu ve hastahane gibi mahalli müesseseleri idare etmektedir.

Kontluklarda teşri, icra ve adalet kolları federal hükümette ve federe devletlerde olduğu gibi kesin şekilde ayrılmış değildir. Çok defa kontluk heyeti pek geniş yetkilere sahiptir. Devletin müsaade ettiği haddi aşmamak şartile vergiler tarh eder, kontluk tahsisatının kontluk yolları için tarım sergileri ve kitaplıklar için sarfına müsaade eder. Yapı işlerinin kontluk tarafından doğrudan inşa ettirilmesine karar ve- selâmet ve ahlâkını korumak amacile eğlence parklarını, pilâj yerlerini, otel ve hanları lisansa tâbi tutabilir.

Kontluk memurlarının ne işle meşgul oldukları ünvanlarından anlaşılabilir. Muhasebeci para toplar, ödenek verir. Mektepler müfettişi köy mekteplerinin devlet tüzüğüne uygun hareket edip etmedikleri ve eğitimleri derecesini inceler. Tarım müşavirleri çiftçilere değerli yardımlarda bulunurlar. Sağlık memurları hastahaları önlemek ve sağlık standardını yüksek tutmak için mekteplerle, hastahanelerle, meskenlerle ve doktorlarla temas halindedirler. Ölüm ve doğumları tesbit ederler. Devletin sağlık tüzüğünü uygulurlar. Yetimler evi ile yoksullar yurdunu idare edenlerle iş birliği yaparlar. Bayındırlık şefi karları temizlemek işi de dahil yolların bakımından mesuldür. Kontluk sekreteri her işe bakan adamdır. Adliye dairesinin intizamını sağlar, köpek ve av vesikaları çıkarır. Heyet toplantılarının zabıtlarını tutar, gayrimenkul sicillerini ve ipotek senedlerini muhafaza eder ve bazan kontluk seçimlerinde seçim âmiri görevini yapar. Devlet ve kontluk kanunlarını uygulamak, suçluları yakalamak ve bölgede adaleti sağlamak şerif, savcı, yargıç ve dâva vekilinin vazifeleridir. Kontluk devletin önemli bir adalet birliğidir. Büyük şehirlerde işlenmemiş suçlara ait ceza dâvalarile yüksek tutarlı hukuk dâvaları genel olarak doğruca kontluk mahkemesine gelir.

Kontluğun bir çevresinde nüfus çok artacak olursa halk o çevrenin köy olarak hükmî şahsiyet olması müsaadesini devletten alabilir. Bu suretle halk sokakları kaldırımlamak, aydınlatmak, yangın söndürme malzemesi tedarik etmek, su getirmek, süprüntüleri kaldırmak gibi kontluğun ihmal ettiği bazı hizmetleri bizzat sağlamak imkânı bulmuş olur. 1940 da taşrada ve köyde yaşayan halk sayısı yüzde altmıştı. Şimdi bunun dörtte biri en az yüzbin kişilik şehirlerde ikamet etmektedir. Bunlar yine kontluk idaresinde bulunmakla beraber yaşama şartları belediye idarelerince düzenlenmektedir. Büyük şehirlerimizin çoğu amme hükmî şahsiyetini haizdirler, yani devletlerin teşri meclislerinden sağladıkları beraatla bir takım yetkiler kazanmışlar ve görevler yüklen-

mişlerdir. Bazı şehirlerin beraatları uygulanacak idare sistemini teferruatile çizmiş ve bazıları bunu halkın arzusuna bırakmıştır.

Şehirlerimizde idare sistemi başkan - heyet tipidir. Halk bir belediye başkanından başka belediye heyetini veya aldermanlar komisyonunu, yargıçları, belediye mahkemelerinin sekreterlerini ve bazan da mahalli eğitim komisyonunu seçer. Şehrin teşri meclisi görevini belediye heyeti yapar, yani emirnameler çıkarır, vergi tarh eder, bazı iş ve meslek sahiplerine lisans verir, muafiyet bahşeder. Baş icra organı belediye başkanıdır. Birçok idare şeflerini o tayin eder. Belediye mahkemeleri şehrin adalet işleriyle uğraşırlar. Bunların bir kısmı seyrüsefer suçlarına, kaba- hatlar ve bir kısmı da ağır suçlara bakarlar. Diğer bir kısmı da hukuk dâvalarile meşgul olur. Son yıllarda daha başarılı bir idare sistemi kurmak arzusu ile değişikliklere girişmişlerdir. Bu sisteme göre bütün teşri ve icra yetkileri şehir seçmenleri tarafından seçilen beş veya daha fazla konsey üyesinin eline verilmekte ve maliye, sağlık gibi bütün idare departmanlarının şeflerini bu üyeler tayin etmektedir. Bazı üyeler işi daha ileriye götürerek şehir idaresi haricden getirilen bir uzmana tevdi edilmektedir. Tıpkı bir ticaret müessesesinin direktörü gibi idare şeflerini o tayin eder, o kontrol eder ve yalnız konseye karşı sorumlu durumda bulunur.

Şehrin idare şekli ne olursa olsun yüklendiği sorumluluk bakımından bir mahalle ve köy idaresinden farksızdır. Yalnız ötekilerden yüz ve bazan bin misli daha büyük ölçüdedir: caddelerin bakımı, ıskı, su temini, çöplerin kaldırılması, okul, sağlık, yangın söndürme ve polis himayesi gibi. Büyük şehirlerde fazla olarak sergi ve pazar yerleri, radyo istasyonları gibi konular da vardır. Motörlü nakil vasıtalarının çoğalmış olması seyrüseferi düzenleme sorumluluğunu da artırmış, ekspres şosalar, tüneller inşasına, hava meydanlarını tanzime ve genişletmeğe zaruret hasıl olmuştur.

Bilhassa şehirlerin başka idarelerde mevcut olmayan hizmetleri parklar, müzeler, oditoryumlar gibi eğlence ve kültür merkezleri kurmak yönünde görülür. Bazı şehir idarelerinin pek fazla hizmet yüklenmiş olmalarına mukabil diğer bazıları sadece en önemli olanlarını üstlerine almışlardır. Aradaki fark her zaman halkın isteğine bırakılmış değildir. Çünkü mahalli birlikler devletlerin kontrolü altındadır. Bazı hallerde devlet anayasası veya kanunu yetkileri teker teker saymıştır, bilhassa şehirlerde devlet teşri meclisi belli bir mahalli idare birliğinin yetki ve haklarını tarif etmiştir. Hangi halde olursa olsun devlet her zaman lüzum gördükçe bu şartları değiştirebilir.

PARLEMENTO VE BAŞKANLIK SİSTEMLERİ

(Birleşik Devletler Başkanı ile İngiliz Kraliçesi
Elizabeth in vazife ve Salahiyetleri)

Turgut GÖLE

Hemen her memlekette Hükümet; Hâkimiyeti Milliye Esasına müstenittir. Hâkimiyetin Millette olduğunu henüz kabul etmiyen hükümetler bile onun icaplarına zaruri olarak boyun eğmektedirler. Milletın açık veya zımnı olarak kabul etmediğı bir hükümet hiç bir yerde devamlı olamaz.

Milletler bu husustaki reylerini ne kadar açık ve samimi gösterebilirlerse Demokratik inkişafta o nisbette imkân dahiline girer. Milletın bu hâkimiyet hakkının en evvel İngiliz kanunlarında kabul edildiğini görüyoruz. Ezcümle denilmektedir ki (Parlementonun muvafakati olmaksızın kiral tarafından kanunları ilga veya bunları tehir etmek gibi kirala atfolunacak kuvvet gayri kanunîdir. Parlementonun kararı olmadıkça kiral kendi namına veya saltanatı hesabına vergi tarh etmeğe veyahut vergiyi Parlementonun tâyin ettiğı müddetten fazla bir müddet içinde tarha devam etmeğe; Parlementonun muvafakati olmaksızın sulh zamanında orduyu toplamağa; yetkili değildir. Parlamento binası dahilinde parlamento âzaları hiç bir tahdidata tâbi tutulmadan konuşmak; müzakere etmek hak ve yetkilerine maliktirler. Bu hususda hiç bir mahkemede parlamento âzası muaheze ve takip olunamaz.

İngiliz kanununun bu hükmünü biz bir asır sonra fransız büyük ihtilâlinin vücuda getirdiğı 1789 Hukuku beşer beyannamesinde buluyoruz. (Her nevi hâkimiyetin menbaı Millettendir. Milletten bu kuvvet ve yetki alınmadıkça hiç bir heyet veya ferd bu kudreti kullanamaz.

Malumdur ki büyük halk kütlelerine dayanmayan hükümetleri biz Monarchis veya Despotisme diye anarız. Fakat bizim burada üzerinde duracağımız mevzu halk hükümetleridir.

Dünyada en eski hükümet şekli doğrudan doğruya demokrasidir. Burada bu şekilde bütün vatandaşlar teşrî meclisin vazifesini ifa ederlerdi. Fakat bu sistemin geniş devletlerde tatbiki zor ve hattâ imkân-

sızdır. Orta devirlerin feodal devletlerinde bu sistemin yerine temsili sistem kuvvet ve rağbet kazandı.

Bugün doğrudan doğruya Demokrasi yalnız İsviçre'nin yirmi iki kantonundan ancak beşinde mevcut bulunmaktadır.

Her hükümette kendi şekli idaresi ne olursa olsun iki türlü fonksiyonun mevcudiyeti görülür :

1 — Teşriî,

2 — İdarî.

Teşriî: Devletin siyasetini çerçeveler; harp, sulh, vergi, nizam koyma gibi, faaliyetlerdir.

İdare ise teşriî organlar tarafından formüle edilen siyasetin icrasını temine memurdur. Bu tarife göre icrai kollar nelerdir. Ordu ve mahkemelerde bu fonksiyonun içinde görülür. Mahkemeler teşriî organlar tarafından çıkarılmış kanunların tatbiki vazifesiyle görevlendirilmişlerdir. İdarenin bu rolü göz önüne alınarak bazan teşriî kuvvete yardımcı addolunduğu ve isimlendiği de görülmektedir. Fransız ihtilâlinde (1793 - 94) den sonra bu görüşün tamamen aksi hakim olmuştur.

Hükümet sistemlerini esas itibarile şöyle tasnif edebiliriz :

1 — Meclis hükümet sistemi,

2 — Başkanlık sistemi,

3 — Parlamento sistemi.

Bu sistemlerde halk kendi adına devleti sevk ve idare edecek olanları muayyen müddetle seçer. Bu sistemlerin böyle bir tasnifini mutlak olarak kabul etmekte doğru değildir. Bu sistemlerin müşterek vasfı kuvvetlerin tefriki prensibine dayanır. Hakikatte işe bu sistemler arasında kuvvetlerin ayrılığı yerine ahengi mevzuudur.

A — MECLİS HÜKÜMET SİSTEMİ :

Meclis hükümet sisteminde halk tarafından seçilen bir tek meclis vardır. Bütün siyasî kudret ve kuvvet bu mecliste toplanmıştır. İcra kuvvetinin kendisine mahsus bir hüviyet ve istiklâli yoktur. Memleketi doğrudan doğruya tek meclis idare eder. İcra vekillerinin yetkisi Millet Meclisinin üyesi olaraktır.

Bu şekil Fransız ihtilâli esnasında tecrübe edilmiştir.

(1792 — 1795) tarihine kadar bu sistem hakim olmuştur.

Rusya'da Birinci Cihan harbinden sonra bu sistemin kullanıldığını görüyoruz. Aynı zamanda Cumhuriyetin ilân tarihine kadar bu sistemin

bizde de istimal olduğunu görmekteyiz. Meclis hükümet sistemi hürriyet mevzuunda hususiyle tehlikeli zümre tahakkümüne müsaittir.

Ancak bu sistemin buhranlı devirlerde muvaffakiyetle kullanıldığı normal vaziyet avdet edince terk olduğu görülmektedir.

B —BAŞKANLIK SİSTEMİ (Presidential Form) :

Bugün Amerika Birleşik Devletlerinde tatbik olunan hükümet sistemi Başkanlık sistemidir. Bunda icra kuvveti tamamiye teşriî kuvvetten ayrı ve müstakildir. Hükümet doğrudan doğruya devlet başkanına karşı mes'uldür.

Devlet başkanı teşriî meclisin bir üyesi değildir. Başkan doğrudan doğruya seçmenler tarafından seçilmiştir. Başkan görevinde tâyin edilen müddet kadar kalır ve yeniden intihap olunabilir. Başkan Senato tarafından muayyen hallerde itham edilirse ancak vazifesinden uzaklaştırılabilir. Onun icrai kontrol ve salahiyetleri ana yasa ile kendisine verilmiştir.

Başkanlık sisteminin hususiyle en büyük muvaffakiyeti çok partili millet hayatında kendisini göstermektedir.

Yurdun hayatî ihtiyaçları doğrudan doğruya başkanın direktifleri ile müsbet sonuçlara kısa zamanda erişmektedir.

C — PARLEMENTO SİSTEMİ (Parliamentary Form) :

Parlamento sisteminde Parlamenter Hükümet Meclise karşı müteselsil mes'uliyet deruhde eden bir Bakanlar kuruludur.

Bakanlar fiiliyat ve tatbikatlarında kanunen serbest ve müstakil olmakla beraber Parlementonun daimî mürakabesi altında iş görürler.

Bu rejim İngiliz Orta çağı Monarşisinin daha ilerlemiş şeklini göstermektedir. Bu sistemde kiral ancak ismen bir devlet icra âmiridir. (Diğer devletlerdeki buna mümasil cumhurbaşkanları).

Parlementonun icrai kontrol vazifesi başkanlık sistemine tamamen zıttır.

Kiral umumi seçimde ekseriyeti kazanan parti liderini Başbakan olarak hükümeti kurmağa davet eder. Bu suretle ekseriyet partisi lideri Başbakan olur. Oda kabinesini teşkil eder.

Kabine âzalığine namzetlerin ekserisi İngiltere'de Avam kamarasından, pek azı ise Lordlar kamarasından seçilir. Kabinenin mes'uliyeti iki şekildedir.

1 — Her kabine üyesi ferden yaptığı işten mes'uldür.

2 — Kabine kül olarak da takip etmekte oldukları siyasetten mes'uldürler.

Eğer Avam kamarası kabinenin siyasetini muvafık görmez tasvip etmezse yahut Avam kamarası kabine için vereceği itimad reylerinde ekseriyet hasıl olmazsa kabine istifa eder. Eğer böyle vaka teaddüs ederse yani ekseriyet Avam Kamarasının içinde itimad mevzuunda değişirse kiral muhalif partinin liderini hükümet kurmak için davet eder. Yahut yeni intihaba gidilir.

Bu sistemde icra kuvveti teşri kuvvetin tesiri altındadır. İcra başkanı yani Başbakan Avam kamarasındaki ekseriyet partisi âzalarının desteğine daima muhtaçtır.

Teşriî meclis üyeleri ise daima intihap dairelerinin tesiri altında meclisteki faaliyetlerini ayarlamak isterler. Bu halde hemen çok zaman umumi menfaatlara aykırı düşer.

Bu sistemde Bakanlar Kurulu mütecanis yani aynı prensiplere; görüşlere sahip ve bağlı tanınmış şahsiyetler tarafından kurulmalıdır.

Bu sistemde icra kuvvetini elinde tutan Başkanın mühim bir avantajı vardır. O da seçim zamanını tayindeki yetkisidir. Bazı hallerde umumî seçimlere gitmek zaruri olur. Meselâ yabancı devletlerle münasebetin gerginliği hallerinde bu yola gitmek bazan en makûl bir hattı hareket olur.

Bu sistemde kiral olsun veya Devlet Başkanı Reisicumhur olsun hakikatta bazı hususi şartlar altında kararlar almak salahiyeti kendilerine bahşolunmuştur. Bu onların kuvvet gasbetmeleri tehlikesini doğurabilir. Çok partili hayatta hiçbir partinin ekseriyet kazanamadığı yerlerde bu tehlike her zaman kendini gösterebilir. Yakın tarihlerde buna birçok canlı misaller gösterebiliriz.

Birinci Dünya harbinden sonra Alman Cumhur Başkanı Hindenburg Hitler'in iktidara gelmesine fiilen yardım etmiştir. Fransız Devlet başkanı da 1940 da Başbakandan bütün yetkileri ref ederek Mareşal Petain'e devretmiş ve Mareşalin diktatörlüğüne yol açmıştı.

İtalya kiralı da İkinci Dünya savaşının sonlarında Musolini iktidarının zayıfladığı sırada onun salahiyetlerini ref etmişti.

Parlamenteri sisteminde kiral veya Devlet Başkanı gayri mes'uldür. Kiralın şahsi mes'uliyetinin tesisi ancak bir ihtilâlle mümkündür.

İngilizler derki: (Kıral fenalık yapmaz) fakat hiçbir zaman iddia olunamaz ki kiral asla siyasî hayata müdahale etmeyecektir. Belki bir gün edecektir.

Parlamento sisteminin iki inkâr olunamaz üstünlüğü başkanlık sistemine karşı mevcut bulunmaktadır.

1 — Teşiri ve İdarî kuvvetler arasında tam bir ahengi sağlar.

Buna mukabil başkanlık sisteminde kuvvetlerin muhtariyeti hükümet idaresini bazan kaçınılamaz bir çıkmaza sokabilir.

2 — Parlamenterî sistemde parti disiplini kat'iyetle görüyoruz.

Başkanlık sisteminde ise parti disiplini parlamento sistemindeki gibi mütalâa edemeyiz. Bu sistemde parti disiplin seçmenlere değişik programlar arasında bir hak vermek için mevzu olabilir.

Buna mukabil başkanlık sisteminde mevcut olan ve üstünde tevekkuf edilmeden geçilemeyecek bir üstünlüğün parlamenterî sisteme karşı mevcudiyetini görüyoruz.

Devlet başkanı halkın reyîyle görevlendirilmiştir. Yani Devlet Başkanı muhtelif partilere mensup vatandaş tarafından muayyen bir müddetle seçilmiştir.

Devlet Başkanı bütün halk tarafından seçilmiş yegâne memurdur. (Cumhurbaşkan Muavini de).

Bu sıfat ve yetki ile onu mütalâa etmek icabeder.

Parlamenterî sisteminde Başbakan yukarıda izah ettiğimiz üzere meclisteki ekseriyet üyelerinin oylarile faaliyetini sağlayabilir. Bu sistemin en büyük mahzurlarından biriside kuvvetli mebuslar kendilerini intihap edenleri memnun edebilmek için diğer yerlerin zararına olarak kendi intihap dairelerine bir takım menfaatlar temin ederler. Ve bu suretle amme hizmetlerinin memleketin her tarafında müsavi ve adil bir surette tatbikine mani olurlar. Aynı zamanda merkez; mebusları memnun etmek için amme hizmetlerinin personel kadrolarını lüzumundan fazla çoğaltırlar.

BAŞKANLIK SİSTEMİNDE DEVLET BAŞKANININ GÖREV VE YETKİLERİ

Amerika Birleşik Devletlerinde Devlet başkanının vazife ve yetki kaynakları :

- a) Anayasa,
- b) Kanunlar,
- c) Adat, Anane,
- d) Başkanın bizzat şahsiyeti.

Birleşik Devletlerin ana yasasında Başkanlık müddeti dört yıl olarak gösterilmiştir. Federal ana yasada hiç bir hükme rast gelinmemekle beraber başkan müddetin hitamında tekrar seçilebilir.

Amerika tarihinde iki Devlet başkanının (George Washington ile Thomas Jefferson) kabul ettikleri esasa göre başkan en fazla iki devre bu görevi ifa etmelidir.

Jakson'dan tâ Lincoln'a kadar bir devrelik başkanlık bir teammül haline gelmişti. Fakat Lincoln bu teammülü bozarak iki defa başkan seçildi. İki devrelik ananeyi de FRAKLİN D. ROOSEVELT bozdu. ROOSEVELT dört devre ve ta ölünceye kadar başkanlığı muhafaza etti.

Anayasa hükümetin faaliyet çerçevesini tarih ve tahdit eder. Teşrii, icrai ve kaza kuvvetlerine muayyen vazife ve yetkiler bahşolunmuştur.

Ana yasa ile mutlak otorite Amerika halkındadır. Yani oy sahiplerine aittir.

Federal ana yasanın İkinci maddesi icra salahiyetini Devlet Başkanına tevdi etmiştir. Ana yasa kabul edilmeden evvel bazı State'ler icra salahiyetlerini heyetlere tevdi etmişlerdi. Devlet Başkan yardımcısına; kabine âzalarına bu salahiyet tanınmamıştır.

Başkanın yazılı salahiyetlerinden ayrı olarak adet ve ananelerde başkan icraatında çok mühim rol ifa eder. Şüphesiz ki bazı adet ve ananeler muayyen zamanlarda halk topluluğunun umumî tasvibine mazhar olmayabilir. Devlet Başkanının bunu gözönünde tutarak bu gibi eski göreneklere göre yapılacak muamelelerden kaçınmalıdır.

Başkanların bizzat şahıslarının otorite ve yetki sağlamada ne kadar önemli bir rolü olduğu malûmdur.

Kuvvetli şahsiyet sahibi insanların yazılı salahiyete lüzum ve ihtiyaç duymadan çok büyük ve mes'uliyetli tasarruflara giriştikleri insanlık tarihinde çok misallerde görmek mümkündür. Başkanların prestij ve yetkilerinin kuvvetlenmesinde hususiyle kendisinin mensup olduğu partisinin desteklemesi de bu mevzuda önemli yerini muhafaza etmektedir.

Halk başkanı her bakımdan üstün meziyet ve kabiliyet sahibi bir lider olarak tanımak ve takip etmek ister. O Milyonların dışarıda ye içerde mutlak yetki sahibi bir başıdır.

İNTİHAP ŞARTLARI

Ana yasanın ikinci maddesine göre :

1 — Amerika Birleşik devletlerinde doğmuş olmak.

2 — Amerika vatandaşı olmak.

3 — 35 yaşında olmak.

4 — On dört yıl Amerika Devletleri içinde ikâmet etmek.

Ana yasaya göre Başkanın hizmet yıllarında belli bir maaşı olacaktır. 1948 yılına kadar Cumhurbaşkanının maaşı 75.000 dolar idi, bu tarih- den itibaren 25.000 dolar maaşını ilâve edilmiş ve tutarı 1000.000 dolara balığ olmuştur.

Başkan seyyahatlarında ayrıca tahsisat aldığı gibi Başkanlık bürosuna bağlı memur ve müstahdemler için ve ayrıca tesbit edilen diğer faaliyetler için ayrı tahsisat alır.

Birleşik Devletlerin İcra Başkanının teşriî ve kazai organlar önünde Şahıs masuniyeti ana yasa ile kabul olunmuştur.

1 — Cumhurbaşkanı Tevkif olunamaz.

2 — Herhangi bir şahadet için mahkemeye çağrılmaz.

3 — Bir cürümden dolayı mahkeme olamaz.

Başkan bu şahsi masuniyeti hesabını ancak aşağıdaki hallerde verir. Yani başkanı itham halleri :

1 — İhanet,

2 — İrtişa.

3 — Ağır suç işlemek.

4 — Cinayet işlemek.

1933 tarihine kadar ana yasanın 20 inci maddesine göre Başkan ve başkan muavinliği seçim tarihi olan Kasım ayından Mart'ın 4 üne kadar Başkan ve Başkan muavini vazifelerini fiilen deruhde edemiyorlardı. Bu tabiatıyla çok mahzurlu idi. Seçilme ve işe başlama arasında geçen müddet tam ölü bir zamandı.

Bu hem eski başkan hem de yeni başkan için aynı idi. Neticede de umumi menfaatlar bir hayli zarar görüyordu.

1933 de Ana yasada yapılan tadilât ile bu yanlış yol düzeltilmiştir.

Kasım ayında vuku bulan umumi seçimi müteakip 20 Ocak'da Devlet Başkanı bir merasimle resmen vazifesine başlamaktadır. Başkan Parlamento binasına giderek. Birleşik Devletler Baş Hâkiminin huzurunda aşağıdaki yemini ifa eder.

YEMİN :

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ CUMHURBAŞKANLIĞI VAZİFESİNİ SADIKANE İFA EDECEĞİME VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNİN ANA YASASINI İKTİDARIN DAHİLİNDE MÜDAFAA, MUHAFAZA VE KORUYACAĞIMA YEMİN EDERİM).

KABİNE :

Amerika'da Başkanlık sisteminde kabinenin önemi ve mes'uliyet payı ve istişare vazifesi çok önemlidir. Muhakkak ki Başkan vazifesini ifada istediği şahıslarla, istişarede bulunmağa tamamen muhtardır. Esasen Başkana bağlı birçok federal memurlar mevcut bulunmaktadır. Ve bunların vazifesi Başkana faydalı olmaktadır.

Meselâ Raymond Moley ve Harry Hopkins gibi şahsiyetler başkan Roosevelt'in hizmet yılları içinde bütün kabiliyet ve şahsiyetlerde büyük hizmetler ifa etmişlerdir.

Senato da ana yasaya göre Başkana bir nev'i yol gösteren meclistir. (Müşavere heyetidir.)

Fakat Senato asla bu maksad için kullanılmamıştır. Kabine başkanın tam müşavirler heyetidir. Bu heyetin her üyesi icraî dairelerden birinin başıdır; bakanıdır. Ve bu vazifeye doğrudan doğruya başkan tarafından getirilmişlerdir. Ve başkana karşı mes'uldürler.

Başkan istediği zaman kabineyi içtimaa çağırır. Onlarla ayrı ayrı istişarelerde bulunur. Kabinenin içtimai gizlidir.

Başkan İdare başkanından her istediği zaman yazılı mütalâa istemek hakkına malikdir.

Kabine üyeleri federal hükümetin bir memuru sıfatıyla vazifeleri Birleşmiş Devletlerin her tarafına şâmilidir. Bu bakanlarında yine müşavirleri ve muavinleri mevcuttur. Bakanlıklar müteaddit Şube, Büro ve Servislerden mürekkeptir.

George Washington yalnız dört kabine kurmuştu; bugün Amerika Birleşmiş Devletlerinde 9 Bakanlık mevcut bulunmaktadır :

Kabine	Baş	Tesis tarihi
1 — Dışişleri	Dışişleri Bakanı	1789
2 — Hazine	Maliye Bakanı	1789
3 — Adalet	Adalet Bakanı	1789
4 — Posta	Posta Umum Müdürü	1794
5 — İçişleri	İçişleri Bakanı	1849
6 — Tarım	Tarım Bakanı	1889

7 — Ticaret	Ticaret Bakanı	1903
8 — Çalışma	Çalışma Bakanı	1913
9 — Millî Müdafaa	Millî Müdafaa Bakanı	1947

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI

Dışişlerine ait meselelerde Devlet Bakanının müşavidir. Ecnebî Devletlerle münasebetler idame etmek, haricî ticareti tanzim etmek, yabancı Devletlerde mevcut Elçiler ve konsolosluk memurlarının bulunduğu bütün servislere nezaret ve murakabe etmek ve hariçdeki Amerika vatandaşlarının hak ve hukukuna nezaret etmekle mükellef bir bakanlıktır. Pasaport yine bu bakanlığın salahiyeti cümlesindendir.

MALİYE BAKANLIĞI

Birleşmiş Devletlerin Malî İşlerini idare, geliri fazlaştırmak imkânlarını araştırır. Amerika parasının iştira kuvvetini muhafaza eder. Vergi toplamada bu bakanlığın yetkileri dahilindedir. Kanunun emrettiği şekilde hükümetin bütün borçlarını öder. Para basılmasına bizzat nezaret eder. Sahillerdeki Sahil Muhafaza birliği vasıtasile kaçakçılığa mani olmağa çalışır. Gizli Servisi de bu bakanlık idare eder.

ADALET BAKANLIĞI

Bu bakanlık da Başmüddei Umumi Adalet Bakanlığının Başkanıdır. Hukukî işlerde Birleşik Devletleri o temsil eder. Hükümetin alâkadar bulunduğu bütün istinaf işlerini nezareti altında bulundurur. Birleşik Devletler Yüksek mahkemesinde hükümeti temsil eder. Federal büro bu bakanlığın şubesidir. Vazifesi federal kanunlar aleyhine işlenen suçları takip edip yakalamaktır.

Birleşik Devlet Yüksek mahkemesinde, diğer Federal mahkemelerde hükümet namına dâvaları takip eder.

POSTA BAKANLIĞI

Posta Umum Müdürü bu bakanlığın başıdır. Birleşik Devletler dahilinde posta muamelâtını görür. Müresselâtin vapurlar, Tayyare, Otobüs vesair nakil vasıtaları ile taşınması işine nezaret eder. Amerika Birleşik Devletlerinde Posta merkezlerini idare ve murakabe eder. Cumhurbaşkanlığının muvafakati ile ecnebî hükümetler posta anlaşmaları akdeder.

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

Bu bakanlığın esaslı vazifesi İçeride Umumi refah standardını yükseltmek ve memleketin tabii membalarını inkişaf ettirmeğe çalışmaktır.

Bütün Umumî araziye kontrol ile mükelleftir. Arazinin sulanma işlerine ve su menbalarına nezaret eder. 400.000 ne yakın olan Birleşik Devletler Amerikalı yerli vatandaşların refah, Sıhhat ve terbiyesine nezaret eder.

Memleketin balık ve yabani hayvan menbalarını korur. Birleşik Devletlerin Millî Parklarına da bu bakanlık nezaret eder.

TARIM BAKANLIĞI

Bu bakanlık Çiftliklerin randımanı ve Çiftçilerin refahını temin ve Birleşik Devletlerin yiyecek istihsalâtını temin ile mükelleftir. Mahsulâtın verimini talebe göre ayarlamak ve bu suretle fiatlar arasında muvazenet temin etmek bu bakanlığın yetkisi dahilindedir. Memleketin Süt ve Et durumunu incelemekle ve randımanını artırmakla mükelleftir. Ormanlarda bu Bakanlık tarafından korunur.

TİCARET BAKANLIĞI

Bu bakanlık ise Dış ve İç ticareti, Madenciligi, Sanayiciliği, Gemiciliği teşvik ve inkişaf ettirmekle mükelleftir.

ÇALIŞMA BAKANLIĞI

Bu Bakanlık da Birleşik Devlet işçilerinin refahını temin ve çalışma şartlarını İslah ve işçi menfaatlarını koruma imkânlarını araştırmakla mükelleftir.

MİLLÎ SAVUNMA BAKANLIĞI

Yeni teşkil olunmuş Bakanlıktır. Eskiden bu Bakanlığa Müstakil Bakanlık hüviyetinde olan Ordu ve Donanma Dairelerde, Hava Kuvvetleri Dairesi bağlanmıştır. Bu Bakanlığın Ordu Dairesi ve Donanma Dairesi diye iki Şubesi mevcut bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanı Amerika Birleşik Devletlerinde idarenin başıdır. O Kanunların iyi ve sadıkane tatbikine nezaret eder. Başkanın idarenin başı olmak sıfatıyla mevcut olan birçok salahiyyetleri vardır.

- 1 — Kara ve Deniz kuvvetlerinin başkomutanıdır.
- 2 — İcrai salahiyyet mutlak olarak başkana verilmiştir.
- 3 — Ana yasaya riayeti teminle mükelleftir.
- 4 — Şube Başkanlarından her zaman yazılı mütalâa isteyebilir.
- 5 — Nizamname, talimatname ve emirler çıkarmağa salahiyyeti vardır.
- 6 — Tâyin salahiyyeti mevcuttur.

Federal Hükümetin Şube başları hattâ bunların maiyetleri tarafından idari birçok talimatname, nizamnameler çıkarılmış ve çıkarılmaktadır. Fakat önemli olan birçok nizamname ve talimatnameler Başkan tarafından islâh edilmiş ve edilmektedir.

(Code Of Federal Regulations) na bir göz atarsak federal hükümetin birçok nizam ve talimatnameleri ve emirlerini ihtiva ettiğini ve bunların başkan tarafından çıkarıldığını görürüz.

Başkan aynı zamanda Umumi İdarenin salahiyetini temin için kazaî ve teşriî meselelerde önemli yetkileri mevcuttur. Bu yetkileri sırasile arzedeceğiz.

TÂYİN ve AZİL SELÂHİYETİ

Başkanın tâyin ve azil salahiyeti idareyi murakabe etme yetkisiyle sıkı sıkıya bağlıdır.

Ana yasada Başkanın namzet olarak gösterdiği yüksek memurlar senatonun muvafakati ile vazifeye alınırlar esası kabul olunmuştur. Bu memurlar, sefirler, Konsoloslar, Temyiz Mahkemesi üye ve başkanları gibi.

Yine ana yasada Başkanın talî memurları tâyin de senatonun tasvibini almağa ihtiyacı olmadığı kabul olunmuştur.

Talî memurların vazifeleri kalacakları müddet hakkında da hiçbir kayıt yoktur. Ancak Kongre Umumi olarak talî memurların kimleri ihtiva edeceğini karar altına alır.

Başkanın İki milyona yakın talî addolunan memurları senatonun muvafakatini almadan tâyin ettiği bugün müşahade etmekteyiz. Yukarıda arzettiğimiz duruma göre senatonun muvafakatına bağlı olacak memurları iki grupta mütalâa edeceğiz.

1 — Adlî sıfatı olanlar.

2 — İdarî sahada önemli mevki alacak olanlar.

Bu vazifelere gelecek olan memurlar HİMAYE SİSTEMİNDE daha ziyade Başkanın partisine dahil kimseler olabileceğinden senatonun bunların tâyinleri ile yakından alakadar olması umumi menfaatlar iktizasındandır.

Bugün Federal Hükümet Himaye sistemi denilen (Patronage) usulden aşağı yukarı tamamen uzaklaşmış bulunmaktadır. Hususiyle hâkimler yani adlî memurlar bu Nüfuz sisteminin tesirinden uzaklaşmış bulunmaktadır. Ancak Adlî memurlara yardımcı denilen talî memurlar maalesef bu sistemin nüfuzuna tâbidirler.

Himaye sistemi Başkanın partisine ait bir inhisardır. Hattâ senato da muhalif parti ekseriyeti teşkil etse bile: Ancak Amerika idaresinde senatonun nezaketi diye adlandırılan bir adet vardırki o da Başkanın gösterdiği namzedin senato tarafından red edilmemesi keyfiyetidir. Bu da Başkanın kendi partisi hesabına memur tâyindeki rolünü kuvvetlendirmektedir. Fakat asla suiistimal edildiği görülmemiştir. Kongrenin içtimada bulunmadığı zamanlarda zuhur edecek münhallere başkan derhal tâyin yapmak salahiyetini haizdir. Ancak Senatonun ilk içtima mevsiminde arzı icabeder.

Amerika'da bugün Himaye sistemi yerini (MERÎT) sistemine tamamen terk etmiştir.

Liyakat diye tercüme edeceğimiz bu sistem, memurların memuriyet devreleri içerisinde yükselmelerini veya tecziyelerini şahısların Enfûsü görüşlerine bırakmayan Modern bir Devlet usulüdür.

Bu sistemin tatbikatını mükemmel hale getirmek için uzun seneler bu hususda birçok idarecilerin çalıştığını görüyoruz. Bunlardan ezcümle (Probst) ın sistemi en mükemmel netice vermiş bulunmaktadır. Bu sistem altında Cumhurbaşkanı dahi kendi partisine ait şahısları himaye etmek imkânından mahrum edilmiştir. Burada bu sistemin tezkiye varakası addolunan levhayı İdare âmirlerinin ve ilgililerin ıttılama arzı faydalı görmekteyim.

(PROBST) UN TEZKİYE VARAKASI FORMÜLÜ

1, 2, 3 üncü
derecede tezkiye
âmirleri

Tembel	_____	_____	_____
Ağırkanlı	_____	_____	_____
Çabuk	_____	_____	_____
İş için çok yaşlı	_____	_____	_____
Az bedeni noksanlık	_____	_____	_____
Ciddî bedeni noksanlık	_____	_____	_____
Müstağni	_____	_____	_____
Çok konuşur	_____	_____	_____
Açık sözlü	_____	_____	_____
Fazla gururlu	_____	_____	_____
Toplulukda iyi çalışır	_____	_____	_____
Toplulukda iyi çalışmaz	_____	_____	_____
İma ve tenkidten alınır			

İş esnasında münasebette bulunanları kızdırır	—	—	—
Fazlaca müdebbirdir	—	—	—
Umumiyetle neşeli ve şakacıdır	—	—	—
Umumiyetle nazikdir	—	—	—
Tavrı hareketi kabadır	—	—	—
Umumiyetle gayri memnun görünür	—	—	—
Umumiyetle şikâyetçidir	—	—	—
Kararları hükümleri zayıftır	—	—	—
Ekseri karar ve hükümleri iyidir	—	—	—
Umumiyetle kararları iyidir	—	—	—
Vazifesini bizzat yapmaz	—	—	—
Umumiyetle kolay iş arar	—	—	—
Umumiyetle ne yapacağı kendisine anlatılmalıdır	—	—	—
Ekseri işinde biraz geridir	—	—	—
Umumiyetle çalışması takip olunmalıdır	—	—	—
İşi daima zamanında yapar	—	—	—
Fazla iş çıkarır	—	—	—
Ekseriya muntazam memurdur	—	—	—
Daima vazifesile meşguldür	—	—	—
Mes'uliyet kabul etmez	—	—	—
Mes'uliyet kabul eder	—	—	—
Ahıplık çok yapar	—	—	—
Nezarete fazlaca ihtiyacı vardır	—	—	—
Nezaretsiz iyi çalışır	—	—	—
İtidalini kaybetmez, kendisini iyi kontrol eder	—	—	—
İtidalini kolayca kaybeder	—	—	—
Ne yapacağını kolayca şaşırır	—	—	—
Nefsine itimadı eksiktir	—	—	—
Fazlaca kalenderdir	—	—	—
Yeni işi yavaş öğrenir	—	—	—
Yeni işi çabuk öğrenir	—	—	—
Nizamnameleri, talimatnameleri kolayca anlar	—	—	—
Her zaman için işi arzu ile yapar	—	—	—
İşden çok zevk alır	—	—	—
Çok muntazam ve sistemlidir	—	—	—
Ekseriya unutkanlır	—	—	—
Ekseriya işi dikkatsiz yapar	—	—	—
Birçok yanlışlar yapar	—	—	—
Umumiyetle hatasızdır;	—	—	—

Çok ender yanlış yapar	_____	_____	_____
Doğru, fakat çok düşünerek	_____	_____	_____
İşinin ehlidir	_____	_____	_____
Umumiyetle itimad edilmez	_____	_____	_____
Ekseriya itimad edilir	_____	_____	_____
Daima itimad edilir	_____	_____	_____
Faal ve kuvvetlidir	_____	_____	_____
Faal fakat kuvvetsizdir	_____	_____	_____
Umumiyetle görünüşü intizamsızdır	_____	_____	_____
Umumiyetle intizamlı gösterilidir	_____	_____	_____
Hoş bir tavır ve sesi vardır	_____	_____	_____
Halka muamelesi basiretlidir	_____	_____	_____
İşinde Teknik hüneri yoktur	_____	_____	_____
İşinde teknik hüneri vardır	_____	_____	_____
Fevkalâde zamanlarda kafası iyi işlemez	_____	_____	_____
Fevkalâde zamanlarda kafası iyi işler	_____	_____	_____
Ekseriya mühim vazifeleri ifa etmiştir	_____	_____	_____
Ekseriya tâyin edildiği yüksek vazifeleri başarmıştır	_____	_____	_____
Bazı zamanlarda kendisini kaybedinceye kadar içer	_____	_____	_____
İçki başlıca zaafıdır	_____	_____	_____
(İyi memur fakat bir baş değildir)	_____	_____	_____
(İşi iyi plânlar fakat ikmâlini yapamaz)	_____	_____	_____
İyi teşkilâtçı, iyi tertipçi	_____	_____	_____
Fevkalâde kabiliyetlidir	_____	_____	_____
Çabuk ve hatasız karar verir	_____	_____	_____
Disiplinin muhafazasında fazla mülayimdir	_____	_____	_____
Disiplini iyi temsil eder	_____	_____	_____
Fazla disiplincidir	_____	_____	_____
Müşkül durumların giderilmesinde maharetlidir	_____	_____	_____

Bu maddeler yalnız Müfettiş tarafından veya İdare Âmiri tarafından doldurulacaktır.

Memur veya müsdahdem hakkında herhangi bir hususun ayrıca kaydı faydalı görüldüğü takdirde bu levhanın altında izahat verilecektir.

Başkanın azil salâhiyetinde gelince :

Ana Yasaya göre Birleşik Devletlerinde vazife gören bütün sivil memurların vazifelerinde afları için aşağıdaki ithamlardan birisinin yapılması lâzımdır.

- 1 — İhanet
- 2 — İrtişa
- 3 — Ağır Suç
- 4 — Cinayet

Şüphesiz Hükümet idaresinde bu saydığımız ithamlardan başka bir memurun azlini icabettirecek durumda mevcut olabilir. Eğer idarenin başında bulunan Başkan Maiyetinin vazifede kifayetsizliğini, kabiliyetsizliğini götürse onu azle selâhiyettar olmalıdır.

Acaba başkanın azil salahiyeti bir hudutla mukayed midir? Yoksa hudutsuz mudur? sualleri akla gelmektedir. Bu hususda müteaddit dâvalar bu meseleyi kökünden halletmiştir. Bunlardan iki meşhur dâvayı buraya kaydetmekle mevzuumuzu daha iyi çerçeveleyebileceğiz.

Parlementonun 1867 de kabul ettiği esasa göre memurun tâyinindeki usule göre hareket olunacaktır. Yâni eğer memurun tâyinde senatonun tasvibi alınmış ise Başkan bu kategorideki memurları azlederken senatonun muvafakatini almak mecburiyetindedir.

Bu mesele (MEYRS) isminde birinci derecede bir posta müdürünün Cumhurbaşkanı tarafından senatonun muvafakati alınmaksızın azledilmesi üzerine mevzu olmuştur. MEYRS mahkemeye başvurarak azlinin gayri kanuni olduğunu ileri sürmüştür. Neticei mahkemede bu azlin gayri kanuni olduğu senatonun muvafakatinin şart olduğu mahkemece hüküm altına alınmış ve Başkanın tasarrufu iptal olunmuştur.

İkinci mühim dâvada (RATHBUN) namile meşhurdur. RATHBUN bir avukatın adıdır.

Başkan Federal ticaret komisyondan bir üyeyi azletmesi üzerine bu dâva açılmıştır. Başkanın bu azli için gösterdiği sebep: Memurların kifayetsizliği, vazifeyi ihmalleri, veya işlerinde fena hareketleri neticesinde az olunabilecekleri hakkındaki, Umumi hükümlerdir.

Temyiz mahkemesi Başkanın bu tasarrufunu salahiyetsiz olarak kabul etmiştir.

Adı geçen dâvada mevzu olan memurun vazifesinin tamamen müstakil, ne politika ve nede başkanın idare ve mürakabesi altında bir vazife olmadığını ve komisyonun yarı Adlî ve yarı Teşriî bir organ olduğunu ve bundan dolayı da başkanın azil salahiyeti olmadığına hükmetti. Başkanın azil salahiyeti ancak idari sahada görevli olan memurlar hakkında olabileceğini tasrih etti.

DIŞ İŞLERİNDE BAŞKANIN SELÂHİYETİ

Birleşik Devletlerin Dış İşlerinde Başkanın tesiri çok büyüktür. Başkan Muahedelerin yapılmasında ve Dış Servislerde çalışanların tâyin ve azlinde yetkisi senato ile taksime uğramıştır.

Ve yine bir hakikattir ki Kongrenin Dış Siyasetin kontrolü üzerinde dolayısıyla mühim bir yetkisi mevcut bulunmaktadır.

Başkan Dış Siyaset münasebetlerine ait mevzuları kendi görüşüne göre bir istikamete çevirir. Meselâ, Başkan F. ROOSEVELT zamanı idaresinde Birleşik Devletlerinde Dış Siyasetini mutlak olarak eli altında idare etmiştir.

Hattâ yabancı Devletlerle müteaddit mühim anlaşmaları şahsen imzalamıştır. Meselâ, ROOSEVELT'in ikinci dünya harbi esnasında WINSTON CHURCHILL ve JOSEPH STALİN ile şahsen temaslari bu kabildendir.

Diğer Cumhurbaşkanıları bu Dış Siyaseti daha ziyade hariciye Bakanlığına tevdi etmişlerdir.

Ana Yasa ile Başkanın Dış İşleri Memurlarının tâyininde senatonun muvafakati şart koşulduğunu yukarıda ifade ettik.

Bu memurlar :

1 — Büyük Elçiler

2 — Orta Elçiler

3 — Konsoloslar

4 — Yabancı memleketlere gönderilen diğer resmi memurlar

Tabiatıyla bu memurlar üzerinde tâyindeki usule göre Azil salahiyeti de mutlakdır. Aynı zamanda o yabancı memleketlerin mümessillerini de kabul eder, teklif olunan yabancı-elçi namzedlerini reddedebilir.

Cumhurbaşkanı Amerika Hükümetinin resmî sözcüsüdür. Yabancı yeni hükümetleri tanıyıp tanımamakta da yetkilidir.

Ana Yasaya göre Cumhurbaşkanı Yabancı Devletlerle anlaşma yapabilmek için senatonun mevcut âzasının üçte iki ekseriyetinin muvafakatini almak mecburiyetindedir.

TRUMAN İkinci Harbi Umumiden sonra Cumhuriyetçi partilerden Senatör VANDENBURG ile Demokratlardan Senatör CONALLİ'ni müteaddit sulh muahedelerini tanzim için kullanmış ve bu suretle de kendisine senatoyu hakikî bir destek yapabilmiştir.

Cumhurbaşkanı Dış İşleri Bakanı ile birlikte Ecnebî Devletlerle birlikte resmî temaslari idare eder. Ve Dış İşleri Bakanlığı vasıtasile mem-

leket haricinde Seyahat eden Amerikalı vatandaşların himayesini ve Birleşik Devlet dahilinde seyahat eden Ecnebilerin haklarının da siya- netini sağlar.

Cumhurbaşkanı yabancı Devletlerle Senatonun muvafakatına lüzum olmadan idari anlaşmaları akdedebilir.

BAŞKANIN AF SELÂHİYETİ

Başkanın bu yetkisi ancak Federal Hükümet kanunlarına karşı icra olunan suçlara aittir. State'lerde bu yetki Valilere bırakılmıştır.

Vazifeye müteallik suçlardan dolayı itham edilmiş bulunan memurların durumu müstesna Birleşik Devletler Aleyhinde işlenmiş suçluları af veya tecil edebilir.

Bu haller :

- 1 — İhanet
- 2 — Ağır Suç
- 3 — İrtişa
- 4 — Cinayet

Fiillerini irtikap edenler müstesna olmak üzere Cumhurbaşkanı suç işleyenlerin cezalarını af veya tecil etmeğe salahiyettardır. Af suç işleyenler için bir idari atıftır.

Başkanın af salahiyeti pek çok münakaşa mevzuu olmuştur.

İddia olunmaktadır ki Başkanın bu af salahiyeti kuvvetlerin tefriki doktrinine uygun değildir. Ve bu salahiyetle de mahkemelerin Prestiji azalmakta ve mahkemelere karşı duyulması zaruri olan itimadda zedelenmektedir.

Amerika'da Başkan bu salahiyetini suiistimal etmediğini bugüne kadar mevcut bulunan tatbikatı ile müşahade ediyoruz.

Bu salahiyeti kullanırken alakadar dairenin en yüksek memurlarından teklif ve tavsiye almaktadır. Yâni evvelâ müddeiumuminin talebini ve Adliye Bakanlığının salahiyetli memurlarının yazılı tavsiyelerini aldıktan sonra istimal etmektedir.

Cumhurbaşkanının af salahiyetleri ;

- 1 — Af
- 2 — Şartlı Af
- 3 — Söz ile tahliye
- 4 — Cezayı azaltma
- 5 — Cezayı tecil
- 6 — Umumi Af

Cumhurbaşkanının bu yetkiyi kullanmasında ne gibi mantikî sebepler, mütalâa olunmalıdır.

- 1 — Suçlunun hastalığı
- 2 — Suçlunun yaşlılığı veya gençliği
- 3 — İlgili mahkeme hâkimi tarafından tavsiye
- 4 — Bulunduğu şehir halkı tarafından tavsiye
- 5 — Suçlunun suçu ika ettiği hakkındaki şüphe
- 6 — Jüri âzaları tarafından tavsiye
- 7 — Ailesinin ihtiyaç ve zarureti
- 8 — Suçlunun akli zaafiyeti
- 9 — Zarara uğrayan tarafından tavsiye
- 10 — Suç ortaklarının cezalandırılmamaları
- 11 — Suçlunun evvelce değerli hizmetler gördüğü
- 12 — Hapishanedeki hüsnüahlâkı
- 13 — Mahkemenin hatasını tashih.

CUMHURBAŞKANININ ASKERÎ YETKİSİ

Ana Yasaya göre Cumhurbaşkanı Birleşik Devletlerinin Kara, Deniz ve Hava kuvvetlerinin Başkomutanı ve aynı zamanda (STATE) lerde toplanacak askeri birliklerinde başıdır.

Cumhurbaşkanının Askeri yetki menbaları :

- 1 — Ana Yasa
- 2 — Parlamento kararları

Başkan gerektiği zaman kara ve deniz kuvvetlerine emirler verir.

Birleşik Devletler başkanlarının Roosevelt'e kadar bu askerî yetkiyi doğrudan doğruya istimal etmedikleri görülmektedir. Cumhurbaşkanlarının görevlerinin çok ağır oluşu bu yetkilerini doğrudan doğruya kullanmalarını imkânsız kılmıştır. Aynı zamanda inkâr edilemez ki bu mevzu hususî bir bilgi ve ihtisas işidir.

Cumhurbaşkanları Umumiyetle önemli Askerî Plânların hazırlanmasında ve alınması zarurî çok mühim kararlarda bu yetkilerini doğrudan doğruya kullanmışlardır.

İkinci Dünya harbi içinde Başkan Roosevelt bu yetkisini kullanmış ve hususile harp plânlarının hazırlanmasında ve birçok mühim askerî Deniz ve Kara kuvvetleri mevzuunda bizzat kararlar almıştır.

Harp ilânı Kongrenin salahiyeti dahilindedir. Başkan askerî birliklerin komutanı olmak sıfatile harbin kaçınılmaz sebeplerini halka ve kongreye arz etmekle mükelleftir.

Ana Yasanın ayrıca iki hükmü Cumhurbaşkanına askerî kuvvetleri kullanmak yetkisini bahşetmektedir.

1 — State'lerin (Eyaletlerin) Hükümet şekli için :

Federal Hükümet kendisini teşkil eden Devletlerin Cumhuriyet şekli muhafaza etmekle mükellef kılınmıştır. Bu maksadın temininin doğrudan doğruya başkanın askerî kuvvetleri gerektiği zaman kullanmasile mümkün olabilir. Ve bu da Cumhurbaşkanına bu yetkinin bahşedilmesi fiili olarak mümkün olacaktır.

2 — Dahili isyanları bastırmak için :

Ana Yasa ile Federal Hükümeti teşkil eden Devletlerin içinde zuhur edecek ayaklanmaları bastırmak görevi Başkana verilmiş bulunmaktadır.

Başkan bu hallerin zuhurunda orduyu kullanmak salahiyetini haiz bulunmaktadır.

Yalnız harp içinde değil sulh zamanında da askerî birçok karar ve tedbirleri memleket içinde almak son asrın zarurî olayları arasına girmiştir.

Halkın muhtemel ve melhuz harp hâdiselerine karşı daima hazırlıklı ve tedbirli bulunmaları için Cumhurbaşkanının bu yetkisini sulh zamanında da kullanması icab etmektedir.

Birinci ve İkinci Dünya Harbi içinde sivil halkın askerî olaylara tâbi olmaları için muhtelif emirler, nizamnameler, talimatnameler, tamimler hemen her memlekette çıkarıldığı gibi Amerika Birleşik Devletlerinde de çıkarılmış bulunmaktadır.

Bütün askerî tedbirler sivil halkın yaşayışı üzerinde derinliğine tesir icra eder.

CUMHURBAŞKANININ TEŞRİİ YETKİSİ

Ana Yasa ile bahşedilen bütün teşriî salahiyetler bir senato ile temsilciler meclisinden mürekkep Birleşmiş Devletler Kongresinde tecelli eder.

Ana yasanın bu açık ifadesine rağmen teşriî salahiyetin yine Ana Yasa Hükümleriyle Parlamento ile Cumhurbaşkanı arasında bölündüğü görülmektedir.

Cumhurbaşkanı teşriî salahiyetteki hissesini Ana Yasa Hükümlerinden almaktadır. Ve zaten Cumhurbaşkanının bu yetkisi de BAŞKANLIK sisteminin bir ifadesidir.

A — Ana Yasaya göre Cumhurbaşkanı Kongreye zaman, zaman Birleşmiş Devletlerden birisi hakkında malûmat vermek veya bulunduğu vazifedeki tecrübe ve hakikî hakemlik vasıflarile kongreyi irşad etmeğe çalışmak, tavsiyelerde bulunmak, yetkisini haizdir.

Yâni Cumhurbaşkanı Amerika Birleşik Devletlerini teşkil eden her Devlet hakkında ayrı ayrı kongreye beyanatta bulunmak ve kendi fikrine göre alınması lâzım gelen acil tedbirleri parlamentoya arz etmekle mükelleftir.

Kongrenin her yıl mesaiye başladığı gün Cumhurbaşkanı senelik nutkunu irad eder. Bu mesaj Birleşik Devletlerden herbiri hakkında malûmat vermekle beraber kanuna ihtiyaç gösteren hususları da ihtiva eder. Başkanın bu senelik önemli hitabesi yalnız kongre üyeleri tarafından değil halk tarafından da alâka ile takip olunur.

B — Cumhurbaşkanı yalnız bu senelik hitabesini irad etmekle yetinmez, aynı zamanda her yıl irad edilen Bütçe nutuklarıyla federal hükümetin Malî durumunu ve Umumî işler hakkında geniş bilgi verir. Ve Durum icabettiği zaman başkan zaman zaman hususî mesajlarda verir.

Cumhurbaşkanı kongreye her zaman mesaj göndermek de tamamen serbest bulunmaktadır.

Bazı Cumhurbaşkanları senato ve temsilciler meclisinin bir arada içtima ettiği zaman yazılı olmiyan hitabeler de bulunmuşlardır. Ancak Cumhurbaşkanlarından George Washington ve John Adams yazılı olma^ yan nutuklarını kongreye karşı irad etmişlerdir.

Bu şahsiyetlerden WOODROW WILSON'a kadar bütün Cumhurbaşkanları kongreye karşı yazılı nutuklar irad etmişlerdir.

Hatip olan başkanların halk üzerindeki tesirleri de bugünkü teknik asırda hususile büyük önem kazanmıştır.

C — Cumhurbaşkanının bu mevzudaki diğer yetkisine gelince :

1 — Meclisleri içtima çağırır.

2 — Meclisler tatil mevzuunda anlaşamazlarsa muayyen bir müddetle meclisleri tatil edebilir.

Fevkalâde hallerde her iki meclisi birden veya meclislerden birini toplantıya çağırabileceği gibi tatil zamanı hakkında meclisler arasında ihtilâf zuhur ederse Senato ve Temsilciler meclisini muvafık gördüğü müddete kadar tatil edebilir. (Ana Yasa Madde 2., Kısım 3.)

Kongre her yıl ikinci kânununun 3 ünde davetsiz toplanır.

E — Cumhurbaşkanının bu mevzuda diğer yetkisi de VETO dur.

Kongrenin tasdikinden geçmiş bulunan her kanun lâyihasının kanuniyet kesbetmeden evvel Cumhurbaşkanına arz edilmesi lâzımdır.

Lâyiha her iki meclisten geçtikten sonra Başkanın on gün içinde tetkikine arz olunur. (Pazar günleri hariç)

Başkan lâyihayı tasdik eder veya muvafık görmezse veto hakkını kullanır.

Veto edilmiş lâyiha kongreye gönderilir. Eğer Kongre başkanın vetosunu üçte iki ekseriyetle red ederse lâyiha kanuniyet kesbeder.

Başkan on gün içindeki yetkisini kullanmaz. Yâni ne veto ve nede tasdik etmezse lâyiha otomatikman kanuniyet kesbeder.

Eğer Kongre Başkanın Veto veya tasdik için gerekli incelemeyi yapacağı on gün içinde tatil olursa ve Başkanda bu müddet zarfında lâyihayı tasdik etmek istemezse lâyiha otomatikman kanuniyet kesbetmez. Hasır altı edilmiş olur. Bunu cep vetosu (Pocket veto) denmektedir.

Bazı State'lerde valilerin veto salahiyeti tasarının müfredatı üzerindedir. Veto yetkisi üzerindeki bu tahdit ciddî bir engeldir. Fakat Cumhurbaşkanı için böyle bir tahdidat mevzu bahis değildir.

Cumhurbaşkanı kül olarak lâyihayı mütalâa edebileceği gibi şüphelendiği müfredat üzerinde de tetkikatını incelemesini yapıp vetosunu kullanabilir.

Cumhurbaşkanının kanun yapanlar üzerinde Ana Yasadan ayrı birçok yollarla kuvvetlice baskı yapar. Başkan himaye sistemile de teşriî organlarla münasebetinde hususî bir ehemmiyete sahiptir.

Cumhurbaşkanının nizamname, talimatname ve emirler çıkarmak hususundaki yetkisiyle kanun yapanlar üzerinde tesir etmekte ve onlarla bu yetkiyi paylaşmaktadır.

CUMHURBAŞKANINI KİMLER İSTİHLÂF EDEBİLİR

- 1 — Cumhurbaşkanı muavini
- 2 — Temsilciler meclisi Başkanı
- 3 — Senatonun muvakkat başkanı
- 4 — Dış İşleri Bakanı
- 5 — Maliye Bakanı
- 6 — Millî Müdafaa Bakanı
- 7 — Adalet Bakanı
- 8 — Posta Bakanı

- 9 — İçişleri Bakanı
- 10 — Tarım Bakanı
- 11 — Ticaret Bakanı
- 12 — Çalışma Bakanı

CUMHURBAŞKANI MUAVİNİ

Amerika politika sisteminde Cumhurbaşkanı muavinlerinin rolleri tali derecededir. Cumhurbaşkanı muavinin belli başlı iki önemli görevi vardır.

1 — Senatonun başkanı olmak.

2 — Cumhurbaşkanı'nın vazifeden affı, ölümü, istifası veya makamının icabettirdiği vazife ve yetkileri kullanmaktan fiilen aczi halinde Cumhurbaşkanlığı makamına muavin geçer.

Kabine içtimalarına iştirakine Cumhurbaşkanı isterse karar verir. Diğer birçok ikinci derecede tasarruflarda söz sahibidir.

Seçilme ve müddet, aynen Cumhurbaşkanı gibidir.

Gerek Cumhurbaşkanı'nın ve gerek Cumhurbaşkanı Muavininin vazifeden affı, ölümü, istifası veya aczi halinde hangi memurun bu vazifeyi ifa edeceğine karar vermek yetkisi Kongreye aittir.

Cumhurbaşkan muavini senatonun içtimalarında oyunu kullanır.

Ancak Senato da oyların müsavatı halinde onun oy vermeye hakkı yoktur. Bunun ne kadar ileri bir demokrasi anlayışı olduğu görülmektedir. Senato da reylerin müsavatında Cumhurbaşkanı muavininin bir taraf- da ekseriyet teşkil edecek oyu, senatonun yüksek kararlarına aykırı olarak kabul edilmektedir. Şunu da ilâve edelim ki Birleşik Devletlerin her vatandaşı anane ve adetlerine çok sıkı şekilde bağlı bulunmaktadır. Ondan yani adetlerinden, göreneklerinden ayrılmayı asla kabul etmek istemez.

Senato Başkanlığını ifa eden başkan muavini Başkanlığa geçince Senatoya başkanlık edecek bir şahıs senato muvakkat başkanı olarak seçilir.

Cumhur Başkanı gibi muavini de vazifeye müteallik suçlardan itham edilmekle ve vatana hıyanet, rüşvet almak vesair ağır cürümlerden mahkûm olmakla vazifeden af olunur.

İNGİLTERE KRALİÇESİ II. Cİ ELİZABETH'İN YETKİLERİ

İngiltere krallık müessesesinin saltanat hakkı mevcut olup idare hakkı yoktur.

Ana Yasaya göre Kraliçe II. nci Elizabeth askerlik mükellefiyetinden muaf tutulmuştur.

Kraliçe neler yapabilir :

- 1 — Memurları vazifelerinden af edebilir.
- 2 — Suçluları af edebilir.
- 3 — İngiliz harp gemilerini satabilir.
- 4 — Harp ilân eder.
- 5 — Sulh için teşebbüse geçer.
- 6 — Erkek olsun kadın olsun her İngiliz İmparatorluk vatandaşını asilzade sınıfına dahil edebilir.
- 7 — Asalet sınıfına girmiş veya girmiş olacıklara rütbe tevci eder.
- 8 — İngiltere Kraliçesi ekseriyet partisi liderini hükümet kurmağa davet eder.
- 9 — Kanunları tasdik eder.
- 10 — Hâkimleri, Savcılarını tâyin eder.

İngiltere Kraliçesinin muafiyetleri :

- 1 — Şahitliğe çağrılmaz.
- 2 — Hiçbir halde hattâ katil halinde bile mahkeme olunamaz. Kraliçe vasiliğe muhtaç İngiltere İmparatorluğu dahilindeki ferdlerin umumi vasisidir. Aynı zamanda Londra'daki SCOTLAND kilisesinin de başıdır.

Kraliçe neler yapamaz :

- 1 — Oy veremez.
 - 2 — Partiler arasında herhangi bir tarafa meyil göstermek veya fikrini bildirmekten memnudur. (George III.) İngiltere tarihinde bu hususta menfi misaldir. O, mütalâasını partilerden biri hesabına beyan etmiştir.
 - 3 — Avam kamarasında oturamaz. (Avam kamarası kraliçeye aittir).
- Kraliçe Parlementonun açılışında yazılı hitabede bulunacaktır. Bu hitabelerini kafiye bizzat yazamaz.
- Kraliçe kanun tasarılarını da imzadan imtina edemez.
- Kraliçenin mücevheratı 140.000.000 doların üstündedir.
- Yalnız BUCHINGHAM sarayının altın yemek servisi 10.000.000 doların üstündedir.

Kraliçe İngiltere dahilinde hususi bir imtiyaza maliktir. Arabasını istediği sür'atte kullanabilir. Aynı zamanda ehliyet almakla mükellef değildir.

Arzu ettiği takdirde posta pulları üzerinde resmi basılabilir.

Kraliçenin İngiltere kabinesinde rolü çok önemlidir.

1 — Kraliçe Başbakanla istişare ederek İngiltere İmparatorluğu menfaatına ait bazı işleri, tasarrufları teşvik eder.

2 — Bazı tasarruf ve faaliyetleri de muvafık görmediği takdirde Başbakanla istişare ederek görüşünü bildirir.

Kraliçenin müteveffa pederi yılda bir milyon 148.000 dolar almakta idi. Bu nisbetin bu gün artması muhtemeldir. Kraliçenin zevci de ayrıca tahsisat alır.

Kraliçe vergi ödemez.

_____oOo_____

İSVİÇRE'DE ANTİDEMOKRATİK HAREKETLER VE BUNLARA KARŞI, ALINAN TEDBİRLERE DAİR RAPORDAN KANTON TEDBİRLERİ ⁽¹⁾.

Dilimize Çeviren : **Münif SERAV**

2. — KANTON TEDBİRLERİ :

Muhtelif kantonlarda bu sahada müdahalede bulunulmuştur. 1937 de bilhassa böyle olmuştur. Bunlar gerek teşkilâtı esasiye kanununa hususî hükümler koymak ve gerek hususî bir kanun tatbik etmek suretile Komünist partisini ve kendi teşkilâtlarını men etmişlerdir. Teşrii Meclisler, kanton teşkilâtı esasiyelerine giren hükümlere, federal hükümetin teminatını ilâve etmişlerdir. Memnuiyetlere karşı hak iddiasile vâki müracaatlar federal mahkemeler tarafından red edilmiştir.

B. — Harp seneleri :

I. — Müfrit solcu teşkilâtın memnu olduğu evvelki devre.

II. — Harbin başındanberi müfrit solculara karşı yeni tedbirler almak icabetmiştir.

a) 28 Aralık 1939 da Ordu Genelkurmayı, (Basın ve Radyo Şubesi) Komünist gazetesi olan (Die Freiheit) gazetesini kapatmıştır. Bu Şubenin izah ettiği veçhile bir gazetenin esasında bu derecede yabancılık olmaz. Bu itibarla az İsviçreli olan fikirleri daha uzun müddet yaymasına müsamaha edilemez.

Asayişe aykırı hareketleri cezalandıran ve demokrasiyi himaye için tedbirler vazeden Federal Konseyin 5 Kânunuevvel tarihli kanununun 5 nci maddesine istinaden 5 Temmuz 1940 da Le Travail = İş ve Le droit du peuple = halkın hakkı adlı iki gazeteyi kapattık. Bu gazeteler evvelce Vaud ve Cenevre kantonlarının sosyalist partisinde büyük bir nüfuz sarfetmiş olan Leon Nicola'nın naşiri efkârı idiler. Bu kantonlar Komünist partisini fesh ettikten sonra Nicola, komünistlerin kontrolsüz olarak sosyalist partisine girmelerine müsaade etti. Bu hiç değişmemiş

¹ Baştarafı 213 ve 215 sayılı nüshalardadır.

olan müfrit temayüller onun sosyalist partisinden çıkarılmasına sebep oldukları için Nicola Komünist partisinden farksız veya pek az farklı olan İsviçre Sosyalist Federasyonunu kurdu. Bundan başka iki gazetenin yazı tarzı komünist organı olan gazetelerin aynı idi. Onların umumiyet itibarile tarzı hareketleri ve temayülleri her iki gazetenin Sovyet Rusyanın hizmetinde olduklarını gösteriyordu. İki İsviçre gazetesi çok kere Rusçadan tercüme edilmiş gazeteler hissini verecek derecede Rus basınının makalelerini naklediyorlardı. Ancak Komünist partisinin noktai nazarını ifade eden Rus gazeteleri ise iki İsviçre gazetesinden alınmış makaleler neşir ve Nicola'nın hareket tarzını methetmekte idiler. 5 Haziran 1940 tarihli (Le Travail) gazetesinde meselâ şu okunmakta idi: ('Sosyalist ihtilâli zamanı gelmiştir.') 19 Haziran 1940 nüshası manşet olarak şu cümleyi neşrediyordu: (Her ne pahasına olursa olsun kapitalist rejimi yıkmak lâzımdır.)

Ordu Asayişe aykırı propagandayı men eden Federal Konseyin 4/Kanunuevvel/1940 tarihli kararına dayanılarak Ordu Komutanlığı mustahfaz Servisi Polis Şubesi 1/Mayıs/1940 da (Le Travail) ve (Le Droit du Peuple) gazetelerinin neşrini me netti.

b) 4/Kânunuevvel/1940 da Orduda umumî asayişe muhalif propagandayı men eden kanunumuzu neşir ve ilân ettik. Birinci madde orduda ve orduya mensup eşhas hakkında her ne şekilde olursa olsun Komünist propagandasını ve keza memleketin istiklâlini tehlikeye koyan veya gayri meşru şekilde meşruti nizamı tadil etmek istidadını gösteren propagandayı men ediyordu. Bu karar, ordu kıt'aları arasında muhtelif Komünist hâdiseleri bildirmiş olan ordu Komutanlığının isteği üzerine alınmıştı.

(E. 659 fevkalâde salahiyetlerin tatbik ve istimali hakkındaki II. rapora bakınız.)

Harp esnasında yapılan takibat, ordu arasında Komünist nüveleri vücuda getirmek ve orduyu siyaseten torpillemek için defaatla teşebbüs edildiğini meydana çıkarmıştır. Daha geniş bilgi için Generalin raporuna ve Askerî Temyiz Mahkemeleri kararlarına müracaatı tavsiye ederiz.

c) Haziran 1940 da adlî zabitanın Troçkiştler karşı araştırmaları başladı. "Bu araştırmalar, aralarında iki yabancı bulunan 24 şahıs nezdinde aramalar yapıldı. Bu takibata, hassaten ordu içinde igtışaş çıkarmayı hedef tutan ihtilâlcî karakterde imzasız yazıların neşri sebep olmuştur. Aşağıdaki hâdiseler meseleyi tenvir edecektir :

Biliyoruz ki kardeşlerimiz kendi katillerinin hayatını kurtarmak

için öldürülmüşlerdir. Biliyoruz ki istikbalimiz ancak ihtilâlle sağlanabilir!

— Arkadaşlar: İsviçre harbe karışırsa bu harp bizim harbimiz olmayacaktır. Muhariplerle mukadderat birliği ne için yapamadığımızı bugün arkadaşlarınıza izah ediniz. Kardeşlik parolasını neticelendirmek için hazırlanınız! Hassaten İsviçre'nin kısmen işgali halinde mukabil taraftaki ordu askerleri ile anlaşmak imkânını şimdiden düşününüz. Mütecavize karşı halk harbi yapmayınız, fakat düşman memleketin proleter askerlerde anlaşarak müştereken müstesmirlarimize ve yabancı müstesmirlere karşı bir sınıf mücadelesine girişiniz.

— Burjuva ordusuna karşı tamamen düşmanız. “Ordumuz” denilen şey Burjuva Devletin tahakküm makinesinin bir kısmıdır, emperyalist harbinin bir parçasıdır. Gayemiz ona zarar vermek, onu dağıtmak, onu tahrip etmektir. İhtilâlcı anti militaris ve komünist, gayemiz askerler arasında proleter esasına dayanan bir tesanüt vücade getirmektir. Bu şekle inkilâp etmiş olan bir kıt'ai askeriye, Rusya'da olduğu gibi manasız bir Burjuvazinin mukadderatını kolaylıkla halletmesini bilecektir.

Gaye, Burjuvazi teşekkül olan ordunun ihtilâl sahasına geçmesini sağlamaktır.

Bu değişiklik askerlere ve ihtilâl tarafına geçmiş olan subaylarile ona mukabil Burjuva dâvasına sadık kalmış olan askerler arasında bir mücadeleyi icap ettirecektir. Bu, bittâbi ordumuzun yıkılması demektir. Fakat onun tahribi esasen gayemizdir. İhtilâlcı askerler müteakiben amele taburlarına ve Kızıl Orduya gireceklerdir. Takibat, umumî asayişe muhalif hareketleri cezalandıran ve demokrasiyi korumak için tedbirler vaz eden Federal Konseyin 5 Kânunuevvel 1938 tarihli kanuna muhalefetten ve keza askerî Ceza Kanununun 98 inci maddesine tecavüz den sanık olan birçok kimsenin askerî mahkeme tarafından mahkûm edilmeleri ile nihayet bulmuştur.

— Harp, memleketin dış emniyeti ve hattâ istiklâl ve bekası için ciddi tehlikelerin doğmasına sebep olmuştur. İsviçreyi himaye etmek için orduyu ayakta tutmak icap etti. Hassaten askerler, fakat bütün halk tabakalarına mensup vatandaşlarda, anayasada yazılı bitarafılığı müdafaa etmek ve memlekette sulhu sağlamak için büyük fedakârlıklarda bulunmuşlardır. Bu gaye, ancak müttehit bir millet, harici tehlikeye karşı koymak için hazır olduğu zaman sağlanabilir. Keza faili ve mevzuu her ne olursa olsun halk arasındaki birliği bozmağa matuf her türlü tahrikât yalnız dahili emniyetimiz için değil, fakat dış emniyetimiz için de

bir tehlike teşkil etmekte idi. Demokrat fikirli bütün partiler konfederasyonun maruz bulunduğu tehlikenin önemini anlamışlar ve umumî menfaatleri parti meselelerine takdim ettirmesini bilmişlerdir. Raporun birinci kısmında müfrit sağcıların tamamıyla farklı bir hattı hareket takip ettiklerini gösterdik. Müfrit solcular için de böyle olmuştur.

Avrupa’da muhasemat başlayalıdan beri Komünistler demokratik Müesseselerimize karşı mutad tahrikatlarını ve Rusya’nın modeline göre Sovyet sistemini korumak için propagandalarını kuvvetlendirmişlerdir. Bütün memleketlerdeki Komünistler, harp uzadıkça peyderpey artacak olan fukaralık ve sefaletin artacağını ve komünizme yol açacağını ümit etmekte idiler. Müteakiben beynelmil proleter ihtilâli lehinde bütün siyasî ve askerî kudret ve ağırlığı ile müdahale edebilmek üzere Rusya’nın harp dışında kalacağını müsbet telâkki ediyorlardı. Doktrin hususunda olduğu kadar teşkilâta da Komünist partilerine tamamen tâbi olması, tam harpten evvel ve muhasamatın ilk aylarında o zamana kadar kabul edilen telkinlerle tamamen tezat halinde bulunacak şekilde Rus siyaseti birdenbire değiştiği zaman yeniden ortaya çıkmıştır. Komünistler bilâkaydüşart Rus siyasetini tasvip etmişlerdir.

Bir Komünist toplantısında her hangi bir kimse, hini hacette Sovyet Birliği ordularına karşı kullanılabilmesi ihtimâlini düşünerek şimal hududumuzdaki tahkimatımız inşaatını tenkid etmedi mi? Komünist toplantılarına müteallik olan Polis raporları, Komünist propagandasının, açıkça, ihtilaâlcüyane bir hareket olduğunu gösteriyordu. Bir toplantıda maruf bir Komünist şöyle dedi :

“İşçilerin bizzat harp edecekleri zaman gelmiştir. Fakat bu harbi kapitalistlerin yanı başında değil, bütün dünya işçileriyle sıkı bir işbirliği hâlinde yapacaklardır.”

1940 Nisanında yapılan bir toplantıda Komünist idarecilerinden biri, federal sarayının ve diğer resmi binaların kararlaştırılan adamlar tarafından işgal edilmesi ve federal âzanın tevkif edilmeleri icap ettiğini söyledi. Komünistler millî müdafaamızın faidesiz olduğunu isbata çalışarak bir bozguncu propagandası yapıyorlar, Federal Konsey ve Ordu Komutanlığı hakkında itimatsızlığı ekiyorlardı. Memleketimizde mühim rol oynayan kimseler harbin mesulü olan beynelmil bir kapitalist sistemin mümessilleridir. Halka saadeti, sulhu ve hürriyeti bahşedecek olan yegâne şey emperyalist harbini bir dahili harbe tahvil ederek proletarya diktatörlüğünü tesis etmekle kabildir. Büyük umumî toplantılar, eşhasın gizli olarak davet edildikleri ve sahte isim kullandıkları toplantılarla

ikâme edilmiştir. Yevmi (Freiheit) gazetesi kapatıldıktan sonra Komünistler, imzasız birçok kâğıtlar dağıtmışlardı. Bu kâğıtların muhtevası, men edilen gazeteninkinden daha çok ihtilâlciyane idi. Gizli faaliyet kaidelerine uyarak çalışmakta olan Komünist partisi, kanunsuz yollarla en büyük faaliyetlerde bulunuyor ve aşikâr faaliyete ancak ikinci derecede ehemmiyet atfediyorlardı. Nisan 1940 da yapılan bir toplantıda, tevkif olunduğu takdirde, tutulacak harekât tarzı hakkında talimat veren bir Komünist Şefi, Polise asla hakikati söylememek lâzım geldiğini beyan etti.

Buna misal olarak İspanya harbine iştiraklerinden dolayı tevkif edilen ve askerî mahkeme önündeki sahte beyanlarından dolayı uzun seneler serbesti mahrumiyetine maruz kalmaktan kurtulan ve partiyi kurtaran komünistleri zikretmişti. Bu müşahedeler bizi, evvelâ Komünist veya anarşist tahrikâtına karşı alınacak tedbirleri tâyin eden 6/Ağustos/1940 tarihli kanunu çıkarmağa sevk etmiş olup bu kanun Komünist partisinin veya onun yardımcısı veyahut ona bağlı teşkilâtla anarşist topluluklarının veya dördüncü enternasyonalcıların (Troçkistlerin) her türlü faaliyetine mani olmakta ve bu kanuna muhalif harekette bulunanlar cezalar tâyin etmekte idi. Komünist partisinin inhilâlâline müteallik olan federal konseyin 26/İkinciteşrin/1940 tarihli kanunu, Komünist teşekküllerini mülga ilân ve her türlü faaliyetlerini menetmekle buna son verdi. Bundan başka Komünistlerin, konfederasyonun, bir kanton veya bir komün makamını işgal edemeyeceklerini zikretmekte idi. Federal Konseyin 17/Aralık/1940 tarihli bir kanunu bu hükümlerin tatbikini sağlıyordu.

II — Partilerin ilgasından sonra müfrit solcuların Tahrikâtı :

Komünist veya anarşist faaliyetine karşı alınacak tedbirleri tâyin eden Federal Konseyin 16/Ağustos/1940 tarihli kanunu ile İsviçre Komünist partisinin ilgasına müteallik olan 26/Kasım/1940 tarihli kanun, men edilen teşkilât tarafından bilhassa propaganda sahasında kanunsuzluk içinde yapılan geniş bir faaliyetle karakterize edilmiştir.

İsviçre Komünist idarecileri bu iki kanundan dolayı hiç endişe etmiyorlardı. Komünistler, bir partinin ilgasını derpiş eden kanunların federal anayasaya tecavüz ettiklerini ve federal konseyin Komünist partisini lâğvetmeğe hakkı olmadığını söylüyorlardı.

1941 senesi sonunda, Leon Nikola tarafından idare edilen İsviçre Sosyalist federasyonu, neşrettiği bir ilânda şunlar okunmakta idi :

“Bütün memnuiyetlere rağmen sosyalist federasyonu ayakta duracaktır! Yaşasın, tahakkukuna hiç bir şeyin mâni olamayacağı sosyalizm.

5 Nisan 1945 de LA CHAU DE FONDS de yapılan bir toplantıda maruf komünistlerden Jean Vincent 5 sene memnuiyetten sonra serbestçe konuşabildiğinden dolayı kendisini bahtiyar addediyordu.

1 Ağustos 1940 dan 1941 sonuna kadar müfrit solcuların tahrikâtı :

A) 27 Kasım .1940 da İsviçre Komünist partisine karşı Polisin yaptığı hareketler :

Federal Konsey 26 Kasım 1940 da İsviçre’de mevcut olan Komünist teşkilâtını lâğv ve onları her türlü faaliyette bulunmaktan men etmeğe karar verdiği zaman federal polis Kantonlar Polisi ile irtibat hâlinde olarak Komünist Partisine karşı geniş mikyasta bir harekette bulundu.

Polisin bu faaliyeti, 28 Aralık 1939 tarihli Freiheit gazetesinin men edilmiş olmasına ve 6 Ağustos 1940 tarihinde Federal konseyin kabul ettiği kanunla her türlü Komünist faaliyetinin memnu olmasına rağmen Komünist Partisinin gayri kanunî şekilde gazeteler dağıtmak suretile propaganda yapmağa devam ettiğini meydana koymuştur.

Polis Komünist karakterinde birçok basılmış olan nüshaya el koymuştur.

“Die Sozial demokratie gerat” immer tiefer inden summpf” başlıklı bir yazıda şunlar okunmakta idi :

Sosyalizm politikasının tamamen iflasını karakterize eden şey kapitalizmin ihtiyarlık alâmeti ve iktidarsızlık göstermekte olup halkın ölüme ve inhidama doğru yürüdüğü zamanlarda olduğu gibi sosyalist partisi şefleri, ölmek üzere olan kapitalizmin şefleriyle halen sıkı bir irtibat halinde bulunarak onlarla samimî bir iş birliği kurmağa teşebbüs etmelerindeki harekettir.

Polisin İsviçre Komünist partisine karşı giriştiği hareketler, “Muhalefet Sosyalist Partisi” adı altında bu partinin memnuiyete rağmen faaliyetine devam etmeği araştırdığını göstermiştir. Bu muhalefet Sosyalist partisi işçilere hitaben neşrettiği bir beyannamede şunlar okunmakta idi :

Sovyet Sosyalist Birliğine, Kızıl Ordunun kuvvetine ve siyasî şeflerinin dirayetine inanıyoruz. Vakti gelince müttehiden Avrupa İşçilerinin dâvasını bütün vasıtalarıyla zafere kadar desteklemeğe hazır bulunduğundan eminiz. Proletaryanın ve bütün hürriyete susamış olanların enter-

nasyonal cephesine inanıyoruz: Bu cephenin içtimaî adaletsizliği zulmü ve milletlerin felâkete sürüklenmelerinin önüne geçeceğinden ve bunları ebediyen dünyadan kaldıracığından eminiz.”

Birçok kanunsuz yazılar her halde Zurih’de hazırlanmış ve dağıtılmıştır. Bunlar Freiheit yasak edildikten sonra İsviçre Komünist Partisi kâtipliği tarafından neşredilmiş olan Zurih Kanonu Mitteilungsblätter Komünist Partisinin yaptığı istihbaratın mabadından başka bir şey değildir. Partinin birçok ajanları bu gayri kanunî yazıları dağıtmak maksadile Zurih’teki Parti Müdürlüğü tarafından kendilerine verildiğini söylemişlerdir. 6/Ağustos/1940 kanunu ile vaki memnuiyetten sonra Berne’deki Komünist partisi sahte isimler kullanmak suretiyle “Die Wagrgeit” adlı gayri kanunî bir gazete dağıtmıştır. Polis İsviçre’nin geri kalan yerlerinde mühim miktarda propaganda malzemesi müsadere etmeğe muvaffak olmuştur. (Lucerne - Coire, Herisau, Rorschach, schaffhoue ve hassaten Romant İsviçresinde).

Cenevre’de eski Komünist partisi âzası hemen tamamen Leon Nicola tarafından tesis edilen İsviçre Sosyalist federasyonuna girmişlerdir.

B) Zurih, Cenevre, Bern ve Bal Komünist teşkilâtına karşı polisin giriştiği hareketler;

Komünist propagandasının 1941 senesi Şubatının yarısından itibaren artmakta olduğu görülmektedir. Broşürler ve ilânlar gizli olarak dağıtılmakta idi. Bu faaliyetin gayesi yalnız memnunsuzluğu, itimatsızlığı ve kini aşılamaktı. Kanton Polis ile irtibat halinde olan Federal Polis, propaganda santralını meydana çıkarmağa çalıştı. 12/Şubat/1941 de Federal Polis Bern’de Marktassede 37 numarada W. Zbinden basın evinin muhtemel olarak propaganda yazılarının toplanma ve dağıtma merkezi olarak kullanıldığını öğrenmiş ve bir arama ile birçok Komünist yazılarını meydana çıkarmış olmakla beraber mükemmel surette işleyen bir propaganda makinesi de bulmuştur.

Cenevre’de: Bern’de Zbinden basın evinde müsaadere edilen malzeme iki sandık propaganda yazılarını ihtiva ediyordu. Hamule senetleri hareket yeri olarak Cenevre’yi gösteriyorlardı. Cenevre’deki basın kooperatifinin bu irsalâta yabancılığı olmadığını düşünmek pek tabii idi. Keza Federal Polis Cenevre Emniyet Polisinin işbirliği ile basın kooperatifi binalarında bir arama yaptı.

Arama ve matbaa Müdüriyetinin isticvabı kooperatifin, çok geniş bir propaganda servisinin merkezi olduğunu meydana çıkarmıştır.

Zurih'de Bal'de ve Bern'de Cenevre'de basın Kooperatifi binalarında yapılan arama esnasında Polis aşağıdaki izahatı muhtevi bir bilet bulmuştur :

Asmtberstrasse, Zurih de 40 numarada 6 sandık
Huningerstrasse, Bal de 23 numarada 6 sandık
Bohigenstr. P Bümpliz, Berne 67 numarada 3 sandık.

Bahis mevzuu olan sandıkların Asmtlerstrasse 40 numarada Zwiretrassa 175 numaraya nakil edildikleri Zurih'de tesbit edilmiştir. Bu son numaradaki binanın bodrumunda büyük miktarda komünist yazıları meydana çıkarılmıştır. Ayrıca Cenevre'de Tonstransport anonim şirketinin Bal Şubesinin Bal'de Huningerstrasse 23 numaraya 6 sandık Komünist yazıları nakil edildiği sabit olmuştur.

Bümpliz de yukarıdaki binada propaganda malzemesi bulunmuştur. Tahkikat Federal ceza mahkemesinin iki hükmü ile neticelenmiştir ki onlar da :

1 — “Karl Hofmaier ve hempaları aleyhine verilen 1 Şubat 1943 TARİHLİ hüküm olup Kari Hofmaier, Edgar Woog, Franz Bartacha, François Graisies, Nicola Leon'u Komünist propagandası yaptıklarından dolayı hapis cezasına mahkûm etmiştir.

2 — Komünist faaliyetinden dolayı Leonhard, Reichensberger, Josef Inauen, Robert Seiter, Konrad, Emst Stettler, Oscar Dietherlm, Richard Müller, Kari Seeger, Attilio Rooligari, Johann Dillier, Magnassonu hapis cezalarına mahkûm eden 13/Mart/1943 tarihli hükmü vermiştir. İki hüküm aşağıdaki vakaları tesbit etmiştir.

aa) Matbaa Kooperatifi 2 Aralık 1939 da iş ve halkın hakkı adlı gazeteleri basmak gayesiyle tesis edilmiştir. Nicola Başyazar ve Graise yazı işleri tahrir kâtibi idi. 5/Temmuz/1940 tarihli Federal kanunu İsviçre Sosyalist Federasyonu naşiri efkârı olan gazeteleri men ettiği için iki gazete neşir edilemedi. Bu memnuiyet kooperatifi müşkül bir duruma sokmuş ve aşağıda bahis konusu olacak olan diğer siparişler aramağa icbar etmişti.

bb) Matbaa Kooperatifinin şekil ve durumunu bildikleri için Kari Hofmaier ve Edgar Woog adlı iki Momünist şefi (birinci Bal Burjuvazisi ile 8/Haziran/1911 de ve diğeri keza aynı sene Bal'de tabiyete alınmıştır) Matbaa kooperatifine. Komünist propagandasına aid yazıları bastırmak suretiyle vaziyeti ıslaha kalkıştılar. Woog ise Stauffacher Kütüphanesinin Müdürü sıfatıyla İsviçre Komünist partisi menfaatına yazılar sipariş

etti. Hofmaier dahi yazılar sipariş etti. Fakat bunu kendi hesabına değil Komünist partisi lehine yapmıştı.

Yazıların büyük bir kısmını sipariş eden Hofmaier bir kaç ayda 3000 frank ödedi. Woog dan yani Stauffacher Kütüphane Şubesinden gelen 8000 frank harç olmak üzere matbaa kooperatifine tediye edilen paralar İsviçre Komünist Partisi fonlarından alınmıştır. Federal ceza mahkemesinin fıkırince bu parti malî bakımdan üçüncü enternasyondan yardım görmekte idi.

cc) Matbaacılık kooperatifi şefleri François Craisier, Leon Nicola hakikî faillerin tanınmaması için siparişleri yaptırıyorlardı. Nicola siparişler bültenlerinde İsviçre Sosyalist Federasyonunu yazmalarını tavsiye etti ki bu da yapıldı.

Matbaacılık kooperatifi ciltleme işlerini Cenevre’de mücellittik anonim şirketine veriyordu :

dd) Hoffmaier de talimatına tefikan Zurich’de, Bal’de Berne’de birleşmiş bulunan muhtelif tevzi merkezlerine matbualar gönderiliyordu. Bu malzeme müteakiben muhtelif mahallere dağıtılıyordu. Bunlar ya postaya verilir veyahut sokakta, fabrikada elden ele tevzi etmeği, veyahut Posta Kutusuna koymayı veya duvara yapıştırmayı deruhte eden şahıslara verilirdi. Bu şahıslar komünist enternasyonal tarafından verilen talimat dairesinde hareket ediyorlardı.

(İzleri kaldırmak, inkâr etmek ve ilh...)

Yapılan tahkikat, Cenevre’deki matbaacılık kooperatifinin mütemadi surette komünist propaganda yazıları neşrettiğini ve Müdürlerinin bunları gösteren Komünistlerin hüviyetini gizlemeğe çalıştıklarını meydana çıkardı. Federal Konsey 9/Nisan/1941 tarihli kanunla bunun neticesi olarak Komünist dâvası hizmetine girmiş olan bu teşebbüsün fesi hini ilân etti.

Matbaacılık Kooperatifinin baskısından çıkmış olan başlıca kanuna muhalif yazılar şunlardır :

Lenin’in emperyalizm doktrini ve ikinci Cihan Harbi, bu yazı Komünist enternasyonalinin İkinci Cihan Harbi karşısındaki hareket tarzını tâyin eder. Proleter ihtilâlinin bu harpten sağlayacağı faideyi izah etmekte ve bugünkü şartların böyle bir ihtilâl için bundan evvelki harpten gene daha müsait olduklarını isbata çalışıyor. Bunun için de muhtelif sebeplere ve bilhassa aşağıdakilere istinat etmektedir :

... Ameleler ilk Cihan harbini hatırlıyorlar, Sosyal Demokratlar tarafından zaman yapılmış olan vaatleri hatırlıyorlar, proletarya, Sosyal Demokratlar tarafından ortaya atılan sözler arasında durumu daha açık görüyor ve bunların neticesi itibarile 1911 Cihan Harbindekilerin aynı olduklarını tesbit ediyor. Ameleler bu oyundaki aldatıcı sözleri daha iyi keşif ediyorlar. Üçüncü Faktör Sovyet Birliğinin mevcudiyetidir. Proletarya bilir ki burjuva sınıfını yıkmak imkân dahilinde olan bir vazifedir. Bütün dünya amele sınıfı müşahede ediyor ki Lenin ve Stalin tarafından idare edilen ameleler devleti teşkilâtlandırabildiler ve yalnız familyalarından doğmuş olan istihsal kudretlerini idare değil, fakat bunları bizzat kapitalizmden ziyade daha büyük ve sür'atli bir yürüyüşle inkişaf ettirdiler. Bu faktör bütün memleketlerdeki amelenin ihtilâlcî zihniyetini takviye eder.

Dördüncü faktör, ikinci emperyalist harbinin başlangıcından bütün memleketlerde Komünist partilerinin mevcudiyetidir. Kanunî veya kanunsuz partiler, müteaddit veya mahdud fakat Lenin'in dediği gibi sayı esas olmadığı için bu partilerin mücadeleden zengin bir tecrübeye malik olduklarını ve bunların Leninist, Stalinist bir Bolşevik terbiye iktisap ettiklerini ve enternasyonal Komünist bir tek idareye malik olduklarını tâyin ve izah eder.

Ernest Fischer Sosyalizm nedir? Nicole'in bir mukaddemesini taşıyan bu broşür Sovyet Devleti ile bütün memleketlerin proleterleri arasında bir rabıta olduğunu isbata çalışmaktadır. Sovyet Birliği sınıflar mücadelesinde bütün kuvvetleri ile müdahale edecektir. Dünyanın bütün proleterlerinin sempatisini kazanmağa hakkı vardır. Europäische Federation de Reyale. Bu broşür proletarya ihtilâlinin gayrî kabili içtinap olduğunu isbata çalışmaktadır. Müellifine göre işçiler tarafından her memlekette açılacak bir dahili harp ancak Avrupa meselesinde adil bir hal çaresi sağlayabilir.

Ein Rundgang dureh die Schweiz adıyla 1940 senesi sonunda neşredilen broşür İsviçre Komünist Partisinin bir beyannamesi gibi tanıtılmaktadır. Bu broşürün birçok yerinde bu partinin ihtilâlcî olduğu beyan edilmektedir. Bugünkü harp ihtilâle yardım eder. Sovyet Birliği kuvvetlerini dünyadaki bütün proleterlerin emrine koyacaktır.

Andre Marty'nin (Geschichte eines verbrechens) adlı broşüründe bir yazı, Komünist partisinin hattı hareketini haklı göstermeği görülmektedir. Bu neşriyat, harbin ihtilâle vardım etmesi lâzım geldiğini ve Komünistlerin memleketin iç emniyetini kundaklamaya çalışmaları iktiza ettiğini izah eden tipik bir Komünist organıdır.

Bu tahrikleri karakterize etmek için 1/Şubat/1943 de Federal Ceza Mahkemesi tarafından verilen kararın bir pasajını zikir edelim. Komünist partisinin hedefleri daima aynı olmakta devam etmiştir. Gayelerine varabilmek için ihtilâl ve cihan harbine müracaat edilmesi lâzımdır. Bu vasıtalar şiddetle kanun ve nizamı yıkmak ve Diktatörlüğü tesis etmek için müsait sahayı temin edecektir. Bütün memleketler Komünist Partilerinin Komünist enternasyonale tâbi olmalarını ister, nihayet iltihak etmiş olanların Sovyetler Birliğine karşı faal bir tesanüt göstermelerini istemekte ve Sovyet Devletinin kendilerine istinatgâh olacağını iknaa çalışmaktadır.

C) Lucerne de Sovyet tahrikâtı :

Lucerne Sovyet partisinin eski âzasından birçokları yazılar dağıtmak suretiyle gayri kanunî propaganda yapmışlardır. Hassaten aşağıdaki neşriyat bahis konusudur: Verlangerung, austehnung, und verschartfung des krieges, beyannamesi: bu yazı Komünist fikirlerde okuyucu kazanmağa çalışmaktadır. Misal olarak ihtilâli yapmak için harpten faydalanmış ve yarı yolda kalmamış olan Bolşevikleri zikir etmektedir. Sosyalist ihtilâline çalışan ve milletleri kurtarmağa yardım eden Sovyet Birliği hakkında sitayişte bulunduktan sonra beyanname, kızıl ordunun tecavüzü hal karasında ihtilâl arzusunu zafa uğratmayacaktır diyor. Her memlekette işçiler burjuva rejimini yıkmak ve harpten faydalanmak suretiyle bir ihtilâl hareketi yapmak mecburiyetindedir. Ancak ondan sonra Sovyet Birliğinin faal bir yardımını bekleyebilirler. (Der Drei und Zwanzigste Jahtestag der russischen Revoluzion) adlı beyanname “Proletarya Diktatörlüğü” tabirinden Lenin’in kast ettiği mana, mukavemetlerinin kuvvetle kırılması icap eden salimlerin, müstesmirlerin, kapitalistlerin bertaraf edilmesi olduğunu yazmaktadır. Bu beyanname aşağıdaki ihtarda bulunarak nihayet bulmaktadır.

Enternasyonal Komünist tarafından sevk ve idare edilerek muazzam tecrübeleri ile kuvvetlenmiş olarak ortaya çıkacak olan bütün dünya üzerindeki işçiler, burjuvaziyi yıkmak ve insanlığa sulhu ve Sovyetler Birliğinde bulunan ekmeği ve hürriyeti sağlamak için harpten doğan sarsıntıdan faydalanacaklardır.

(Zeit der sozialismus einen Ausweg) mecmuası kuvvetle bugünkü nizamı devirmeği istihdaf etmektedir. Aynı mecmua Sovyetler Birliğinin eserini ve Lenin tarafından iç düşmana karşı girişilen mücadeleyi methetmekte olup bu mücadelede kendi rolünü müdrik bulunan işçiyi unutmamıştır. İşçi sınıfı için harbin kabili kabul ancak bir tek neticesi

olabilir. Kapitalizmin yıkılması, bunun için harpten doğan İktisadî ve siyasî buhrandan istifade etmek lâzımdır. Sosyalist Gençlik Sovyetler Birliğinin lehindedir. Çünkü orada kudret işçi sınıfındadır.

Federal Temyiz Mahkemesinin 26 Şubat 1943 tarihli bir kararı bahis konusu olan yazıların Komünist propaganda malzemesi olduğunu isbat etmiştir. Zira bunlar tipik olarak Komünist olan fikri kuvvete müracaat suretiyle memlekette ihtilâl çıkarmak fikrini müdafaa ediyorlardı. Lucern Kantonu Yüksek Divanı 26 Haziran 1942 tarihli hükmü ile bu yazıları dağıttıklarından dolayı yedi Komünisti hapis cezasına çarptırmıştır. Mahkeme, bütün malzeme ve talimatın Zurichteki Parti Müdürlüğünden geldiğini tesbit etmiştir.

D) Şarkî İsviçre’de Komünist tahrikâtı :

Winterthour mintakası mahkemesi tarafından Fritz Bootz ve diğer 29 sanık aleyhine sadır olan 28 Haziran 1943 tarihli karar 1941 de Şarkî İsviçre’de memnu bir Komünist faaliyeti yapıldığını tesbit etmiştir. Adorf ST. Gall. Flavil, winterthour ve Kısmen de Zurich’de muhtelif sanıklar men edilmiş olan Komünist Partisinin yeniden kurulması, muhafaza edilmesi ve yeniden teşkili işi ile meşgul olmuşlardı. Bu hususta oturumlar yapmışlar, toplantılar organize etmişler, ocaklar vücuda getirmişler ve hassaten çok faal bir propaganda yapmışlardır. Winterthour Komünist partisi memnuiyete rağmen devam etmiştir. Orada evvelâ bazı parti toplantıları olmuştur. Topluluk müteakiben gizli faaliyette bulunmak üzere yeniden teşkilâtlandırılmıştır.

Bir kaç âzadan müteşekkil ve bir Ocak Başkanı tarafından idare edilen grup (Ocak) ların meydana gelmesi. Velthein, Wülflingen, Dentweg ocakları gibi âzaları muayyen bir bölgede ikâmet eden “sokak” ocakları ev Lohi (Winterthour lokomotif fabrikası) “Sulzer” (Sulzer Riraderler S.A.) ocakları gibi bazı fabrikaların işçilerinin de dahil olduğu sınaî teşebbüs ocakları vardı.

Başlangıçta parti idaresi aktif âzalardan mürekkep olup tamamen teşekkül etmemiş bir gruptan ibaretti. Ancak bu teşkilât 1941 sonbaharının başlangıcında kat’î şeklini almıştır. Partinin Başkanı tanınmış Komünistlerden Meier Max idi. Veznedarlık vazifesini Burlet Edwic görüyordu. Frei Joseph, sınaî teşebbüs ocaklarını idare ediyordu, Wolfeusberg Paul’de Loni teşebbüs ocağı Başkanıydı, Müller Verser sendikalara ait meseleleri, Gustav Beacher sokoli ocaklarını idare ediyordu. Bütün bu eşhas Winterthour’da ikâmet ediyordu. Sonbaharın sonlarına doğru Wirterthour Komünist Partisinin “Der Funke” adlı bir parti gazetesi

çıkmağa başladı. Bu gazeteden ancak 5 nüsha intişar etmiştir. Diğer taraftan parti, risaleler dağıtmak suretiyle efkârı umumiye üzerine tesir etmeğe çalışmıştır. Winterthour Birliği İsviçre Komünist Partisi ile münasebetteydi. Freiheit nüshaları ve Russische Suforwation ve Suforjatione gibi Komünist gazeteler birçok defa Zürihten Winterthour'a gönderilmiş ve orada mahalli partinin âzaları bunların dağıtılmasını temin etmişlerdir.

Winterthour Komünist Partisi şu yazıları neşretmiştir :

Sie haben Einoe Ageloger risalesi. Bu yazı tamamen Rusya ve Komünizm lehine yapılan bir propaganda mahiyetindedir. Netice olarak şöyle deniliyordu: “Zafer gayri kanunî şartlar altında çalışan Komünist partileri tarafından idare edilen Kızıl orduya ve enternasyonal işçi sınıfına aittir. Risalede, muzaffer Rus ordusunun yardımıyla Komünizmci Avrupa’da, bu yazının müellifi Mcier Max’dı. (Allein sind wir nichts susawmen sind wir alles) risalesi 1941 senesi Kasımında dağıtılmıştır. Başlığında mülhem olarak, risale şiddete baş vurarak ihtilâlci bir mücadele uğrunda çalışan milletin birleşmesini tavsiye eder. Bu mücadele muzaffer bir 1918 ile İsviçre’de Sosyalizmci hâkimiyetle neticelenmiştir. Risalede kanunsuzluk içinde nihaî mücadelenin yakında başlayacağı bildiriliyor ve Avrupada bir Komünist ihtilâlinin muvaffakiyeti için yegâne şart olan bir Rus zaferine ümit bağlıyor.

Zum 18, Todestağ Lenins, risalesi: Lenin’in eserini ve Bolşevik ihtilâlini methetmekte, Enternasyonal Komüniste, sadakat ve Lenin’in emirlerine hürmet tavsiyesinde bulunmakta ve ilk Bolşevik ihtilâlini daha birçok ihtilâllerin takip edeceğini iddia etmektedir.

Der Funke gazetesinin birinci nüshasında :

Adlî bir makalede dünyanın muhtemel inkişafından bahsedilerek bu harbin milletler için doğurduğu düşmanlıkların ve cehennemi hayatın mukadder neticesinin de milletleri hürriyete kavuşturacak olan ihtilâlin ve sivil harbin patlaması olacağı neticesidir. “Kurzbericht” başlığı altında neşredilen (Edy Brunner verhaftet) adlı makale bir tevkifi müteakip Komünistlerin hattı hareketleri hakkında malûmatı muhtevidir.

Bu makalede şu satırlar okunmaktadır. Sorguya çekilmesi esnasında Edy, Sorgu Hâkimlerini terletecektir ve bu şekilde hepinize partinin faaliyetine dair en küçük ihanette bulunmak ve aşağı Polis tabakasına, nefret, istihfaf ve derin bir sükûtle bakmak lâzım geldiğini gösterecektir. Edy Brunner damarlarında tell’in Sıcak kanı akan bir İsviçreli’dir. Aynı gazetenin ilk nüshasında “Wer-Weu başlığı altında bir başmakale emper-

yalist harp ve dahili cephede işçi sınıfı ile kapitalizm arasında cereyan edecek olan harbi izah etmektedir. Kahraman Rus işçi sınıfı dünya işçi ordusunun temelini teşkil eder.

Makalenin sonunda müellif, komünistlerin, Rus zaferinin sonunda Avrupa kapitalizminin yıkılacağını ümit ettiklerini de bildirir.

Der Tuikenci 4 üncü sayısında harbe müteallik bir başmakale vardı. Bu makaledeki emirlerden biri de şudur: Çalışınız kızıl ordunun gelmesini beklemeyiniz. İsviçre kapitalizminin yıkılması, İsviçre işçilerinin eseri olmalıdır. Ancak işçiler isyan ettikleri takdirde ki, kızıl ordu size vardım edebilir ve edecektir. Komünist Partisine giriniz.

17/Haziran/1942 de Zürih’de Yules Hunbert Dröz’un ikametgâhında yapılan bir araştırma neticesinde mühim bazı evrak ele geçirilmişti İhtilâlcî faaliyeti taktığı ve stratejisi hakkında Komünist öğretim kursları aşağıda bunlardan bir kaç fıkra nakledeceğiz.

Sosyalist memur ve işçilerin türlü terbiyeleri bugün her zamankinden daha elzemdir. İşçi hareketinin vazifeleri, harbin gelişmesiyle artmıştır. Yakın bir gelecekte, sosyalist memur ve işçiler büyük bir mes’uliyetle karşı karşıya bulunacaklardır. Yâni sosyalist cemiyet için kapitalizme karşı İsviçre işçi kütlelerinin ihtilâlcî mücadelesini yürütecektir.

Strateji nedir?

Strateji muayyen bir ihtilâl devresinde proletaryanın başlıca tecavüz hattını tesbit etmek, ihtilâlcî kuvvetlerin dağıtılmasına tekabül eden plânı hazırlamak ve bu plânın mevzubahis ihtilâl devresinde ifa edilmesi için mücadeleden ibarettir.

— Nihai gaye değişmez ve değişmemiştir: Bu gaye sosyalist cemiyetin ve federasyonun iktidara geçmesidir.

— Sosyal bir ihtilâlin şartları :

Bu umumî devrimizde riayet edilmiş midir? elbette “inhisar” sermayesi uzun zamandanberi, cemiyetin istihsal kuvvetlerini birbirine bağlamıştır. Sadece istifadelerini gözeten küçük bir grubun menfaatleri büyük işçi kütlelerinin hayati menfaatleri ile çarpışmaktadır. İstihsale mâni olur ve ihtilâlcî bir ayaklanmayı intaç eden bu umumî sefaleti ki buhranlar içindeyiz ve harpleri doğurur, son dünya harbinden beri İsviçre kapitalist cemiyetinin durumu, sosyal bir tezepzûp için daha elverişlidir. Kapitalist sınıf, daha da tahammül edilmez şekilde işçi teşekküllerinin üzerine ağır basmaktadır. Memleketimizin sosyal değişimi için

ekonomik imkân yalnız bu değildir. Bu değişme zaruridir, işçiler memurlar ve aşağı köylü tabakası için ölüm kalım meselesidir.

İhtiyat :

İşçi sınıfının ihtilâl mücadelesi için müttefik ve ihtiyat kuvvetleri var mıdır?

İşçi sınıfı tek başına mücadele etmiyor, bu mücadelede müttefikleri vardır.

İhtiyat kuvvetleri nelerdir?

- A) Köylüler ve memleketin sefalet içinde olan orta tabakası.
- B) Komşu memleketleri proletaryası.
- C) Müstemlekelerde, tâbi memleketlerde ihtilâl harekâtı.
- D) Sovyetler Birliği proletarya diktatörlüğünün icraatı.

İsviçre’de tecavüzümüz federal konseye ve aynı zamanda onun hem mülteci hem de mihverci olan siyasetine karşı tevcih edilmelidir.

Fakat federal konseyin ve büyük burjuvazinin emrinde, bizzat işçi sınıfının içinde gayet müessir olan bir beşinci kolu vardır.

Bizim mücadelemizi frenleyen ve bozanlar sendikaların ve sosyalizmin ıslahatçı sahipleridir. Gayelerimizden biri de işçi sınıflarından bu düşman ajanlarını atmak ve böylece işçi teşkilâtını tasfiye etmektir. Harekâtımız gizli olduğundan faaliyetimiz hakkında müzakere etmek üzere 5 veya 6 kişiden fazla toplayamayız. Harpte olduğu gibi, bu gruplarımız inceden inceye faaliyetlerini ve icrai faaliyette bulundukları sahayı hazırlamalıdır. Bunların vazifesi mütemadiyen broşürlerin satışına, risalelerin neşrine nezaret etmek ve betannamelerin sayısını arttırmaktır. Şubelerde yukarda zikredilen talimata uyan gruplara tesanüf takımları adı verilecektir.

Gizli faaliyet aşağıdaki tefsirlere yol açmıştır. Daimi surette gizli faaliyete müteallik tedbirler, bunların tatbiki kontrol edilmeli, yapılan müşahedeler hakkında rapor verilmeli ve polisin faaliyetleri derhal işaret edilmelidir. Zaman zaman, veya durum ve icap ettiği takdirde, gizli faaliyet kadrosunda alınan tedbirler hakkında rapor verilecektir. Ele geçirilen bir vesika “gayri kanunî faaliyet hakkında malûmat” vermektedir. Bizim nazarımızda Polis memurları salahiyet sahibi değil fakat uşak ve “coquin” dirler. Teşkilâta taarruz eden bizler değil, konsey federal Ve zabıtaadır. Tevkif edildığımız takdirde takınacağımız vaziyet için böyle bir müşahede çok mühimdir. Zabitanın müteaddit sorularına ce-

vap verecek yerde daha ilk hamlelerde her hangi bir izahatta bulunmaktan çekinerek şu beyanatta bulunacağız.

Komünistlere ve anti faşistlere karşı zabıtaca alınan tedbirler teşkilâtı tarafından garanti edilen demokratik hukuka aykırıdır. Alman Orta Elçiliğinin emrile hareket ederek kanuna muhalefet eden biz değiliz, fakat Konsey Federal ve zabıtaadır. Yabancı Memleketlerden demokrasimize tevcih edilen böyle bir faaliyete şerik olmak istemeyiz. Bunun için her türlü izahatı vermekten kaçınım. Zabıta o zaman mevkufiyeti, sorularına cevap alıncaya kadar tehdit eder. Fakat bu kabil tehditler, ciddi hiç bir esasa dayanmamaktadır. Hakikatte, zabıt malûmat vermekten kaçan arkadaşlarımıza hiç bir şey yapamaz. Essen grup ve ihtilâl dâvasına ihanet etmektense hapishanede bir kaç gün veya bir kaç hafta kalmak tercih edilmelidir. Bundan başka gayri kanunî faaliyet bakımından en ehemmiyetli kaidelerden bazılarını hatırlatalım. Bu faaliyette Lenin'in şu sözleri hâkim olmalıdır.

a) Faaliyetiniz gizli olduğu müddetçe, Bolşevik disiplinine en küçük riayetsizlik düşmanımız olan burjuvaziye hizmet eder. Winterthour mahkemesi, kararı esnasında, propaganda materyalinin, Komünist politikası vasıtaları ve partinin iktidarı şiddetle ele geçirmek ve Komünist enternasyonalinin direktiflerine tevfikân proletaryanın diktatörlüğü gibi partinin gayeleri sınıfına dahil olduğunu müşahede etmiştir.

E. Zürih'te Komünistlerin gayri kanunî faaliyeti :

Zürih kantonu âli mahkemesinin 2 Haziran 1943 de okunan kararları 1941 senesinde Zürih Komünist Partisinin faaliyeti hakkında bir fikir verebilir. Diğer taraftan , Zürih şehrinde birçok İdarî dairelerden müteşekkil Komünist teşkilâtının mevcut olduğu tesbit edilmiştir. Aşağıda isimleri geçen İdarî daireler bunların arasındadır :

Altstetten gurubu (Zürih 9 Komünist Partisi)

Altstaadt gurubu (Zürih 1 Komünist Partisi)

Nevmünster gurubu (Zürih 8 Komünist Partisi)

Bütün bu ocaklar Toplantılar yapar ve propaganda materyali taksim eder. Bunların maksadı, partiyi dağılmasına rağmen yaşatmaktır.

Tahkikat, Zürih Partisinin “merkezi” adı verilen ve bilhassa Johann Anderfuhren'in çalıştığı ve idare organına malik olduğunu meydana çıkarmıştı. Bu şahsın vazifesi, kararları merkezden ocaklara nakletmektir. Esasen Parti dağıldıktan sonra böyle bir faaliyet beklenebilirdi. Âli mahkeme, gizli Komünist âzalarına hapis cezası vermiştir,

F. Dağılmasını müteakip Sosyalist gençliğin faaliyeti :

Burada da parti âzaları, 27 Ocak 1941 de tebliğ edilen memnuiyete rağmen guruplarının faaliyetine devam etmeği kararlaştırdılar. Bu karar, Bienne de yapılan toplantılar esnasında teyit edildi.

Bienne’li Sosyalist gençlik gurubu, Zürich’ten birçok defa “Das Taver” adlı gayri kanunî gazetenin nüshalarını almış ve bunların dağıtılmasını temin etmiştir. Gizli faaliyetlere ait talimat daima Zürich’ten gelmekte idi. Bienne gurubu, Berne gurubu ile de temasa geçti. 19 ve 20 Temmuz 1941 tarihlerinde bu iki gurup Sugez de Triburg Kantonunda birleştiler. Bu vesile ile Komünist propagandası yapan nutuklar irad edilmiştir. Sabotaj vakaları ve bomba suikastleri de bahis mevzuu oldu. Hans Stauffer ve Hans Lehmann Sugiez karşılaşmasına iştirak etmişler ve sonraları Bieuune’in yukarı kısmında “Le Roc” kulübesinde patlayıcı madde tecrübeleri yapmışlardır. Bu tecrübeleri Suigiez de vukubulan sabotaj vakaları hakkındaki münakaşalarla münasebette olduğu aşikârdır.

24 Ağustos 1941 de yeni bir kamp Avenches’de, Bieune ve Berne sosyalist gençliklerini topluyordu. Burada, Bieune li Josep li Luauen, bir Komünist nutku irad etti. Bundan, sonra iki guruptan 18 âza, Komünist takibatından dolayı hapis cezasına çarptırılmıştır.

G. İsviçre Sosyalist federasyonunun ve diğer Komünist teşekküllerinin dağıtılması :

24 Mayıs 1941 de Federal adlî zabıta dairesi, federal konseye İsviçre Sosyalist Federasyonunu kaldırmasını teklif etmek suretiyle “millî âzanın istinası” mevzuu etrafında millî konsey tarafından ileri sürülen bir fikri tatbik mevkiine koymak istemiştir. (28 Nisan 1941 tarihli Vitznau oturumu) bu teklif başlıca aşağıdaki esbaba dayanmakta idi: İsviçre Sosyalist federasyonu kendisine Komünist ünvanını vermiş olmakla beraber toplanan delâil bu sıfatın doğru olduğuna şüphe bırakmadan tesbite imkân vermektedir. Nicola tarafından partiye verilen Komünist idare karakteri, Federal mahkeme tarafından 12 Temmuz 1940 tarihli Nicola’nın Voud Kantonu Devlet Konseyine karşı olan kararının esbabı mucibe- sinde belirtmiştir. Hâdiseler şöyle hülâsa edilebilir :

Nicola Rusya’nın ihtilâlcı ve harpciyane siyasetini körü körüne kalemle desteklemekte ve Finlandiya’ya karşı olan taarruzu, Polonya’nın bir kısmının işgalini ve Baltık Devletlerinin ilhakını tasvip ederek bunların nihayet kapitalist zincirlerden kurtulduklarını iddia eylemektedir. Bir yabancı Komünist mecmuasında ekseriya makaleler neşretmekte ve

burada İsviçre Sosyalist Partisi şeflerine şiddetle hücum ederek Ekim ihtilâlinin ruhunu belirtmektedir. Aynı zamanda Moskova Suprese ajansında maaşlı muhabiridir, ve ayrıca Cenevre Komünistlerini kendi partisinde kabul etmiştir. Rus gazeteleri bunun faaliyetini meth etmekte ve kendi makalelerinde bundan bahsetmektedirler. Bir Cenevre toplantısında bizzat Moskova'nın İsviçre'de şayanı itimat adamı diye gösterdiği Komünist Karl Hofmaier ile iyi münasebettedir. 1939 da birlikte Rusya'ya seyahat etmişlerdir. Hofmaier ve diğer Komünistlerle anlaşılan Nicola idare etmekte bulunduğu Matbaacılık Kooperatifinde Komünist propaganda yazıları bastırmıştır. 1940 da "Fauburg Kütüphanesini" açmış ve idaresini Fingger adlı bir Komünist kadına vermiştir. Bu kütüphane ancak Komünist propagandası ile meşgul olduğu için Cenevre Danıştay tarafından kapatılmıştır. Partinin Cenevre'deki toplantılarında Nicola ve diğer meşhur hatipler Rusya'nın ihtilâlcı ve harpciyane politikasını methüsena ediyorlar. Komünizm akideli şefler İsviçre Sosyalist federasyonunda görülen mücerret ve münferit hallerden değildir. Partinin bütün idaresinde, asamblelerde, mecmua risale, gazete gibi yazılarda da görüldüğü gibi bütün faaliyet hayatında Komünist temayülü görülmektedir.

Federal Konsey bu sebepten dolayı 27 Mayıs 1941 de İsviçre Sosyalist federasyonunu feshine karar vermiştir.

Müteakiben milli konsey 12 Haziran 1941 de M. Dickeri Massonu, loor ve Nicolayı assamleden çıkarmağa karar vermiştir. İsviçre komünist partisinin feshine müteallik olan kararın tatbikini sağlayan Federal Konseyin 17 Aralık 1940 tarihli kararının birinci maddesinin ikinci bendine tevfikân federal adalet ve polis dairesi 27 Ocak ve 5 Eylül 1941 de muhtelif teşekküllerin ilgasına karar vermiştir.

Bunlardan bir kaçını burada zikrederim: İsviçre kızıl yardımı bu teşekkül merkezi Moskova'da bulunan beynelmilel Kızıl Yardımın bir Şubesi olup internasyonal Komünistle alakası şüpheli değildi.

Sovyetler Birliği dostları: Bu da Komintern ile alakası olan beynelmilel bir teşekküldür. Bu cemiyetin gayesi Sovyet Birliği için propaganda yapmak ve Komünistliğin tahakkuk ettirdiği şeyleri tebcil etmektir. Bu gurubun sarf ettiği gayret ve faaliyet Komünist propaganda ve tahrikâtına dahil faaliyetlerdendir. Bu propaganda hakikî anlamı ile tahrik politikası denilen siyaseti tamamlamakta ve müesses nizama karşı nefret duygusunu yaymak gayesini istihdaf etmektedir.

"Sosyalist Gençlik ve Şubeleri" hassaten Sosyalist talebe gurubu gibi Şubeleri, "Komünist Gençlik" teşekkülü feshedildikten sonra, âzası Sos-

yalist Gençlik teşekkülüne iltihak etmiştir. Kominternin 7 nci kongresinde telmiş edilen gençlik birliğı bu suretle sağlanabilirdi. Sosyalist Gençlik, uzun zamandanberi Komünist bir hattı hareket tatbik ve kabul ettiğı için İsviçre Sosyalist partisinden çıkarıldı. Sosyalist talebeler gurubu, Sosyalist Gençlik teşekkülünün şubelerinden biridir.

2 — 1942 de müfrit solcuların tahrikleri :

a) Kanunsuz propaganda :

1942 senesinde İsviçre Komünist partisnin gizli faaliyeti, bilhassa neşriyat propaganda malzemesi tevzii şeklinde devam etmiştir. Bu şekildedir ki Nisan ayında Bern, Langenthal ve Bienne Komünistleri, büyük Konseyi ile Bern Devlet Konseyinin seçimine müteallik yazıları posta kutularına atmışlar ve sokaklarda dağıtmışlardır. Bu yazılardan birinde şu kelimeler görölüyordu. Enternasyonal durumun değışmesi sayesinde İsviçre Polisi, Komünistlere karşı baskısını biraz gevşetmektedir. Fakat tevkiflerin azalması ve Hâkimlerin daha müsamahakâr davranması keyfiyeti, faaliyetimizi gevşetmemelidir. Partiyi korumak maksadiyle alınan tedbirler tam olarak muhafaza ve idame ettirilmeli ve gizli faaliyetin kaidelerine harfiyen riayet edilmelidir.

Bal şehrinde kanunsuz toplantılar vuku bulmuştur. İctimaa davet şifâhen yapılmakta idi.

1942 Kasım da Zürich şehri Parti idarecilerinden Hubert, Droz, Otto Brunner ve Edgar Woog gibi kimselerin hapsedilmesini protesto etmek üzere birleşmiş kütölelerin tezahüratına ve topluluğı sahne olmuştur.

Aynı sene içinde, Komünistler teksir edilmiş birçok hicviye neşretmişlerdir. Bunların isimleri “Die Freiheit, Die Wahrheit, Der Funke, Das Feuer, Der Kömpfer, Der Freiheit Kampf, Le Travail, L’Eincelle, La Vague, Pinocchio ve Les Lettres, Caruogeoises” dir. Bundan başka karartmadan istifade edilerek mütemadiyen matbu ve teksir edilmiş risaleler dağıtılmıştır. Partinin murahasalarına mahsus bir vesikada şu malûmatı okumak mümkündür.

Siyasî bir faaliyette bulunmak için kanunun müsaade ettiğı bütün vasıtalarından istifade etmek, esaslı vazifelerimizden biridir. Her Komünist sendika, kooperatif, spor birlikleri, kültürel gayeli cemiyetler gibi bir veya birçok kütöle teşekküllerine iltihak etmelidir. Her şahsın vazifesi muhiti ile münasebatını genişletmek ve bundan istifade ederek yeni arkadaşlarla münakaşa etmek, onlara tesir etmek ve nihayet onları ikna etmektir. Zürich Komünist partisi zabıta tarafından sorguya çekildikleri

bir sırada tahrik edici ve yakışık olmayan hareketlerinden dolayı bazı âzalarını tard etmek zorunda kalmıştır.

(Bu tard edilme keyfiyeti tahkikat esnasında itiraflarda bulunan kimselere tatbik edilir. Faaliyeti hakkında zabıtaya malûmat veren bir Komünist, partiden çıkarılmalıdır. Buna mukabil, Şeflerinin emirlerine itaat ederek, her hangi bir itirafta bulunmaktan kaçman şahıs desteklenir. Zira bu zabıtanın veya Adli Makamların gazete ve müzakerelerde muhakeme usulünü ihlâl ettiklerini iddia etmek fırsatını verir.)

Die Freiheit'in bir sayısında şu satırları okumak mümkündür: “Komünistler program ve gayelerini gizlemeyi reddediyorlar. Gayelerine şiddet kullanarak bu günkü sosyal nizamı devirmek suretiyle erişebileceklerini alenen beyan ediyorlar. İdareciler sınıfı bir Komünist ihtilâlden korkabilir. Proleterlere gelince, onların zincirden kurtulmaları kâfidir. Bunlar dünyayı fethetmelidirler. Dünya proleterleri, birleşiniz”, Winterthour Komünist Partisinin bir beyannamesinde şöyle deniliyordu: “Kızılordunun her memlekette askerleri vardır. Senelerdenberi Bolşevikler, Kapitalistleri şiddet kullanarak yani top ve tüfikle soymakla itti- ham etmişlerdir. Bu gün, kuvvete başvurma meselesinden dolayı endişeye düşmemiz yersin olur. Kan akıtmalı mı, veya kan akıtmaktan vaz geçilmeli mi? Şiddet mi kullanmalı, yoksa kanunî yollarla iktifa mı etmeli?”

Bunlar artık eski meselelerdir. Her gün, her saat dünyada şiddet muzaffer olmaktadır.

Cenevre'deki “İsviçre Sosyalist Federasyonu” nun gizli faaliyetine gelince, bunu daha sonra izah edeceğiz.

B.; Zürich “Demokrat Sosyalist Gençliği” ile Zürich ve Winterthour Sosyalist gençlerinin kanunsuz faaliyeti :

1942 senesi başlarında Zürich'te “Sosyal Demokratik Gençlik” teessüs etti. Bu teşkilât “Sosyalist Gençliğinin” eski âzalarından müteşekkildi ve gizli olarak Das Feuer adlı bir mecmua neşrediyordu. Bu mecmuanın, 28 Eylül tarihli sayısında şu cümle görülüyordu :

“Sovyet Birliğinin internasyonel siyasetinin kütle siyaseti olduğu gibi, aynı şekilde İsviçre ihtilâlcı işçilerinin vazifesi de, büyük Burjuvaziye ve federal konseye karşı geniş bir milli hareket yaratmaktır”.

12 ve 13 Eylül 1942 tarihlerinde “Demokratik Sosyal Gençlik” bir spor bayramı tertip etti. Programda şu disiplinler görülüyordu.

Emirber koşuları, sür'at koşuları, mania koşuları, yüzme, gülle atma ve nişancılık. Bu grup hazırlayıcı askeri terbiyeye sahip olmuştı. Esa-

sen bu eğlence millî müdafaanın menfaatına tahsis edilmişti. 15 Eylül 1942 gecesinde Kari Odermatt, Zürich gurubuna şöyle bir takrir vermişti : “İsviçre’de, kapitalistlere karşı mücadeleyle hazır bulunulmalıdır”.

Harp için imâl edilen materyalin yalnız harbe yaramayacağını da hatırlamak lâzımdır. Bu silâhlar dahile çevrilebilir. Şunu da hesaba katmalıyız ki, kapitalistler mukavemet etmeden boyun eğmeyeceklerdir. Bu vaziyet, dünya işçi sınıfının her şeye hazır olmasını icap ettirir. 1942 Birinci kânunda “Demokrat Sosyal gençlikleri” Berne ve Schaffhouse da teşekkül etmişlerdir.

Dağılmasından önce “İsviçre Sosyalist Gençliğinin” Winterthour’da “Winterthour Sosyalist Gençliği” namıyla bir Şubesi vardır.

Winterthour mıntaka mahkemesi tarafından verilen bir kararla neticelenen ceza tahkikatı, Winterthour’lu Max-Meier’ri ve onunla aynı zamanda itham edilen daha birçok kimselerin, daha 1941 başlarında memnuniyete uğrayan kendi gruplarının faaliyetini takip etmeğe çalıştıklarını tesbit etmiştir. Aynı senenin bahasında bir karşılaşma olmuş ve faaliyetine devam edeceğine dair bir karar verdiği bir toplantı yapmıştır. Bu yeni teşekkül gizli olduğundan faaliyeti gayet mahdut olmuş ve “Ocak” adı verilen gruplar halinde çalışmakla iktifa edilmiştir. Bu ocakların dördü değiştirildi. Müteakiben içtimalardan istifade ederek risaleler dağıtıldı. Bundan sonra, Winterthour gurubu bu şehirdeki Komünist Partisinin talimatnamesine tevfikân, partinin bu maksatla tahsis ettiği risale, hicviye ve broşürlerin karanlıkta dağıtılmasını tanzim etmiştir. Bundan maksat, İsviçre Komünist partisi lehine ve proleteryanın ihtilâl ve diktatörlüğü için propagandaydı. Winterthour “Sosyalist Gençliğinin” İsviçre Sosyalist Gençliği ile olduğu kadar Winterthour Komünist partisi ile de münasebette olduğu tesbit edilmiştir.

Bahsettiğimiz hüküm 18 maznunun hapsine veya Komünist propagandasından dolayı tevkif edilmesine karar verilmiştir.

İDARİ COĞRAFYA

ANTALYA İLİ TABİİ VE COĞRAFİ DURUM

Hazırlayan: **Hami ARIKAN**
Antalya Vali Muavini

Antalya Merkez ilçesi 30°, 52,36 arz ve Griniviç başlangıcına göre 30°, 44,000 tül dereceleri arasındadır.

Merkez İlçesi Anadolunun güneyinde ve Akdenizin Antalya körfezi kıyısındadır.

Doğuda Serik, kuzeyde Bucak, Korkuteli; batıda Elmalı, batı güneyinde Finike İlçeleriyle ve güneyde de Akdenizle çevrilmiştir. Yüz ölçüsü 2674 kilometre karedir.

İKLİMİ: Güney Anadolu Akdeniz kıyısı itibarıyla sıcak iklim denebilir. 1948 yılında suhûnet vasatısı 18,2 azamî 41, asgarî —0, yağış vasatısı 658 dir, 1 gün dolu yağmıştır.

1949yılı suhûnet vasatısı 18,5, azamî 41, askarî 0,1, yağış vasatısı 1026 dır. 1 gün dolu yağmıştır.

1950yılı suhûnet vasatısı 18,9, azamî 43, asgarî 0,5; yağış vasatısı 793 dür; 1 gün dolu yağmıştır.

Yağışlar umumiyetle Ekim ayında başlar, Mart ve Nisan aylarına kadar devam eder. Nisandan, Eylül ve Ekim ayma kadar yağış olmaz.

DAĞLAR: Merkez İlçesi doğu, kuzey, batı ve batı güney cihetleri Torosun devam eden ve muhtelif adlarla anılan dağlarla çevrilidir. Bunların en yükseği 3085 irtifamda batı ve batı güney istikâmetinde Beydağları, 3075 irtifamda Akdağ'dır. Bunlardan başka Güllük, Merdivenli, Bereket, Alacadağ, Tahtalı, Haydar ve Ceyik dağları mevcuttur.

Antalyanın sıcaklarından buram, buram terlerken Beydağı tepelerinde bembeyaz karları karşıdan seyretmek gibi manevî bir zevki bu dağlar temin etmektedir. Bu; Antalya'nın coğrafi durumun an doğan mü- tezat ve tatlı hususiyetlerdir.

Miradorlardan bu muhteşem ve müselsel dağların temaşası - Antalya koyu itibarıyla - adeta bir Boğaziçi tabii manzarasını ihsas eder. Tabiat bütün haşmet ve güzelliğe Antalyayı bezemiş ve süslemiştir.

SULAR: Merkez İlçesinde Aksu, Düden, Kırkgöz, Arapsuyu ve Boğazçayı namıyla tanınan ufak çaylar mevcuttur. Bunlardan Aksu; Eğridir gölünden ayrılarak ve etrafından aldığı kollarla büyüyerek ziraî bir istifade temin edilmeden denize dökülmekte idi. Vali Nazif Ergin zamanında kanallar açılmak suretiyle Alaylı, Dumanlar, Varsak, Murtuna, İhsaniye ve civarındaki köylerin arazileri sulanmakta olduğu gibi Aksu civarında kurulmuş olan Sıcak İklim nebatları İslâh istasyonunun sulama işi de bu çaydan temin edilmektedir.

Düden tâbir edilen ve Varsak köyü civarında çıkan çaydan civarında bulunan arazi sahipleri istifade ettikleri gibi bu çaydan ayrılan bir kol Kızılarık namıyla şehre gelerek birçok bahçeleri, yedi mahalle evlerinin ve çarşısının bir kısım su ihtiyacını temin eder, ikinci bir kol Şarampol namı altında Muratpaşa mahallesinin Aygır deposunun su ihtiyacını temin etmekle beraber iskeledeki Yanık Un fabrikasının kuvvei muharekesini temin eder.

Üçüncü bir kol da 8 kısma bölünerek Bahçelerin ihtiyacını temin ettikten sonra Değirmenönünde işlemekte olan iki un fabrikasıyla 4 yerli Un değirmenini, Belediye Bulgur Değirmenini, Buz fabrikasını ve Paşakavaklarında bulunan Belediye Elektrik fabrikasını tahrik etmektedir.

Kırkgöz mıntakasından getirilen Vakıflar kanalı Yeniköy, Karabayır köyleri arazisini suladıktan sonra Kepez mevkiinde güzel bir şütle vakıflar arazisine dahil olur. Ve bu zeytinliği baştan başa sular.

İki Arap suyundan çıkan sulardan ziraî bir istifade temin edilemez.

Boğazçayı, Karaman köyü civarında dağ eteklerinden tuğyan ederek Hurma köyü ile, Bileydi Çiftçiliği arazisini iska eder.

Bunlardan başka yine Boğa çayının doğu batısında Göksu ve Sarısu namıyla iki ufak su vardır. Bunlardan Göksu Uncalı çiftliğini İska ederek Boğazçayına dökülür.

İDARE DURUMU

Antalya; Osmanlılar devrinde Konya Vilâyetine bağlı bir Mutasarrıflık iken bilâhère müstakil Liva haline ifrağ edilmiş ve Cumhuriyet devrinde de Vilâyet haline kalbedilmiştir.

Merkez İlçesinde 4 Bucak vardır. Merkez İlçesi 26, Kemer 5, Dağ Bucağı 4 ve Döşemealtı 19, Aksu 15 olmak üzere 69 köyden ibarettir. Hiç bir Bucak da teşkilâtlı değildir. Bu köylerde umumiyetle köy kanunu tatbik edilmektedir. Bucaklardan Döşemealtı merkezi İlçe merkezine 20, Dağ Bucağı 48, Aksu Bucağı 16 Kilometre ve Kemer Bucağı da (18) mil mesafededir.

Döşemealtı ve Dağ Bucakları Antalya - Burdur, Aksu Bucak merkezi de Antalya - Serik şosaları üzerindedir. Her dört Bucakla da telefon irtibatı mevcuttur.

NÜFUS DURUMU

Sicil kayıtlarına göre merkez İlçesinin 948 yılında (36867) kadın, (33627) erkek, 949 yılında (37176) kadın, (333977) erkek ve 950 yılında da (38505) kadın, (35360) erkek olmak üzere cem'an (38505) Nüfusu vardır.

1945 sayımına göre 12594 kadın, 12443 erkek, 1950 sayımında da 27478 Nüfus tesbit edilmiştir. Kadın, erkek Nüfusu İstatistik Genel Müdürlüğünce henüz tebliğ edilmemiştir.

Tesbit edilen bu iki nüfus sayımı arasındaki artış nisbeti % 9 dur. Son 3 sene zarfında yani 1948 yılında 661 kadın, 708 erkek doğum, 314 kadın, 343 erkek ölüm, 612 evlenme, 46 boşanma.

1949yılında 5703 kadın, 659 erkek doğum, 291 kadın, 313 erkek ölüm, 610 evlenme ve 49 boşanma.

1950yılında 1251 kadın, 1282 erkek doğum, 293 kadın, 326 erkek ölüm, 896 evlenme, 47 boşanma vak'ası kaydedilmiştir.

Genel nüfusa göre bu üç yıl içinde kaydedilen (3534 doğum adedinin % 5,5 ve 1880 ölüm adedinin de % 7 nisbetinde olduğu anlaşılmaktadır.

İlçe merkezinde 17 mahalle ve 6200 hane mevcuttur. Merkez ilçesi köylerinde 1481, Kemerde 266, Dağ Bucağında 480, Döşemealtında 1100, Aksuda 1030 hane mevcuttur.

İDARİ DEVLET TEŞKİLÂTI

İÇİŞLERİ ;

Bir Vali, Vali Muavini, Hukuk işleri Müdürü, 2 Maiyet Memuru, 2 Tahrirat kâtibi, 3 Evrak Memuru, 2 İdare Kurulu Kâtibi, Bir Seferberlik Müdürü, Bir Seferberlik Kâtibi, 1 Nüfus Müdürü, Bir Nüfus Başkâtibi, 2 Nüfus Kâtibi, 4 Bucak Müdürü, 1 Emniyet Müdürü, 1 Emniyet Âmiri, 1 Başkomiser, Komiserler, Komiser Muavinleri ve Polis kıt'ası.

Jandarma Komutanı, 1 J. K. Muavini, 1 Bölge Muamele memuru, Merkez Bölük Komutanı, 1 Takım Subayı ve Bir Jandarma Birliği.

ADALET İŞLERİ

Bir Cumhuriyet Savcısı, 2 Muavin, 3 Kâtip, 1 Ağırceza Başkanı, 2 Üye, 2 Zabıtkâtibi, 1 Mübaşir, 1 Asliye Ceza Yargıcı, 2 Kâtip, 1 Mübaşir, 1 Sulh Yargıcı olup Ceza ve Hukuka bakmaktadır. 2 Zabıtkâtibi, 1 Mü-

başır, 1 Asliye Hukuk Yargıcı, 2 Kâtip, 1 Başkâtip, 1 Mübaşır, 1 Sorgu Yargıcı. Bunlardan hariç olmak üzere bir Yargıç Yardımcısı, 1 Üye Yardımcısı mevcut olup bunlar da diğer Yargıçlara yardım etmektedirler. 1 İcra Memuru, 1 Kâtip, 1 Cezaevi Müdürü, 1 Kâtip, 6 Gardiyan, bir de Noter vardır.

TARIM İŞLERİ

TEKNİK ZİRAAT MÜDÜRLÜĞÜ :

1 Teknik Ziraat Müdürü, 1 Tarla Ziraatı Mütchassısı, 1 Yardımcı, 1 Meyvecilik Mütchassısı, 1 Yardımcısı, 1 Zeytincilik Mütchassısı, 1 Zeytincilik Teknisyeni, 1 Ziraat San'atları Mütchassısı, 1 Hayvancılık ve yem bitkileri Mütchassısı, 1 Mücadele Mütchassısı, 1 Mücadele Mütchassısı Yardımcısı, 1 Ekonomi ve İstatistik Mütchassısı, 1 Merkez Teknisyeni, 1 Merkez Bucağı Teknik Ziraat öğretmeni, 1 Aksu Bucağı Öğretmeni.

TOPRAK KOMİSYONU BAŞKANLIĞI:

1 Başkan, 1 Ekip Şefi, 2 Komisyon Üyesi, 7 Harita Teknik Memuru, 1 Memur, 1 Şoför, 4 Jaloncu, 1 Odacı.

BAHÇE KÜLTÜRLERİ :

1 İstasyon Müdürü, 5 Asistan, 2 Tekniker, 1 Mutemet ve Kâtip.

SICAK İKLİM NEBATLARI ISLAH İSTASYONU VE TOHUM ÜRETME ÇİFTLİĞİ :

1 Müdür, 4 Asistan, 1 Üretim Çiftliği Fen Memuru, 1 Stajyer Memur, 1 Mutemet ve Kâtip, 1 Ayniyat Memuru Mes'ul Muhasip.

İPEK BÖCEKÇİLİĞİ :

1 Müdür, 1 Tohum yetiştirme Fen Memuru.

ZİRAİ DONATIM :

VETERİNER İŞLERİ :

1 Veteriner Müdürü, İki Merkez Veterineri, 3 Hayvan Sağlık Fen Memuru, 1 Gardiyan, 1 Baş seis, 4 Seis.

ORMAN İŞLETMESİ :

1 Orman Bas Müdürü, 2 Müdür Yardımcısı, 1 İşletme Müdürü, 1 Yardımcısı, 1 Ağaçlandırma Şubesi Şefi, 7 Mühendis, 9 Mühendis Yardımcısı, 1 Defterci, 2 Muhasebeci Muvani, 2 Muhasebe Memuru, 1 Avukat, 1 Başkâtip, 6 Kâtip, 4 Mesaha Memuru, 2 Sorumlu Saymanlık Kâtibi, 1

Sorumlu Sayman, 1 Veznedar, 1 Şoför, 1 Telefon Memuru, 1 Gece Bekçisi, 4 Seyis, 29 Bakım Memuru, 1 Depo Memuru.

BOZTEFE İNEKHANESİ :

1 Müdür, 1 Sığır Şubesi Mütchassısı, 1 Ziraat Şubesi Mütchassısı, 1 Mes'ul Muhasip, 2 Ayniyat Memuru, 1 Veznedar, 1 Kâtip ve 30 Müstahdem.

GRUP TAPU SİCİL MÜDÜRLÜĞÜ :

1 Grup Tapu Sicil Müdürü, 1 Tetkik Memuru, 1 Sicil Muhafızı, 1 Fen Memuru, 2 Tapu Sicil Muhafızı Muavini 3 Kâtip, 1 Daktilo.

KADASTRO TEŞKİLÂTI :

Yeniden ihdas edilmiş olduğundan henüz teşkilatlanmamıştır. Halen 3 Fen Memuru vardır.

MALİYE :

1 Defterdar, 1 Bölge Muhakemat Müdürü, 3 Avukat, 2 Memur, 1 Saymanlık Müdürü, 3 Saymanlık Memuru, 4 Saymanlık Kâtibi, 1 Veznedar, 1 Gelir Müdürü, 3 Vergi Memuru, 1 Hesap Memuru, 1 Evrak Memuru, 1 Millî Emlâk Şefi, 1 M. Emlâk Memuru, 1 Vergi Müdürü, 2 Gelir Kontrol Memuru, 2 Tahakkuk Şefi, 2 Varidat Hesap Servisi Şefi, Varidat Tahakkuk Şubesi Şefi, 4 Vergi Memuru, 3 Varidat Muhafaza Memuru, 5 Vergi Dairesi Tahsil Memuru, 1 Veznedar, 3 Süvari Tahsildar, 2 Yaya Tahsildar, 2 Evrak Memuru, 1 İcra Memuru, 1 Vergi Memur Yardımcısı, 4 Daktilo Memuru.

MİLLÎ EĞİTİM :

1 Müdür, 1 Mümeyyiz, 1 Başkâtip, 2 Kâtip, 2 İlk Öğretim Müfettişi, 11 Müdür, 1 Mümeyyiz, 1 Başkâtip, 2 Kâtip, 2 İlköğretim Müfettişi, 1 öğretmen, 38 Eğitimci.

ORTA ÖĞRETİM :

1 Lise Müdürü, 3 Müdür Yardımcısı, 3 Memur, 34 Öğretmen, 2 Pansiyon Yönetim Memuru, 2 Müzakereci.

AKSU KÖY ENSTİTÜSÜ :

1 Müdür, 3 Müdür Muavini, 1 Eğitim başı, 1 Yapı San'at başı, 1 Ziraat başı, 1 Sağlık başı, 1 İşlik başı, 27 Öğretmen, 1 Usta öğretici, 1 Anbar Depo Memuru, 2 Kâtip ve Daktilo, 2 Memur, 1 Döner sermaye Memuru, 2 Hasta Bakıcı, 1 Elektrikçi Makinisti.

TEKNİK ÖĞRETİM :

Kız Enstitüsü ve Kız San'at Okulu :

1 Müdür, 1 İdare Memuru, 1 Kâtip ve Hesap Memuru ve 23 Öğretmen.

Erkek San'at Enstitüsü :

1 Müdür, 2 Müdür Yardımcısı, 1 Kâtip ve Hesap Memuru, 1 ambar ve Depo Memuru, 17 Öğretmen, 1 Yönetim Memuru ve 1 Usta.

BEDEN TERBİYESİ BÖLGE İŞLERİ :

1 Başkan, 1 Muhasip, 1 Eğitimci.

KÜTÜPHANE VE MÜZE ;

1 Müze Müdürü, 11 İdare Memuru, 1 Hademe.

TEKELİOĞLU KİTAPLIĞI :

1 Memur, 1 Koruyucu.

MİLLÎ KÜTÜPHANE :

1 Memur.

ÖZEL İDARE :

1 Saymanlık Müdürü, 1 Varidat Müdürü, 1 Birinci Mümeyyiz, 1 İkinci Mümeyyiz, 5 Bütçe Hesap Memuru, 2 Bütçe Hesap Kâtibi, 3 Tahakkuk memuru, 3 Tahsil Memuru, 3 Tahsil Kâtibi, 1 Evrak Memuru, 1 Evrak Kâtibi, 1 Köy Bürosu Memuru, 1 Tahakkuk Memuru.

SAĞLIK VE SOSYAL YARDIMI :

1 Sağlık Müdürü, 1 Merkez Hükümet Tâbibi, 3 Kâtip, 4 Sağlık Memuru, 5 Köy Ebesi.

MEMLEKET HASTAHANESİ :

1 Hariciye Mütchassısı, Baştabip, 1 Dahiliye Mütchassısı, 1 Nisaiye, 1 Göz, 1 Röntgen, 1 Bakteriolog ve 1 de Kulak Burun Mütchassısı, 1 İdare Memuru, 1 Anbar Memuru, 1 Röntgen Laborantı, - Başhemşire, 3 Hemşire, 1 Pansör, 5 Hasta Bakıcı.

DOĞUM VE ÇOCUK BAKİMEVİ :

1 Nisaiye Mütchassısı (Baştabip), 1 Çocuk Hastalıkları Mütchassısı, 1 Kâtip ve Anbar Memuru, 1 Depo ve Ayniyat Memuru,

SITMA SAVAŞ :

1 Başkan, 1 Laboratuvar Şefi, 1 Sürfe Memuru, 2 Kâtip, 1 Laborant, 3 Savaş Memuru, 1 Sağlık Koruyucusu, 2 Şoför, 2 Hademe.

BAYINDIRLIK :

1 Bayındırlık Müdürü, 1 Yüksek Mühendis, 1 Mühendis, 1 Baş Fen Memuru, 2 Fen Memuru, 1 Muamelât Şefi, 1 Muamelât ve Depo Memuru, 1 Ayniyat Muhasibi, 1 Nakit Muhasibi, 1 Daktilo, 1 Başmakiniist, 3 Makinist, 2 Şoför, 4 Sürveyan, 20 Daimî Amele, 4 Daimî Çavuş.

SU İŞLERİ :

1 Şube Müdürü, 2 Yüksek Mühendis, 3 Mühendis veya Fen Memuru, 3 Fen Memuru, Bir Ressam, 1 Anbar Memuru, 1 Şoför.

GÜMRÜK :

1 Gümrük Müdürü, 1 Sayman, 2 Servis Şefi, 2 Muayene Memuru, 1 Memur, 3 Saymanlık Memuru, 5 Kolcu.

TEKEL BAŞ MÜDÜRLÜĞÜ :

1 Baş Müdür, 1 Sorumlu Sayman, 1 Muhasebe Kısmı Âmiri, 1 Muhasebe Şube Memuru, 1 Muhasebe Memuru, 1 Veznedar, 1 Satış Şubesi Âmiri, 1 Satış Şubesi Muhasibi, 1 Barut Depo Memuru, 1 Tuz Satış Anbar Memuru, 1 İçkiler Satış Anbar memuru, 1 Mamul Tütün Anbar Memuru, 1 Transit Memuru, 1 Özlük Şubesi Âmiri, 1 âzlük ve Evrak Şube Memuru, 1 Muhakemat Âmiri, 1 Muamelat ve Yaprak Tütün Şubesi Âmiri, 1 Takibat Şubesi Âmiri.

ULAŞTIRMA İŞLERİ :

1 P. T. T. Müdürü, 1 Servis Şefi, 17 P. T. T. Memuru, 1 Baş dağıtıcı, 7 Yaya Dağıtıcı, 4 Atlı Dağıtıcı, 1 Baş bakıcı, 4 Bakıcı, 1 Makinist, 1 Muhabereci, 3 hademe.

DENİZ YOLLARI:

1 Liman Reisi, 1 Denet Memuru, 1 Sahil sağlık İdare Memuru, 1 Korucu, 1 Fenerler, Yönetim Memuru, 2 Gardiyan.

HAVA YOLLARI :

1 Meydan Müdürü Vekili ve Telsiz Memuru, 1 Bilet Satış Memuru, 2 Makinist, 1 Şoför, 2 Tamirci, 1 Bekçi, 1 Odacı.

DİYANET İŞLERİ :

1 Müftü, 1 Müftü Müsevvîdi, 1 Vaiz, 1 Dersiâm, 1 Kur'anı kerim öğretmeni.

VAKIFLAR :

1 Vakıflar Müdürü, 1 Masraf Memuru, 1 Veznedar, 1 Tahsildar, 1

Ziraat Fen Memuru, 2 Süvari Muhafaza Memuru, 1 Anbar Memuru, 2 Bahçıvan, 1 Çiftçi.

DEVLET METEOROLOJİ İSTASYONU :

1 Meteoroloji Baş Memuru, 1 Asistan, 1 Rasatçı.

TİCARET BORSASI :

1 Umumî Kâtip, 1 Muhasip, 1 Sicil Kâtibi.

TİCARET VE SANAYİ ODASI :

1 Umumî Kâtip, 1 Muhasip, 1 Kâtip.

BÖLGE ÇALIŞMA MÜDÜRLÜĞÜ :

1 Bölge Çalışma Müdürü, 1 İs Müfettişi, 2 Memur, 1 Daktilo.

TOPRAK MAHSULLERİ OFİSİ :

1 Anbar Şefi, 1 Muhasebeci, 1 Muayene Memuru, 2 Memur, 1 Depo Memuru, 3 Kantarcı, 2 Daimî Bekçi, 4 Muvakkat Bekçi.

ZİRAAT BANKASI :

1 Müdür, 1 Muhasebeci, 1 Muhasebeci Muavini, 2 Şef, 1 Vezneci, 5 Memur 5 Memur Adayı, 1 Vezneci Adayı, 2 Takip Memuru, 1 Daktilograf, 1 Mevsim Muakibi, 2 Odacı, 1 Bekçi, 1 Müvezzil.

İŞ BANKASI :

1 Müdür, 1 Muhasebeci, 1 Servis Şefi, 1 Muhasebe Memuru, 2 Muamelat Memuru, 1 Veznedar, 1 Muhaberat Memuru, 2 Odacı.

OSMANLI BANKASI :

1 Müdür, 1 Murakıp, 1 Muhasebeci, 1 Kasadar, 2 Odacı, 1 Gece Bekçisi.

BELEDİYE :

1 Belediye Başkanı, 1 Başkâtip, (Evlenme M.), 1 Evrak Memuru, 1 Muhasip, 1 Gelir Memuru, 1 Mutemet, 1 Zabıta Müdürü, 1 Masraf Memuru, 1 Masraf Memur Refiki, 1 Muhasebe Evrak Memuru, 1 Tahsil Memuru, 1 Tahsilat Kâtibi, 4 Tahsildar, 1 Ayar Memuru, 2 Daktilo, 2 Kâtip, 1 Halpazarı Memuru, 2 Kantarcı, 1 Mezbaha Bekçisi, 1 Mezarlık Bekçisi, 1 Gaz Depo Memuru, 1 Bekçi, 1 Doktor, 1 Sıhhat Memuru, 1 Ebe, 1 Dispanser Doktoru, 1 Hasta Bakıcı, 1 Veteriner, 1 Avukat, 1 Fen Memuru, 1 Usta, 3 Bahçıvan, 2 Temizlik İşleri Şefi. 3 Memur, 1 Oto İşletme Memuru, 3 Şoför, 3 Oto Biletçisi.

İTFAİYE :

1 İtfaiye Âmiri, 2 Şoför, 11 İtfaiye Eri.

SOĞUK HAVA DEPOSU :

1 Teknisyen, 1 Tahsildar, 1 Makinist 1 Makinist Muavini, 1 Şoför, 1 Odacı.

ELEKTRİK İŞLERİ :

1 Mühendis, 1 Sayman, 1 Gelir Memuru, 1 Tahsil Memuru, 1 Teknik Şefi, 1 Baş Makinist, 3 Makinist, 3 Makinist Muavini, 4 Hat Memuru, 3 Tahsildar, 3 Çalakacı, 1 Gece Bekçisi, 1 Odacı, 1 Yevmiyeli Bekçi.

BAYINDIRLIK DURUMU :

Merkez İlçesi dahilinde Biri Burdura, diğeri Serik, Manavgat, Akseki ve Alanya, üçüncüsü Burdur yolu üzerinde 11 inci kilometreden ayrılarak Korkuteli, Elmalı, Finike ve Kaşa, 4 duncü de Kemer Bucakları olmak üzere İlçe ve Bucakları bağlayan 4 şosa mevcuttur.

Merkez İlçesinde bulunan şosaların yekûnu 115 -)- 850 kilometredir. Bunlardan Antalya - Burdur hududuna kadar 55 kilometre, Antalya - Serik ilçesi hududuna kadar 20 kilometre, Antalya - Korkuteli hududuna kadar 37, Antalya - Kemer Bucağı 3 -f- 500 ki cem'an 115.700 kilometre şosa mevcuttur. Kemer Bucağı kısmının 49 + 500 kilometresi hiç açılmamış, hayvan yoludur. Bu şosaların hepsi bugün iyi bir haldedir. Hükümet önünden başlayarak Serik yolu iltisakı Yenikapı cihetine giden parke döşeme iki kilometre uzunluğunda olup halen asfalta kalbedilmeğe devam edilmektedir.

TARIM DURUMU :

Merkez İlçesinin yüzölçüsü 2226 Km. kare olup bunun 12245 hektarı taşlık arazi, 1600 hektarı Bataklik arazi, 161670 hektarı Orman, 3825 hektarı Mer'a ve Çayır ve 43260 hektarı ziraata elverişli kültür arazisidir. Ziraata elverişli kültür arazisinin 220 hektarı bağ, 1700 hektarı meyve bahçesi, 680 hektarı Zeytinlik, 150 hektarı Dutluk, 850 hektarı Sebze bahçesi, 25 hektarı Yoncalık ve 39635 hektarı Tarla arazisidir. 1951 yılında tarla arazisinin 24052 hektarı ekilmiştir.

1948 yılında merkez İlçede 15693, 1949 yılında 20583 ve 1950 yılında da 21841 ton toprak ürünleri istihsal edilmiştir.

Muhtelif meyvelerden maada bu üç yıl içinde 53 ton Keçiboynuzu, 33 ton Muz, 47 Milyon adet Portakal, 30 Milyon adet Limon, 950 Milyon Mandalina, 2 Milyon 450 bin adet Turunç istihsal edilmiştir.

İl merkezinde yetiştirilerek Memleket içi piyasalarına belli başlı meyve ürünlerinden Portakal, Limon, Mandalina, Altontop, Yenidünya

ve Turfanda Kaysı gönderilir. Muhitin iklim hususiyeti Muz ve Hurma yetiştirilmesine müsaittir. Ziraatı her yıl artmaktadır.

Merkez İlçede Bahçe Kültürleri İstasyonu mevcuttur. Bu İstasyon meyve çeşitleri ve bilhassa Turunçgillerin ıslahı ve memleket içinde yetiştirilecek iyi evsafıta meyve çeşitlerinin tesbiti ve bahçe sahiplerine fidan temin işleriyle uğraşmaktadır. 1946 yılında tesis olunmuştur.

Bahçe Kültürleri İstasyonuna bağlı sermayeli Turunçgil Fidanlığının 1948, 1949 ve 1950 yıllarında istihsal edip satışını yaptığı meyve, esan ve aşı kalemlerinin mikdarları aşağıda gösterilmiştir :

Cinsi	948 Y. adet	949 Y. adet	950 Y. adet
Portakal meyvesi	150186	282786	349760
Altıntop meyvesi	159212	227089	163807
Mandarin meyvesi	61724	62710	91039
Limon meyvesi	32593	34004	14582
Bergamot meyvesi	10478	8050	4810
Sadok meyvesi	—	895	975
Kaki meyvesi	82	200	80
Bergamot esansı	120 Gr.	340 Gr.	140 Gr.
Limon esansı	72 Gr.	168 Gr.	—
Turunçgil kalemi	(Muhtelif) 1797	466	717

Yine bu İstasyonun 1948, 1949 ve 1950 yıllarında istihsal edip yetiştiricilere tevzi ettiği fidanların cins ve mikdarları aşağıda gösterilmiştir.

Fidanın Cinsi	Varyetesi	948	949	950adet
Portakal fidanı	Washington	—	382	37
» »	Valancia	1130	780	68
» »	M. Boğnum	—	353	30
» »	Hamlin	—	216	39
» »	Yafa	512	366	54
» »	Alanya	1152	1012	14
» »	Kan	315	220	71
Altıntop fidanı	Mars Sedles	357	1262	48
Sadok fidanı	Digenova	—	1	—
Mandarin fidanı	Clemantin	549	270	34
» »	Yerli	142	178	56
» »	Tangelo	180	117	—
Limon fidanı	İnterdonato	190	201	39

Turunç fidanı	Aşısız	30289	13091	7420
Trabzon Hurması	Diaspis Kaki	30	969	613
» »	Aşısız	203	—	—
Nar fidanı	Be. Hicaz D.	56	1168	178
Malta eriği fidanı	Aşısız	423	2474	242
Hurma fidanı	Çekirdekten	133	289	65
» »	Jetondan	116	57	5
Şeftali fidanı	Muhtelif	—	654	883
Kaysı fidanı	»	—	860	490
Zerdali fidanı	Aşısız	—	—	200
Erik fidanı	Aşılı	—	411	311
Zeytin fidanı	Aşısız	—	—	10
Dut fidanı	Yabancı	—	—	98080
Servi fidanı	2-3 yaşında	1016	6292	1071
Lifusturum fid.	2 yaşında	—	1750	5058
Mazı fidanı		—	190	32
Palmiye fidanı		1	20	5
Bugem Villa fid.		4	—	1
Gül fidanı	Aşılı	—	4	—
Kargı fidanı	Hareklik	—	1009	15000
İngiliz kargısı fid.		—	—	218
Turunç tohumu		—	3000Gr	—
Servi tohumu		—	250Gr	350
Sikas tohumu		—	—	2000
Feniks tohumu		—	—	2500
Latonya tohumu		—	—	1500

Yukarda belirtilen rakamlara göre İstasyon, 3 yıl içinde istihsal edip satmış olduğu meyve, esans ve aşı kaleminin yekûnu 1.658.042 adede ve 840 Gr. a, yine aynı yıllarda istihsal edip de yetiştiricilere tevzi etmiş olduğu mikdarın yekûnu da 201.766 adede ve 9600 Gr. a, baliğ olmaktadır. Müessesenin bilhassa meyve cinslerinin ıslahı hususunda büyük faideleri görülmektedir.

SICAK İKLİM NEBATLARI ISLAH İSTASYONU :

Bu müessese iç içe çalışan iki branştan teşekkül etmiştir. Birinci masrafları umumî muvazeneden ödenerek sırf deneme ve araştırma işlerde uğraşır. Diğeri istasyona bağlı olmak üzere Bakanlıkça verilen döner sermaye ile uğraşır ve orijinal tohum üretmek suretiyle müessesenin tesir sahasına dahil mıntakalara tohum dağıtılır.

1 — İSTASYON İŞLERİ :

İstasyon, dene, araştırma ve ıslah işleriyle uğraştığına göre bu konuya dahil işlerden :

a) Deneme işleri; Susam, Yerfıstığı, Jüt, Şekerkamışı, Resinüs gibi bitkiler üzerinde iyi çeşit istihsal denemeleri devam etmektedir. Bunlardan başka Kavuçuklu bitkilerin ve bilhassa (Guayül) e üzerinde denemeler yapılmaktadır.

Guayül bitkisinin tahlili neticesinde % 19,50 kauçuk bulunduğu görülmüştür ki çok ümit verici bir neticedir.

b) KÖYLÜYE YARDIM İŞLERİ: Tohum temizleme ve traktörle köylüye yapılan yardımlar mühim bir yekûn tutmaktadır.

2 — ÜRETME ÇİFTLİĞİ İŞLERİ ve İSTİHSAL :

Üretme çiftliği çalışmalarını kışlık ve yazlık olmak üzere iki kısımda mütalâa etmek lâzımdır. Bunlardan :

a) Kışlıklar,

Üretilen kışlıkların başında Buğday, Arpa ve Yulaf gelmektedir.

b) İstasyon 1936 - 937 tarihinde ve ona bağlı Üretme Çiftliği ise 1940 tarihinde kurulmuştur.

c) Üretme Çiftliği ve İstasyonun arazi yekûnu 4792,12 dönümdür.

d) Müesseseye bağlı Üretme Çiftliğinin 1950 yılı istihsalâtı çeşit itibariyle şöyledir :

<u>Cinsi</u>	<u>Kgr.</u>
Yulaf	27.629
Susam	1.009
Buğday (Floransa)	10.235
Karakılçık	64.296
Keten (Arjantin)	4.483
Kütlü Pamuk	87.425
Mısır	8.598

Bunun dışında ıslah İstasyonu Susam, Pamuk; Yerfıstığı, Mısır, Buayula. (Kauçuk nebatı) üzerinde ve bu nebatlar üzerinde muhtelif deneme, ıslah çalışmalarında bulunmaktadır.

BÖCEKÇİLİK İŞLERİ :

1 — 1948 yılında 990, 1949 da 1308 ve 1950 yılında 1253 kutu İpek Böceği tohumu fakir ve muhtaç müstahsillere teşvik mahiyetinde paralı ve parasız olarak dağıtılmıştır.

2 — Merkez ilçesi dahilinde 1948 yılında 27342, 1949 yılında 45700 ve 1950 yılında da 43855 kilogram yaş koza ve 1948 yılında 546, 1949 da 914 ve 1950 yılında da 876 Kilogram ham ipek istihsal edilmiştir.

DUT FİDANI DAĞITMA İŞLERİ :

Fidanlıkta elde edilen (Dut fidanlıklarından) 1 ve 2 yaşında olmak üzere 1948 yılında 9000 fidan dağıtılmıştır. 1949 ve 1950 yıllarında tevziat yapılmamıştır.

ANTALYA MERKEZ İLÇESİ İKTİSADİ VAZİYETİ :

Bu mevzuda Antalya'yı Ziraat, Orman, Maden ve San'at olmak üzere üç noktai nazardan mütalâa etmek yerinde olur.

A) Çiftçi ve Ziraat memleketi olmak itibariyle :

İlçe merkezinin umumî nüfusu (38.505) dir. Çiftçi aile adedi (7.451) olup ziraî malûmat sahife (16) da gösterilmiş olduğundan burada tekrarlanmasına lüzum görülmemiştir.

ORMAN İTİBARIYLA:

Üç senelik ormanlardan istihsalat aşağıdaki Tabloda gösterilmiştir :

Yılı	İstihsal edilen Odun	İstihsal edilen Kereste	Satı bedeli Lira Krş.
1948	41823 Ton	2371.933 M ³	205.449.21
1949	2983 »	215.184 »	250.231.82
1950	15000 »	942.984 »	260.558.08

MADEN BAKIMINDAN :

Antalya İli içinde şimdiye kadar muhtelif mahallerde krom ve manganez madenleri keşfedilmiştir. Merkez İlçesine bağlı Kemer Bucağının Tekirova köyü dahilinde "Tekirova Madenleri" Limited Şirketine yukarı- karaman da iki saha hali faaliyettedir.

Tekirovanın senelik istihsalatı 20.000 ton krom cevheridir. Maden mahallinde bir de yıkama fabrikası vardır. Senelik yıkanmış olarak "Beşbin" ton maden istihsal eder. Ayda 2400 işçi çalışır.

Yukarıkaraman sahasında 1950 senesinde 400 ton kadar Krom cevheri istihsal edilmiştir. Ecnebi memleketlere olan ihracat cetvelindeki madenin ekseri kısmı Tefenniden ilimize gelmekte ve Antalya Limanından ihraç olunmaktadır. Antalya merkez kazası Serik, Finike, Elmalı, Korkuteli ve Alanya İlçelerinde maden taharrisi için müracaatlar vaki olmakta ve arama ruhsatnamesi alınmaktadır. Başlıca görülen madenler

Krom, Manganez, Amyant, Simlikurşun, Bakır, Çinko, Taşkömürü, Boksit ve Linyittir.

SAN'AT BAKIMINDAN :

15 Km. Kuzeyinde çıkarak Şehrin içinden ve doğusundaki sahillere muhtelif kollarla geçerek Denize dökülen Düden Çayı üzerinde eskidenberi yalnız Değirmencilikten istifade edilmiştir. Antalya ve muhitinin senelik hububat istihşalâtı harice 15.000 ton kadar Buğday ihracına müsait olduğu için Buğdayların un halinde ihracı noktasından Unculuk sanayii tabii bir inkişafa mazhar olmuş ve az zaman zarfında bir kaç Un Fabrikası kurulmuştur.

Bir senelik istihşalât kudreti 12 bin tona varan Un fabrikasından İl Özel Saymanlığına ait en modern bir fabrikanın bir kaç yıl evvel yanması neticesinde bugün ancak üç Un fabrikası kalmıştır.

UN FABRİKALARI :

İhtiyaçlarını Borsadan, Elmalı ve Korkuteli gibi müstahsilin doğrudan doğruya Borsaya getirmedeği yerlerden de Mutavassıt Tacirler vasıtasıyla tedarik etmektedir. Bu Fabrikalardan biri 120, diğeri 100 ilâ 17 arasında daimî işçileri vardır. Üçünün senelik istihşali 8500 tonu bulmaktadır.

Belediyeye ait 785 beygir kuvvetinde bir elektrik fabrikasıyla (6 Elk.) soğuk hava Antreposu vardır. Elektrik fabrikasının senelik istihşali 100.000 S.Kw. dır. Soğuk Hava Antreposunun da 40 ton Buz, 120 ton eşya ve her iki müessesede 21 işçi daimî surette çalışmaktadır.

DOKUMACILIK :

Dokumacılar Küçük San'at Kooperatifi mevcut olup şirketin halen 272 adet faal tezgâhı vardır. Senelik istihşali 4500 ton kaput ve astar ve 500 top diril ve 1500 adet peştamaldır.

Ayrıca kooperatif dışı 33 tezgâh mevcut olup senede (1,50 X 2,50) eb'adında 3500 adet yün battaniye dokumaktadır.

ATÖLYELER :

Marangoz Atölyeleri: 2 Beygir kuvvetindeki Elektro motörle çalışan 10 adet atölye mevcuttur. Mahallî ihtiyaç için senede 250 oda takımı imal etmektedir.

YAĞHANELER :

Beheri 5 Beygir kuvvetinde Elektro motörle çalışan 11 adet Tahin ve Susamyağı imalâthanesi mevcuttur. Senelik istihşal 57 ton Tahin ve 33 ton Susamyağıdır. Günde 15 işçi çalışır.

TAMİRHANELER :

Otomobil, Kamyon ve bilhassa Ziraat Makinalarının çoğalmasi neticesi Antalyada Ziraat aletleri ve nakil vasıtaları ve sair makinaların tamirleriyle meşgul olan 8 adet Tamirhane vardır. Bu tamirhanelerin her birinde 115 Beygir kuvvetinde Elektro Motor ve beşi geçmemek üzere usta ve işçi çalışmaktadır.

Beheri 2 Beygir kuvvetinde Elektro motörle çalışan 24 adet atölye mevcuttur. Senede 103 bin sandık (3200) metre mikâp kereste biçmekte ve günde 54 işçi çalışmaktadır.

ÇİRCİR FABRİKALARI :

Elektro Motörle çalışan muhtelif beygir kuvvetinde 9 adet fabrika mevcuttur. Müstahsil veya toplayıcı tarafından getirilen Kütlü Pamukları çırçırılar ve balyalar. Günlük istihsal kudretleri (1920) kilo veya (216) Balyadır.

Pamuğun memleketimizde inkişafı yeni başlamış olduğundan bugünkü Çırçır Fabrikalarının ihtiyaca kâfi gelecek derecede olmadıkları anlaşılmaktadır. Fabrikaların 1950 senesinde (On Milyon altıyüz ondokuz- bin yüzyirmibeş) ton kütlü pamuktan “3.926.111” ton mahliç çektiği anlaşılmaktadır.

TİCARET BAKIMINDAN :

Antalya şehri bir İl merkezi olduğu kadar aynı zamanda Vilâyetin Ticaret merkezini de teşkil etmektedir. Doğuda Alanya, Batıda Finike ve Kaş Deniz muvasalaları itibariyle bu merkezi vaziyet dışında kalmaktadır. Antalyanın ticareti en ziyade Deniz yoluyla İzmir, İstanbulla yapılmaktadır. Her nev’i ihâlât maddelerini bu merkezlerden celbeder ve ihracatı da bu merkezlere yapar. Fethiyeden Çanakkaleye kadar olan bütün sahil limanlarına Antalya’dan yalnız Un sevk edilir. Ecnebi memleketlerden Mısır, Filistin, Kıbrıs ve Suriye’ye Kereste, Yunanistan’a da Kasaplık Hayvan ihracatı doğrudan doğruya yapılmaktadır. 1950 yılı ihracatı aşağıda gösterilmiştir :

Cinsi	Adet	Metre Mikâp	Kilosu	Kıymeti Lira Kr.
Krom cevheri	—	—	13.173.738	1.149.912,06
Preseli Pamuk	4.717	Balya —	637.619	2.324.733,24
Katran kereste	51.808	5.092.808	1.157.471	818.436,53
Çam kereste	30.066	2.671.447	928.704	407.979,86
Ceviz Ke.	138	19.355	17.721	6.000,00

Cinsi	Adet	Metre Mikâp	Kilosu	Kıymeti Lira Kr.
Çınar ve Kızılağaç	9.500	5.544	2.770	651,97
Pamuk Çekirdeği	—	—	2.444.006	254.490,93
Ketem Tohum	—	—	587.280	250.540,75
Susam	—	—	5.000	3.214,40
Yerfıstığı	—	7.789.154	6.350	4.960,80
Zeytindanesi	—	—	10.733	3.001,20
Çöven	—	—	5.000	5.180,00
Fasulya	—	—	200.000	69.977,60
Böğrölce	—	—	30.000	13.171,20
Bakla	—	—	14.580	4.164,05
Nohut	—	—	25.000	7.350,00
Mercimek	—	—	90.000	31.052,00
Kasaplık canlı sığır	977	—	186.998	179.395,97
Kasaplık canlı kılkeçi	4.933	—	206.760	157.051,92
YEKÛN	151.639	7.789.154	19.729.720	691.264,48

Antalya ihracatının bir kısmını İzmir, İstanbul gibi İç Limanları teşkil etmektedir. Bu malların bir kısmı bu Limanlar vasıtasile dahili istihlake arzolanduğu gibi kısmen Ecnebi memleketlere de ihraç olunur.

Antalya'nın idhal ettiği başlıca maddeler şunlardır :

Şeker, Kahve, Kırtasiye, Manifatura, Müskirat, Zeytin, Makine, Dikiş makineleri ve Edevatı, Otomobil ve Kamyon, Alâtı Ziraiye, Kükürt, Demir, Çivi ve emsali, Hırdavat ve Boya, Attariye, Sabun, Kuru Üzüm ve Kuru İncir, Zeytinyağı, Tütün ve sigara, Pirinç, Çimento, Çuval ve Kanaviçe, Gaz, Benzin ve Makine Yağları, Bakkaliye, Tuhafiye, Haffafiye, Barut ve emsali, (İnfilâk maddeleri), Kibrit ve Çay, Eczayı Tıbbiye, Mamul Deri, Elektrik levazımı, Kalay, Mobilya, Sırça edevatı ve Cam, İspirto, Alkollü, İçkiler, Kiremit, Fabrika mamulü nebati yağlardır.

Bu maddelerden 1950 yılında ecnebî memleketlerden (1079) İç memleketlerden (9386) ton idhal edilmiştir.

MÜESSESE VE BANKALAR :

İlimizde T. C. Ziraat Bankası, Türkiye İş Bankası, Osmanlı Bankası Şubeleriyle, Emlâk Kredi Bankası mevcuttur.

(24) üncü sayfada belirtilen Kooperatiflerden başka, Antalya merkez İlçesine bağlı Aksu ve Döşemealtı Bucaklarında birer Tarım Kredi Kooperatifi de mevcuttur.

PAZARLAR :

Antalya merkez kasabasında her gün köylünün ve Bahçeci müstahsillerin her nev'i istihsalâtını sattıkları bir Halkpazarı mevcut olup, toptan satışa mahsus olmak üzere bir İkincisinin de yapılması mütesavver- dir. Başka pazar ve panayır kurulmaz. İlin Serik, Manavgat, Korkuteli ve Elmalı İlçe merkezlerinde haftanın muayyen günlerinde pazarlar kurulmaktadır.

____oOo____

KARARLAR

DANIŞTAY İÇTİHADIN BİRLEŞTİRİLMESİ KARARI

ÖZETİ: Resmî daire ve belediyeler bahçe ve parklarında bahçıvan olarak istihdam edilen kimselere ödenen ücretlerden mülga vergi kanunlarına istinaden kesilen vergilerden tahakkuk zamanaşımına uğramayanlarının 5432 sayılı Vergi Usul Kanununun 108 inci maddesi muvacehesinde iadesi gerekeceğine dair.

E. No. : 52/ 59

K. No. : 52/166

Resmî daire ve müesseselere ait bahçelerde ve belediye parklarında bahçıvan olarak istihdam edilen kimselere ödenen ücretlerden mülga kanun hükümlerine rağmen ve fuzulen kesilen vergilerden zamanaşımına uğramamış olanların iadesine dair olan mükellef taleplerinin is'af edilmemesine müteveccihen ikame olunan dâvaların Danıştayda rüyet edilip edilemeyeceği daha doğrusu dâvanın, 5432 sayılı Vergi Usul Kanununun 383 üncü maddesi hükmü gereğince merci tecavüzü yönünden reddi gerekip gerekmiyeceği hakkında Dördüncü Dairece verilen 23/10/1951 tarih ve E. 51/2035, K. 51/3793 sayılı ve 26/2/1952 tarih ve E. 52/479, K. 52/762 sayılı iki karar arasında mübayanet mevcut olduğu cihetle bu kararlardaki aykırılığın içtihadın birleştirilmesi yoluyla kaldırılması Dördüncü Dairenin 26/2/1952 tarihli yazısıyle talep edilmiş olmasına binaen mezkûr kararlara ait dosyalar tetkik olunarak gereği konuşulup düşünüldü :

Dördüncü Dairenin 23/10/1951 tarih ve 51/3793 sayılı kararında idarenin merci tecavüzü ve husumet defileri vârit görülmeyerek (.... şu hale göre kanun bu istihkakları vergiye tabi tutmak maksadını istihdaf etmediğine nazaran bunlardan vergi tevkifatı yapmak, kanunen mükellef olmıyan bir kimseyi teklif altına almağı tazammun eder, Vergi Usul Kanununun 108 inci maddesinde de bu kabil hâdiseler vergilendirme hatası olarak vasıflandırılmış ve tahakkuk zamanaşımı içinde fuzulen tahsil olunan vergilerin istirdadı talebiyle vukubulan düzeltme müracaatlarının is'afı kanunen zaruri bulunmuştur* Hukuki durum böyle olunca da

idarenin mükellef hakkında ittihaz ettiği kararın kanuna aykırılığı kendiliğinden tezahür eder.....) neticesine varılmış ve aynı dairenin 26/2/1952 tarih, 52/762 sayılı kararıyla de (5432 sayılı Vergi Usul Kanununun 383 üncü maddesiyle, kanunun 1 inci maddesinde yazılı vergilerde mükellefiyet, muafiyet, istisna, mükellefiyet şekli, vergi cezalarının uygulanması bakımından doğan ihtilâflar hakkında İtiraz ve Temyiz Komisyonlarına müracaat olunmadan Danıştaya gidilemeyeceği tasrih edilmiş olmasına, kanunun 107 ve 108 inci maddesinde mevzu bahis edilen hesap ve vergilendirme hatalarına ait hükümler itiraz süresini geçirmiş olan mükelleflerin vergilerinde açık bir kanunsuzluğun mevcut olması halinde idareye tanınan yetkiye müsteniden düzeltilmesine mütaallik bulunmasına ve bahçıvanların vergiden muafiyeti açık bir kanun hükmünden değil kazai kararlar iktizasından bulunmasına binaen dâvanın merci tecavüzü sebebiyle reddine) hükmedildiği anlaşılmıştır.

Şu hale nazaran içtihadın birleştirilmesini gerektiren hâdis e evvele mirde, 5432 sayılı Vergi Usul Kanununun 383 üncü maddesinde yazılı olduğu veçhile bu kanunun 1 inci maddesinde yazılı vergilerde mükellefiyet, muafiyet, istisna, mükellefiyet şekli, vergi cezalarının uygulanması bakımından doğan ihtilâflarda İtiraz ve Temyiz Komisyonlarına müracaat olunmadan Danıştaya gidilemeyeceği hakkındaki fıkrada temas edilen (muafiyet, istisna, mükellefiyet hükmiyle yine Vergi Usul. Kanununun vergilendirme hatalarına mütaallik bulunan 108 inci maddesinde ifade edilen (vergiden muaf bulunan veya vergiden istisna edilmiş olan) hükümlerinin ne suretle tatbik ve yekdiğeriyle nasıl telif edilebileceğine taallük etmektedir.

Vergi usulü hakkındaki sistemimizin, sırasıyla 2395, 3692, 5432 sayılı kanunla göstermiş olduğu inkişaf vergilendirme hatalarının düzeltme yolu ile ıslahı hususunda ardısıra mühim ve bâriz terakkiler kaydetmiş; 3692 sayılı kanunun 34 üncü maddesinde mükellefiyet ve muafiyete ait iddia ve itirazların komisyonlara götürülmeden Danıştayda dâva mevzuu yapılamıyacağı açıklandığı ve bu kanunun 23 üncü maddesinde maddi hatalar namı altında tatad olunan mevat meyanında muafiyet ve istisna hükümlerine yer verilmediği halde 5432 sayılı kanun, 3692 sayılı kanunun 34 üncü maddesine mütenezır olarak 383 üncü maddeyi bünyesine alırken vergilendirme hatalarına taallük eden 108 inci maddeye muafiyet ve istisna hükümlerini ithal etmiş bulunmaktadır.

Şu hale göre yürürlükte olan Vergi Usul Kanunumuzda mevcut 383 üncü ve 108 inci maddelerin ayrı ayrı maksatlar altında tesis olunmuş

hükümleri ihtiva ettiği meydandadır. Vâki olacak tarhiyat hakkında kazai mercilere başvurulurken herhangi bir atlama yapılmaksızın itirazların bu kademenin ilk noktasından başlaması ve Danıştaya müracaat etmeden önce İtiraz ve Temyiz Komisyonlarının katolunması hakkındaki hüküm normal kaza yolunu (tarikini) teşkil ve aynı kanunun vergi hatalarının düzeltilmesi bahsinde 106 ncı maddeden itibaren sevkettiği hükümler ise itiraz süresi geçtikten sonra dahi vergilerde vukua getirilen hesap hatalarıyla vergilendirme hatalarının tahakkuk zamanaşımı içinde düzeltilmesi gibi vergi hakkaniyet ve adaletine ulaşmak için kabul edilmiş olan ayrı bir itiraz yolunu ifade etmektedir. Anayasanın vergilerin kanuniliği prensibinin tatbikatına taallük eden bu hükümlerin normal itiraz yollarından ayrı bir sisteme bağlanması 383 üncü maddeyle 107 ve 108 inci maddeler arasındaki farkın başlıca kıstasını teşkil eder. Binaenaleyh kanunen vergiye tabi olmıyan veya vergiden muaf veya müstesna kimse ve kıymetlerin mükellefiyete tabi kılınması kanun dışı bir külfet tahmili mânasını ihtimal edeceği cihetle bu şekilde teklif altına alınan kimselere yersiz olarak tahmil edilmiş olan mükellefiyetin bertaraf edilmesi zımında kanun vâzınca, bu kimselerin müruru zaman müddeti içinde düzeltme mercilerine başvurmaları imkân altına alınmış ve bu yol ayrı bir usule ve itiraz sistemine bağlanarak vâki müracaatların düzeltme mercii tarafından is'af olunmadığı ahvalde vatandaşların Maliye Bakanlığına şikâyet yoluyla başvurulması esası derpiş olunmuştur. Hiç şüphe yok ki Maliye Bakanlığının bu mevzuda almış olduğu kararların, idari tasarruflar cümlesinden bulunmakla 3546 sayılı kanun hükümleri dairesinde iptal dâvası mevzuunu teşkil edebileceği aşikârdır,

Binaenaleyh 383 üncü maddenin uygulanacağı saha ile 107, 108 ve müteakip maddelerin tatbik olunacağı saha sadece usul bakımından yekdiğerinden tamamen farklı iki prosedürü ifade edip 30 günlük itiraz süresi geçtikten sonra 5482 sayılı kanunun 106 ve müteakip maddelerinde mevzuubahis vergi hatalarının düzeltilmesi istendiği muafiyet ve istisna hükümlerinin ihlâl edilmiş olduğunun iddia edildiği ahvalde bu hataların 383 üncü maddede bahsi geçen ve tetkiki komisyonlara mevdu hususattan mücerret 383 üncü maddeye dayanılarak Danıştay da açılan dâvaların merci tecavüzü sebebiyle reddi mümkün ve doğru olamayacağından ihtilâfın esastan rüyet ve halli iktiza eder, aksi halde 106, 107, 108 ve müteakip maddelerdeki hükümlere tatbik yeri verilmemiş ve bu hükmün imali yerine ihlâli cihetine gidilmiş olur.

Esasa gelince: Mülga vergi kanunları muvacehesinde bahçıvanların muafiyeti mukayyet değil mutlak olmasına göre kanunların muafiyet hükümlerinin ihlâli suretiyle fuzulen tevkif olunan vergilerin iadesine imkân olmadığı yolundaki muamelede kanuni isabet mevcut olmadığı da zahirdir.

Yukarda tafsil olunan durum ve sebepler muvacehesinde vergilendirme hatası yoluyla vukubulan düzeltme taleplerinin idari mercilerce daha doğrusu nihai olarak Maliye Bakanlığınca reddolunması halinde Danıştayda dâva açılamayacağını veya açılan dâvaların merci tecavüzü noktasından tetkik kabiliyeti bulunamayacağını peşinen kabul etmek yukarda açıklanan sebeplere binaen muvafık olamayacağı cihetle içtihadın bu kabl ihtilâfin malî kaza mercilerine sevkedilmeksizin Danıştayca tetkiki lâzımgeleceği yolunda birleştirilmesine 25/4/1952 tarihinde üçte iki çoğunluk hâsıl olmadığından 2/5/1952 tarihinde çoklukla karar verildi.

____oOo____